

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA STREDOEURÓPSKÝCH ŠTÚDIÍ

Prof. PhDr. Ivo Pospíšil, PhD. – Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSS se v poslední době soustřeďuje na katolícké nebo obecněji křesťansky orientované autory a směry slovenské literatury. Grant, v jehož rámci vychází i přítomný sborník, o tom také svědčí. (...) Celkově má sborník vyrovnanou, velmi slušnou úroveň. Nejvíce si cením kritických příspěvků, které řeší problémy nebo kladou otázky (Bátorová, Gallik, Vlnka, Germušková, Žilka, ale i jiní). Vzhledem k tomu, že tento sborník není jediným výstupem organizovaným pracovníky daného pracoviště, lze v budoucnu očekávat, že by tu mohla vzniknout teorie tohoto typu literatury nebo naopak by to mohl být počátek postupného studia různých proudů v středoevropských literaturách, nejen křesťanského a katolíckého, a že by to mohl být start překvapivé syntézy vzniklé právě na tomto pracovišti takto orientované fakulty, nikoli na tradičních fakultách ryze filologického směru. Každý příspěvek má svůj charakter, svůj styl a dikci.

Doc. PhDr. Gabriela Magalová, PhD. – predkladaný zborník prináša cenné štúdie literárneho, historického a aj faktografického charakteru. Autori v štúdiách akcentujú potrebu hlbších analýz spomínaného literárnohistorického obdobia, ktoré zostalo literárnou vedou nespracované, resp. reflektované iba torzovite. Zborník čiastočne saturuje túto potrebu, čo v podstatnej miere zvýznamňuje jeho status ako textového materiálu pre širšiu odbornú verejnosť.

Ján Gallik (ed.): PIRÁTI KRÁSY

PIRÁTI KRÁSY

ISBN 978-80-558-0828-4

NITRA 2015

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre – Fakulta stredoeurópskych štúdií
Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr

PIRÁTI KRÁSY

Ján Gallik (ed.)

Nitra 2015

Posudzovatelia:

prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

doc. PhDr. Gabriela Magalová, PhD.

Zborník štúdií z odborného seminára s názvom **Piráti krásy**, ktorý sa konal 11. novembra 2014 na Fakulte stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre pri príležitosti 100. výročia narodenia troch významných osobností, patriacich do umeleckého zoskupenia autorov slovenskej katolíckej moderny – básnikov a kňazov *Pavla Ušáka Olivu, Janka Silana a Mikuláša Šprinca*.

Organizátorom odborného seminára bol Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr Fakulty stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, pričom sa konal pod záštitou dekana FSŠ UKF v Nitre RNDr. Attilu Komzsíka, PhD., a predsedu Rady KBS pre vedu, vzdelanie a kultúru Mons. Františka Rábeka.

Vydanie zborníka je financované z edičnej činnosti FSŠ UKF v Nitre a projektu VEGA 1/0060/15 s názvom *Katolícka literatúra v stredoeurópskom priestore*.

© *Mária Bátorová, Jozef Brunclík, Małgorzata Dambek, Ján Gallik, Ján Gavura, Marta Germušková, Luboslav Hromják, Viliam Jablonickký, Margareta Partelová, Edita Príhodová, Jaroslav Vlnka, Pavol Zemko, Tibor Žilka*

ISBN 978-80-558-0828-4

OBSAH

Úvod	/5
Pozdrav	/7
Mária Bátorová (<i>Bratislava</i>):	
Ján Silan a situácia kňaza – básnika v kontexte udalostí	/9
Jozef Brunclík (<i>Nitra</i>):	
Mikuláš Šprinc – pirát krásy	/15
Małgorzata Dambek (<i>Poznań</i>):	
Janko Silan a Pavol Strauss	/29
Ján Gallik (<i>Nitra</i>):	
Mariánsky motív v tvorbe pirátov krásy	/37
Ján Gavura (<i>Prešov</i>):	
Koncept sily a slobody v poézii Janka Silana	/51
Marta Germušková (<i>Prešov</i>):	
Piráti krásy v kontexte slovenskej literatúry	/57
Luboslav Hromják (<i>Ružomberok – Spišské Podhradie</i>):	
Počiatky pirátov krásy v spišskom seminári	/65
Viliam Jablonický (<i>Bratislava</i>):	
Mikuláš Šprinc ako šéf/redaktor štvrťročníka Most	/83
Margareta Partelová (<i>Trnava</i>):	
Piráti krásy trvalo zapísaní v poézii	/97
Edita Príhodová (<i>Ružomberok</i>):	
Piráti krásy v listoch a poézii Janka Silana	/105
Jaroslav Vlnka (<i>Trnava</i>):	
Špecifická Silanovej tvorby v rokoch 1945 – 1948	/119
Pavol Zemko (<i>Bratislava – Kátlovce</i>):	
Rok Pavla Ušáka Olivu 2014 v Kátlovciach	/129
Tibor Žilka (<i>Nitra</i>):	
Biblické oratórium v tvorbe J. Silana	/139
Doslov (<i>Anna Šírová-Majkrzak</i>)	/147
Janko Silan – báseň (<i>Teodor Križka</i>)	/151
Summary (<i>Irena Lehocká</i>)	/153
Menný register	/155

ÚVOD

Stáva sa už vzácnou tradíciou, že si Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSŠ UKF v Nitre v rámci svojho širšieho výskumného zamerania pripomína formou medzinárodných konferencií, besied či odborných seminárov významné výročia, týkajúce sa osobností, ktorých umelecká tvorba, prekladateľská činnosť či kultúrno-osvetová práca úzko súvisí s duchovno-kresťanskou platformou. V tomto zmysle sa uskutočnil i odborný seminár s názvom *Piráti krásy*, ktorý sa konal 11. novembra 2014 na Fakulte stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre pri príležitosti 100. výročia narodenia troch významných osobností, patriacich do umeleckého zoskupenia autorov slovenskej katolíckej moderny – básnikov a kňazov *Pavla Ušáka Olivu*, *Janka Silana* a *Mikuláša Šprinca*. Menovaní autori sa v časoch štúdia v spišskokapitulskom seminári nazvali *pirátmi krásy*, ktorých cieľom bolo hľadať a objavovať krásu v slove, prírode a Božom stvorení. Medzi „pirátov“ ešte patril aj augustínovský prekladateľ *Ján Kováč* a organizátor edície Slovo *Štefan Schelling*.

Predkladaný zborník je tak súborom vedeckých a odborných štúdií, ktoré analyzujú život a tvorbu spomenutých autorov. Literárna vedkyňa Mária Bátorová sa venuje vo svojej štúdií *Ján Silan a situácia kňaza – básnika v kontexte udalostí* otázkam podstaty poézie, špecifik poetiky skupiny spirituálnej poézie, ako i otázkam smerujúcim k sociológii, ako sú otázka kontinuity a aktuálnosti. Jozef Brunclík následne predstavuje biografický sumár Mikuláša Šprinca a jeho poéziu, ktorú publikoval do prvej polovice 50. rokov 20. storočia, Małgorzata Dambek z Univerzity Adama Mickiewicza v Poznani, ktorá sa dlhodobo venuje výskumu tvorby Pavla Straussa, prezentuje v príspevku *Janko Silan a Pavol Strauss* viaceré literárne i životné súvislosti oboch výrazných predstaviteľov slovenskej duchovnej literatúry a Ján Gallik analyzuje mariánsky motív v tvorbe pirátov krásy, keďže sa v roku 2014 veľmi vzácnne zhodovalo 100. výročie narodenia troch významných slovenských básnikov a kňazov *Pavla Ušáka Olivu*, *Janka Silana* a *Mikuláša Šprinca* (všetci sa dokonca narodili v novembri) s Rokom Sedembolestnej Panny Márie, venovaný patrónke Slovenska a zároveň nadväzujúci na Rok sv. Cyrila a Metoda. V štúdií *Koncept sily a slobody v básnickej tvorbe Janka Silana* poukazuje Ján Gavura na paradox v živote básnika, keď zo slabého chlapca s podlomeným zdravím vyrástol muž s veľkou silou a so zmyslom pre slobodu. Marta Germušková sa v príspevku nazvanom *Piráti krásy v kontexte slovenskej literatúry* zamerala na osobitú poetiku autorov, ktorú možno označiť pojmom teopoetika, pretože Boh ako synonymum Lásky, Krásy a Dobra sa stal organic-

kou súčasťou ich literárnej tvorby. Na priblíženie počiatkových okolností v rámci vzniku a fungovania básnickej skupiny *pirátov krásy* v spišskom seminári v historických súvislostiach sa zamerával cirkevný historik Ľuboslav Hromják a na šéfredaktorskú činnosť Mikuláša Šprinca, ako zakladateľa exilového štvrtročníka pre slovenskú kultúru *Most* v Clevelande v roku 1954, sa sústredil publicista, kritik, historik kultúry a člen redakcie štvrtročníka pre slovenskú kultúru *Most* (1996 – 2000) Viliam Jablonický. Cieľom príspevku Margarety Partelovej bolo predstaviť vybranú poéziu Paľa Ušáka Olivu a literárno-kultúrne podujatia či inštitúcie, ktoré nesú jeho meno. Partelová venovala Olivovi i svoju básnickú zbierku *Raj je jar* (2014). Následne Edita Príhodová vytvorila z archívnych dokumentov, korešpondencie a ešte nepublikovaných básní Janka Silana syntézu literárno-historických poznatkov o literárnej a kultúrnej činnosti všetkých pirátov krásy (Paľo Oliva, Mikuláš Šprinc, Janko Silan, Števo Schelling, Ján Kováč) ako celku. Jaroslav Vlnka sa vo svojej štúdií venuje špecifikám Silanovej tvorby v povojnových rokoch 1945 – 1948, keď nielen na Slovensku prevládali politicky nestabilné pomery, spoločnosť bola rozorvaná, zmietaná nenávisťou, rôzne skupiny sa preli o jej ďalšie smerovanie. Janko Silan však i v neistom čase utvárania nového politického zriadenia pokračoval v nábožensko-duchovnej línii svojej tvorby, naďalej sa zaoberal metafyzickými a spirituálnymi otázkami, no zároveň citlivo reagoval na podnety vonkajšieho sveta. A napokon Pavol Zemko predstavuje kultúrne podujatia, ktoré sa konali v Roku Pavla Ušáka Olivu, i publikácie vydané v tomto roku a Tibor Žilka v štúdií *Biblické oratórium v tvorbe J. Silana* upozorňuje na dve ženské postavy z Biblie (Juditu a Salome) a ich zobrazenie v umeleckých textoch, pričom sa predovšetkým zameriava na analýzu biblického motívu zachránny vlastného národa hrdinkou Judith.

Odborný seminár poctili svojou návštevou mnohé osobnosti literárnovedného i kultúrneho života, ako napr. emeritný rektor Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre prof. PhDr. Peter Liba, DrSc., predseda Rady Konferencie biskupov Slovenska pre vedu, vzdelanie a kultúru Mons. František Rábek i básnik a šéfredaktor dvojtyždenníka *Kultúra* Teodor Križka. Umelecký prednes z tvorby pirátov krásy odznel v podaní hlásateľky, dramaturgičky a rozhlasovej moderátorky Hildy Michalíkovej a tiež sestry Pavla Ušáka Olivu Hanky Ušákovvej Kostolanskej.

Editor

POZDRAV

(11. júla 2014, P. U. Olivovi ... – cestou?)

Oblaky ma stretli na ceste,
keď som hľadel v nebe.
Niečo tíško šepkali,
poslali ma k Tebe...

Ku tebe básnik oblakov,
básnik smútku,
básnik nehy...
Ku tebe idem s pozdravom
od tých istých oblakov,
za ktorými i ty si v nebi.

„Druha nášho, chlapče navštív,
odovzdaj mu od nás prívet.
Sníval s nami, hľadel hore.
Ako mladý s Večným v sláve
slávu uzrel, slávu žije...“

Hej...!
Oblaky, oblaky...!
Koľká vo vás krása,
koľký váš sen,
koľký strach...!?

Zhora ste len biele,
tu dolu meníte sa v chmáry.
Sivé, čierne a aj šedé,
máte farbu života...
Dakedy vás až zakrvaví...

Mraky sú len iná brána,
cez ne hľadím, vidím ďalej,
vidím až tam do neba...
Teba vidím, básnik krásny

vidím teba, skromný kňaz.
Dozrel s' mladý, pirát krásy,
zahliadol si nad oblak...

Tvoje miesto,
smutné miesto,
občas ticho obchádzam.
Keď zabudnem, z neba oblak
mi ťa v myseľ privádza.

Ty už vidíš a dobre vieš,
že či mraky a či skala –
všetko jedno –
zo života ťa nevyrve,
neskryje ťa v zemi...

Prervi chmáry, rozbi hroby
v ktorých srdcia nosíme.
Nežijeme – živoríme!
Bojíme sa pravdy...
Bojíme sa slobody...

A aj lásky...?
...tiež sa jej bojíme...

Pavol Ondřík

10. novembra 2014

JÁN SILAN A SITUÁCIA KŇAZA – BÁSNIKA V KONTEXTE UDALOSTÍ

Mária Bátorová

Abstract: The paper analyses the semantic purpose, specific features of poetics, and also questions of sociological approach, meaning the issue of continuity and relevance of the representatives of spiritual poetry. This all is evaluated against the example of one of the group Pirates of Beauty, Janko Silan.

Keywords: spiritual poetry, the group Pirates of Beauty, semantics, poetics, continuity and relevance, Janko Silan.

„Znova si, prosím, oči zatvorme
a vzdajme chválu veciam tohto sveta
a chráňme si ich, ticho hovorme:
v ľudoch a vo veciach nás Pán Boh stretá“

Janko Silan

V súvislosti s témou odborného seminára by som chcela položiť dôraz na niektoré závažné problémy, ktoré sú evidentné pri jej výskume, akou je otázka podstaty poézie, špecifik poetiky skupiny spirituálnej poézie, ako i otázky smerujúce k sociológii, ako sú otázka kontinuity a aktuálnosti.

Slovenská duchovná tvorba má svoje korene v prvej básni – v staroslovienkom *Proglase*. Kým iné diela z počiatkov stredoveku v iných literatúrach, ako sú *Pieseň o Rolandovi* (tzv. chanson de geste), *Legenda o Tristanovi a Izolde*, *Pieseň o Nibelungoch*, hovorili o láske a víťazných bojoch so zbraňou v ruke, *Proglas* hovorí o písmenách, knihách, duchu a vzdelaní. Túto tradíciu zdvihli bernolákovci a Ľudovít Štúr so skupinou nadšencov. Áno, boli to predovšetkým kňazi oboch cirkví, katolíckej aj evanjelickej, ktorí sa zaslúžili o kontinuitu slovenskej kultúry. V 20. storočí bola už situácia diferencovanejšia vzhľadom na jazyk, ktorý sa stal po roku 1918 úradným jazykom. V medzivojnovom období, začiatkom 30. rokov dvadsiateho storočia, sa konštituuje skupina slovenských katolíckych básnikov – kňazov v *Antológii mladej slovenskej poézie* z roku 1933, ktorú editoval Rudolf

Dilong. Pre týchto básnikov nastáva exkluzívna situácia: popri praktizovaní kňazského povolania vedúce básnické osobnosti tzv. katolíckej moderny R. Dilong, P. G. Hlbina vydávajú v tomto čase zbierky, ktoré už plne akceptujú tvorivé princípy moderných smerov 20. storočia. Jozef Kúttnik Šmálov podrobujú vydané básnické zbierky a časopisecky publikované básne týchto básnikov dlhodobo ostrej kritike.

Janko Silan patrí k druhej fáze tzv. katolíckej moderny spolu so Svetoslavom Veiglom, preto sa v Dilongovej antológii ešte nenachádzajú. Debut Janka Silana *Kuvici* pochádza z roku 1936 a jeho produkcia po ňom je veľmi bohatá. Nasledujú zbierky *Rebrík do neba* (1939), *Slávme to spoločne* (1941), *Kým nebudeme doma* (1943), *Piesne z Javoriny* (1943), *Piesne zo Ždiaru* (1947) a *Úbohá duša na zemi* (1948). V otvorenom, čiže publikovanom diskurze 40. rokov, ako i vo vzájomnej korešpondencii týchto básnikov sa diskutuje o otázkach poetiky, ale i duchovného bohatstva. V statiach teoretika skupiny tzv. katolíckej moderny P. G. Hlbina, zachovaných v archíve MS, ale aj uverejňovaných v literárnych časopisoch, sa autor vyrovnáva so svetovou tvorbou. Archívne doklady, ako napr. Hlbinove state *List Voltaireovi*, *Rimbaudova obrana*, *Surrealizmus a kresťanstvo*, *Surrealizmus a marxizmus ...* sú dôkazom zápasu slovenských katolíckych kňazov – básnikov o vlastnú tvár, kde by Najvyšší mal svoje prvoradé miesto. Ján Haranta spolu s ďalšími básnikmi katolíckej moderny prekladá básne 25 poetov svetovej literatúry s témou Boha a zostavuje z nich zbierku *O Tebe spieva zem* (1943). Básnici tzv. katolíckej moderny publikujú v Slovenských pohľadoch, Kultúre, Eláne a iných časopisoch vlastné básne, ale aj preklady najmä R. M. Rilkeho a tzv. „prekliatych básnikov“.

Po roku 1945 ešte dva roky vychádza časopis *Verbum*, no po „barbarskej noci“ sa básnici – kňazi, ktorí ostali na Slovensku, sťahujú do „vnútornej emigrácie“. Tento proces postihuje i Janko Silana. Kým v medzivojnovom období a v 40. rokoch vydáva sedem zbierok excelentnej poézie, v socializme nastáva pre tohto básnika strašný čas anonymity. Vo Forschungsstelle Osteuropa (Výskumnom ústave Východnej Európy) – archíve disidentov krajín V4, ktorý bol založený pri Univerzite v Brémach, som našla medzi iným materiálom samizdat Janko Silan *Zamknuté dvere (Výber z poézie)* z roku 1985, v ktorom sa nachádza aj pôvodina básne *Padajú kňazi ako orechy*, ktorá zachytáva práve situáciu 50. rokov, keď boli kňazi a rehoľné sestry likvidovaní.

V tom čase sa stýka s rovnako perzekuovaným lekárom a spisovateľom Pavlom Straussom, ďalej píše a čaká na lepšie časy. Tie prichádzajú s uvoľnením politických pomerov začiatkom 60. rokov. Do konca 60. rokov vychádzajú jeho básnické zbierky (súkromné tlače) *Triptych I* (1966), *Tri návštevy* (Triptych 2, 1966), *Dve bolesti, jedna radosť* (Triptych 3, 1968), *Tri balady* (Triptych 4, 1969). V roku 1967 vyšiel oficiálny výber z jeho tvorby *Sám s vami* a 1969 zberka *Oslnenie*. V čase konsolidácie znova publikuje v samizdatoch. V Ríme mu v roku 1984 vychádza zberka *Ja som voda a iné verše*. Po roku 1989 vychádzajú znova jeho básne, súborné dielo v ôsmich zväzkoch, korešpondencia, román – denník *Dom opustenosti* a pre-

klady. Lyrický subjekt slovenskej katolíckej poézie ostáva vo vnímaní skutočnosti a tajomstiev života vnútorne viazaný na transcendentno, ostáva prevažne ucelený. Slovenská katolícka spirituálna tvorba nadväzuje na vyhranený tomizmus a na augustínizmus, ktorý sa pohybuje na hrane Raja a strateného Raja. Neistotu, nevyváženosť a rozochvenie tu spôsobujú skúsenosti každodenného života. Na tomto póle nachádzame motív tmy, prázdna, mlčania, hovoru z pretlaku citu a intelektu – poézie, ženy, erotiky, smrti, lásky... Básnik – kňaz sa tu nachádza v pokľaku ako J. Silan, v pozícii mýtnika (v úplnosti v zbierke G. Zvonického *Mýtnik pred Madonou*), nehodného, blúdiaceho somnambula ako R. Dilong, hriešnika ako S. Veigl, ktorý „pred ružou (láskou – pozn. M.B.) stojí nemý“. Z tejto „greeneovskej“ pozície sa však básnik stále dvíha (časté sú motívy cesty, obety, sebazaprenia) k Bohu cez skutky, činy. S nespokojným srdcom sv. Augustína sa usiluje „kráčať k Nemu, kým v Ňom nespočinie“. Na opačnom póle nachádzame potom eufóriu z nájdeného pokoja, stratenej rovnováhy, Raja, domova, svetla, života a výrok apoštola Pavla: „Nežijem už ja, ale žije vo mne Kristus“. Je to stav „claudelovskej“ extázy alebo tichej meditácie, ktorý trvá krátko. Práve v bode a čase extázy – zabudnutia na svet – sa oba menované póly stretávajú v poézii. Teda táto tvorba je vo vývine slovenskej literatúry na istom stupni svojej ustálenej a vyhranenej podoby svojská nielen myšlienkovu, ale aj poetologicky.

Ján Silan je jednou z kľúčových postáv skupiny básnikov tzv. katolíckej moderny. Keby sme nevedeli, že jeho prímene je odvodené od názvu Sila (dedinka pri Nitre), kde sa narodil, museli by sme si myslieť, že pochádza z latinského *silentium*, pretože jeho poézia je tichá melódia, ktorej rytmus plynie prirodzene ako piesne, ktoré počúval od mala od svojej drahej matky. Ďalšia konotácia jeho prímenei vyvstáva z viery tohto kňaza, pre ktorú žil ako sledovaný a vypočúvaný vydedenec. Držala ho vnútorná *Sila* vytrvať a v mene Pánovom konať službu ľuďom, skryte a neúnavne pôsobiť.

Básnici „druhej fázy“ tzv. katolíckej moderny si dávajú názov *piráti krásy*, ktorý konotuje mladícku hravosť a najmä naviazanosť na prekliatych básnikov, ktorí boli v období medzi vojnami a vojnovom období popri R. M. Rilke najprekladanejší. Paradox, spojenie s násilím a smrťou a celý podtext názvu v súvisi s privlastňovaním si krásy evokujú romantické študentské predstavy mladosti. Silanova poézia má však s týmto názvom málo spoločné.

Motto, ktoré som zvolila k tejto úvahe, uvádza hneď niekoľko špecifických atribútov Silanovej poézie: „*Znova si, prosím, oči zatvorme / a vzdajme chválu veciam tohto sveta / a chráňme si ich, ticho hovorme: / v ľuďoch a vo veciach nás Pán Boh stretá.*“ Zvláštna prosba básnika, aby sme vnímali tento svet vnútorným zrakom, jeho veci si chránili, lebo v nich a v ľuďoch okolo je Boh.

Tieto verše, hovoria o modernom kresťanstve, ktoré Cirkev v 60. rokoch minulého storočia oficializovala, hovoria o časnosti, životnej ceste kresťana cez človeka k Bohu. Poézia Janka Silana je vyvážená, zúfalstvo sa mení vo vieru, ako sme to

počuli v slávnej samizdatovej básni *Padajú kňazi ako orechy* vo verši: „Ó, *duchu svätý, Duchu potechy*“ ... Najmä je Silanova báseň tichou piesňou. Slabý zrak básnika nahrádza sluch a vnútorné videnie. On „*žije, cíti a vidí*“ viac svojím bytím než zmyslami. Svoje bytie vyspievava akoby sám pre seba a stíšene: „*Také sú všetky hlasy, / klamné a zradné. / Vždy je v tom pravda asi / že padne, padne / jak obeť lásky, krásy, / kto čuje riadne / a zmysel uschová si, až srdca na dne.*“

Zdalo by sa, že moderna, do ktorej nepochybne tvorba skupiny básnikov tzv. katolíckej moderny patrí a ktorá bola tak silno koncentrovaná predovšetkým na človeka, automaticky vylúči kresťanskú tvorbu, no nestalo sa tak. Naopak, moderna vyskúšala nosnosť kresťanskej tvorby, ba podčiarkla jej schopnosť zachytiť záchvevy ľudskej existencie a poukázala na slabinu moderny – teda upozornila na jej degeneratívnu funkciu, ak sa zameria len na materiálno. H. Hesse to vyjadril v *Stepnom vlkovi* nasledovne: „*Bez Boha je človek iba vyjúcim vlkom!*“

Silný prúd kresťanskej filozofie (Blondel, Gabriel Marcel), literárnej a výtvarnej moderny pokračuje od P. Claudela, cez F. Werfela, H. Barlacha, G. Papiniho, G. Greena a iných svetových autorov do dnešných dní. Títo autori, každý svojím spôsobom, priniesli diela, ktoré riešia ontologické otázky človeka, ku ktorým otázka nadzmyslového – transcendentného sveta organicky patrí. Do tohto radu patria svojim aktuálnym dielom aj slovenskí básnici – *piráti krásy*.

Literatúra:

- BÁTOROVÁ, M. Kresťanská tvorba na Slovensku po roku 1945 (alebo jeden z typov alternatívnej tvorby na Slovensku po roku 1945). In *Slovenská kresťanská kultúra – Osudy a osobnosti* (príspevky z rovnomennej konferencie, konanej v Ostrihome 7. apríla 2010) / Szlovák keresztény kultúra – Sorsok és egyéniségek. Ed. Marta Žilková. Ostrihom / Esztergom: Vysoká škola teologická, 2010. s. 19 – 30. ISBN 978-963-89043-0-0.
- BÁTOROVÁ, M. Modern and Non-Modern Conservatism: Comparative Approaches and Identifying Modernism. Prel. Zuzana Husárová. *World Literature Studies*. 2009, roč. 1 (18), č. 1, s. 62 – 70. ISBN 1337-9690, 1337-9275.
- BÁTOROVÁ, M. Moderná katolícka spirituálna tvorba. *Verbum*. 1993, roč. 4, č. 2, s. 71 – 77.
- BÁTOROVÁ, M. *Roky úzkosti a vzopätia*. Bratislava: Causa editio, 1992. 181 s. ISBN 80-85533-03-0.
- BÁTOROVÁ, M. Vzťah náboženstva a umenia v literatúre svetovej a slovenskej moderny (Venované k jubileu Jána Chryzostoma kardinála Korca). *Slovenské pohľady*. 2014, roč. IV.+130, č. 6, s. 7 – 25.
- HVIŠČ, J. – MARČOK, V. – BÁTOROVÁ, M. – PETRÍK, V. *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava: SPN, 1991. 258 s. ISBN 80-08-01577-2.

Kontakt:

prof. PhDr. Mária Bátorová, DrSc.
Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave
Račianska 59
813 34 Bratislava
Slovenská republika
bwtorajo@mail.t-com.sk

MIKULÁŠ ŠPRINC – PIRÁT KRÁSY

Jozef Brunclík

Abstract: Mikuláš Šprinc was one of the younger Slovak Catholic Modernists. However, he was unable to fully realize his creative potential, as he was forced to emigrate because of the social and political changes that took place in Slovakia. In his exile poetry he is overburdened by the feeling of being barred from his native land. The sadness of the poet-priest is at least partially reduced by his inclination toward the highest authority – God Almighty.

Keywords: Catholic Modernism, exile literature, spiritual poetry.

Mikuláša Šprince možno zaradiť k básnikom pišucim duchovnú, spirituálnu poéziu, k básnikom slovenskej katolíckej moderny. V tejto skupine však nebol vedúcou osobnosťou, skôr sa k nej pričlenil ako jeden z viacerých jej mladších prívržencov. V pofebruárových časoch sa jeho meno z kontextu slovenskej literatúry vytratilo, no až v novonastolených pomeroch ponovembrovej slobody sa jeho meno čiastočne spopularizovalo (1994 konferencia v Krompachoch pri príležitosti nedožitých autorových 80 rokov – výsledok zborník *Básnik večnej nádeje*, 1997), nie však v takej miere ako u iných exulantov, ako napr. Dilonga, Strmeňa, Zvonického... Vo svojej *Poézii katolíckej moderny* (1990) relevantne na jeho tvorbu i životné osudy upozorňoval Jozef Melicher, v *Slovenskej exilovej literatúre po roku 1945* (1991) Vladimír Petřík, jeho portrét sa objavil v publikácii autorov J. Hvišč, V. Marčok, M. Bátorová a V. Petřík *Biele miesta v slovenskej literatúre* (1991), vo Frátrikovej *Slovenskej katolíckej moderne v premenách času* (1994), v Kondelovej knižke *Opät v učebných osnovách* (1995), patričný priestor mu venoval i Peter Cabadaj (*Pošlem domov srdca kúsok* (1997), *Slovenský literárny exil 1939 – 1990* (2002))¹, Strmeňov výber poézie M. Šprince *Tvárou k slnku* (2002) i Július Pašteka (*Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*, 2002; *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska* (2000), súborné vydanie jeho tvorby so štúdiou J. Pašteku *Exilový autor Mikuláš Šprinc* v publikácii *Mikuláš Šprinc: do večna tečie moja rieka* (2003)), krátky portrét uvádza aj A. Lauček v publikácii *Katolícka moderna* (2003). Nezanedbateľné sú

¹ Peter Cabadaj venoval Šprincovmu tvorivému i biografickému profilu nemálo priestoru a pozornosti i v periodikách. Zoznam preferovaných článkov možno odporozovať z použitej literatúry na konci tohto príspevku!

v tomto kontexte i *Antológia slovenskej poézie v zahraničí* (2008), aktualizované portréty v slovníkoch slovenských spisovateľov, rukovätiach a encyklopédiách², panorámach i Šmatlákových a Marčokových *Dejinách slovenskej literatúry* (s výnimkou najnovších *Dejín slovenskej literatúry* I. Sedláka (zost.) – napriek tomu, že vznikli v r. 2009, odvolávajú sa v predmetnej časti hlavne na publikáciu *Biele miesta v slovenskej literatúre*, ktoré obsahovo i esteticky vôbec neprekonali), ale i analyticko-interpretáčnej štúdie Petra Libu a pod. Ešte treba pripomenúť, že meno Mikuláša Šprinca sa, žiaľ, neobjavilo vo výberovej antológii D. Heviera s názvom *Spomienka na anjela* (1994).

Biografický sumár

Narodil sa v Krompachoch (30. 11. 1914) ako siedme dieťa v jednoduchej sedliacko-robotníckej rodine. Ludovú školu a meštianku absolvoval v rodnom meste, no v ďalšom štúdiu pokračoval mimo Krompách – a to na gymnáziu v Levoči (maturoval v r. 1934). Tam sa stretol na štúdiách napr. aj s Martinom Kvetkom, Jozefom Kútnikom Šmálovom a Marošom Madačovom. A Levoča, pravda, aj so svojimi štúrovskými tradíciami, mala čo ponúknuť mladému študentovi. Rozletu jeho kreativity pomohla práca v samovzdelávacom krúžku Janka Francisciho. Snáď tu niekde prvýkrát vystúpil so svojimi veršami. V svojich začiatkoch používal pseudonym Pilerov.

V r. 1934 vstúpil do bohosloveckého seminára v Spišskej Kapitule (1934 – 1939). Veľmi intenzívne naň vplývali tamojší profesori (Ferko Skyčák, Jozef Špirko, Ján Ferenčík, Ladislav Hanus), a to pod vedením biskupa Jána Vojtaššáka. Aj v tomto prostredí sa Mikuláš Šprinc inicioval na rovnakom poli ako v Levoči – ihneď sa zapojil do práce v Literárnej jednote sv. Pavla apoštola – a kontaktoval i oboznamoval sa hlavne s románskou literatúrou. Veľmi aktívne začal prispievať do rôznych periodík, kultúrnych a náboženských časopisov (*Rozvoj, Svoradov, Kultúra, Sv. Rodina, Slovák*). Vedno s ním študovali rovnako ambiciózni mladí poeti (nazývali sa *piráti krásy*), napríklad bol medzi nimi Janko Silan (vl. menom Ján Ďurka), Pavol Ušák Oliva, Števo Schelling, Ján Kováč, Maroš Madačov (vl. menom Martin Števec), Peter Galan. Možno povedať, že literárnym otcom a nielen literárnym, ale i duchovným, bol filozof, estét, literát a kritik Ladislav Hanus.

Toto prostredie malo na Šprincov literárny rozvoj veľký vplyv – začal sa oboznamovať so svetovou literatúrou, osobitne so svetovými katolíckymi autormi. Ak po-

² Za Šprincovým zamlčovaním stoja dobové ideologicky motivované postoje typu: „Prírodné, autori, ktorých reakčné politické postoje, spočívajúce na ideológii ľudáckeho klérofašizmu, antikomunizmu či pravicového oportunistu, priviedli k občianskej zrade našej vlasti a k politickej emigrácii, nestali sa predmetom pozornosti Encyklopédie. Títo autori sa sami vyradili zo spoločenstva našej literatúry a kultúry“ (Rosenbaum, 1984, s. 6).

tom uvažujeme o básnikoch koncentrovaných v epicentre duchovnej katolíckej spirituality (v Spišskej Kapitule), vytváral sa medzi nimi (ak možno parafrázovať P. Libu) istý druh vzájomnej súdržnosti a vedomie posvätnej funkcie básne – poézie, „*primárne mala ona svoje korene nie tak v literárnej situácii slovenskej poézie, ale v situácii duchovnej kultúry slovenskej mládeže*“ (Liba, 1995, s. 72). Konfrontovalo sa hlavne národné dedičstvo s prílivom myšlienok nemeckej „novej“ teológie i francúzskeho filozofického personalizmu (vplyv Ferka Skyčáka), a to s rastom náboženskej umeleckej literatúry v Taliansku. Mladých estétov – básnikov – teológov, a teda aj Mikuláša Šprinca, oslovoval spôsob myslenia a výklad etických zásad a náboženských právd, hlavne estetické i teologicko-filozofické princípy dobového uvažovania o literatúre, umení. V konkrétnom prípade išlo o vplyvy osobností ako Peter Lippert, Giovanni Papini, Romano Guardini, Rainer Maria Rilke, Paul Claudel, Leon Bloy, Jacques Maritain a i. Zároveň pestoval aj intenzívne vzťahy s českým katolíckym vydavateľom, prekladateľom a kritikom Josefom Florianom. Jeho meno sa spája aj s edíciou Slovo u Ferka Urbánka, ktorej bol spoluzakladateľ s kolegami zo Spišskej Kapituly. Už tu sa naplno začal prejavovať s výraznou literárnou a osobnostnou profiláciou.

V roku 1939 bol vysvätený za kňaza už spomínaným biskupom J. Vojtaššákom. Následne začal pôsobiť ako kaplán v Spišskej Novej Vsi (spoločne s ním tam bol aj prekladateľ, etnograf a predovšetkým tiež básnik František Hadri-Drevenický). Súčasne pôsobil v Hnutí katolíckej mládeže a podobne i v Miestnom odbore Matice slovenskej. V r. 1942 sa stal riaditeľom Slovenskej katolíckej akadémie (pri Spolku sv. Vojtecha v Trnave) so sídlom v Bratislave. Táto bola zriadená z nadácie charismatického biskupa Jána Vojtaššáka. Úzko spolupracoval aj s Antonom Prídavkom, ktorý zastával v tom čase funkciu vedúceho Slovenského rozhlasu v Prešove.

O rok neskôr (august 1943) prevzal spolu s Jánom Sedlákom redigovanie katolíckeho mesačníka *Kultúra* (v októbri 1944 bolo vydávanie zastavené). Spolupracovali s nimi napríklad aj Janko Silan či Jozef Kútnik Šmálov. Ján Sedlák sa o Mikulášovi Šprincovi vyjadroval s neskrývaným obdivom: „*cenil som si jeho básnický talent, ale najmä jeho mysliteľský duch (...) Šprinc bol katolícky kňaz, ale nebol typom uzavretého asketika, naopak bol plný života, temperamentný (...) Zhodli sme sa na ideovo-estetickú koncepciu mesačníka. Nebola to ľahká úloha, najmä preto, že Spolok sv. Vojtecha chcel mať časopis nadväzujúci na dlhodobú tradíciu vydávania Kultúry od roku 1926, pričom žiadal položiť dôraz na nábožensko-etickú problematiku a na historický aspekt*“ (Sedlák, 1995, s. 111 – 112). Mikuláš Šprinc i Ján Sedlák inklinovali k širšiemu okruhu problémov s dôrazom na literárno-estetickú stránku. Zároveň sa stretávali s koncepciou novozaloženej ružomerskej *Obrody*, ktorej poslanie bolo v podstate veľmi podobné, ibaže väčšmi zdá sa prepojené na politické otázky. Bolo to pravdepodobne tým, že jej redaktor Ladislav Hanus sa hlásil k národnosocialistickému krídlu slovenských intelektuálov, kým Spolok sv. Vojtecha,

a teda aj *Kultúra*, mala orientáciu „konzervatívnejšiu“, kde sa preferovali skôr národné a náboženské problémy.

Po vojne (ale len pár mesiacov) pracoval ako generálny tajomník Ústrednej charity. Pre rôzne šikanovania, nátlak a istú formu diskriminácie odchádza v júni 1945 do emigrácie. Zámienka tohto odchodu okrem iného mohla byť aj v spoločnej zbierke Silana, Strmeňa, Dilonga a Šprinca *Krv a slzy*. Ján Sedlák sa k tomuto vyjadril nasledovne: „*Šprinc nebol za Slovenského štátu politicky angažovaný, jeho odchod do zahraničia ma prekvapil. Bol by určite mohol zostať vo vlasti, veď na ňom noví politickí mocipáni nemohli nájsť nijakú škrvnu, iba ak, že bol kňaz. Lenže... lenže iste by nebol mohol ďalej tvoriť, ako nemohli mnohí katolícki básnici, alebo len s veľkými ťažkosťami. A tam, za morom, vytvoril Šprinc veľké dielo*“ (Sedlák, 1995, s. 113). Mikuláš Šprinc sa na margo prípravy tohto zborníka vyjadril vo svojej próze *K slobodným pobrežiam* (1949). Mali byť v nej básne, próza a všetko to, čo sa zrodilo na jeseň roku 1944, prezentovať právo na slobodu a samostatný štát. Nechcel uvádzať mená tých, ktorí do nej prispeli a zostali v domácom exile – na Slovensku, aby ich nezastihli represálie. Uvádza len seba, K. Strmeňa a R. Dilonga. Blažej Belák predkladá Šprincov prehovor k situácii okolo vydávania a prípravy predmetnej zbierky v zborníku Cyrila Žuffu *Mikuláš Šprinc: Básnik večnej nádeje*: „*Pri takýchto myšlienkach našiel ma jedného júnového odpoľudnia priateľ a hlásil, že kniha ‚Krv a slzy‘, vysádzaná, ale nevytlačená, dostala sa do rúk národnej bezpečnosti a NKVD; že jej autori budú sa za jej vlastenecký a protikomunistický postoj zodpovedať pred tvárou novej spravodlivosti. Rozhodol som sa opustiť Slovensko!*“ (Žuffa, 1997, s. 18).³

Pri odchode do exilu putoval zo Slovenska cez Rakúsko a Bavorsko do Ríma. V tomže roku sa stal poverenou osobou Vatikánu, ktorá sa mala starať o slovenských utečencov v Rakúsku a Nemecku. V tejto práci pokračoval aj ako sociálny pracovník vatikánskeho Centrálného úradu pre obete vojny, ale zároveň aj ako tlmočník a referent vo vatikánskom Vittime di Guerra.

V júni 1946 odišiel do USA. Tu popri literárno-kultúrnej práci (vydáva edíciu *Slovo*, v r. 1954 založil literárny štvrťročník *Most*, ktorý aj sám dlhé roky redigoval; spolu s Andrejom Žarnovom (Františkom Šubíkom) inicioval založenie Združenia slovenských spisovateľov a umelcov, v ktorom vykonával funkciu tajomníka) pôsobil aj ako učiteľ moderných jazykov na vyššej škole slovenských benediktínov v Clevelande a zároveň aj absolvoval Western Reverse University a obdržal titul Magister umenia (1953). V roku 1957 sa stal profesorom jazykov a filozofie umenia v Borromeo, v štáte Ohio, kde pôsobil až do smrti (31. 5. 1986).

³ Peter Cabadaj pohnútky Šprincovho odchodu do exilu okomentoval v časopise *Slovensko* nasledovne: „*V prvých mesiacoch pohnutého roka 1945, vedomý si vlastného bezvýchodiskového postavenia v obnovenej ČSR, odchádza do celoživotného exilu*“ (Cabadaj, 1994, s. 23).

Čo sa týka Šprincovej tvorivej činnosti predmetného obdobia, v jeho textoch dominuje reflektovanie Boha ako všemocnej a vždy trvácnej entity, metafyzickej veličiny; ako stvoriteľa všetkej zemskej krásy (s tým súvisí aj Šprincom veľmi zvýraznený motív dokonalosti a krásy prírody), v neskorších exilových zbierkach však dominuje existenciálne pocítovaná túžba po slobode, natrvalo vzdialenej a nedosiahnuteľnej vlasti. Orientácia lyrického subjektu v kontexte básnik-hľadač sa prelína s ďalšou špecifikáciou, a to básnik-pútnik. Jeho tvorba je výsostne subjektívna, sugestívna, textovo priezračná a mimoriadne impulzívna⁴.

Ešte na Slovensku napísal básnickú zbierku *Ozveny v samotách* (1939) – kniha obsahuje štyridsať sonetov reflexívno-meditatívneho charakteru. Zasadzuje sa tu za duchovné a mravné hodnoty, spája poslanie básnika a kňaza zároveň. Šprincove básnické úvahy vyznievajú ako prejavy introvertného zahĺbenia sa, a tak téza, že takéto básne sú vlastne istým druhom rozjímania má určité opodstatnenie. Samota poskytuje Šprincovi istý druh azylu, kde možno nerušene premýšľať, uvažovať o bytí, reflexne pristupovať ku katarzii. Uvedené postoje mohli byť odrazom Šprincovho filozofického záujmu (napr. o prednášky F. Skyčáka – tomistická náuka). Šprincov „ontologizmus“ v umení a poézii „je pokusom o znovunastolenie strateného Raja na zemi. Je dokreslovaním integrity vecí a života. Je vyčarívaním prostriedkami času a priestoru večnosti, stavu vecí a života, aký bol pred pádom človeka. Je zvýrazňovaním jemných a hrubých, zmyslom neprístupných súvislostí bytia, odhalovaním jeho najjemnejšieho aspektu – krásy; je zmnožovaním a umocňovaním života, stvárnňovaním onoho destilátu, ktorý sa hromadí v našom srdci dlhými skúsenosťami“ (Bor, 1944, s. 7 – 8). Peter Liba v tejto súvislosti vyzdvihuje istý filozofický princíp prítomný v tejto zbierke a poznamenáva, že táto Šprincova zbierka okrem tomistického filozofického princípu je „vlastne veľkou alúziou na augustiniansku filozofiu ‚rozpamätávania‘, túžby po Bohu prostredníctvom utrpenia (‚čo v nás trpí‘), v ktorom hlasy svojho bytia, nevýslovné, tiché... prosia básnika o pomenovanie“ (Liba, 1995, s. 78). Július Pašteka v predhovore (*Exilový autor Mikuláš Šprinc*) súborného vydania *Do večna tečie moja rieka* však poukázal na postoje lyrického subjektu Šprincových básnických útvarov uvedenej zbierky, ktoré neboli zlučiteľné s optimistickým percipovaním, skôr boli naplnené indíciami nostalgickosti. Po analýze konkrétnych veršov doslova uviedol: „Bola to najpesimistickejšia zbierka, akú kedy napísal príslušník slovenskej katolíckej moderny; nič také nebadat u Silana, ktorý rovnako bol roztúžený po večnej domovine“ (Pašteka, 2003, s. 15). Pesimizmus zbierky podľa J. Pašteku nezodpovedal naturelu Mikuláša Šprinca – priatelia ho poznali ako veľmi temperamentného, veselého človeka, niekedy priam extrovertného – smútok z uvažovania nad meta-/fyzickým jestvovaním bol v prípade debutovej knižky básní M. Šprinca takpovediac „knižný“.

⁴ Básnické krédo Mikuláša Šprinca možno vydedukovať z nasledujúcich veršov: „*Dívaj sa na mňa, nepýtaj sa, kto som. / Som srdce, krv a ustavičný obdiv; / som tulák, básnik s nepokojným lósom, / som more vzbúrené, chvátajúci obdiv* (Šprinc – Strmeň, 1950, s. 33).

V uvedenej zbierke M. Šprinc písal o bytí pozemskom i nadprirodzenom – táto poézia vypovedá o jeho neutíšiteľnej túžbe po Bohu, po hlbokých, trvácnych a večných hodnotách. Podľa neho sa však nestačí prikláňať iba k víziám a túžbam, pasívne sa nádejať. Jedným zo spôsobov, ako odbúrať pasivitu a skepticizmus, je asketický prístup – „z muštu utrpenia budú ťažké vína“ (Šprinc, 1939, s. 29), „v rieky rajské zmeniť chcem ich vody kalné, mútne“ (Šprinc, 1939, s. 41).

Tematické a formálne aspekty Šprincovej prvej zbierky reflektovali kritici rôzne. Jozef Hvišč oceňoval autorovu metódu básnenia: „*Myšlienky a obrazy vkladá do vyspelej veršovej formy (sonet) s pravidelným rytmom a rýmom. Už v tomto debute sa Šprinc prejavil ako nadaný majster poetického slova a obraznosti*“ (Hvišč, 1990/1991, s. 180). Rigoróznny kritik Jozef Kúttnik Šmálov sa vyjadril v denníku Slováč na margo tohto Šprincovho debutu už v názve svojej recenzie, že je to „*zaujímavý a priznačný básnický pokus*“ (Šmálov, 1939, s. 7), hlavne čo sa týka snahy oživiť sonet a vrátiť básneniu formálnu disciplinovanosť. Ďalej už J. K. Šmálov nebol až tak zhovievavý. Pokúsim sa parafrázovať jeho myšlienky: je to síce pokus, ale len nevýznamný a rozhodne, i keď to možno na prvý pohľad tak nevyzerá, zbierka neznamená hodnotnejší básnický prínos. Toto klamlivé zdanie poézie je údajne len maskovanou prózou, inšpirovanou prameňmi viery a rozvedenou opotrebovanými už rekvizitami oneskoreného symbolizmu.

Šprincova prvá básnická zbierka v exile *Vinohrad*, ktorú vydal spoločnes Karolom Strmeňom⁵ pod názvom *Putovné piesne* (1950), „*vyznačovala sa nezvyklou tematickou šírkou a znamenala pre neho inšpiratívny vstup do nezvyčajne produktívneho básnického obdobia*“ (Pašteka, 2002, s. 453), pričom priniesla úplne inú poetiku – dynamickejšiu, pribojnejšiu. Básnik sa v zbierke už nechcel skrývať do zátišia a samoty, chcel naopak argumentovať, svedčiť, informovať. Dokazuje to hneď úvodnou básňou *Padajú hlavy*. Z poetiky a celkového vyznenia textu veľmi pripomínala v Beniakových textoch prítomný aspekt národného povojnového percipovania: „*dnes láska k rodu – to je naša vína*“ (Šprinc – Strmeň, 1950, s. 3). Vyjadruje skutočné sklamanie z povojnovej skutočnosti, reaguje na dobové represálie a perzekúcie. Nadovšetko dominuje láska k vlasti, čo pociťoval v tom období ani nie tak ako latentný pocit neuspokojenia, ale práve naopak ako anticípáciu neuskutočniteľnej, a teda nenaplniteľnej túžby. Uvedený moment presvitá z úvodnej básne: „*Zem slovenská, ty láska moja zúfalá, / ďaleko tuná v dyme komínov / čuť spevy tvojich spustošených viníc / a úzkosť tvoju, ktorá stále spievala / do rytmu mojich emigrantských krokov. // Polujú na nás ako na zver, na kmínov, / ale ty žiješ, kvitneš denne v našej láske, / stokrát krásna v smútku svojich okov, / nateraz sen náš pochovaný za živa*“ (Šprinc – Strmeň, 1950, s. 2).

⁵ Verše Karola Strmeňa v spoločnej básnickej zbierke *Putovné piesne* majú názov *Strieborná legenda*.

Ťaživú situáciu exulanta dokumentujú primárne už len názvy jednotlivých básní: *Mučeným slovenským študentom*, *Stratená oáza*, *Básnikovi vo vlasti*, *Matka emigrantov* a pod. Prvá časť zbierky vyznieva aj ako istý druh lamentu i varovania. Šprinc často býva veľmi sarkastický a nevyhýba sa ani ironii a persifláži. Komentuje (ne)racionálne postoje slovenských básnikov, ktorí zostali aktívnymi v slovenskom literárnom priestore po roku 1948 a vyčíta im glorifikáciu „červenej“ – teda prijatie ideologicky naoktrojovaných schém (napr. v básni *Ludovodemokratická*): „*Koho Boh raní slepotou, / nič mu už nehovorí farba (...) všetko sa stalo červeným, / vody a hviezdy, chlieb i sad (...) Jak ryba na brehu / je bez slobody básnik; / na hanbu múzam / a terčom posmechu. // Červená, červená a jalová: / Štítnický, Rak a Bendová*“ (Šprinc – Strmeň, 1950, s. 4).

Mikuláš Šprinc si vo veršoch tejto zbierky veľmi často pripomína krutú realitu exulanta. Táto osobná ťažoba miestami nepresvitá iba z lexiky, ale aj z metodológie, ktorú Šprinc uplatňoval pri koncipovaní textov – percepčne nie jednoducho uchopiteľné metafory, polyvalentné zložky postulovanej obraznosti a pod. Ale aj vo chvíľkach, keď „*červený kat sa chechotá – // pán šibeníc a povrazov*“, on povzbudzuje svoju vlasť aspoň z diaľky veršami typu „*neustúp z boja, Slovensko, drž si slávu*“ (obe Šprinc – Strmeň, 1950, s. 12).

V súvislosti so Šprincovým rýchlym odchodom do emigrácie sa odkrýva v básňach *Matky emigrantov* a *Stratená oáza* veľmi zaujímavý moment. Spomína na veľmi blízke osoby, ktorých sa pri odchode do zahraničia nedobrovoľne vzdal, nechtiac ich opustil: „*nebolo kedy podať ruku mame, // prestrihol osud kruto našej lásky nič*“ (Šprinc – Strmeň, 1950, s. 17) alebo „*Ďaleko, ďaleko, a predsa v láske blízko, / stratená oáza, čo väbiš v mojej púšti; / no prístup k tebe stráži čierne psisko, / kosák a kladivo mu dali do čelusti. // Neprídem domov, neplač, drahá mat! / Zarastie krovím, trávou rodný prah; / budem tu s vrahom vaším bojovať / a teba stretnem u Boha a na hviezdach*“ (Šprinc – Strmeň, 1950, s. 5).

Osobitosťou Šprincovej lyriky zbierky *Vinohrad v Putovných piesňach* je prírodná scenéria, ktorá tvorí akoby kulisy k situáciám prežívania lyrického subjektu – ona je v kontexte jeho lyriky čistá, povznášajúca, dokonalá (hlavne tá slovenská, spišská) a najmä orientuje zameranie čitateľa v predmetných textoch k metafyzickej entite – k Bohu⁶; je podnetom ku kontemplácii, k rozjímaniu. Jej sa ani zďaleka nemôžu rovnať mestské civilizačné trendy, tak vzdialené od domoviny, redukovanej empirickým zrkadlom, hyperbolizovaným nemožnosťou opätovnej skúsenosti, a poväčšine tak vytvárajú tenzívny oblúk, ústiaci v antitéznom vyznení lyrického prejavu Šprincovho vnímania prírody, ako napr. clevelandské sadze, temnota, začmudené múry verzus sneh, kvety, jablone, jazerá, usúvzťažňované s nádherou Spiša.

⁶ Július Pašteka v úvodnej štúdii k súbornému vydaniu poézie M. Šprince *Mikuláš Šprinc: do večna tečie moja rieka* pripomína, že cez „*prírodné a ľudské sa čoraz viac ponáral do božského*“ (Pašteka, 2003, s. 18).

Ďalšia Šprincova básnická zbierka *Na Floride sám* (1953) je akoby odrazom autorových impresionistických náhľadov, vízií, pocitov, ktorých „priestor“ je vymedzený titulom zbierky. Mikuláš Šprinc, aby potlačil v sebe pocity po domovine prahnúceho exulanta, svoju pozornosť v uvedenej knižke orientuje na obdiv stvoriťského aktu jeho náhradnej domoviny. Údiv nad krásou floridského pobrežia, očarenie z tamojších rázovitých prírodných oblastí presahovalo istú mieru intencie, ale ani toto mu nepomohlo vymaniť sa z pocitov smútku a emigrantského údely, veď Floridu síce obdivuje a usiluje sa zachytiť skutočne realitu svojich vnemov, ale predsa len je to pre neho „druhá“ domovina, v ktorej sa cíti byť opustený: „*Sám som tu ako opustený palec*“ (Šprinc, 1953, s. 12). V istom kontexte len nadväzuje na zbierku *Putovné piesne*, kde veľkomestský život na Floride porovnáva s clevelandským odľahlejším prostredím, ktoré až tak nepoznačila ruka človeka. Výsledok takejto konfrontácie je však pre lyrický subjekt bolestný, pretože z dojmov postupne nadobúda presvedčenie, že mesto je mašinériou zhonu, epicentrom stresu a samotnú Floridu v básni vníma „*ako veľký blázinec (...) šialený (...) stroj*“ (Šprinc, 1953, s. 12). Po takto modelovanom koncepte obrazu veľkomesta M. Šprinc v detenzívnom úsilí o implementáciu prírody s princípmi Univerza (má svoje pravidlá, poriadok estetiky i logiku) opätovne demaskuje zaujatie lyrického subjektu v túžbe po domove. Takýto koncepčný konštrukt M. Šprinc zdá sa uplatnil pri zbierke *Na Floride sám* neintencionálne, predsa však akosi podvedome pripomína princíp stvárnovania tematických aspektov prežívania lyrického subjektu z predchádzajúcich zbierok. Tak sa v jeho básňach objavujú floridské cyprusy, všima si more, vlny, ryby, čvirikajúce vrabce, dúhu, večerné pobrežie, zapadajúce slnko, objavujúce sa hviezdy, len aby prekryl v sebe túžbu po domove: „*Hľadíte do okien staručkej mojej mamy a ona vraví: / Sviňte na cesty stratenému môjmu synovi a / povedzte mu, že myslím naň a srdce moje krváca*“ (Šprinc, 1953, s. 16). Potvrdenie uplatnenia spomínaného konštruktu je aj v stvárnovaní vzťahu lyrického subjektu k metafyzickej veličine, zmyslu všetkého, k Bohu. Práve ústupom tém s problematikou národa, vlasti, nedostupnosti „rodnej hrudy“ predsúva uvedenú veličinu postupne k primárnemu lyrickému záujmu – ona mu je jedinou oporou v cudzej krajine bez rodiny a domovizne. Aj preto sa veľmi často objavujú v tejto zbierke konečne nepesimistické motívy – motívy dúhy, nádeje, novej zmluvy: „*A nech sa dotkne (dúha – pozn. J.B.) rodnej zeme, / spočinie v očiach mojej mamy; / farebným tichom nech naplní / útulné naše chrámy*“ (Šprinc, 1953, s. 18) alebo „*Do slnka máčam svoje pero, / do Tvojho srdca, ktoré horí; / chcem byť jak kvet, čo kalich svoj / pred Tvojou tvárou nezatvorí. // Naplň ma, prosím, je to úprimné, / nech smejú sa mi všetci farizeji; / vyveď ma z temnot bezpečne / do radosti a do nádeji*“ (Šprinc, 1953, s. 14).

V nadväznosti na metafyzické determinácie Šprincovej lyriky zbierky *Na Floride sám* možno vybadáť v jeho básňach i mariologický motív. Básne, v ktorých uplatňuje spomínaný aspekt, sú naozaj tými najlyrickejšími výpoveďami autora, ako napr. v básňach *Hviezda morská* alebo *Pani riek a prameňov*. Pri zobrazovaní ma-

riologických prvkov je Panna Mária ochrankyňou Sedembolestnou, Pomocnicou, záchranou, a tak všetko, čo vo svojom okolí považuje za skutočne „čisté“, nepoškvrnené, nepoznačené počinom človeka, prirovnáva práve k nej: „*Voda je modrá ako plášť // belasý závoj Panny Márie*“ (Šprinc, 1953, s. 41) a pod.

Aj v básnickej zbierke *Tvárou proti slnku* (1955) sa Mikuláš Šprinc zameriava na prírodnú tematiku, ktorú vystaval v usúvzťažňovaní s metafyzickými a neskôr i s národnými princípmi: „*ponor a výnor, čerenie vln a mlčanie. / Tie zlomky času medzi nami nazvali sme životom, / a keď tak z neho sily začne ubúdať, / pokorne hlavy skláňame a vravíme si, / že dozrievame k večným pochodom*“ (Šprinc, 1955, s. 9) alebo „*tu je to opustené údolie, / tu kráčať môžeš alejami muškátov (...) lahni si, duša, na mach voňavý, / na sviežosť božích pohľadov, / otvor sa odpusteniu ako tulipán. / Vo vánku večer chodí tade Pán*“ (Šprinc, 1955, s. 11). Básnik konštatuje, že v kontemplácii, „*poza brány zmyslov (...) rebrikom ticha*“ (obe Šprinc, 1955, s. 12) sa možno priamočiarejšie priblížiť k Bohu. Želaný efekt znamená podľa lyrického subjektu pokúsiť sa precítiť blízkosť Božej prítomnosti: „*Teraz si blízko, Bože ďaleký, / a v srdci tejto ruže hľadia Tvoje oči. / Vezmi ma, ak chceš, na ohnivom koči, / a nech budem s Tebou na veku*“ (Šprinc, 1955, s. 12).

Napriek tomu, že je zvyrazňovaná spirituálna podstata vybraných básnických ukážok Šprincovej knižky *Tvárou proti slnku*, prvý cyklus tejto zbierky končí dvomi prekvapivými básňami s úplne iným tematickým nábojom. Jedna z nich je lamentom, lyrickým spevom o matke (*Pieseň o matke*) – je vlastne reakciou na jej smrť (ako z textu možno dedukovať, pravdepodobne sa nemohol zúčastniť jej pohrebu). V popredí zobrazovania stojí túžba, láska, trúchlivé spomienky. Táto „pieseň“ akoby sa miestami nevzťahovala iba k matke – rodičke, ale aj k širším konotatívnym konceptom – k matke ako národu, k Slovensku ako ku krajine. V tej druhej spomínanej básni, *So strachom na tvári*, reaguje na neustály pozitivistický princíp, redukujúci v istom zmysle vnímanie a chápanie transcendentálneho bytia. Skôr zamietavo sa vyjadruje k ľudskej honbe za pominuteľnou slávou a dočasnými objavmi, nesúhlasí s tým, že výtvarné vedy sú absolútne povyšované nad vieru: „*Nech žije samospasiteľná veda, / rozum je svetlo zázračné; / tajomstvo pokoj človekovi nedá, / hĺbky a výšky oblačné (...)* Anjelov viacej nebude, // bo pod lupou ich nevidno, // a pred oltármí božími // vyhasne vonné kadidlo“ (Šprinc, 1955, s. 20 – 21).

Zvyšné dva cykly sú opätovnou reakciou na exilovú situáciu. I keď sa lyrický subjekt v sebe snaží pochovať krivdu, vyplývajúcu z nútenej emigrácie, obáva sa toho, že ju vo svojom bytí dostatočne nevytesnil na periférne oblasti, ale že by v ňom mohla kedykoľvek opätovne invazívne a nekontrolovane vzrásť, respektíve znova popustiť uzdu „emigrantskému žiaľu“ po domovine: „*Vietor mi hrnie na prsia osudy dialok. / Možno, že smiech a možno slzy slané; / smiech detí slobodných a bolesť z mučiarnie, / beznádej väzňov a lásky pochované // Tajomná prítomnosť mojej rodnej zeme, / nezábudky na hrobe mojej matky, / živičná vôňa smrekov jedličiek, / muškáty v oknách, zeleninové hriadky.*“ Emigrantský žiaľ vyviera i v ne-

pochopení a vo výčitke, keď konštatuje, že po svetovej vojne už príslušníci štátu a relevantných kultúrnych inštitúcií odpustili i Nemcom, Japoncom, Talianom, ale im, emigrantom, ešte dovtedy nie. Nejde len o samotné odpustenie, ale M. Šprinc pravdepodobne rozhorčene reaguje aj na fakt, že sa emigranti svojim odchodom „sami vyradili z kontextu národnej literatúry“⁷. Dynamiku čítania umocňuje triáda básní *Slovenský kríž*, *Spievajúcim doma* a *Slovensko 1955*. Prvá je alúziou na významné osobnosti a udalosti vzniku Slovenského štátu (aj básneň *Marcová pieseň*) a reakcie na nich, v ďalších poukazuje na „osobnosti“, ktoré sa zapredali Komunistickej strane: „Beda ti, básnik, ktorý ospevuješ putá / a miesto v slzách, máčaš svoje pero / v atramente Strany (...) Beda ti básnik, ktorý sláviš putá! / Vták spieva v klietke, ale o slobode. / Ty v klietke spievaš o доброте klietky, / a preto na hrobe ti neporastú / ani polné kvietky (Šprinc, 1955, s. 50 – 51).“⁸

⁷ Pozri opätovne poznámku pod čiarou č. 2 (Rosenbaum, 1984, s. 6).

⁸ Na záver treba ešte dodať, že na rozvoj Šprincovej poetiky v predexilovom období významne vplývala i jeho prekladateľská prax, ktorú nadobúdval v tvorivom kontakte s významnými dielami talianskych a nemeckých spisovateľov. Knižne vydal *Duinské elégie* (1942) Rainera Maria Rilkeho, výbery diel Petra Lipperta *O láske a bolesti* (1942), Giovanni Papiniho *Láska alebo smrť* (1943), *Esseye o umení* (1943) a v exile *Svedkovia utrpenia* (1952). Spoločne s Jankom Silanom sa podieľal na príprave zborníka *Tak umieral básnik Paľo Oliva* (1942) – tu publikoval tri básne a esej o ich literárnom súputníkovi, ale najmä spolubratovi a priateľovi P. Ušákovi Olivovi. Publikoval aj v Harantovom výbere prekladovej poézie *O tebe spieva zem* (1943). V exilovom prostredí sa prejavil ako mimoriadne agilný organizačný agitátor a redaktor. Už v roku 1947 organizoval zborník, ktorý mal mobilizovať roztratených Slovákov vo svete. Má zaujímavý názov *Nádej víťazná* s podtitulom *Zborník slovenských spisovateľov v emigrácii o literatúre, vede a umení* (1947). Jeho cieľom podľa Blažeja Beláka bolo „predovšetkým pomôcť slovenským intelektuálom – vyhnancom, dostať sa z povojnového šoku v čase, keď ešte nedošli všetky sovietske transporty so Slováckmi, Maďarmi, Rumunmi, Slovincami, Litovcami a Ukrajincami na Sibír“ (Žuffa, 1997, s. 16). Úvod a zároveň predslov k tomuto zborníku napísal Karol Sidor. Zborník žánrovo zhrňa literárnu tvorbu (poézia, próza – zo známejších Karol Strmeň, Mikuláš Šprinc, Jozef Ciger Hronský, Ernest Žatko... memoáre, práce o výtvarnom umení, na filozofické i historické témy a recenzistika – napr. František Hrušovský, Jozef Cincík, Jozef Kirschbaum, Konštantín Čulen, Jozef Papin a i.). V tom istom roku M. Šprinc vydal ďalší zborník pod názvom *Slovenská liga v Amerike štyridsaťročná* (1947). Tu už bolo o niečo menej publikujúcich – okrem zostavovateľa Mikuláša Šprinca, aj Konštantín Čulen, Karol Sidor, Jozef Ciger Hronský, František Hrušovský a i. Ako sa píše v jeho úvode: „Slobodní synovia slobodnej Ameriky už 40 rokov volajú do sveta, ešte vždy hluchého a slepeho pre slovenské práva a slovenskú krivdu. Dejiny 40-ročnej Slovenskej Ligy v Amerike nie sú ničím iným, než borbou za českú a slávu slovenského národa, za jeho samourčovací práva, za jeho národnú a štátnu slobodu“ (Šprinc, 1947, úvod). Sám Šprinc tu podal vo svojej štúdii opis vzťahu Ameriky k Slovenskému štátu vo vojnovom období a uvádza množstvo dokumentov, ktoré súvisia s Benešovou kampanou voči Slovenskej Lige v Amerike vo Washingtone, pre jej podporu samostatnosti SR. O dva roky neskôr – teda v r. 1949 – vychádza ďalší zborník *Slovenská republika 1939-1949* (1949), ktorý sčasti tematicky nadväzoval na ten predchádzajúci. Zo známejších osobností ho napríklad doplnil Rudolf Dilong, Ernest Žatko, Jozef Kirschbaum či Ján Okál. Je potrebné spomenúť ešte Šprincove ďalšie práce: *Matka krásneho milovania* (1954) – rozjímania vo veršoch pri Sedembolestnej vo Valparaiso, prozaické útvary *K slobodným pobrežiam* (1949) a *Svätý Andrej-Svorad* (1952). A čo sa týka redaktorskej činnos-

Literatúra:

- BALÁŽ, A. – CABADAJ, P. – HARPÁŇ, M. – SKALSKÝ, V. *Medzi dvoma domovmi 1: Antológia slovenskej poézie v zahraničí*. Bratislava; Martin: LIC; Matica slovenská, 2008. 389 s. ISBN 978-80-89222-56-8.
- BOR, J. E. Rozhovor s básnikom Mikulášom Šprincom. *Akademik*. 1944, roč. 2, č. 24 – 26, s. 7 – 8.
- CABADAJ, P. Album zabúdaných osobností (Mikuláš Šprinc). *Literárny týždenník*. 2000, roč. 13, č. 38, s. 8.
- CABADAJ, P. Mikuláš Šprinc: Kapitoly zo slovenskej exilovej literatúry. *Slovenské národné noviny*. 1993, roč. 4 (8), č. 21, s. 16.
- CABADAJ, P. Mikuláš Šprinc (spisovateľ, redaktor, pedagóg). *Slovensko*. 1999, roč. 23, č. 3 – 4, s. 71.
- CABADAJ, P. *Poslem domov srdca kúsok: Výber zo slovenskej exilovej poézie*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1997. 143 s. ISBN 80-7090-409-7.
- CABADAJ, P. *Slovenský literárny exil: 1939 – 1990*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2002. 201 s. ISBN 80-7090-647-2.
- CABADAJ, P. Za lásku sa neplatí. *Slovensko*, 1994, roč. 17, č. 5, s. 23 – 24.
- ČÚZY, L. – DAROVEC, P. – HOCHÉL, I. – KÁKOŠOVÁ, Z. *Panoráma slovenskej literatúry III*. Bratislava: SPN, 2006. 168 s. ISBN 80-10-00846-X.
- FRÁTRIK, J. *Slovenská katolícka moderna v premenách času*. Žilina: Kníhkupectvo ZRNO, 1994. 143 s. ISBN 80-967178-9-8.
- HAMADA, M. – SÜKENÍKOVÁ, M. (eds.) *Poézia slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: Kalligram; Ústav slovenskej literatúry SAV, 2008. 680 s. ISBN 978-80-8101-125-2.
- HEVIER, D. *Katolícka moderna: Spomienka na anjela*. Bratislava: HEVI, 1994. 132 s. 80-85518-47-3.
- HVIŠČ, J. Mikuláš Šprinc. *Slovenský jazyk a literatúra v škole*. 1990/1991, roč. 37, č. 6, s. 179 – 189.
- HVIŠČ, J. – MARČOK, V. – BÁTOROVÁ, M. – PETRÍK, V. *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava: SPN, 1991. 258 s. ISBN 80-08-01577-2.
- KONDEL, L. *Opäť v učebných osnovách*. Nitra: Enigma, 1995. 195 s. ISBN 80-85471-26-4.
- LAUČEK, A. *Katolícka moderna*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2003. 144 s. ISBN 80-89039-26-X.

ti M. Šprince, treba ešte osobitne vyzdvihnúť redigovanie štvrtročníka *Most*. Od roku 1954, keď *Most* začal vychádzať, bol Šprinc jeho zodpovedným a výkonným redaktorom až do svojej smrti. Bol to práve *Most*, ktorý začal novú epochu v živote slovenského exilu. Mal priniesť novú epochu východísk pre budúcnosť Slovákov. To možno dokazuje aj Šprincov článok – rozlúčka s najvýznamnejším predstaviteľom slovenskej politiky v zahraničí – s názvom „*Nad zlomeným perom Karola Sidora*“.

- LIBA, P. *Dostredivé priestory literatúry*. Nitra: Vysoká škola pedagogická v Nitre, 1995. 240 s. ISBN 80-88738-65-2.
- LIBA, P. K poetike Mikuláša Šprinca. *Romboid*. 1994, roč. 29, č. 5, s. 40 – 50.
- LIBA, P. K poetike Mikuláša Šprinca (Dokončenie). *Romboid*. 1994, roč. 29, č. 6, s. 36 – 40.
- LIBA, P. Mikuláš Šprinc – básnik viery. *Slovenský jazyk a literatúra v škole*. 1991/1992, roč. 38, č. 1, s. 15 – 21.
- LIBA, P. *Otvorené návraty*. Topoľčianky: End, spol. s.r.o., 2001. 188 s. ISBN 80-967847-3-0.
- MARČOK, V. a kol. *Dejiny slovenskej literatúry III.: Cesty slovenskej literatúry druhou polovicou XX. storočia*. Bratislava: LIC, 2004. 471 s. ISBN 80-88878-87-X.
- MAŤOVČÍK, A. – CABADAJ, P. – ĎUROVČÍKOVÁ, M. – PARENÍČKA, P. – WINKLER, T. *Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia*. Bratislava; Martin: SSS; SNK, 2001. 527 s. ISBN 80-8061-122-X; ISBN 80-89023-08-8.
- MELICHER, J. *Poézia katolíckej moderny*. Bratislava: Krajský pedagogický ústav v Bratislave, 1990. 28 s.
- MIKULA, V. a kol. *Slovník slovenských spisovateľov*. Dotlač 1. vydania. Praha: Libri, 2000. 526 s. ISBN 80-85983-56-7.
- MIKULA, V. a kol. *Slovník slovenských spisovateľov*. Druhé, prepracované a doplnené vydanie, v Kalligrame prvé. Bratislava: Kalligram; Ústav slovenskej literatúry, 2005. 656 s. ISBN 80-7149-801-7.
- PAŠTEKA, J. (ed.). *Mikuláš Šprinc: do večna tečie moja rieka: Súborné vydanie básnických zbierok*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003. 782 s. ISBN 80-7165-425-6.
- PAŠTEKA, J. *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: Lúč, 2002. 592 s. ISBN 80-7114-370-7.
- PAŠTEKA, J. a kol. *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2000. 1550 s. ISBN 80-7114-300-6.
- PETRÍK, V. *Slovenská exilová literatúra po roku 1945*. Bratislava: Krajský pedagogický ústav, 1991. 48 s.
- PRIKRYL, P. Mikuláš Šprinc – básnik prírody. *Katolícke noviny*. 2004, roč. 119, č. 40, s. 24 – 25.
- REZNÍK, J. *Túry do literatúry: Po literárnych stopách na Slovensku*. Bratislava: Slovart, 2001. 480 s. ISBN 80-7145-616-0.
- ROSENBAUM, K. a kol. *Encyklopédia slovenských spisovateľov 1: A – O*. Bratislava: Obzor, 1984. 491 s.
- SEDLÁK, I. a kol. *Dejiny slovenskej literatúry II*. Martin; Bratislava: Matica slovenská; LIC, 2009. 785 s. ISBN 978-80-7090-945-4.
- SEDLÁK, J. *Moje polstoročie: Rozbehy cez úskalia*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 1995. 325 s. ISBN 80-88735-16-5.

- STRMEŇ, K. (zost.). *Tvárou k slnku: Mikuláš Šprinc*. Cambridge: Dobrá kniha, 1975. 335 s.
- ŠMÁLOV, J. K. Zaujímavý a príznačný básnický pokus. *Slovák*. 1939, roč. 21, č. 277, s. 7.
- ŠMATLÁK, S. *Dejiny slovenskej literatúry II.: 19. storočie a prvá polovica 20. storočia*. 3. upr. vyd., v LIC 2. vyd. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2001. 560 s. ISBN 80-88878-68-3.
- ŠPRINC, M. *Na Floride sám*. Cleveland: Ján J. Lach, 1953. 47 s.
- ŠPRINC, M. *Ozveny v samotáč*. Trnava: Fr. Urbánek a spol., 1939. 64 s.
- ŠPRINC, M. *Slovenská liga v Amerike štyridsaťročná*. Wilkes-Barre: Slovenská liga v Amerike, 1947. 160 s.
- ŠPRINC, M. *Tvárou proti slnku*. Cleveland; Ohio: Slovenský ústav; tl. Neographia Chicago, 1955. 60 s.
- ŠPRINC, M. – STRMEŇ, K. *Putovné piesne*. Scranton: Obrana Press, 1950. 185 s.
- ŽEMBEROVÁ, V. (zost.) a kol. *Rukoväť literatúry*. Bratislava; Košice: SPN; PEZ-OLD PVD, 1998. 382 s. ISBN 80-08-01671-X.
- ŽUFFA, C. *Mikuláš Šprinc: Zborník o živote a diele Mikuláša Šprinca*. Krompachy: Miestny odbor Matice slovenskej v Krompachoch, 1997. 92 s. ISBN 80-967850-1-X.

Kontakt:

PhDr. Jozef Brunclík, PhD.
Katedra slovenskej literatúry FF UKF v Nitre
Štefánikova 67
949 74 Nitra
Slovenská republika
jbrunclik@ukf.sk

JANKO SILAN A PAVOL STRAUSS

Małgorzata Dambek

Abstract: In my submission I want to underline how multiplicity of similarities in the poetry of Janko Silan and Pavol Strauss. Both poets united/connected not only similar life experience, such as mother's death, a ban of publishing or fascination and inspiration works of Rainer Maria Rilke, but also many motives, which appeared in the works of Silan and Strauss. Extremely often coming up theme in works of both poets is silence. But also loneliness, death, pain, hope, eternity, writing, God. Both poets through writing wanted to know the mysterious, transcendent and eternal. Because their poetry is often like a prayer (in this sense, about whom he wrote Henri Brémond).

Keywords: Pavol Strauss, Janko Silan, poets, literature, catholic modernism, Nitra, similar motives, death, death of mother, silence, Rainer Maria Rilke, a ban of publishing.

Janko Silan je v Poľsku, podobne ako Pavol Strauss, stále málo známa a príliš skromne popísaná osobnosť slovenskej intelektuálnej society XX. storočia. Jeho tvorba tak stále čaká na objavenie. Život básnika i jeho reflexie obsiahnuté v lyrických dielach doslova inkarnujú skoro všetky príznaky historického vývoja Slovenska, kde žil ako ctený kňaz, a zároveň ako veľmi plodný a talentovaný, ale na takmer 20 rokov vylúčený z literárneho prostredia, básnik a prekladateľ. Meno Janka Silana je dosť ťažké nájsť v poľských lexikónoch a slovníkoch dejín slovenskej literatúry. Je spomenutý v zväzku *Literatury zachodniosłowiańskie czasu przełomów 1890 – 1990 (Literatura słowacka)* pod redakciou Haliny Janaszek-Ivaničkovej¹ a tiež v *Antologii poezji słowackiej Józefa Waczkowa*² (v tejto antológii sa asi prvýkrát vyskytujú tri básne Janka Silana preložené do poľštiny Andrzejom Piotrowskim).

V denníku Pavla Straussa s názvom *Odvrátený hlas*, v deň smrti Janka Silana, t. j. 17. mája 1984, čítame: „Zomrel Janko Silan. Mŕtvy básnik. Básnik mŕtvy? Nikdy. Len zmĺkol. Unikol nám do vytušenej neznámej krajiny, z ktorej po celý život napájal

¹ *Literatury zachodniosłowiańskie czasu przełomów 1890 – 1990. Literatura słowacka*, red. H. Janaszek-Ivaničkova, Katowice 1993. s. 429 – 430.

² *Antologia poezji słowackiej*, red. J. Waczków, Warszawa, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza 1981.

akumulátor svojej poetickej invencie. (...) Prišiel si zo Sily. A sila bola vždy punc Tvojej osobnosti. Sila invencie, sila pevného zástoja, sila viery a sila viery v silu slova. Bol si slabý, ale v Tvojom slabom srdci bola sila lásky, silný náboj lásky k slovenskej postati, lásky k slovenskému slovu, s ktorým si sa do posledného dychu láskal a ním virtuózne manipuloval. Spriadal si z neho spevy od srdca k srdcu, vylúčil z neho každému prístupné milé a múdre tóny. (...) Čo si napísal, ostane tu. Veľké dielo, ešte nie je dost poznané, ale jeho veľký závan sa prenesie do duší ako zvláštny, svojský typ básnického poznania, na ktorý národ nesmie a nemôže zabudnúť. Bol si pravým a veľkým básnikom“ (Strauss, 1994, s. 6 – 7). V týchto slovách, ktoré si Strauss súčasne pripravil na pohreb veľkého básnika, je cítiť na jednej strane Straussov obdiv hodnotného Silanovho umenia, a na druhej strane blízkosť, ktorá spájala týchto dvoch básnikov. Už slová plné citlivosti – „Janko drahý!“ – svedčia o tom, aký blízky bol Silan Straussovi, a že Pavol Strauss nebol len tichý obdivovateľ poézie Silana, ale pravý priateľ. Pár dní po Silanovej smrti Pavol Strauss napísal, že „mlčaním si v duši oslavujem Janka Silana“ (Strauss, 1994, s. 7). Táto krátka veta stačí na to, aby sme „počuli“ to isté ticho a mlčanie, ktoré bolo také charakteristické pre Silana a ktoré, ako to vyjadril Ján Zambor, „znamenal v Silanovej poézii aj bolesť, utrpenie, kríž, a to, čo treba na ich znášanie – silu“ (Zambor, In Lauček, 2003, s. 103). Pritom len v tichosti a mlčaní mohol Silan pocítiť „tajomnú jednotu pozemského a nadpozemského, nadpozemské v pozemskom (...), tajomstvo bytia, to nevýslovné v nás, v prírode a vo vesmíre, priblížiť sa k tomu, čo nie je na dosah“ (Zambor, In Lauček, 2003, s. 103).

Vo svojich esejach a denníkoch Strauss nespomínal Silana tak často ako iných obdivovaných básnikov, napr. Rilkeho či Werfela, ale vždy si podčiarkol Silanovu „múdrosť a prezieravosť, jeho zmužilosť, jeho vtíp a vryp do všetkého morálne pochybného, neskrotnú úprimnosť vo všetkom, čo písal“ (Strauss, 1994, s. 44). Silan, tak ako Strauss, písal o sebe, pričom to bol aj „portrét veľkej časti národa. Ved' básnik je človek, čo cíti ako každý, ale vie to jedinečne povedať“ (Strauss, 1994, s. 44). Oboch básnikov spája nielen spoločná práca nad prekladom knihy Petra Lipperta *Človek Jób hovorí s Bohom*, ktorá bola vydaná roku 1948, ale najmä podobné životné skúsenosti, pohľady a reflexie či podobný „vejár“ motívov, ktorý sa objavuje v ich tvorbe.

Rok 1933 bol pre Janka Silana, ale aj pre Pavla Straussa, jeden z najviac tragických rokov. Dňa 31. júla mladému Straussovi zomrela milovaná matka, s ktorou bol citovo veľmi zviazaný. Pre 21-ročného študenta medicíny sa vtedy zrútil svet a po rokoch píše, že smrť „matky je taký ničivý vryp, že na tom mieste to škrípe po celý život, kým sa odvíja platňa nášho života. S anatómiou na kolenách, pred rigorózom, som prežil, ako sa po vyhasnutí zužoval štyridsaťročný matkin obeh zničený endokarditídou. Priepastná a ničivá duševná bolesť mi nedovolila ani pohľad na mŕtvu matku, priateľku. A tak si ju uchovávam plnú vitality a krásy, elegancie a šarmu“ (Strauss, 2000, s. 33). Túto neopísateľnú bolesť je možné vycítiť u Straussa vo venovanej básni bratovi Jurajovi (*Zhováranie sa s mŕtvou*), ktorá pochádza

zo zbierky *Slová z noci* (1940). Báseň je plná nesúladu, akejsi vzbury a aj pocitu samoty. Bol to pokus o rozhovor s mŕtvou matkou a zároveň spomienka na ňu (jej vlasy, slová, že stačí byť „iba dobrý“, moment mrákoty). A matka mlčí ako noc. V tejto situácii je najlepšie práve mlčanie a samota, ktorá ulavuje od bolesti. Úlavu dáva tiež písanie. Dňa 14. decembra 19-ročnému Jankovi Silanovi zomrela matka. Podobne ako pre Straussa, tak aj pre Silana bola strata matky veľkou bolesťou. „Básnik tragickej mladosti“, ako ho nazývali, matke vďačil za to, že si vybral cestu nábožnosti a stal sa kňazom. To vďaka nej sa v ňom zrodila láska k ľudovej a chrámovej piesni, v ktorých mala počiatok Silanova poézia. Matke venoval básne v zbierke *Slávme to spoločne* (1941), o ktorej povedal, že dva roky nosil vo svojom srdci myšlienku a túžbu osláviť smrť svojej matky. Z tejto zbierky pochádza báseň *Elégia*, ktorá je plná spomienok na matku, na veci, ktoré mala rada: stôl dubový, sklená tabuľa, „nepatrné okienko, ktorým hladievala“ do večna (večnosť je motív, ktorý – tak ako ticho a mlčanie – sa často objavuje v Silanovej tvorbe). Kládie si otázky, na ktoré mu už nikto nedá odpoveď. Cítiť tu, podobne ako u Straussa, istý nesúlad so smrťou: „*Ako to, ako začať / milovať tvoju smrť?*“ Ako je možné teraz odznova žiť, kráčať? Ostáva len mlčanie a ticho, pričom lyrický subjekt je „čoraz tichší“. Téma matky bude ešte dlho rezonovať v básňach Silana (napr. v zbierke *Katolícke piesne z Važca*) ako „nekonečná melódia“, akoby doteraz nestihol vyjadriť celú lásku a obdiv k nej.

Druhou životnou skúsenosťou, ktorá spojila týchto dvoch básnikov, je skoro dvadsaťročné obdobie, v ktorom nemohli publikovať. Koniec 40. rokov XX. storočia vytvoril istú cenzúru: po najplodnejšom a najtvorivejšom období prichádza čas, keď sa obaja básnici odmlčali. Ako vieme, rok 1948 je rokom nástupu komunistickej strany a komunistická vláda znemožnila uverejňovať a vydávať slobodnú, predovšetkým náboženskú a duchovnú tvorbu. Nebola nikde možnosť uverejniť takýto typ tvorby. Zaniklo vydavateľstvo a časopis *Verbum*. Ďalšie roky poznačili silné represie voči spoločensky nepohodlným osobám. Išlo predovšetkým o kňazských a laických predstaviteľov katolíckej cirkvi. Možno konštatovať, že toto obdobie bolo dvojnásobne ťažšie pre Straussa, ktorý po veľmi produktívnych (z medicínskeho, ale aj z literárneho hľadiska) rokoch, strávených s rodinou v Skalici, musel mocenským zásahom vlády odísť do Nitry, o ktorej veľa nevedel. Nitra, o ktorej Silan v trojsonetovej básni *Mesto milované* písal, že je pre neho „mesto miest“, ku ktorému „vedú všetky cesty ciest“, sa stala pre Straussa na jednej strane mestom trestu a lekárskej urážky (bolo mu umožnené operovať len raz do týždňa, a to len nenárodné prípady), na druhej strane mestom, ktoré prinieslo so sebou veľa možností a príležitostí pre kultúrny život. Janko Silan toto ťažké obdobie charakterizoval takto: „*Ja som sa neodmlčal, mňa umlčali, keď zastavili nakladateľstvo Verbum a časopis tohože mena. Napokon toto mlčanie súviselo s mojím povoláním. Som kňaz katolíckej cirkvi. Aj keď som do roku 1968 nič nepublikoval (a mohol som?), to neznamená, že moje mlčanie bolo neúrodné*“ (Silan, 2000, s. 65). Strauss svoju situáciu

popísal veľmi podobne: „Neviem, prečo mám dvadsať rokov zavreté všetky dvere k literárnym priestorom. Skoro všetky. Doteraz som sa snažil vyslieďiť príčinu. Odkiaľ vychádza ortiel? Či je príčina moja konverzia? Môj pôvod? Či vychádza z kruhov evanjelických, či zo židovských, či zo slobodomurárskych, či z komunistických, ozaj človek pre nikoho“ (Strauss, 2005, s. 61). To nepochopenie, poníženie a reflexia nad tým, prečo musí mlčať, rezonuje v denníku z roku 1989 ešte niekoľkokrát. Ďalej čítame: „Neviem, prečo ma takmer 20 rokov nepublikujú, až na maličkosti. A pritom nepatrím k úradným disidentom. Nie urazený, ale ako diskvalifikovaný som sa utiahol do ticha. Z veľkého rečenia som sa utiahol skoro do nemoty. A efekt: už nie som schopný hovoriť, diskutovať, už môžem len písať. Rozmýšlam len perom. Keďže nič nevychádza, je to samovrava. Ale nie každá samota je opustenosť. Opustenosť sa začína tam, kde sa sám nerátaš“ (Strauss, 2005, s. 51). Odtiaľto sa rodilo u Straussa presvedčenie, že „skoro zomrel“ a pre mnohých sa počíta „medzi neexistujúcich“ (Strauss, 1993, s. 54). Janko Silan, takisto pohrúžený do samoty a mlčania, neprestával slúžiť slovu a najmä pravde ako básnik a kňaz. Vo veľmi dôležitej básni *Ja, Janko Silan, kňaz*, zo zbierky *Úbohá duša na zemi*, vystupuje s obranou poézie, ktorá má sláviť, hovorí jedným hlasom ako básnik i kňaz: „A tak, ja, Janko Silan, kňaz, / sa usmievam a vravím: / Zostáva iba láska a jej jas, / dobrota Božia, ktorú slávim.“ A ďalej v básni *Sám od seba a nie na rozkaz* cítiť silu, že nič a nikto básnika nevie naozaj umlčať, a že pravda a dobro vždy zvíťazí. Básnik otvorene o sebe hovorí: „A ja som hrdý, že som kňaz, / darmo ma hlúpo vysmiali. (...) Pieseň je pravda. Rýdži jas.“ Július Pašteka tvrdí, že týmito slovami vyjadril podstatné vlastnosti svojej básnickej tvorby. Pritom zároveň Silan a aj Strauss obdobie mlčania brali pokorne. Boli presvedčení, že je to časť Božieho plánu. K písaniu sa vrátili až v 60. rokoch: Strauss v roku 1960 dokončil básnickú zbierku *O láskavej milosti*, ktorá leží v rukopise. Silan až v roku 1966 vydal vlastným nákladom zbierku *Triptych 1 a Triptych 2*, pričom o rok vyšiel i výber z jeho poézie *Sám s vami*.

Treba spomenúť ešte jednu, dôležitú vec, ktorá bola spoločná pre Silana a Straussa. Ide o fascináciu oboch básnikov tvorbou Rainera Maria Rilkeho. V povojnovom období je veľmi silná recepcia diel Rilkeho, a to najmä prostredníctvom slovenskej katolíckej moderny. A najviac inšpiratívny bol „Dinggedicht“ Rilkeho a „čistá konkrétnosť“. Lektúra diel pražského básnika, píšuceho po nemecky, bola nielen inšpiráciou. Táto tvorba predovšetkým formovala a usmerňovala Silana a Straussa, stala sa istý spôsob základom ich tvorenia. Strauss vo svojich textoch veľmi často spomína a nadväzuje na Rilkeho, ktorého diela mali významný vplyv na literárny vývoj mladého Straussa – študenta medicíny. V zbierke esejí *Život je len jeden* Strauss napísal, že „najviac mi v tom čase znamenal Rilke. (...) Rilke ma prvý naučil vojsť do noci vlastného vnútra. Prvý uvedomelý náraz nekonečna, odhalené, nepochopiteľné krídlo smrti a za každým predmetom a úkazom závan jestvujúcich utajených svetov pre naše hlbšie vnímanie. Tu som sa naučil, že všetko je vždy v nás a rastie s nami. Naša bolesť, láska i smrť. Tu som sa naučil, že slovo je neohra-

ničený svet možností, minulostí i príslubov. Tu som sa naučil, že samota, ktorá mi bola vždy stigмой, je potrebná. Aby sme boli sami ako deti medzi dospelými, ktorí prichádzajú a odchádzajú“ (Strauss, 1996, s. 85 – 86). Rilke pomohol ponoriť sa mladému básnikovi do tých najťažších tém, ktoré sa pravidelne opakovali v básnických zbierkach (najmä v zbierke *Worte aus der Nacht*) a ktoré sa budú opakovať v celej tvorbe Pavla Straussa, pričom ide najmä o motív noci, smrti, samoty, bolesti, ale aj o nádej, lásku, detstvo.

Rilke bol obľúbeným básnikom i Janka Silana. V roku 1939 preložil jeho báseň *Zvestovanie Panny Márie*, v ďalších rokoch *Smrť Panny Márie*, *V záhrade Olivovej*, *Slepá*, *Rekviem za priateľku*. Rilke tvrdil, že aby mohol básnik začať písať, musí sa ponoriť do seba a vypátrať príčinu, ktorá dovoľuje písať. Ide o ten vzťah k sebe a cez seba k svetu. A zaznieva tu aj myšlienka o samote, o ktorej písal Strauss, že je potrebná a je aj produktívna. Práve Silan patril k tým, ktorí museli písať z vnútornej potreby, z potreby slávenia Boha a sveta, reagovať básňami na vonkajšie a vnútorné prostredie. Tak ako v básni *List básnikovi*: „*Tu tento sonet – to je vchod / do priestrannej a jasnej sály samoty. Nech Boh Ťa chráni od nehôd / na tejto ceste k jasnej diali, / k samote krásnej, kde je zrod / Života, čo Ťa neošiali. (...) i život, i smrť, oboje, a všetko znášať.*“ U Rilkeho aj u Silana nájdeme spoločné témy, motívy, ktoré sa tiež objavujú u Straussa, ako bolesť, strata, smrť, ktorým Rilke a aj Silan (cez svoje povolanie) rozumie a ktoré sú „bránou k Bohu“, hľadaním transcendentna (pripomeňme si, že Strauss dlho smrť chápal ako obrovskú stratu, niečo, čím končí život, ale po konverzii sa to zmenilo). Milan Hamada píše, že Silanov vzťah k pevnej transcendentnej hodnote prechádza cestou reálnej ľudskej skúsenosti, „*overovaním pozemských hodnôt i pseudohodnôt vo vzťahu k tejto transcendentnej hodnote. Silanovo úsilie o básnickú čistotu je podmienené o ľudskú čistotu. Básnický akt je preňho existenciálnym aktom, a nie iba čistou hrou. Pritom úsilie o čistotu tvaru zodpovedá ľudskému úsiliu o čistotu človeka*“ (Hamada, In Lauček, 2003, s. 102).

Vyššie spomenutý „vejár“ motívov, ktoré čitateľ často nachádza v textoch u Silana i u Straussa, je veľmi bohatý a tvorí istý *constans*. Sú to väčšinou témy, ktoré sa zrodili buď cez fascináciu tvorbou Rilkeho (detstvo, Boh atď.), alebo sa zrodili zo životných skúsenosti oboch básnikov (smrť, strata, bolesť, samota, umlčanie, zákaz vydávania a publikovania diel), resp. sú výsledkom ich povolania (písanie, byť básnikom /kňazom/ lekárom, tvorenie, ticho). So všetkých týchto motívov asi najčastejšie v tvorbe Silana (básne) a Straussa (básne, eseje, denníky, aforizmy) rezonuje **motív ticha**. Je to kategória, ktorá sa týka zároveň náboženskej, duševnej „plochy“, ale aj „plochy“ kultúrnej, ktorá vie tiež formovať vnútro človeka. Ticho tvorí ten priestor, v ktorom vie a môže človek oddychovať, ponoriť sa sám do seba, a pritom stvoriť priestor pre vlastné rozmýšľanie, kontempláciu, modlitbu. „Zapísané“ ticho vychádza z vnútra tvorcu, básnika, spisovateľa a za každým tým slovom sa skrýva proces – duševný vývoj tvorcu. Ticho sa môže stať určeným nástroj pri tvorbe diela, pri jeho vzniku, ale tiež môže byť inšpiračným faktorom celého pro-

cesu literárnej, umeleckej tvorby. Ide často o ten pojem ticha, ktoré je „pred“ tvorbou, a ktoré je nevyčerpatelným zdroj reflexií a sugescií pri hľadaní tém. Je to, ako to nazval Miroslav Ballay, „preliminárne ticho“ (Ballay, 2006, s. 102), úvodné ticho – ticho pred tvorením, pred vznikom diela, pričom môžeme konštatovať, že dielo vzniká vďaka alebo cez účasť ticha. Strauss napísal, že „na počiatku bolo ticho. Všetko, čo robí život veľkým, je z ticha a pre ticho v človeku“ (Strauss, 1995, s. 5). Po etape preliminárneho ticha prichádza čas pravého, konkrétneho ticha, ticha tvorenia, ticha samotného písania, ticho, ktoré tvorivo inšpiruje. V *Elégii o tichu*, ktorá pochádza zo zbierky *Trofeje ticha* (1962), sa Strauss snaží zachytiť hmatateľnú prítomnosť ticha. Zdá sa, že si na to vybral nie bez dôvodu formu elégií, ideálnu pre reflexné rozmyšľanie o osobných záležitostiach či existenčných problémoch. Medzi jednotlivými odtieňmi ticha má svoje miesto tiež samota, mlčanie, smrť, duchovno, bolesť. Básnik sa pokúša popísať ticho, vybudovať definíciu ticha. Pojem ticha obklopuje slovami, ktoré sú istým spôsobom s ním spojené, a to často cez kontrast zvuku, kriku, vresku, hudobné nástroje a pod. Potvrďuje sa tu pravidlo o tvorivej moci ticha: „*Len v tichu vyklíčia semená veľkosti, / len v týchto údoliach čuť nové ozveny / pre silné uši pozajtrajších srdc. / Veď je to krajina, čo všetko živí, drží, / z ktorej sám život prvý raz vykročil, / a slobodne sa vracia sem všetko, čo chce rásť. / Veď je to Matka všetkého, všetkého počatia, / hoc špinou zastretá a potvorami škreku. / Ach, veď je krik nezdatené ticho...*“ Spoznanie ticha vedie básnika k spoznaniu tajomna, pravdy, transcendentna a večnosti. V *Trofejách ticha* však čítame: „*Večnosť už dverami búcha! / To sú tie trofeje ticha.*“ Tento vzťah ticha a večnosti sa tiež objavuje v básni *Ticho* zo zbierky *Stĺpy. Básne v próze*. To ono je medzi životom a smrťou, „*vládne všade. Je Božím praprpkom. A kde ho zdanlivo niet, hľadá iba s údivom na svoj odliatok.*“ Teda ticho má v sebe prvok života, existencie. Miroslav Ballay tvrdí, že Strauss nachádza v tichu „*vysoko koncentrovanú, súvislú nazerajúcu sondu do (roz)poznávania, diagnostiky makro i mikrosveta človeka v chorobe, smútku, existenčnej túžbe, samote, úzkosti, myslení, mlčaní, zámlke a podobne*“ (Ballay, 2006, s. 104). Ticho je ako lakmusový papierik, a pritom Strauss využíva tento pojem s takou presnosťou a správnosťou, akoby držal v rukách skalpel, pretože, ako je to v *Torze ticha*, ticho nie je akustické vákuum. Ticho je stav. Záhadné a mnohoznačné vnútorné skupenstvo bez súvisu s neprieďušným hurhajom dňa. A ďalej ešte čítame, že „*všetko, čo je v ľudskom živote veľké, je v tichu. Skutočná modlitba, obdiv krásy umenia, hudby, poézie, prírody prechádza predsieňou ticha a má svoju mieru v tichu*“ (Strauss, 1995, s. 35). Prostredníctvom motívu ticha Strauss preniká do sveta nadzmyslového, transcendentna, do večnosti. Podobne sa tak deje i v tvorbe Janka Silana. Aj keď u Straussa ticho vyrastá z jeho lekárskeho povolania, u Silana vyrastá z kňazského povolania, zo skúsenosti každodennej modlitby, každodenného ponorenia sa do meditácií, do ticha a nasledovania Krista. Treba si tiež pripomenúť slová Márie Bátorovej, že „*motív ticha je pre celú slovenskú duchovnú tvorbu typický. Straussovo poňatie tohto pojmu má*

zo slovenskej „spirituálnej“ tvorby najbližšie k chápaniu Janka Silana“ (Bátorová, In Lauček, 2006, s. 85). Tak ako Strauss podčiarkoval tvorivú silu ticha, tak toto sa objavuje i u Silana, ktorý v básni *Jak je to také* napísal, že „v mlčaní zosilnel mi hlas / a teraz teda znova začínam“. Zákaz publikovania a vydávania pre Silana neznamenal, že mal prestať písať. Práve naopak – paradoxne to bola motivácia, aby tvoril a dal svetu „láskavú, tichú reč“: „Ešte mi lampá horí. / A ticho. Ticho len. / Takto sa vlastne tvorí / najpravdivejší sen?“ Proces tvorenia pri lampe je aspektom, ktorý sa ešte párkrát objaví v dielach Silana (určite aj v dielach Straussa). Vznikajú teda diela pri svetle lampy, vnútri svetla, na hranici s tmou. Možno hovoriť o „lukubračných“ dielach (od latinského *lucubratio*, čo znamenalo „práca pri svetle lampy“). Na druhej strane čitateľ môže konštatovať, že básnik mal rád ten tichý stav, stav bytia v tichu. Dost často sa objavujú isté deklarácie básnika, napr. „som čoraz tichší“ (*Elégia*), „Hľadte: som tichý“ (*Iste*), „ja budem ticho spomínať“ (*Raz šiel som parkom bez cieľa*) alebo „budeš potom tichý rád / už len spomínať / na to, čo bolelo tak veľmi“. Prenikanie do sféry ticha je súčasne prenikaním do modlitby, do ponorenia sa v samom sebe, do hľadania pravdy a tajomna. Ako o tom uvažuje Ján Zambor, toto Silanove „mlčanie, ticho je nereptanie, pokora pred utrpením, ale súčasne aj výraz lásky a zdroj duchovnej krásy a nádeje. (...) Vyúsťuje do ticha transcendentného, ktorým subjekt Silanovej lyrickej básne, básne v próze či lyrickej prózy splyva s prírodou, ľuďmi a Bohom. Je to ticho plné radosti z transcencie, ktorú básnik nazýva láskou, je to ticho – radostný spev duše“ (Zambor, In Lauček, 2003, s. 103). Odtiaľto je už len krok k tomu, aby tak Strauss, ako aj Silan, prostredníctvom ticha prenikal do „nebeského ticha“, do večnosti. Podobne ako v básni *Lipa v zime* spieva, keď len ticho zaručuje priblíženie sa k tajomnu, pravde, Bohu: „znám už hudbu večnosti. / Mám už len ticho v svojom hlase / a v snení úsmev milosti.“ Alebo tak ako v *Piesni večernej*: „Je ticho. V dušu smutnú súmrak sadá mi. / Oči mi žiaria bleskom vlastnej slepoty. / Kto ide? Neznámy či čakany? Nevidím. Ktože je to? Bože, si to Ty?“ Zmyslové sa spája s nadzmyslovým. Avšak Silanovi, ktorý sám o sebe hovoril, že je „slepý trubadúr“, išlo najmä o to vidieť, čo je neviditeľné, v tomto spočíval jeho duchovný rast.

U Silana, podobne ako u Straussa, každá oblasť smeruje k absolútnu. Mikuláš Šprinc tvrdil, že Silan je pokorný odhalovač všetkého, čo stvoril Boh a dobre stvoril. Čo iného ostáva básnikovi ako oslava? Aj keď táto pokora, ktorú stretávame i u Straussa, nie je verbalistická, tak krása tejto poézie sa skrýva v jej jednoduchosti a úprimnosti. Parafrázujúc slová Júliusa Pašteku, je to poézia, z ktorej žiari **radioaktivita duchovnosti**.

Literatúra:

- BALLAY, M. Súvahy nad kategóriou ticha v zbierke Pavla Straussa *Torzo ticha*. In *(Ne)naplnený čas Pavla Straussa*. Nitra: FF UKF, 2006. ISBN 978-80-969481-3-0.
- BÁTOROVÁ, M. *Paradoxy Pavla Straussa*. Bratislava: Petrus, 2006. ISBN 80-08-01577-2.
- JANASZEK-IVANIČKOVA, H. *Literatury zachodniosłowiańskie czasu przełomów 1890 – 1990. Literatura słowacka*. Katowice, 1993. ISBN 8385831509.
- LAUČEK, A. *Katolícka moderna*. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2003. ISBN 808903926X.
- SILAN, J. *Súborné dielo 1 – 8*. Bratislava: Lúč. ISBN 8071142360.
- STRAUSS, P. *Človek pre nikoho*. Bratislava: DAKA, 2000. ISBN 80-967378-6-4.
- STRAUSS, P. *Odvrátený hlas. Poznámky k všetkému i k životu 1984 – 1985*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1994. ISBN 80-220-0564-9.
- STRAUSS, P. *Sme mocnejší než čas*. Bratislava: VSSS, 2005. ISBN 80-8061-239-0.
- STRAUSS, P. *Torzo ticha*. Bratislava: DAKA, 1995. ISBN 80-967378-1-3.
- STRAUSS, P. *Za mostom času. Písanie bez konca*. Košice: Verbum, 1993. ISBN 80-966957-1-1.
- STRAUSS, P. *Život je len jeden*. Bratislava: Nové mesto, 1996. ISBN 80-85487-38-1.
- WACZKÓW, J. *Antologia poezji słowackiej*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1983. ISBN 8320531950.

Kontakt:

Mgr. Małgorzata Dambek
Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej
Zakład Komparatystyki Literackiej i Kulturowej
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ul. A. Fredry 10
61-701 Poznań
Polska
gosia.dambek@gmail.com

MARIÁNSKY MOTÍV V TVORBE PIRÁTOV KRÁSY

Ján Gallik

Abstract: The aim of the study is to highlight the significant Marianas theme, which is found in the literary works of authors of the Slovak Catholic Modernism and especially the literary works of the Pirates of Beauty.

Keywords: spiritual poetry, the group Pirates of Beauty, Marianas theme.

„Ty sladká nad vodou Ty sladká v siedmich ranách“

Pavol Ušák Oliva – báseň Oblaky iné

Rok Sedembolestnej Panny Márie, venovaný patrónke Slovenska a zároveň nadväzujúci na Rok sv. Cyrila a Metoda, sa v roku 2014 veľmi vzácnne zhodoval so 100. výročím narodenia troch významných slovenských básnikov a kňazov *Pavla Ušáka Olivu, Janka Silana a Mikuláša Šprinca* (všetci sa dokonca narodili v novembri), ktorých literárna kritika zaraďuje do umeleckého zoskupenia s názvom slovenská katolícka moderna, pričom oni sami sa v časoch štúdia v spišskokapitulskom seminári nazvali *pirátmi krásy*, ktorých cieľom bolo hľadať a objavovať krásu v slove, prírode a Božom stvorení. Medzi „pirátov“ patrili aj augustínovský prekladateľ *Ján Kováč* a organizátor edície Slovo *Štefan Schelling*.

V slovenskom i českom literárnom prostredí možno už od stredoveku (duchovné piesne, hry a pod.) až po súčasnosť pozorovať – zväčša u katolíckych autorov – hlbokú úctu a zbožnosť prejavovanú Panne Márii ako Božej rodičke, jej materinskej láske (dôležitý je symbol ženstva – dokonalého stvoriteľského diela), pričom je tiež považovaná za matku Cirkvi, ochrankyňu, orodovnicu a pomocnicu v rôznych ľudských záležitostiach. Pre väčšinu slovenských, českých či európskych katolíckych autorov tak bola i je Panna Mária a vzťah k nej jedným z pilierov ich náboženskej viery. Tak ako môžeme nájsť do veršov nádherne transformovaný intímny vzťah básnika k Panne Márii u moderných katolíckych spisovateľov 20. storočia (napr. u Paula Claudela, Jana Zahradníčka či Václava Renča), podobnú motivickú líniu možno uzrieť i v umeleckej spisbe všetkých troch menovaných básnikov – pirátov krásy.

Nová fáza slovenskej katolíckej moderny sa začala postupne odvíjať od tzv. „štvrtej generácie“ básnikov, nazývaných *piráti krásy*, ktorých ohlasovateľom bol mladý básnik – budúci kňaz **Pavol Ušák Oliva** (vlastným menom Pavol Ušák). Narodil sa roku 1914 v obci Kátlovce pri Trnave (každoročne sa tu na jeho pamiatku koná recitačná súťaž) a zomrel veľmi mladý na tuberkulózu v Kvetnici roku 1941. Pirátom krásy venoval svoju jedinú básnickú zbierku *Oblaky* (1939)¹.

O štyri roky neskôr, t. j. rok po básnikovej smrti, mu z vďaky jeho verní druhovia – *piráti krásy* – venovali „knihu spomienok“, obsahujúcu i Olivove básne z rukopisnej pozostalosti, s názvom *Tak umieral básnik Paľo Oliva* (1942). Zostavil ju Janko Silan spoločne s Mikulášom Šprincom, spolubratia z teologických štúdií v Spišskej Kapitule, pričom prvý menovaný zaradil ešte aj do svojej štvrtej básnickej zbierky *Kým nebudeme doma* (1943) krásne *Rekviem za básnika* spoločne s ďalšou básňou *Návšteva*. V oboch nezabudol vyzdvihnúť to, čo zdobilo Olivovu poéziu i kňazský život, pričom zdôraznil, kto je podstatou ich básnickej tvorby, aby doslova vysvetlil, za kým sa to tak básnik „ponáhlal“: „za Krásou, čo ťa viedla pokorného / k postave najkrajšej zo všetkých postáv, / k tajomstvu Lásky Ducha žiarivého“ (Silan, 1996a, s. 127 – 128).

V roku vydania debutovej zbierky bol Paľo Ušák vysvätený za kňaza. Biskup Ján Vojaššák, od ktorého prijal kňazské svätenie, ho poslal za kaplána do oravskej Veličnej (zaujímavosťou je, že princípálom, t. j. predstaveným úradu, mu bol dekan a katolícky básnik Ignác Grebáč Orlov, s ktorým viedol veľa podnetných diskusií o literatúre), kde však pobudol sotva polrok, pretože ochorel na tuberkulózu. Po liečení v Bratislave a Martine sa dostal do tatranskej Kvetnice, ktorá bola jeho poslednou životnou zastávkou.

Tvorbu Paľa Ušáka Olivu formovali zväčša rovnaké osobnosti slovenskej i svetovej literatúry, aké mnohých jeho generačných kolegov – básnikov. Zaujímal sa o poéziu Roya, Rázusa, Kraska, Lukáča, Žarnova, Novomeského, Smreka, Dilonga či Hlbinu. Veľký záujem prejavoval aj o českú poéziu od Máchu, Sovu, Bezruča, Nezvala, Březinu, Demla, ale najradšej mal, ako sám uviedol, „strašne peknú“ poéziu Jiřího Wolkra. Už ako mladý gymnazista začal publikovať v stredoškolskom časopise *Rozvoj*, ako dvadsaťročný v Smrekovom *Eláne*, do ktorého prispievali len renomovaní spisovatelia, a následne vo svätovojeťskej *Kultúre*.

Základným obrazom Olivovej subtilnej lyriky je zväčša nostalgický smútok. Ten je príznačný aj pre jeho juvenilné prozaické pokusy, ktoré uverejňoval v lite-

¹ Zbierka *Oblaky* je síce knižným debutom autora, hoci je známe, že v roku 1934 zostavil svoju prvú zbierku Čierne kvietie. Išlo však len o súkromné rukopisné „vydanie“ v jednom exemplári, zrejme ako akt literárneho sebazviditeľnenia či snahy – ako píše v básni v próze s názvom *Môj život – „vliat' Túžbu do srdca každého“* (Oliva, 2004a, s. 54). V doslove zbierky napokon odhaľuje svoju autorskú motiváciu v nasledovnom znení: „*Smútok, túžba a láska. A podkladom všetkého je bolesť. Z bolesti kvitnú temné kvety smútku. Z bolesti dozrieva ruď kvet túžby. A z bolesti sa rozvíja najkrajší kvet lalie lásky. Tie kvety trhal som vo vlastnom srdci, brat môj, pre Teba...*“ (Oliva, 2004a, s. 63).

rárnych periodikách *Praveň* a *Nová žena* v rokoch 1934 – 1939. Veľmi výrazným motívom je však v Olivovej básnickej i prozaickej tvorbe svätá Panna, ktorá bola pre mladého klerika najvyšším ideálom. Dokonca bol i členom Mariánskej kongregácie, založenej v roku 1922. V prozaickej črte *Dary* (venovanej Jankovi Ďurkovi Silanovi), ktorú napísal v roku 1934, prináša Madone Svätej – cez prizmu lyrického páťosu – obeť svojho srdca, volajúc „Ó, Pani moja a Matka moja, Tebe sa scela obetujem“ (Oliva, 2004a, s. 155), pričom práve Ona uzdravuje dušu mladého básnika: „Vy zázrakom ste, Madona, môj smútok uzdravili. V mystickej extáze vrele som celoval Váš modrý pás. – Ostal mi úsmev na ústach sťa malej Bernadette. To ste Vy, lurdská Pani, zrak svätý obrátili ku mne. To ste Vy chceli, aby mi ústa rozkvitli v ružu. Dnes kladiem na Váš oltár červenú ružu“ (Oliva, 2004a, s. 155). Oproti takto zosobnenému ideálu stojí Olivova básnická i prozaická tvorba, v ktorej dominuje motív ženy s tajomstvom alebo v obrátenom garde motív tajomnej ženy. Tá predstavuje pre mladého básnika – bohoslovca a neskôr kňaza – nenaplniteľnú túžbu, ktorá vyplýva z jeho poslania a celibátneho príslubu. Táto skutočnosť sa azda stala námetom nielen pre báseň *Ex voto*, pochádzajúcej zo zbierky *Oblaky*, v ktorej odhaľuje, že mu bude povždy „unikat / jak myriady slz v tvojich očiach“ (Oliva, 2004a, s. 78), ale možno aj pre autobiografickú prózu (je to len interpretačná domnienka) s názvom *Žena s tajomstvom*, kde prostredníctvom slov hlavného hrdinu pátra Pavla, ktorý nemôže opätovať lásku mladej slečne Melánii, uvádza nasledovné: „Unikla mi, lebo vedela o mojom rozhodnutí, ktoré som chcel realizovať po matúre“ (Oliva, 2004a, s. 159). Táto žena s tajomstvom prijíma rozhodnutie muža, ktorého miluje, stať sa kňazom, a to v konkrétnom vyznaní: „– Budte šťastný, to je jediná moja žiadosť. A vykryštalizujte si lásku utrpením, aby sa čistá vzniesla k trónu Odvečného, čo už je a bude vašou povinnosťou“ (Oliva, 2004a, s. 159). V závere prózy však dodáva nasledovné: „– A nezabraňujte mi moju lásku. Vaše srdce mi nepatrí, ale ani vy, ani vaše povolanie, ani vaše budúce kňazské rúcho mi nezabránia vás milovať. Nelúčte sa so mnou, neodchádzajte, ale ani ma nemilujte. Naučte sa len moje slzy milovať, slzy, ktoré nevidíte, moje smútky milovať, smútky, ktoré nevidíte, lebo sú pre vás, sú – vaše“ (Oliva, 2004a, s. 160).

Pavol Ušák Oliva – ako kňaz a básnik – tak zasvätil svoj život jedinej žene, a to Nebeskej Panne Márii, matke Ježiša Krista, ktorého sa stal nasledovníkom vo svojej kňazskej službe. I preto sa jej už vo vyššie uvedenej próze *Dary* odovzdáva celý, v podobnom duchu, ako o niekoľko desaťročí neskôr najvýznamnejší pápež 20. storočia – už svätý – Ján Pavol II. so slovami „*Totus Tuus*“ (celý Tvoj). Tento fakt dosvedčujú viaceré mariánske básne zo zbierky *Oblaky*: „Dnes sa len oči modlia k Tebe Pani mája / Tie oči nezapláčú a smútok nezataja / Oblaky iné iné zore / Môj pohľad premenený v kamélie / Krv steká po ruke to z konvalie / Na štóle vidíš ju zas v novej premene / Nás nikto nevolá neznámych po mene / Dnes večer Madone dám svoje oči choré / Oblaky iné iné zore“ (Oliva, 2004a, s. 68). Najvýraznejšie je mariánsky motív zastúpený v poslednej časti Olivovej debutovej zbierky, konkrétne v šesťdielnom

cykle s polytematicky nahusteným obsahom, ktorý nazval *Madone*. Originálnou metaforikou zosobnil nepoškvrnenú Pannu, ktorá po svojom nanebovstúpení toľko ráz poctila ľudí svojím zjavením sa (Oliva spomína zjavenie sa sv. Bernadette v Lurdoch či lasalettské zjavenie sa dvom pastierom (Melánii a Maximovi), ktoré má svoje osobitné postavenie v básnickej tvorbe Jana Zahradníčka), aby im dokázala, ako veľmi jej na nich záleží. Zvlášť kladie básnik dôraz na význam Máriiných siedmich rán, príznačných pre Sedembolestnú Pannu Máriu, ktorú v roku 1966 vyhlásil pápež Pavol VI. za hlavnú patrónku Slovenska²: „*Strhni už závoj hviezd zo sochy v katedrále / Lebo len sedem Tvojich mečov utíši tieto žiale žiaľne / Lebo len prúdy Tvojich slz omyjú tmavé oči kalné / Lebo len v siedmich prameňoch zvlažia sa rozpukané pery / Keď prídem v pokore modliť sa k Tebe na Vespery*“ (Oliva, 2004a, s. 92). K danému šesťdielnemu cyklu treba priradiť i báseň *Ružomerskej Madone*, ktorú Július Pašteka, editor dvojdielného súboru diela Pavla Ušáka Olivu, vydaného v roku 2004, zaradil do cyklu tzv. „predsmrtných básní“ s názvom *Zvädli kvety osudné*. V meditatívnom hľbaní nad znepokojujúcimi otázkami života a smrti, keď si básnik uvedomuje koniec svojej životnej púte, sú tieto mariánske básne modlitbovým prejavom nesmierne zbožnej adorácie, v ktorých však nejde len o citové vzplanutie, ale najmä o intelektuálnu reflexiu nad „*fascinujúcim zjavom a tajomstvom Nepoškvrnenej, ktorú nemožno celkom vystihnúť tradičnými teologickými ani poetickými invokáciami*“ (Pašteka, In Oliva, 2004a, s. 35): „*Ty, / biela ako krdel' lastovičiek v južnom mori, / Kráľovná slabých, ktoré k ránu padnú, / môj breh sa všade do priepasti borí, / nauč ma premôcť túto silu zradnú. // Modlím sa k Tebe, biela Pani v Ružomberku, / modlím sa k Tebe, veľká pani z mramora, / k nohám ti skladám svoju biedu veľkú, / k nohám Ti skladám slzy raneného javora*“ (Oliva, 2004a, s. 100). Snaha po reflexii metafyzická privádza napokon Olivu k napísaniu veľkolepej básne *Fragment*, v ktorej si kladie množstvo nezodpovedaných otázok, pričom ju možno považovať za jeden z posledných rozhovorov autora s nenávratnom: „*Povedzte, ktorým smerom idú vlaky, / povedzte, ktoré vlaky idú nad oblaky? // Povedzte, kam odnesie víchor unavených vtákov, / povedzte, kde sa končí odysea vrakov? // Povedzte, kam zapadne hviezda, keď je všetko biele, / povedzte, ako ďaleko je od nedele do nedele? // Povedzte, prečo v noci smrť mi siaha na hrdlo, / povedzte, prečo v srdci s krvou niekoľko slov zatvrdlo? // Povedzte, prečo tento pozdrav nedopíšem, / povedzte, prečo smrť nám vlieva do srdca farbu višieň? // Povedzte, prečo nikdy nevráti sa lanské snehy? / Zbohom, môj básnik krutosti a nehy! // Povedzte, prečo v lúčení sa podobáme kvetom, / povedzte, prečo južní vtáci zaplakali pred odletom? // Povedzte, prečo kvety vädnú – aj na oltári Božom?*“ (Oliva, 2004a, s. 101). V Olivových otázkach však možno nájsť i odpoveď, ako uviedol katolícky kňaz, básnik a prekladateľ František Hadri-Drevenický, keď dlhé roky

² Treba však upozorniť na fakt, že na žiadosť slovenských biskupov už pápež Pius XI. dekrétom *Celebre apud Slovachiae gentem* (z 22. apríla 1927) dovolil používať invokáciu po litániách „*Oroduj za nás, Matka Sedembolestná*“, čím potvrdil tradíciu Slovákov uctievať Pannu Máriu Sedembolestnú za svoju patrónku.

uvažoval nad venovaním, ktoré mu Oliva napísal do zbierky *Oblaky*: „*Aby nás oblaky večne tiahli do výšky!*“ V spomienkovom liste tak Drevenický napísal nasledovné: „*Čím je magnetická sila pre železné piliny, tým boli oblaky pre jeho dušu, pre jeho fantáziu, jeho životné sféry a jeho záujmové obzory. A on krásne zapadol do rámca oblakov so svojím nežným úsmevom, životne pohotovým humorom a nadovšetko svojím alabastrovým, chorobou preoraným telom. Pozerajúc na veľké kučeravé oblaky, cítil sa medzi nimi ako jeden z nich*“ (Oliva, 2004b, s. 46).

Pavol Ušák Oliva bol teda skutočne básnik presvedčený o večnosti slov, pri-nášajúcich na tento svet reč kráľovskú, rajsčú, ako to o básnikovi napísal v spomienkovom liste ďalší *pirát krásy* Števo Schelling (Oliva, 2004b, s. 43). U Olivu sa však spätosť básnika a kňaza utvárala v inom pomere, ako napríklad u jeho básnických vzorov Rudolfa Dilonga či Pavla Gašparoviča Hlbinu. Ako uviedol Július Pašteka, dalo „*by sa to upresniť porovnaním: v Olivovi bol kňaz nad básnikom (podobne ako v Silanovi), u Dilonga a Hlbinu zase básnik nad kňazom*“ (Pašteka, 2002, s. 224 – 225). Zostáva teda skutočne veľkou škodou, že sa tento spirituálny básnik, tvorca imaginatívnej katolíckej poézie, nemohol dožiť dlhšieho veku.

Janko Silan (vlastným menom Ján Ďurka), chlapec od zoborských strání, ako sa nazval v jednej zo svojich básní, sa narodil v obci Sila pri Nitre roku 1914 a zomrel vo Važci roku 1984, t. j. v obci, v ktorej bol farárom od roku 1949. Janko Frátrik ho vo svojej publikácii *Slovenská katolícka moderna v premenách času* označil za „*najvýraznejšiu a rýdzo najvyhranenejšiu osobnosť katolíckej moderny domáceho exilu*“ (Frátrik, 1994, s. 38).

Do literatúry vstúpil prvotinou *Kuvici* (1936), ktorá mu vyšla ako odmena za prvé miesto v pražskej literárnej súťaži, do ktorej poslal ucelený zväzok veršov a stal sa jej víťazom. Táto zbierka básní – pochádzajúca ešte zo Silanovho predkňazského života – odrážala smútok, strasti i túžby mladosti, najmä však spomienky na milovanú matku či deprimujúcu obavu z oslepnutia. V čase, keď písal básne, ktoré vyšli v menovanej zbierke, študoval v Nitre, v ktorej bol veľmi čulý študentský literárny život. Ako uvádza Július Pašteka, Silan sa so skupinou tzv. „zoborských štúrovcov“ túlal zoborskými cestami, pričom boli všetci nadchnutí veľkými literárnymi a národnými ideami, s ktorými sa spája už niekoľko storočí i samotné mesto pod Zoborom. Nitra zostala pre Silana – aj v jeho neskoršej tvorbe – natrvalo „mestom miest“, ku ktorému „vedú všetky cesty ciest“, pretože to bolo mesto živých spomienok na roky mladosti a radosti, symbol slovanskej minulosti i slovenskej prítomnosti a budúcnosti. V roku, v ktorom básnický debutoval, začal Silan študovať teológiu v Spišskej Kapitule, keďže v trnavskom seminári, najmä pre chartrné zdravie, neobstál. A práve v spiškokapitulskom seminári sa všetka poetova životná strasť začala meniť na obetu a slasť, čoho dôkazom je i jeho zbierka *Rebrík do neba* (1939). Básne v nej publikované skutočne odzrkadľujú Silanovo zakotvenie v absolútne, a to nielen vďaka talentu, ale najmä spirituálnej a kultúrnej atmosfére Spišskej Kapituly, v ktorej prechádzal duchovným i vzdelanostným rastom. Tak-

tiež sa Silanova tvorba v zápase medzi senzuálnou a duchovnou krásou prikláňala k tej duchovnej, čím sa básnik odlišoval od poetickej a ideovej línie svojich generačne starších druhov Pavla Gašparoviča Hlbinu i Rudolfa Dilonga. Silanova poézia, v ktorej sa neustále odohrával zápas s ľudskou subjektivitou, sa teda vyvíjala a smerovala k oslave a chvále Stvoriteľa, t. j. jediného nepodmieneného bytia. Dôvodov bolo azda viacero, no v roku 1941 sú najväznejšie dva: Silanova kňazská vysviacka a vydanie elégie *Slávme to spoločne*. Ani počas druhej svetovej vojny sa básnik – kňaz nezamuroval do duchovného priestoru a cez náboženské témy reagoval i na dramatické dianie v súvekej vojnovnej Európe. Tento fakt si možno všimnúť v jeho štvrtej básnickej zbierke *Kým nebudeme doma* (1943), konkrétne v básni *Maranatha*, keď v refréne opakovane volá „Príď, náš Pane!“, pričom prosí „*nech rozšíri sa pokoj a ten jas / kráľovstva Tvojho vo svet nepokojný*“ (Pašteka, In Silan, 1996, s. 6 – 7). Z tejto zbierky nás však budú zaujímať najmä tie básne, v ktorých je výrazne zastúpený mariánsky motív. V súvislosti s ním možno najskôr spomenúť motív ženy – hrdinky a bojovníčky, na ktorom je založená – z dramatického žánru – Silanova jediná biblická hra *Judit*. Mariana Hrašková v publikácii *Biblické témy v slovenskej dráme* (2013) poukazuje na dané biblické oratórium³ ako na dosiaľ úplne neznáme, ktoré vyšlo až zásluhou Júliusa Pašteku v siedmom zväzku súborného diela Janka Silana v roku 1998. Predpokladá sa, že dielo bolo napísané ešte v časoch Silanovho bohosloveckého štúdia. Starozákonný biblický príbeh opisuje ako zbožná žena Judit zachránila židovský hrad Betulia tak, že vošla počas večernej oslavy do stanu asýrskeho vojvodu Holoferna, ktorý mal rozkaz zničiť hrad, a odsekla mu hlavu, čím donútila nepriateľské vojská odtiahnuť. „*Juditino oslobodenie národa individuálnym hrdinským činom reflektoval Silan prostredníctvom vykreslenia duchaplnosti, bohabojnosti a činorodosti. V prvých štyroch častiach hry – 1. Obliehanie Betulie, 2. Judit, 3. Judit a Holofernes, 4. Víťazstvo Judit – vytvoril Silan priestor pre situáciu strachu, bezmocnosti a beznádeje, vnútorného zmätku, nerozhodnosti a krízy. Posledná 5. časť Apoteóza je skutočne vďakou a žalmom. Slovanmi sv. Ambróza by sme povedali, že to bolo radostné vytrysknutie zvelebovania zo strany národa, oslavou Boha, chválospevom ľudu, jasotom všetkých, rečou všetkých vecí, ľubozvučným vyznaním viery. Judit je pozoruhodnou ženskou postavou práve preto, že v sebe obsahuje prekvapivý ženský typ: ženy, v ktorej sa antagonisticky prelína dvojznačnosť: bojovnosť a nežnosť, jednoduchosť a zložitnosť, pokora a smelosť, pokoj a provokácia, zvodnosť a cudnosť. Žena, kráčajúca s dvomi hlavami: svojou vzpriamenou a uťatou Holofernovou. Silan chcel v Judit vyzdvihnúť predovšetkým pozitívny ženský heroizmus, ktorého činnosť netkvie len v utrpení. A chcel to urobiť najlepšie, ako vedel. Pretože poslaním ženy nie je iba trpieť alebo konať, medzi nimi je ešte stred: byť*“ (Hrašková,

³ Rozsiahla epická, inštrumentálna skladba určená pre sólistov, zbor (zvyčajne zmiešaný) a orchester. Na rozdiel od opery je zamýšľaná pre koncertnú interpretáciu.

2013, s. 55 – 56). V novozákonnom biblickom kontexte nachádzame podobnú heroickosť v reakcii ženy menom Mária, ktorej bolo zvestované, že si ju Boh vyvolil a svojím „áno“ súhlasila, že počne a porodí syna, ktorý bude vykupiteľom sveta – Ježiša Krista. Z hľadiska viacerých konotácií by sme mohli poukázať na mnoho podobností u oboch postáv. Avšak na základe analýzy mariánskeho motívu si možno v zbierke *Kým nebudeme doma* všimnúť najmä Silanov oslavný pátos, doslova hymnus venovaný „Kráľovnej mája“, žene – matke, ktorá porodila „Krásu krás“, t. j. Božieho Syna: „*bo Krásu máme radi, / my večne veselí a mladí. // (...) Hlas tejto lásky neprestáva, / nebeskej Matke vďaky vzdáva*“ (Silan, 1996, s. 50 – 51). Básnik k nej vzhliada i v čase, keď sa opätovne rozhodovalo o osude slovenského národa, píšuc verše básne *Slovenské Vianoce 1938*: „*Lebo to naše Slovensko je jak jeho Matka, / nie darmo Patrónkou mu Ona, Sedembolestná; / jak veľmi trpela, keď prvě sny Neviniatka / nenašla útul žiadny, akú bolesť aj dnes má, // keď jeho vlastní odmietli ho, zamkli svoje dvere / a neprijali jeho Lásku, jeho Blahozvest*“ (Silan, 1996, s. 87). Aj v tretej časti zbierky sa nachádza báseň, ktorá je oslavou Božej Matky – pomocnice, pretože práve ona je najbližšia k „*pravej Kráse krás / Kráľovná mája, čistá Panna, / preto Ti právom patrí tento čas / pesničiek, vôní, rozkvitania*“ (Silan, 1996, s. 107). Ako vidieť z citovaných veršov, Silanova cesta za krásou je vždy cestou za večnou Krásou, pričom sa zakladá na hľadaní „*pravého šťastia, ktoré nie je z tohto sveta, ale ktoré nás vedie stále putovať v bolesti, v nespokojnosti, až kým nebude naozaj doma. Lebo pravý domov je kdesi ďaleko v nadhviezdnych výškach*“ (Sedlák, In Hamada, 2008, s. 304).

A hoci je podľa Silana skutočný domov v „nadhviezdnych výškach“, tak i tomu dočasnému ľudskému príbytku, t. j. Zemi, vdýchol Stvoriteľ svoj nezmazateľný znak, čo v autorovej poézii dokonale odzrkadľuje príroda, s ktorou nadväzuje úprimný vzťah. A práve daný aspekt tvorí základ jeho ďalších básnických zbierok, nazvaných *Piesne z Javoriny* (1943) a *Piesne zo Ždiaru* (1947). Uvedené názvy odvodil od lokalít, ktoré spravoval ako farár. Obe sú oslavou života, ustavičnou komunikáciou s Bohom, chválou a spevom duše. Príroda v nich však „*nepredstavuje len priestor pokoja a ticha, človek vo svojej rozpínavosti a príroda v nepodkupnosti svojich zákonov silnejšieho často prináša dramatické situácie a úzkosť z nich prenáša aj na básnika. Napriek tomu vníma prírodu ako dokonalú, ako stvorenú Bohom a smerujúcu k Bohu, čo Silan dáva do ostrého kontrastu s človekom. Kým v prírode je všetko na svojom mieste, človek sa musí k životnému cieľu dostať vlastnými silami a schopnosťami, využívajúc nielen rozum a slobodnú vôľu, ale rovnako aj milosti, ktoré mu sprostredkúva Cirkev. Na základe pozorovania prírody formuluje presnú myšlienku: ‚Kto tam je, kde má byť, je svätý.‘ A príroda ňou už je*“ (Gavura, 2014).

Najproduktívnejším obdobím Janka Silana boli teda 40. roky 20. storočia. Jeho poslednou zbierkou, vydanou ešte pred umlčaním katolíckych básnikov politickým režimom, bola *Úbohá duša na zemi* (1948), ktorá pokračovala v nastúpenej spirituálnej línii predchádzajúcich básnických zbierok. Avšak ako aktívny a kultúr-

ne činný kňaz sa stal po roku 1948 terčom komunistického prenasledovania. Počas života mu ešte zhruba po dvoch desaťročiach – v čase politického uvoľnenia – vyšiel výber Sám s vami (1967), štyri bibliofilské *Triptychy* (1966 – 1969) a zbierka *Oslnenie* (1969). Na vydanie tiež ponúkol zbierku *Oáza v noci* (1970) i spomínaný román *Dom opustenosti* (1970). Obe knihy však vyšli oficiálne až po roku 1989 ako súčasť súborného diela Janka Silana, ktoré bolo vydané v ôsmich zväzkoch a obsahuje i Silanovu juvenilnú či prekladovú tvorbu. Pomocou kňaza Jána Magu zostavil v roku 1980 disidentskú zbierku *Katolícke piesne z Važca*, ktorú venoval Jánovi Chryzostomovi Korcovi ako symbolu katolíckej Cirkvi na Slovensku, a v Ríme mu knižne vydali výber *Ja som voda a iné verše* (1984). Napokon možno konštatovať, že hoci má slovenská literatúra veľa dobrých spisovateľov, máloktoľ doložil životom tak presvedčivo svoje pevné postoje ako Janko Silan, dokazujúc tak „*akú silu má hlboká viera. Nebol mučeníkom, ale nerobil zo seba ani obeť. Keď mohol, bránil sa vzdorom alebo – ako umelec – básňou. Silan sa nikdy nestal symbolom moderných básnických tendencií, svoju poéziu postavil na úprimnej a silnej myšlienke a melodickej verši. Módy básnikov prichádzali a odchádzali, postoje podliehali poplatnosti dobe, ale odhodlané a jasne sformulované slovo podložené aj životom si svoju cenu zachováva. Vzácná životná a umelecká lekcija Janka Silana je prítažlivá a inšpiruje aj dnes*“ (Gavura, 2014).

Mikuláš Šprinc sa narodil roku 1914 v Krompachoch a ako jeden z početnej plejády slovenských emigrantov zomrel roku 1986 v americkom Clevelande, v ktorom žil od roku 1946 u benediktínov⁴. V roku 1954 založil najvýznamnejší exilový časopis – štvrťročník pre slovenskú kultúru – s názvom *Most*⁵, ktorého bol šéfredaktorom. V Clevelande pôsobil spočiatku na benediktínskej škole a od roku 1957 ako profesor moderných jazykov. I na základe poslednej menovanej skutočnosti možno súhlasiť s tvrdením, že hoci sa Mikuláš Šprinc popri svojich druhoch – pirátoch krásy – už od mlada venoval poézii, tak pôvodne ho oveľa viac lákalo prekladateľstvo a osvojovanie európskej kultúry. Zo začiatku horlivo prekladal najmä tvorbu nemeckého spisovateľa Rainera Maria Rilkeho (roku 1942 preložil jeho *Duinské elé-*

⁴ V Clevelande od druhej polovice 40. rokov 20. storočia účinkovali – okrem spomínaného Mikuláša Šprince – aj iné osobnosti slovenskej kultúry, ako historik František Hrušovský, výtvarník Jozef Cincík či básnik Karol Strmeň. „*V pôsobnosti slovenskej benediktínskej rehole sv. Andreja Svorada tu vzniká kultúrne stredisko s knižnicou, dokumentáciou, archívom a dobrými vydavateľskými možnosťami*“ (Cabađaj, 2002, s. 47). V roku 1952 tu bol založený **Slovenský ústav**.

⁵ Z historického zreteľa predstavuje časopis nielen dôležitý pramenno-dokumentálny materiál, ale aj jedinečné svedectvo o tvorivých vzopätiach slovenského exilu. Celých 30 rokov ho Šprinc neúnavne redigoval (s pomocou ďalšej významnej osobnosti slovenskej katolíckej moderny Karolom Strmeňom). Prvé dva roky vychádzal vo vydavateľstve rev. Jána J. Lacha. Od januára 1956 sa stal tlačovým orgánom čerstvo založeného **Spolku slovenských spisovateľov v zahraničí**, ktorého prvým predsedom bol básnik Andrej Žarnov, čestným predsedom Jozef Cíger Hronský a tajomníkom Mikuláš Šprinc. „*Od roku 1990 existuje ako Únia slovenských spisovateľov, umelcov a kultúrnych pracovníkov v zahraničí, rozšírená o autorov z krajín bývalého východného bloku*“ (Cabađaj, 2002, s. 48).

gie), avšak z talianskej literatúry ho najviac inšpiroval katolícky konvertita Giovanni Papini (Šprinc sa zúčastnil na kolektívnom preklade Papiniho *Esejí o umení* (1943) a v tom istom roku z Papiniho samostatne preložil *Láska alebo smrť*), ktorý, ako uviedol Július Pašteka, bol podobným bojovným duchom ako český katolícky vydavateľ Josef Florian, s ktorým bol Šprinc v intenzívnom kontakte.

Mikuláš Šprinc odišiel roku 1934 – po ukončení gymnázia v Levoči – študovať teológiu do seminára v Spišskej Kapitule. Počas druhej svetovej vojny pôsobil ako kaplán v Spišskej Novej Vsi, roku 1942 sa stal riaditeľom Slovenskej katolíckej akadémie v Trnave, o rok neskôr začal redigovať svätovojeťeskú *Kultúru* spoločne s Jánom Sedlákom. V roku 1944 viedol Ústrednú charitu v Bratislave, avšak po skončení druhej svetovej vojny bol nútený odísť zo Slovenska do emigrácie. Jedným z dôvodov bolo i zostavenie básnickej zbierky – spoločne s Jankom Silanom, Karolom Strmeňom a Rudolfom Dilongom – s názvom *Krv a slzy*, v ktorej cez prizmu angažovanej poézie vyslovili protest proti vojne, násiliu, neslobode či deštrukcii, za čo im zo strany domácej a sovietskej bezpečnosti hrozila likvidácia. V exile horlivo bojoval za život slovenskej literatúry a kultúry, neúnavne odkazujúc politickému režimu – vládnucemu vo vtedajšom Československu a snažiacemu sa vymazať mená všetkých kultúrnych pracovníkov, spisovateľov a umelcov, ktorí emigrovali, z dejín literatúry a umenia – nasledovne: „*Kto nás chce spúšťať do hrobu; kto to vyhlasuje, že sme suchá ratolesť na strome národa; kto to hovorí, že sme vyemigrovali do prepadliska a do zabudnutia? Iba mŕtvi patria do hrobu a my sme živí a chceme žiť. Slovenský ústav v Clevelande, Slovenský ústav v Ríme, Slovenské kultúrne stredisko v Cambridge – to nie sú mŕtvolky, ale živé a tvorivé skutočnosti. Naše knižné nakladateľstvá a vydavateľstvá v Ríme, Clevelande, vo Švajčiarsku, Dobrá kniha v Cambridge – to nie sú ilúzie, to sú skutočnosti... To všetko sú živé hlasy živých slovenských sŕdc, živé kvety a ovocie na živom slovenskom strome v zahraničí!*“ (Cabada, 2002, s. 76). I kvôli týmto faktom napísal v roku 1952 *Modlitbu za slovenský národ*, v ktorej prosí svätých pustovníkov Svorada a Benedikta za národ, ktorý musel opustiť, za svoj domov, ktorému politický režim berie vieru, zasiatu do sŕdc benediktínskymi misionármi a upevňovanú i zveladenú sv. Cyrilom a Metodom. Pretože práve táto viera vyviedla slovenský – i slovenský – ľud „z tmy pohanstva na Večným svetlom ožiarené končiare kresťanstva; viera, ktorá ho ako milovaná matka priviedla za ruku medzi kresťanské a kultúrne národy Európy a sveta“ (Šprinc, 2002, s. 151). A kto bol za tento stav spoločnosti vinný? Mikuláš Šprinc mal v odpovedi na uvedenú otázku jasno: „*Cudzí vládatári a zúrivi apoštolovia Marxa a Stalina kŕmia tento ľud nenávisťou miesto chleba a napájajú ho jeho vlastnou krvou. Jeho slávnú kresťanskú minulosť ničia všetkými prostriedkami strachu a hrôzy, štátnej moci a koncentrákov. Surovo vytrhujú každý jazyk chváliaci úprimne Krista, svätých vierozvestov Cyrila a Metoda; chváliaci aj vás, svätí naši pustovníci!*“ (Šprinc, 2002, s. 152).

Na Slovensku stihol Mikuláš Šprinc vydať len jedinú básnickú zbierku s názvom *Ozveny v samotách* (1939). Podobne, ako Paľovi Ušákovi Olivovi, aj jemu vyšiel básnický debut v roku kňazskej vysviacky, pričom ho taktiež venoval *pirátom krásy*: „*Vám, ktorí hľadáte raj stratený a na jeho troskách plačete nostalgiou*“ (Šprinc, 2002, s. 38). Uznávaný literárny kritik Jozef Kúttnik Šmálov ho však v recenzii, publikovanej v periodiku *Slovák*, vyslovene „sfúkol“ a označil za síce zaujímavý pokus, ale jednako nevýznamný, pričom mu vyčítal príliš smutnú nótu či zastaranú symbolickú dikciu. Šprinca sa však zastal jeho spolubrat Janko Silan a v recenzii s názvom *Nad knihou M. Šprinca „Ozveny v samotách“* vyzdvihol autorovo úsilie o úprimnú spondu a životné poslanie, o lyriku, ktorá vytryskuje zo samoty, „*lebo tak káže jeho život a jeho osud, ktorý splýva s jeho poéziou. A to by som chcel najviac zdôrazniť, že tieto básne nepatria medzi tzv. papierovú literatúru, že sú to nie iba krásne obrazy a hra slov, ale že sú to plody dlhých skúseností básnikových, básnikovho života*“ (Silan, In Hamada, 2008, s. 194). Toto Silanove konštatovanie dosvedčujú i nasledovné verše z básne *Modlitba vecí*: „*Všetky beztvárnosti hľadajú si tváre, / všetko bez podoby zatúži byť krásne, / všetka temná úzkosť i to šťastie jaré / chce raz plesáť s tvárou v slovách mojej básne*“ (Šprinc, 2002, s. 41). Kým Šmálov videl v mladom básnikovom debute príliš mnoho nostalgie, tak Karol Strmeň, v predslove do výberu zo Šprincovej tvorby nazvanom *Za lásku sa neplatí* (2002), zas tvrdil opak, keď uviedol, že v „*jeho prvej básnickej zbierke zaznamenávame znaky, ktoré sa nám dnes javia ako typické prejavy optimistického postoja oscilujúceho medzi dvoma pólmi: medzi neochvejnou vierou v realitu sveta s víťaznou nádejou, že prostredníctvom básnickej intuície preniká básnik k ich jadrú a postupne až k samému Stvoriteľovi*“ (Strmeň, In Šprinc, 2002, s. 8).

Najpodstatnejšia časť Šprincovej básnickej tvorby vyšla teda až v exile. Prvá exilová zbierka s názvom *Vinohrad* (1950) oplývala už inými pocitmi, dojmami či skúsenosťami, ktoré prehĺbili jeho umeleckú vnímavosť, pričom v nej možno vidieť výraznú rezonanciu spomienok na stratenú vlasť. Touto zbierkou sa zároveň spustila i lavína Šprincovej básnickej produktívnosti. Nasledujúca zbierka *Na Floride sám* (1953) je už „*príkladom toho, ako vznikali všetky nasledujúce Šprincove zbierky: zakaždým, ako sa dostane do nejakej lokality, pobyt v nej ho inšpiruje k napísaniu celého cyklu, celej knižky básní*“ (Pašteka, 2002, s. 453). Krásy prírody, vzbúrené i pokojné more, zmyslové dojmy a zážitky, pričom skrze nich smeruje do svojho vnútra, v ktorom komunikuje s Bohom, túžba po slobode, ktorá je pre básnika najvyššou hodnotou (v jeho ponímaní išlo najmä o vernosť slobode, ktorú predstavovala nezradná viera v Boha), to všetko dominovalo v jeho bohatej básnickej tvorbe: *Tvárou proti slnku* (1955), *Z poludnia a polnoci* (1960), *Mladosť orla* (1962), *Oči moje pútnice* (1965), *Andante* (1967), *Bratislavský park* (1968), *Koralový ostrov*

(1972), *Sonety o kráse* (1976)⁶, *Tiché vody* (1977), *Nezhasínajte hviezdy* (1980), *Z dialky* (1982), *Oleandre* (1983) a posledná zbierka *Jazero Orióna* (1983).

V rámci analýzy mariánskeho motívu je špecifickou záležitosťou v tvorbe Mikuláša Šprinca kniha s názvom *Matka krásneho milovania*, ktorú napísal v roku 1954. Ako pútnik bez domova sa v meditatívne orientovaných textoch zamýšľa nad podstatou života, ktorú nachádza práve v putovaní (jasným dôkazom sú i jeho neskôr publikované – v našom texte vyššie menované – zbierky básní, napísané na rôznych miestach Európy a USA): „*Nemáme pevných stánkov na tomto svete, ktorý je náš, a predsa nie je náš, lebo napokon nám treba z neho odchádzať v slzách, ako v slzách sme naň prišli*“ (Šprinc, 2002, s. 163). Pobáda tiež k zamysleniu sa nad bláznivou rýchlosťou života, nad hurhajom a zmätkom, ktorý v ňom vládne. Tieto časti textu sú doslova nadčasovými a výrazne vystihujú dobu, v ktorej žijeme i my dnes. Pretože život šiel v minulosti síce „*pomalšie, ale krajšie, prirodzenejšie. Mal svoju chuť a svoju prirodzenú farbu. Ako jablká, ktoré pomaly dozrievajú pod slnkom a nijaký ľudský zásah neurýchluje tajomstvo ich rastu, ich plnosti, ich chuti. Cesty dnešného života sú plné hurhaju, zmätku, trúbenia, vreskotu a bláznivej rýchlosti; ako keby všetko od nej záviselo; ako keby sa život mal merať podľa toho; podľa množstva toho, čo robíme, a nie podľa toho, ako robíme to, čo robíme. Ako keby vyrovnaný pokoj, prítomnosť ducha a lásky nezmnožovali nekonečne hodnotu toho, čo vychádza spod našich tvorivých rúk. Kto nás to presvedčil, že získať celý svet je viac, než zachrániť si dušu? Kto nám navravel, že najlepším spôsobom ako zutekať pred sebou samým, je bežať ozlomkrk po širokých asfaltových cestách a mrviť sa v ohlupujúcom mravenisku miest, blikotavých reklám, v tresku a vresku veľkého jarmočiska?*“ (Šprinc, 2002, s. 164). A práve preto vyzýva všetkých, ktorí sa ženú po týchto cestách, aby stišili rýchlosť a zabočili „*z hlavnej hradskej do rajského údolia – Valparaiso; pod košaté zelené duby a javory; ku svätyni Sedembolestnej*“ (Šprinc, 2002, s. 165). Ako autor, ktorý vo svojej tvorbe vždy zdôrazňoval, oslavoval a chránil pravú podstatu a hodnotu národa, nezabudol ju spojiť s jeho ochrankyňou a patrónkou. Mariánske svätynie sú preto pre Šprinca „*ako krásne ruže úcty, dôvery, lásky a zbožnosti k tej, ktorú Blaženou nazývali a budú nazývať všetky pokolenia; (...) Cez stáročia vznášali sa z týchto posvätných miest modlitby zbožných pútnikov ako krdle vtákov k čistému belasému nebu. A oči Madony slovenských hôr a dolín hľadeli na túto zem a jej ruky nevýslovne nežné predkladali jej prosby za tento národ k nohám Krista, Spasiteľa a Sudcu všetkých živých a mŕtvych*“ (Šprinc, 2002, s. 168 – 169). Záverečná pasáž, v ktorej Šprinc uvažuje o Máriinej druhej bolesti,

⁶ Ako *pirát krásy* sa dotýkal danej entity vo všetkých svojich zbierkach avšak práve v *Sonetoch o kráse* sa ju snažil obsiahnuť a odhaliť v plnej svojej veľkosti: „*Zdá sa, že nemá podstaty, / že si len čírou nevýslovnou hrou, / nehmotná, jednotajné návraty, / odlesky večných pahorkov. // Darmo tá prosím, celá nepoddáš sa, / tesná je schránka môjho slova. / A predsa, predsa ostaň pri mne, krásna, / posyp ma pelom svojím do nachova*“ (Šprinc, 1976, s. 18).

odzrkadľujúcej jej útek pred krutosťou Herodesa do Egypta s malým Ježiškom v náručí, je zároveň modlitbou za všetkých, ktorí museli opustiť svoj domov, svoju vlasť, tak ako aj samotný autor. Táto modlitba má však aj po 60 rokoch stále svoje opodstatnenie, keď sa zadívame na to, čo sa dnes vo svete deje: „*Matka Bolestná, Matka všetkých vyhnancov, prebodnutá mečom vyhnanstva! Pros za všetkých, ktorí museli raz utekať zo svojich domovov; štvaní ako zver svorkami psov; za všetkých tých, ktorí aj dnes utekajú cez mínové polia, cez drôtené ohrady, plávajú cez studené rieky, aby si zachránili životy. Mysli na tisíce matiek, ktoré utekajú s nemluvniatkami, ktoré plačú, lebo niet pre ne mlieka. Buď pri nich, keď sa zhrývajú v chudobe a bezmocnosti. Nech spomienka na teba bude im svetlom a teplom v chladných a nemilosrdných nociach. Nech nestratia nádej, tešiteľku jedinú; nech sa k nim vracia každé ráno s posolstvom dôvery v prozretelnosť Otca, bez pripustenia ktorého nepadne nám ani vlas z hlavy. Nech milujú svoj osud odovzdané a nech milujú svoj vyhnanecský meč v srdci tak, ako si ho miloval ty. Nech nie je ďaleko deň, keď aj im anjel pokoja oznámi, že sa už môžu vrátiť do svojich rodných domovov, kde ich čakajú v úzkostiach. Nech sa im na cudzom nebi zrkadlí rodný Nazaret, ktorý museli opustiť v hrôze. Pre bolesť tvojej druhej rany, tvojho druhého meča, ktorého ostrie a pálu prežila si za všetkých vyhnancov, za všetkých utečencov, Matka bezprístrešných a smutných“ (Šprinc, 2002, s. 173).*

Zaujímavé je, že tak, ako vyvrcholil odkaz mariánskeho kultu v Šprincovej tvorbe meditáciami s názvom *Matka krásneho milovania*, tak i posledná zbierka jeho verného priateľa, spoluzakladateľa a redaktora časopisu Most Karola Strmeňa s názvom *Preblahoslavená*, ktorá vyšla v roku 1977, nadväzovala práve na výrazný mariánsky kult, bohato zastúpený v tvorbe všetkých autorov, a to nielen slovenskej, ale i európskej katolíckej moderny. Ako skonštatoval Július Pašteka, táto „*zbierka je Strmeňovou mariánskou velpiesňou. V Preblahoslavenej zachytil život Panny Márie vo všetkých fázach, jej zjav vo všetkých podobách, vyjadril k nej všetku úctu a vďaku ako k ochrankyni, pomocníci, orodovníci*“ (Pašteka, 2002, s. 519). A tak niet sa čo čudovať, že i jediný vyhranený prozaik slovenskej katolíckej moderny, rodák z kysuckého Klokočova Pavol Hrtus Jurina, ktorý v roku 1948 emigroval cez Česko a Nemecko do ďalekej Austrálie, dokázal napísať nádhernú báseň s názvom *Pútnická*, ktorá taktiež „*vyjadruje určitú symbiózu medzi bolesťou Božej Matky a bolesťou emigrantov*“ (Holeštiak, 2008, s. 42), počujúc „*šaštínske zvony až v austrálskom Melbourne*“ (Holeštiak, 2008, s. 42). Touto básňou predznamenal životné i umelecké poslanie tých, ktorí si uvedomovali Claudelove slová o dráme, ktorú vnieslo náboženstvo do ľudského života a jej zavŕšením v Smrti aj najvyššiu formu drámy, ktorou je pre každého skutočného nasledovníka Božského Spasiteľa obeta: „*Chromí a doráňaní / ku Tebe z dialky idú, naša Pani. / Chromí a nevidomí... / Hlas dojatím sa v hrdle lomí. / Len hŕstka nás tu, matka, stojí... / Sme z Melbourne a sme Tvoji. / Čím ďalej od Šaštína, / tým bližšie si nám, Bolestivá, / bo Tvoja bolesť s našou splýva*“ (Jurina, In Holeštiak, 2008, s. 42).

Napokon v súvislosti s pirátmi krásy možno ešte spomenúť nádhernú báseň veľkého mariánskeho ctiteľa Gorazda Zvonického s názvom *Opatrenie*, pochádzajúcej z exilovej zbierky *Na jubilejné víno* (1965), v ktorom práve Paľo Ušák Oliva a Janko Silan prebudili výrazný záujem o literárne úsilie slovenskej katolíckej moderny. S oboma – v tom čase bohoslovcami spišskokapitulského seminára – sa Zvonický stretol roku 1936 v Levoči počas brannej povinnosti. A tak spriaznenosť dvoch výrazných motívov jeho poézie (motív rodnej zeme i Božej Rodičky Panny Márie – Patrónky Slovenska), a možno povedať, že i poézie mnohých slovenských katolíckych básnikov, najvýstižnejšie odzrkadľujú uvedené verše: „*Kladiem Ti do rúk trojfarebnú stuhu, / ten piadový pás sladkej rodnej pôdy, / ktorý sa zvíja od Moravy k Uhu / skropený krvou ľudí bez pohody / a pod lemešom červeného pluhu, / čo kruto krája brázdu cez národy / a strháva a zaoráva dúhu, / bo spája náš breh s brehom lepšej vody. / Kladiem Ti do rúk, čo nás najviac stálo: / dni zapísané dlátom do pamäti, / šibeň, cez ktorú nás pár z nás odchádzalo, / i mladé hroby, ktorých nie je málo, / i nádej, čo nám v dlhej noci svieti, / i jarmo, by nás menej omínalo, / i do zásoby uschované slučky, / i obzor znitovaný do obrúčky, / i stopy, čo som nechal bez rozlúčky, / i rubínovú lampu nad oltárom... // Hej, matička, a teraz potichúčky / zavri si dlane s naším inventárom“ (Zvonický, 1993, s. 10).*

Literatúra:

- CABADAJ, P. *Slovenský literárny exil 1939 – 1990*. Martin: Matica slovenská, 2002. 204 s. ISBN 80-7090-647-2.
- FRÁTRIK, J. *Slovenská katolícka moderna v premenách času*. Žilina: Zrno, 1994. 143 s. ISBN 80-967178-9-8.
- GAVURA, J. Čo sme sa naučili od básnika Silana. *Katolícke noviny*. 2014, č. 25. Dostupné na internete: <http://www.katolickenoviny.sk/25-2014-co-sme-sa-naucili-od-basnika-silana/>.
- HAMADA, M. *Poézia slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV, 2008. 668 s. ISBN 978-80-8101-125-2.
- HOLEŠTIAK, P. *Exulant, ktorý neodišiel*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2008. 159 s. ISBN 978-80-8061-314-3.
- HRAŠKOVÁ, M. *Biblické témy v slovenskej dráme*. Nitra: FF UKF, 2013. 144 s. ISBN 978-80-558-0406-4.
- OLIVA, P. *Torzo literárneho diela 1*. Bratislava: LÚČ, 2004a. 350 s. ISBN 80-7114-479-7.
- OLIVA, P. *Tak umieral a žije Paľo Oliva 2*. Bratislava: LÚČ, 2004b. 188 s. ISBN 80-7114-480-0.
- PAŠTEKA, J. *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: LÚČ, 2002. 565 s. ISBN 80-7114-370-7.

- PAŠTEKA, J. Spevy duše. In Silan, J. *Súborné dielo 2*. Bratislava: LÚČ, 1996a. s. 5 – 32. ISBN 80-7114-163-1.
- SILAN, J. *Kým nebudeme doma – Piesne z javoriny – Piesne zo Ždiaru*. Bratislava: LÚČ, 1996. 300 s. ISBN 80-7114-163-1.
- ŠPRINC, M. *Za lásku sa neplatí*. Martin: Matica slovenská, 2002. 273 s. ISBN 80-7090-642-1.
- ŠPRINC, M. *Piesne z Palidora*. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1970. 60 s.
- ŠPRINC, M. *Sonety o kráse*. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1976. 51 s.
- ZVONICKÝ, G. *Si krajšia, moja vlasť*. Toronto – Ružomberok: Matica slovenská, 1993. 127 s.

Kontakt:

PhDr. Ján Gallik, PhD.

Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr

Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre

Dražovská 4

949 74 Nitra

Slovenská republika

jgallik@ukf.sk

KONCEPT SILY A SLOBODY V POÉZII JANKA SILANA

Ján Gavura

Abstract: In the paper On Power and Freedom in Silan's Poetry the researcher projects a trajectory of poet's life and reveals how changes made their impact on the notion of power and freedom in poet's work. Gavura points out a paradox that from a weak boy with ill health eventually grew up a man of great strength and with strong sense for freedom. The key change came when the poet became a student of theology and a candidate for priesthood. Since this moment his inner powers began to activate and at the end made poet stronger, bolder and appreciating freedom as great value worth keeping. In numerous poems there is evidence that Silan was in a fight with inner powers such as affection for a woman, other desires too or more often with powers from outside (political pressure of communist representatives) but following the path of spirituality and Christianity helped him to long for the right and satisfying things which he believed would lead him to salvation.

Keywords: catholic modernism, Janko Silan, motive of freedom, motive of power.

Katolícka moderna ponúka viacero silných príbehov; rebelanta R. Dilonga, františkána na motocykli, predčasnú smrť talentovaného P. Ušáka Olivu, príbehy emigrantov M. Šprinca či K. Strmeňa, a predsa za najsilnejší príbeh možno označiť životný príbeh Janka Silana. Nie je to zrejmé na prvý pohľad, veď príbeh chudobného, chorľavého chlapca, ktorý sa stal kňazom, sa zdá byť všedný. Silan ani nebol uprostred diania veľkých dejín, ktoré aj z obyčajných ľudí môžu urobiť ľudí výnimočných. U Silana nachádzame veľkú, a pritom tichú silu, ktorá spôsobila vnútornú premenu. Tradičnou cestou zbožnosti zažíva doslova pozdvihnutie, meniace pôvodnú chlapčenskú slabosť, mládeneckú trdnomyseľnosť a strach o budúcnosť na silný hlas, ktorý je schopný deklamovať:

OTVÁRAM SRDCE SVOJE DOKORÁN:

vtiekajte, utrpenia sveta, doň.

Sem súženia a strasti zeme, sem,

je ešte málo, málo, málo rán,

ja viacej unesiem

než hociktorý ždiarsky kôň.

*A hlas môj chce byť pritom lahodný,
láskavá, tichá reč.
Sem, každý vojak, nebojácne
zabodni
svoj bodák a svoj meč.
Mne hlava neodkváčne.*

Silana by sme mohli v mnohých ohľadoch nazvať – konzervatívnym. Nie je to práve najlepšia osobnostná výbava ani charakteristika pre umelcov, ktorí často vyniknú, keď hľadajú a nájdu čosi nové, čo tu predtým nebolo. V kontexte katolíckej modernej spomeňme razantný nástup Ušáka Olivu alebo pred ním Dilongove premeny poézie vrátane vážne myslenej surrealistickej etapy. Silan vynikol zušľachťovaním toho, čo tu bolo prítomné stále, čo bolo evidentné, a azda práve preto až príliš všedné a prehliadané. Takým je napríklad Silanovo kňazstvo. Fakt, ktorý je zrejmy a známy, čo však zaváži, je, aké kňazstvo.

Pristavme sa pri Silanových začiatkoch, tak ako ich zaznamenáva zbierka *Kuvici* a juvenilné básne. Na rozdiel od mnohých mladých autorov, ktorí hľadajú svoju tému, nejaký vzor, Silan svoju tému mal. Bola ňou hrozba slepoty, s ktorou spájal temnú predstavu človeka bez budúcnosti, a jedným z autorových symbolov a motívov konstans sa stáva zranený, skrvavený „zrak“, spojený rýmovou vertikálnou metaforou so slovom „zázrak“. Takáto téma má prirodzene blízko k poetike postsymbolizmu, ktorému je vlastná introspektívna kontemplácia nad samým sebou, melanchólia, elegickosť, melodickosť a rozvinutá zvuková inštrumentácia. V ústrednom sebaobraze slabého chlapca sú silné jedine túžby, čo v tejto chvíli ešte znásobuje romantický rozpor medzi skutočnosťou a želaným stavom. V básnickom texte *Pieseň úprimná* čítame „*srdce bujné túži poletovať ako vták*“; v *Piesni plachej* nachádzame subjekt v očakávaní a jeho „*srdce je pripravené na zázrak*“.

K takému zázraku muselo naozaj dôjsť, lebo po siedmich „biblických“ rokoch, keď básnik píše verše *Piesní z Javoriny* a *Piesní zo Ždiaru*, ponúka sa nám úplne odlišný obraz. Silan demonštruje svoju veľkú silu a sebavedomie, ktoré nečerpá z vlastných zdrojov, ale zo svojej viery, a túto silu navonok demonštruje odhodlaným kňazstvom. Napríklad v básni *Ja plačem pre všetkých*:

*I komunista
je môj brat
a dozaista
i demokrat,
lebo ja som tu kňaz,
lebo ja verím v lásku ku všetkým,
lebo ja plačem pre všetkých,
keď sa tu strácam ako dym,*

*ako dych,
jak váš vzdych...*

Ak by Silan ostal iba pri deklaratívnych postojoch, bolo by to nepochybne málo. Silan však postoj len nedeclaruje, podáva aj vysvetlenia a dôvody, prečo si dokáže dovoliť takéto gesto sily. A v celom diele systematicky, opakovane a usúvzťažnane skladá svoju ucelenú filozofiu a teológiu. V jednom aj druhom prípade ide o vedec-ké disciplíny, ktorých tézy sa dajú naučiť a implementovať, čiže ešte stále nedokazujú skutočnú podobu básnikovej viery. Dokladov a dôkazov, že ide o stotožnenie sa s učením kresťanstva, však pribúda. Jedným z nich je tiež pozorovanie, ako Silan prekonáva teoretické východiská žitou skúsenosťou, ktorá sa nedá vyčítať z kníh. Napríklad „zen-budhistické“ vyprázdnenie srdca od túžob, uschopňuje zažívať maximálny pocit slobody.

UŽ NEMAŤ ŽIADNEJ VLASTNEJ PROSBY Z LÁSKY K SLOBODE.

*Veď stačí nám žiť iba o chlebe a o vode
a spávať bez podušky na bukovej lavici,
len nech tí druhí majú šťastie, radosť na líci, (...)*

Ďalším príkladom je vyjadrenie „sebapresahu“ (angl. self-transcendence), čo je jeden z novších termínov psychológie používaných na definíciu modelov ľudskej osobnosti. Je charakterovým rozmerom, ktorý je „*chápán jako vědomí jednoty s celým bytím. Jedinec prožívá sám sebe jako část kosmického vývoje. Mluví se o přijetí, pocitu sjednocení nebo duchovní jednoty s přírodou a jejím zdrojem.*“ Takíto ľudia: „*Dívají-li se na docela obyčejné věci, stane se, že mají pocit určitého zázraku, jako by je viděli poprvé, dětskýma očima. Prožívají chvíle radosti, v nichž mají náhlý pocit jednoty se vším, co je. Cítí se spjati se vším v přírodě, vše se jim zdá být jediným živým organismem*“ (Koukolík – Drtilová, 2008, s. 51 – 52). Silan sa cíti ako súčasť mystického „unio“, Božej jednoty.

Ilustratívnym príkladom je báseň s oxymorickým názvom *Slobodný zajatec*, v ktorom sú prítomné stopy sebapresahu, detsky oprosteneho vnímania, poddanie sa väčšej sile a paradoxná sloboda, keď sa človek pod vplyvom tejto sily nemusí viacej rozhodovať kam a ako, pretože cesta je pripravená.

*To bolo ešte v detstve dávnom,
čo si ma zajal k sebe, Pane.
To detstvo žije ďalej. Hrá v ňom
víťazné žiaľne odriekanie.*

*Tak mizne mimo môjho srdca vec
každúcká, každá. K nej sa neskloním.
Tak idem, slobodný Tvoj zajatec.
Tak rád a ticho, slzy neroním.*

Paradoxná sloboda nie je jediným paradoxom či už tejto básne, ale aj iných textov, predovšetkým zo Silanovho obdobia *Piesní z Javoriny* a *Piesní zo Ždiaru*. Takou je aj sila prijať rozhodnutie, disponovať vôľu, aby sa hrdý človek takejto sile podvolil. Tu je iný príklad:

*Keď moje srdce hlása,
že v tom je krása,
keď máme silu prijať, jak to je,
i život, i smrť, oboje,
a všetko znášať,
Tvoj krásny vzdor
jak vietor z hôr
ešte sa možno zdvihne, všetko pozaháša...*

Silan využíva viacero metaforických obrazov pozemského života. Raz je to miesto pre „úbohú dušu na zemi“, čakajúcu na uplynutie času, po ktorom môže dúfať na blažené miesto duše v nebi. Inokedy je človek zobrazený ako súčasť Božej záhrady, ktorá potrebuje nielen svojho Boha Tvorcu (na začiatku), Boha Vykupiteľa (na konci), ale dôležitého a často zabúdaného Boha Udržiateľa, ktorý sa stará o časný život človeka. V etape pozemského života je dôležitá sila na vykonávanie každodenných úloh, zároveň je však sila potrebná aj na odolávanie hriechu. V básnickom texte *Venovanie*, programovej básni zbierky *Piesne z Javoriny*, jedinej básni s názvom – inak sú básne uvádzané len incipitmi – ukazuje subjekt básne človeku množstvo darov, z nich najvýraznejšie sú kapitálkami napísané Nádej, Spev a Krása. Jedinou podmienkou všetkého je, aby človek – „nepadal dolu“, pretože aj mravnosť je potrebné udržiavať silou.

Silanova poézia je účinná a sugestívna, pričom jedným z dôvodov je nepochybne posun z typickej subjektovo-objektovej polarizácie do situácie, kde sa subjekt stáva predmetom vlastnej introspekcie. V porovnaní s inou poéziou je Silan aj súkromnejší – poézia má formu lyrického denníka a ako typický denník vychádza z úprimného vzťahu k sebe a maximálnej autenticke. Ponúka skúsenosť a prežívanie; ale aj analýzu, zamyslenie sa nad skúsenosťou, tematizuje udalosť či konanie a zároveň podáva ich reflexiu.

To sa už blížíme k zaznamenaniu ďalšej formy sily: Silanova tvorba má často podobu zápasu. Na začiatku je to zápas o identitu a miesto na svete tu a v budúcnosti. Neskôr prichádza rozhodnutie a cesta ku kňazstvu, a napokon samotné

kňazstvo. O niektorých ťažkostiach v básnikovej mladosti som už hovoril, ale ani cesta ku kňazstvu nebola bez komplikácií a situácia sa zdramatizovala, keď si básnik musel vybrať medzi láskou k žene a láskou k Bohu. Básnický cyklus, zárodok veľkej zbierky *Sonety májové* z roku 1939, je záznamom takého veľkého vnútorného zápasu mladého bohoslovca, ktorý si musí vybrať, musí usporiadať sily vnútri seba a zistiť, ktorá je silnejšia a vážnejšia. Do vzájomného porovnania sa dostáva krása, láska a prítulnosť ženy a na druhú stranu misky váh kladie:

(...) *len to, čo je s v ä t é,*
čo zo sveta je iného:
zostane KŇAZSTVO Krista trpiaceho
so svojou nesmrteľnou nádherou
ODRIEKANIA A VLASTNEJ OBETY...

Zápas o podobu života u Silana neprestáva ani v jeho zrelom veku a podstatnou príťažou sa stane situácia Cirkvi po roku 1948. Pobyt na tomto prirodzenom svete je stavom „*úbohej duši na zemi*“, cestou k „*blaženej duši v nebi*“; básnikov pohľad však nie je naivne obrátený iba smerom nahor, je „*občanom oboch svetov*“ a pozorné sleduje, čo sa deje okolo. Ďalším zápasom je zápas s politickou realitou, totalitou, keď sa Cirkev na Slovensku dostáva do väčších skúšok odolať pokusom o rozvrat komunistickou agendou. Slová sila a sloboda dostali celkom nový charakter a viac ako transcendencia sa k slovu dostáva dobová spoločenská analýza, v ktorej, aspoň v prvej polovici šesťdesiatych rokov, kým básnik nezaostáva vo vitalite, presne preniká do povahy ľudských omylov.

V básňach sa objavujú satirické zosmiešnenia z „*materiálneho zbohatnutia*“, ktoré dáva pocit falošnej slobody, ale aj aktuálne politické témy. Takou je napríklad peňažná reforma z roku 1953, považovaná aj za najväčšiu lúpež štátu voči vlastným občanom, ktorú možno odčítať z básne *Jablone kvitnú: „Bláznia sa ľudia s bodmi, peniazmi, / akoby bol už koniec života, / a ja mám iba kvietok prekrásny // a mňa tu čaká iba robota: / vydržať so všetkými úžasmi / a čakať, kedy príde sloboda.“*

Silanova umelecká tvorba naplňa jedno dôležité kritérium, ktoré sformuloval iný obhajca umeleckej slobody v čase politickej neslobody, Laco Novomeský. Ten, oponujúc prívvržencom politicky deformovaného umenia, hovorí, že diela prestali byť len umením, lebo boli práve umením. Tak aj Silanova tvorba, hoci mala blízko ku kresťanskej doktríne, nezmenila sa na jej tribúnu, ale zušľachťovaním toľkokrát použitých umeleckých postupov vytvoril dielo, ktoré neostalo len poéziou, ale stalo sa aj návodom na spásu, a to je, priznajme si, nevídaná vec.

ACH, ČO JA, CHUDÁK, MÁM SI SŤAŽOVAŤ?
Tí, čo nič nepýtajú, všetko sa im dáva.
Možno len to je hrozné v slove milovať,

že všetko dáš a prijmeš, hoci nemáš práva.
S očima sklopenými pôjdem sám.
Daj pozor, duša, na tú uzulinkú cestu,
tú trnistú a skalnú k nebesám,
ktorou sa kráča slobodne, a nie, nie z trestu.

Literatúra:

- GAVURA, J. Bremondov koncept čistej poézie a slovenská katolícka moderna. In *Kontexty a inšpirácie katolíckej moderny*. Ed. E. Príhodová. Ružomberok: Verbum – vydavateľstvo KU Ružomberok, 2011. s. 103 – 118. ISBN 978-80-8084-779-1.
- HAMADA, M. *Sizyfovský údel*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1994. 314 s. ISBN 80-220-0575-4.
- LIBA, P. *Literatúra a folklór*. Nitra: Pedagogická fakulta v Nitre, 1991, s. 40 – 52. ISBN: 80-8518-335-8.
- JIRÁČEK, P. *Lyrický rytmus*. Brno: Host. 304 s. ISBN 80-7294-237-9.
- KOUKOLÍK, F. – DRTILOVÁ, J. *Vzpoua deprivantů. Nestvůry, nástroje, obrana*. Praha: Galen, 2008. 326 s. ISBN 978-80-7262-410-2.
- NOVOMESKÝ, L. *Básne a úvahy*. Zost. J. Gavura. Bratislava: Kalligram – SAV, 2010. 552 s. ISBN 978-80-8101-372-0.
- PAŠTEKA, J. *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: LÚČ, 2002. 565 s. ISBN 80-7114-370-7.
- SILAN, J. *Básnické dielo*. Zost. E. Príhodová. Bratislava: Kalligram – SAV, 2014. 680 s. ISBN: 978-80-8101-765-0.
- SILAN J. Básnický profil Janka Silana (rozhovor). In SILAN, J. *Básnik o poézii. Zeme pís môjho života. Básne z mladosti. Sonety májové. Nemecké preklady*. 8. zväzok súborného diela. Zost. J. Pašteka. Bratislava: Lúč, 1998. s. 32 – 37. ISBN 978-80-7114-149-5.

Kontakt:

doc. Mgr. et Mgr. Ján Gavura, PhD.
Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií
Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove
Ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
Slovenská republika
jgskola@gmail.com

PIRÁTI KRÁSY V KONTEXTE SLOVENSKEJ LITERATÚRY

Marta Germušková

Abstract: Summarizing the life and work of Pirates of Beauty to be appreciated their literary and priestly mission. All three have created quality artistic works which were generated by the singular poetics – teopoetics. Pirates of Beauty have brought dynamism and positive artistic innovation in literary context. However, there are undoubted beneficial for actual literary and receptionist context, because the interest in their creation manifested not only literary scientists and poets, but also contemporary recipients.

Keywords: catholic modernism, Slovak literature, spiritual creation.

Umelecká tvorba slovenských duchovne orientovaných spisovateľov v prvej polovici 20. storočia patrí k významným tvorivým stimulom a neprehliadnuteľným počinom vo vývine slovenskej literatúry. V 30. a 40. rokoch 20. storočia sa skupina mladých katolíckych kňazov i laikov usilovala o generovanie takej duchovnej tvorby, ktorá by už disponovala vyššími parametrami kvality (v konfrontácii s tvorbou v predchádzajúcich obdobiach vývinu slovenskej literatúry – napr. M. Madačov a ďalší), múzickosti a modernity, a to tak v oblasti morfológie textu, ako aj v oblasti modernizácie výrazu, pričom, samozrejme, integrujúcim gestom, či skôr konštantou v ich tvorbe, bola špecifická poetika, ktorou sa odlišovali od ostatných tvorivých spisovateľských osobností v dobovom literárnom kontexte. Ich osobitú poetiku možno označiť pojmom teopoetika, pretože Boh ako synonymum Lásky, Kráasy a Dobra sa stal organickou súčasťou ich literárnej tvorby. Napriek uvedenej skutočnosti je jasné, že **teopoetika** sa konkretizovala v singulárnych modalitách kreovania textov jednotlivými predstaviteľmi slovenskej katolíckej moderny.

Čo sa týka pojmu **katolícka moderna** ten je dlhodobo etablovaný v slovenskej literárnej vede (J. Pašteka, P. Liba) i v školskej literárnej komunikácii. Literárna historička M. Bátorová však používa označenie **moderná katolícka spirituálna tvorba**, pretože podľa jej názoru nešlo o koncepčnú kongruenciu s poetikou básnickej moderny vo svetovej literatúre. Lyrický subjekt i poetika modernej katolíckej duchovnej tvorby sú podľa jej mienky diametrálne odlišné.

Po mnohých rokoch je zjavné, že tento typ literárnej tvorby s duchovnou intenciou mal a má svoje múzické kvality. Napriek tvrdému prenasledovaniu reprezen-

tantov modernej katolíckej spirituálnej tvorby po nástupe komunistického režimu vo februári 1948 (ich odchod do exilu, prípadne vnútorná emigrácia) sa totiž po novembri 1989 zrevitalizoval nielen záujem literárnych vedcov o danú problematiku (tzv. „biele miesta“ v slovenskej literatúre) a zamlčovaných spisovateľov (M. Bátorová, J. Pašteka a ďalší), ale aj záujem súčasných čitateľov o ich literárnu tvorbu (reaktualizovaná recepcia). Osobitne treba akcentovať fakt, že najvýznamnejší predstavitelia uvedeného duchovného prúdu v kontexte medzivojnovej slovenskej literatúry ovplyvnili svojou tvorbou aj tematiku a poetiku niektorých našich súčasných básnikov (napr. T. Križka, P. Prikryl, K. Džunková a ďalší).

Čo sa týka „pirátov krásy“, išlo o troch bohoslvcov – seminaristov, ktorí študovali v Spišskej Kapitule. Išlo o Jána Silana, Pavla Ušáka Olivu a Mikuláša Šprinca. Títo traja uctievači slovesného umenia mali jednoznačne vyššie umelecké ambície v porovnaní s duchovnou tvorbou v starších fázach vývinu národnej literatúry, a preto prejavovali veľký záujem o modernú svetovú literatúru. Tá ich inšpirovala najmä tvarovo a výrazovo. Tematicky sa *piráti krásy* primárne inšpirovali kresťanskými (katolíckymi) stimulmi a ingerenciami, no v ich tvorbe nájdeme aj profánne motívy (láska k žene, matke, prírode, motívy choroby, bolesti a utrpenia u P. U. Olivu a J. Silana atď.). Z duchovných inšpirátorov *pirátov krásy* treba uviesť hlavne abbého Bremonda a G. Papiniho a ich podnetné meditácie o poézii, sile ducha a modlitby.

Jána Silana (vl. m. Ján Ďurka), Pavla Ušáka Olivu a Mikuláša Šprinca spojilo štúdium teológie na Vysokej škole bohosloveckej v Spišskej Kapitule. Boli to silné osobnosti, no ich život bol poznačený tvrdou údelovosťou (Silanova slabozrakosť, Ušákova smrteľná choroba, Šprincova vynútená emigrácia a permanentná túžba po domove). Trojica bohoslvcov vytvorila skupinu, ktorú sami nazvali „*piráti krásy*“. Spájala ich láska k Bohu, blíznym, poézii a silné priateľstvo. Pritom osobitne treba vyzdvihnúť skutočnosť, že vtedajšie prostredie v Spišskej Kapitule bolo mimoriadne naklonené tvorivej literárnej činnosti týchto troch talentovaných seminaristov, na čom významne participoval vtedajší sídelný biskup Ján Vojtaššák. Práve preto mu vďačný J. Silan dedikoval aj jednu zo svojich básní.

V motívickom registri básnickej tvorby J. Silana nájdeme motívy zeme, domova, prírody, vlasti, národa, utrpenia, bolesti, nádeje a krásy. Uvedené svetské motívy dokázal tento básnik veľmi účinne a tvorivo spájať aj s duchovnými motívmi (motív večného Boha, Božej Matky, viery, cirkvi atď.). J. Silan sa usiloval o modernizáciu básnických postupov, pričom v jeho poézii nachádzame silné eticko-estetické súvzťažnosti a gnómickosť.

Druhým veľmi talentovaným študentom katolíckej teológie v Spišskej Kapitule a pirátom krásy bol **Mikuláš Šprinc** (1914 – 1986). Klukatý životný príbeh tohto agilného františkána bol spojený so Slovenskom, no po roku 1945, keď emigroval, hlavne s Talianskom a USA.

Už počas svojho pôsobenia na Slovensku redigoval časopis *Kultúra* a v emigrácii v USA pokračoval v kultúrnotvorných a literárnotvorných aktivitách. Založil edíciu *Slovo*. Usiloval sa práve prostredníctvom nej o sprístupnenie tvorby slovenských spisovateľov, čo bolo veľmi dôležité pre udržanie kontaktu so svojou vlasťou a s jej literárnym dianím. V roku 1954 založil v USA aj časopis *Most*, ktorý redigoval vyše 30 rokov.

Okrem týchto skutočností treba ešte pripomenúť fakt, že M. Šprinc bol aj významným profesorom jazykov a filozofie umenia v Borromeu.

Celkovo literárne dielo M. Šprinca pozostáva z 18 básnických zbierok, pričom ku kľúčovým motívom jeho lyriky patria: motív Boha, večnosti, kňazstva, viery, krásy, pokoja, radosti, nádeje i smútku, pokory, exulantstva, národa, rodiska, sebarozdávanie či pútnictva, ďalej motív matky, prírody, túžby po domove atď.

Mikuláš Šprinc po absolvovaní štúdia teológie pôsobil ako kaplán v Spišskej Novej Vsi. Bol to mimoriadne čínorodý človek a akceptovaný kňaz so silným sociálnym cítením, preto sa s plným nasadením venoval záslužnej charitatívnej činnosti. Svoju pozornosť, sociálnu empatiu, životnú a duchovnú energiu venoval najmä mládeži a núdznym.

Čo sa týka poznania jeho mena a recepcie jeho tvorby na Slovensku po roku 1989, ukazuje sa, že jedno i druhé zostalo v tieni v porovnaní s inými predstaviteľmi modernej slovenskej katolíckej spirituálnej tvorby, ako to konštatuje J. Pašteka vo svojej hodnotiacej štúdii ku kompletnému vydaniu Šprincovho diela, ktoré vyšlo pod názvom *Do večna tečie moja rieka: „Po páde totalitného režimu síce sa (M. Šprinc – doplnila M. G.) nespopularizoval natoľko ako ostatní exiloví básnici – R. Dilong, K. Strmeň, G. Zvonický. A jednako prenikal do literárneho povedomia.“*

Kompletné dielo M. Šprinca pozostáva – ako som už uviedla – z 18 básnických zbierok, pričom okrem debutu *Ozveny v samotách* (1939) ďalších 17 lyrických zbierok vyšlo v exile (USA, Kanada, Taliansko, Nemecko) v rozmedzí rokov 1950 – 1983. Erudovaným znalcom a hodnotiteľom Šprincovho diela je významný slovenský literárny vedec J. Pašteka. Už názvy niektorých básnických zbierok sčasti anticipujú „lyrické diania“ a „zóny“ jeho lyrických reflexii: *Na Floride sám* (1953), *Tvárou proti slnku* (1955), *Z poludnia a poľnoci* (1960), *Mladosť orla* (1962), *Oči moje pútnice* (1965), *Andante* (1967), *Bratislavský park* (1967), *Piesne z Palidora* (1970), *Korálový ostrov* (1973), *Sonety o kráse* (1976), *Tiché vody* (1977), *Nezhasínajte hviezdy* (1980), *Z dialky* (1982), *Oleandre* (1983) a *Jazero Orióna* (1983).

Básnické zbierky M. Šprinca sú dôkazom toho, že obsah jeho vedomia i tvorby je primárne kreovaný a naplnený láskou k Bohu. Jeho poézia má vysokú umeleckú i duchovnú hodnotu. Básnikovej poetike je cudzia didaktickosť a patetickosť, no rozhodne je jej vlastná autentickosť zažitia i zažitého. Šprincove básne – duchovné vyznania – majú hĺbku, ktorá sa zrodila nielen z lásky k Bohu, ľuďom a umeniu (kráse i Kráse ako synonymu Boha), ale aj zo samoty, žiaľu a túžby po radosti i plnosti života.

*O Božskom Srdci zvučí lýra,
oslava v cite najvyššia.
Zažaté horia hviezdy všehomíra.
Milujem Ježiša Krista.*

*Raduj sa, pišu proroci.
Radosť je osud spaseného kresťana.
Poznáš ju po jej ovocí.
Radosť je zvon, čo smútky rozháňa.
(Jazero Orióna, 1983)*

Keďže M. Šprinc bol aj exilovým spisovateľom, jeho neprekonateľná túžba po domove našla výraz v nostalgicky ladených lyrických zbierkach, a to v podobe repetičného motívu domova:

*Blažení, ktorí vracajú sa domov,
domov je teplo, ktoré hreje
sta chlieb, čo z pece vybrali.
Ach, domov ísť, hoc cez záveje...*

S motívom domova je úzko spätý aj repetičný motív matky (s tvrdým slovenským osudom), obraz jej životnej múdrosti, trpiteľstva, pevnej viery a príkladnej pracovitosti. Okrem ľudských spomienok M. Šprinca pretavených do motívického „tkaniva“ básní tvorí integrálnu súčasť jeho lyriky duchovná dimenzia, ktorá je „živená“ (auto)imperatívom lásky a potrebou sebarozdávanía. Mnohé básne M. Šprinca nadobúdajú gnómicnú platnosť a majú nadčasový charakter.

*Rozdaj sa ľuďom, v tom je veľkosť pravá.
Kto zatvorí sa do ulity,
ten nevidí už pestré oká páva,
prehníva v sebe, sám je seba sýty.*

*Prikloň sa k ľuďom, neochudobnieš.
Kto dáva, sto ráz dostane.
Tvoj život bude krajší, plnší než
bol doteraz, a splní poslanie.
(Jazero Orióna, 1983)*

Mnohí spirituálne orientovaní básnici tematizujú aj prírodu ako výraz krásy stvořitelského Božieho diela. M. Šprinc bol očarený mystériom nádhernej prírody. Preto ho mnohí kritici označovali za básnika prírody a jej adorátora.

Básnik prírody

Vraveli, že som básnik prírody.

A čoho básnik môže byť?

*Bral som z nej žiarne symboly,
jednoducho ju osláviť.*

(Piesne z Palidora, 1970)

M. Šprinc – podobne ako jeho básnickí súputníci zo Spišskej Kapituly – veľmi rád využíval kontrast ako prostriedok na vyjadrenie a hlavne zvýraznenie antipodických, no zároveň aj integrálnych dimenzií ľudského života (svetlo – tma, radosť – žiaľ ako sestry rodné, samota – spoločenstvo s inými a pod.). Hovorí sa, že len umelci vysokých kvalít dokážu tvoriť sonety. A poézia M. Šprinca to potvrdzuje. V roku 1976 vydal *Sonety o kráse*. Práve podľa jedného zo sonetov dostal kompletný súbor 18 básnických zbierok M. Šprinca „strešný“ názov *Do večna tečie moja rieka*.

*Do večna tečie moja rieka,
zo stromu môjho konár neodtnite
a nezasypte prameň, ktorý strieka
ponad čas piesňou na úsvite.*

*Ručníčkom bielym času kývam,
bolesti, smútku, jeho mávam,
putujem ešte k Božím nivám
a bratom nádej porozdávam.*

*Naberte z Krásky vrchovato džbány,
nebude to poznať na nej ani,
ostanú plné hlboké jej studne.*

*Večnosti v čase nikdy neubudne
a nezvedú ťa zradné meluzíny,
keď piješ z Božej medoviny.*

Šprincovo korenie sa pred Bohom ako synonymom večnej Krásky je zároveň späté aj s otázkami jeho básnenia, podstaty básnictva a jeho básnického spevu na oslavu Boha či prírody a hľadajúceho človeka – pútnika. K nesporne zaujímavým básňam v jeho lyrickej produkcii patria aj básne s leitmotívom kňazstva, ktorý je v Šprincovej lyrickej kreácii obrazom tajomnej jednoty kňaza a obety (báseň *Bože môj, veď som kňaz* – básnická zbierka *Oči moje pútnice*, 1962). Šprincova hlboká viera pramení z presvedčenia, že: „... láska žije z bolesti, ktorá v krvi Kristovej pramení a šeleští“.

Šprincovo básnické umenie sa prehlbovalo s trápeniami a utrpením exulanta. Svedčia o tom motívy domoviny, spomienky na zem (krompašský chotár) a rodisko, predkov, kultúrne pamiatky, slovenský dvojkriž ako alfu a omegu života nášho národa a pod. Aj jeho poézia je dôkazom toho, že život v exile je nesmierne ťažký a je problematické do konca pozemskej púte sa s tým vyrovnáť. Jeho exilová básnická tvorba je dôkazom toho, že srdce a myseľ M. Šprinca boli v spomienkach stále doma. Práve prostredníctvom odlúčenia sa od rodiska sa deficitná hodnota reálneho domova ešte znásobovala.

Tvorba M. Šprinca je zrelou umeleckou výpoveďou o dobe, jej deficitoch, o túžbach duše po pokoji, pravde, kráse, dobre a spravodlivosti, sú to predovšetkým básne-piesne i básne-prosby o Božiu milosť. Jeho poézia má evidentne atribúty nadčasovosti.

M. Šprinc vstúpil svojou umeleckou tvorbou (už In memoriam) po roku 1989 do modernej slovenskej literatúry a obohatil ju o nové tóny i témy. Aktualizujúcou čitateľskou recepciou básní M. Šprinca sa dostávajú do vedomia príjemcov myšlienky o zmysle života a podstate jeho naplnenia. Jeho poézia je mimoriadnym prínosom pre súčasného recipienta, a to v zmysle konfrontácie, že súčasnosť sa vyznačuje podenkovitosťou, dekadenciou, morálnym úpadkom, nepokojom, túžbou po materialite a atakmi na duchovnosť človeka, avšak básnik vo svojej tvorbe ponúka to, čo predstavuje nadčasové hodnoty. Lyrik M. Šprinc je hľadačom a akcentátorom vysokých mravných a umeleckých hodnôt (pokoj ako Boží dar, kresťanská radosť ako predpoklad plnosti života, pokora ako základ autentického a plnohodnotného života, túžba po sile slova i po hlbokom meditatívnom tichu, túžba po pravde a spravodlivosti atď.).

Z hľadiska literárnej axiológie možno jednoznačne tvrdiť, že poézia M. Šprinca je autentická, zážitková a gnómičná, je kreovaná láskou k Bohu a blížnemu. Tvorba M. Šprinca je autentickou múzickou výpoveďou básnika o dobe, radoostiach i trápeniach človeka, ktorý prostredníctvom svojho básnického umenia oslavoval Boha. Napriek tomu, že bol forsirovateľom vysokých mravných hodnôt (pokoj, pokora, pravda a spravodlivosť), jeho poézia nemá znaky didaktickosti a atribút patetickosti. O jeho poézii prejavujú záujem aj súčasní čitatelia, pretože vo svojej tvorbe tematizuje to, čo má vertikality a rozkmitáva meditatívnu dimenziu recipientov.

Tretím pirátom krásy bol **Pavol Ušák Oliva** (1914 – 1941). Patril medzi najtalentovanejších a najvýraznejších predstaviteľov modernej slovenskej katolíckej spirituálnej poézie.

Už vo svojich 25 rokoch života vydal P. Ušák Oliva básnickú zbierku *Oblaky*, ktorá zostala pre krutý životný osud básnika jeho jedinou knižne vydanou zbierkou. Po jeho smrti bolo uverejnené torzo z jeho tvorby v memoárovom zborníku s názvom *Tak umieral básnik Palo Oliva* (1942). Práve pre nevyliciteľnú chorobu (pľúcna tuberkulóza) nachádzame v jeho poézii značnú „dávku“ melanchólie a smútku a s tým súvisiace motívy choroby, bolesti a umierania, pominuteľnosti,

motívy noci a samoty (motivická afinita s I. Kraskom), motív zhasnutej sviece, zlomeného kvetu či nostalgickej jesene, ale popri tom aj motív neuhasínajúcej túžby po živote, motív Boha, Lásky a Poézie či motív Matky Božej (mariánska lyrika) i motívy vlastnej matky, otca a domova.

P. U. Oliva vytvoril autoreferenčný typ básnickej výpovede, do ktorej „votkal“ duchovnú dimenziu, pretože transcendentálne bolo neoddeliteľnou súčasťou jeho krátkeho ľudského i kňazského života (motív fascinácie Kristom a jeho obetou pre hriešnikov). P. Ušák Oliva tvoril poéziu, ktorá stavala na teopoetike, kresťanskej symbolike a esteticky účinnej metaforike. Jeho lyrika je autentická, bytostná, meditatívna, filozoficky a kresťansky orientovaná, je osobná i nadčasová. Z hľadiska literárnej axiológie je dôležité zdôrazniť fakt, že poézia P. Ušáka Olivu sa vyznačuje inovatívnou optikou aj preto, lebo písal pod „príkrovom“ smrti, od čoho sa generoval jeho singulárny umelecký štýl (idiolekt). Jeho verše sa vyznačujú formálnou modernosťou (zväčša nevyužíval interpunkciu), no hlavným fenoménom jeho spirituálnej poézie je autentickosť a persuzívnosť.

Z aspektu literárnej axiológie je evidentné, že tvorba P. Ušáka Olivu má aj po časovom odstupe vysokú umeleckú hodnotu pre súčasných čitateľov. Tá jednoznačne vyplýva z jeho špecifickej autorskej dielne, osobitého modu videnia sveta a z dvojkombinácie básnikovho veľkého ľudského utrpenia a nesmiernej lásky k Bohu a Božej Matke (mariánske básne).

Sumarizujúc život a dielo pirátov krásy, treba vysoko oceniť ich literárnu i kňazskú misiu. Všetci traja vytvorili kvalitné umelecké diela, ktoré boli generované na základe umelecky jedinečne modelovanej teopoetiky. Piráti krásy vniesli dynamiku a pozitívne umelecké inovácie do dobového literárneho kontextu. Ich múzická tvorba je nesporným prínosom aj pre aktuálny literárny a recepčný kontext, pretože záujem o ich tvorbu prejavujú nielen literárni vedci či básnici, ale aj súčasní meditatívni a vertikality textu uprednostňujúci recipienti.

Literatúra:

- BÁTOROVÁ, M. Moderná katolícka spirituálna tvorba. *Verbum*. 1993, roč. 4, č. 2.
- GALLIK, J. *Ján Haranta v literárnokritickom kontexte*. Čadca: Magma, 2011. ISBN 978-80-89172-27-6.
- GALLIK, J. Piráti krásy. *Kultúra*. 2009, roč. XII, č. 19, s. 6 – 7. ISSN 1335-3470.
- GERMUŠKOVÁ, M. *Tvorba slovenských duchovne orientovaných spisovateľov*. Praha: Verbum, 2010. ISBN 978-80-904415-1-4.
- HAMADA, M. (ed.). *Poézia slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV, 2008. ISBN 978-80-8101-125-2.
- HVIŠČ, J. et al. *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava: SPN, 1991. ISBN 80-08-01577-2.

- LAUČEK, A. *Katolícka moderna*. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2003. ISBN 80-89039-26-X.
- PAŠTEKA, J. *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: LÚČ, 2002. 565 s. ISBN 80-7114-370-7.
- ŠPRINC, M. *Do večna tečie moja rieka*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003. ISBN 80-7165-425-6.

Kontakt:

doc. PhDr. Marta Germušková, CSc.
Prešovská univerzita
Filozofická fakulta PU
Ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
e-mail: germuskova.marta@gmail.com

POČIATKY PIRÁTOV KRÁSY V SPIŠSKOM SEMINÁRI

Luboslav Hromják

Abstract: At the beginning of this study author treats of the activities and evolution of the intellectual and cultural life in the diocesan priest's seminary at the Spišská Kapitula with which one the Spiš bishop Ján Vojtaššák started the principal reform of the Spiš diocese, based on the two principal fundamentals: new priest's and teacher's generation after the Fall of the Austro-Hungarian Empire. The effective results of the Vojtaššák's reform was that the Spiš seminary transformed together with the rectors and professor at the European standard and at the most important centre of the theological studies in Slovakia. The Spiš bishop Ján Vojtaššák promoted also literary production of the seminarians and this way he contributed to formation of the new generation of the Slovak spiritual literature of the 20th century and also of the Pirates of the Beauty, formatted in the Spiš diocesan priest's seminary, composed by Janko Silan, Paľo Ušák Oliva, Mikuláš Šprinc, Ján Kováč and Štefan Schelling. This study explain the historical connotation of the group Pirates of Beauty, principal idea, development and work of this new priest's literary generation in Slovakia.

Keywords: literature, catholic modernism, Pirates of Beauty, Spiš, Ján Vojtaššák.

Tvorba slovenských katolíckych spisovateľov v 20. storočí patrí k nepochybne zaujímavým a tvorivým fenoménom v dejinách slovenskej literatúry, ktoré literárna kritika zvykne označovať pod pojmom *katolícka moderna*¹, a to aj napriek tomu, že literárna historička Mária Bátorová² alebo Marta Germušková³ poukazujú na ne-

¹ HAMADA, Milan (ed.). *Poézia slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2008. 668 s.; HEVIER, Daniel (ed.). *Katolícka moderna. Spomienka na anjela*. Bratislava: HEVI, 1994. s. 132; HVIŠČ, Jozef a kol. *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava: SPN, 1991. 258 s.; LAUČEK, Anton. *Katolícka moderna*. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2003. s. 61 – 68.

² BÁTOROVÁ, Mária. Moderná katolícka spirituálna tvorba. *Verbum*. 1993, roč. 4, č. 2, s. 71 – 77.

³ GERMUŠKOVÁ, Marta. *Tvorba slovenských duchovne orientovaných spisovateľov*. Praha: Verbum, 2010. 186 s.; GERMUŠKOVÁ, Marta. K poetike modernej slovenskej katolíckej spirituálnej tvorby. In HROMJÁK, Luboslav a kol. *Pohľady na osobnosť biskupa Jána Vojtaššáka*. Spišské Podhradie: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2012. s. 447 – 471.

vhodnosť aplikácie uvedeného pojmu vzhľadom na odlišnú koncepcnú kongruenciu s poetikou básnickej moderny vo svetovej literatúre a navrhujú zaradiť túto skupinu spisovateľov pod pojmom *moderná katolícka spirituálna tvorba*. Slovenský literárny vedec Július Pašteka, ktorý sa výrazným spôsobom pričínal o zaužívanie termínu *katolícka moderna*⁴, zároveň poukazuje na to, že katolícka moderna bola osobitnou skupinou, ktorá sa však nepocítovala ako nový generačný fenomén (Pašteka, 2004, s. 37). Do tejto skupiny patrí aj osobitná skupina literárne činných katolíckych kňazov, ktorých označujeme pod pojmom *piráti krásy*. Patrili medzi nich: Paľo Ušák Oliva, Janko Silan (vlastným menom Ján Ďurka), Mikuláš Šprinc, Ján Kováč a Štefan Schelling. Písaniu poézie a prózy sa však venovali len traja z nich: Paľo Ušák Oliva, Janko Silan a Mikuláš Šprinc, ktorých spájala nielen vášeň pre krásu a literatúru, ale aj ten istý mesiac a rok narodenia. Paľo Ušák Oliva sa narodil 16. novembra 1914⁵, Janko Silan 24. novembra 1914⁶ a Mikuláš Šprinc 30. novembra 1914⁷. Ďalší *pirát krásy* Ján Kováč sa narodil 13. februára 1915⁸ a venoval

⁴ PAŠTEKA, Július. *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: LÚČ, 2002. 565 s.

⁵ Archív Biskupského úrad v Spišskom Podhradí (ďalej ABŮ-SP), Protocollum status personalis sacerdotum dioecesis Scepusiensis ab anno 1848, tomus II, ab M-Z, s. 300 – 301; PAŠTEKA, Július. Ludzský a literárny profil Paľa Olivu. In OLIVA, Paľo. *Torzo literárneho diela*. Bratislava: LÚČ, 2004. s. 13 – 38; PAŠTEKA, Július. Heslo Oliva, Paľo. In PAŠTEKA, Július (ed.). *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2000. s. 169 – 170; MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). *Slovenský biografický slovník IV*. Martin: Matica slovenská, 1990. s. 329; MATUŠKA, Alexander (ed.). *Dejiny slovenskej literatúry 5*. Bratislava: VEDA, 1984. s. 528.

⁶ HUDEC, Rudolf. Heslo Silan, Janko. In PAŠTEKA, Július (ed.). *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2000. s. 1233 – 1235; MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). *Slovenský biografický slovník V*. Martin: Matica slovenská, 1992. s. 255; DROZD, František. Osobnostný profil Janka Silana. In TYROL, Anton (ed.). *Janko Silan. Spomienka na osobnosť a dielo*. Svit: Katolícke biblické dielo, 2008. s. 10 – 18; LAUČEK, Anton. Životopisný profil Janka Silana. In TYROL, Anton (ed.). *Janko Silan. Spomienka na osobnosť a dielo*. Svit: Katolícke biblické dielo, 2008. s. 20 – 22; MATUŠKA, Alexander (ed.). *Dejiny slovenskej literatúry 5*. Bratislava: VEDA, 1984. s. 527; PAŽITNÝ, Anton. *Významné osobnosti Nitry*. Nitra: Mestský úrad, 1998. s. 131; RUSNÁKOVÁ, Eubica. *Janko Silan. Personálna bibliografia*. Poprad: Okresná knižnica, 1994; SILAN, Janko. *Rekviem za priateľov*. Važec: Rímskokatolícky farský úrad Važec, 2014. s. 72 – 80; SILAN, Janko. *Súborné dielo Janka Silana 1 – 8*. (Úvodné štúdie zostavovateľa Júliusa Pašteku). Bratislava: LÚČ, 1995 – 1998; ZAMBOR, Ján. Víťazný návrat Janka Silana. In *Studia Academica Slovaca 21*. Bratislava: Stimul, 1992. s. 163 – 170; ZAMBOR, Ján. Pokus o portrét Janka Silana. *Romboid*. 1997, roč. 32, č. 2 – 3, s. 63; JARAB, Jozef. Pavol Strauss a spišskopapajutské spoločenstvo: Ladislav Hanus, Jozef Kúttník Šmálov a „Piráti krásy“. In GALLIK, Ján (ed.). *Pavol Strauss a katolícka moderna*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014. s. 60 – 66.

⁷ ABŮ-SP, Protocollum status personalis sacerdotum dioecesis Scepusiensis ab anno 1848, tomus II, ab M-Z, s. 264 – 265; BIELIK, František. Heslo Šprinc, Mikuláš. In PAŠTEKA, Július (ed.). *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2000. s. 1345 – 1347; MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). *Slovenský biografický slovník V*. Martin: Matica slovenská, 1992. s. 496; VNUK, František. Predstavitelia slovenskej kultúrnej tvorby. In *Literárny almanach Slováka v Amerike 1967*, s. 232 – 233.

⁸ KOREŇ, Milan. Zo života Vsdp. farára Jána Kováča vo Východnej. In TYROL, Anton

sa predovšetkým prekladateľskej činnosti. Posledný z nich Štefan Schelling sa narodil 22. januára 1908.⁹ Viedol vydavateľskú činnosť *pirátov krásy* prostredníctvom edície SLOVO, ktoré vydávalo vydavateľstvo Ferka Urbánka v Trnave a v ktorom vyšli ich prvé básnické zbierky. Štefan Schelling neskôr v tejto činnosti viac nepočercoval.

Do konca života literárne pôsobili teda iba štyria z nich. Najstarším pirátom krásy, ktorý ako prvý z nich odišiel k bránam večnosti, bol tzv. slovenský Wolker Paľo Ušák Oliva. On bol skutočným mysliteľom i v literárnych a náboženských úvahách, ktoré prezrádzajú jeho schopnosť nachádzania hlbokých súvislostí a podstatných vzťahov, či už išlo o témy abstraktné (*Umierať – rásť*), alebo o témy praktické (*Cesta Slovákov k slobode*) (Pašteka, 2004, s. 35, 37). Bol to práve Paľo Ušák Oliva, ktorý ešte pred príchodom do Spišskej Kapituly (a teda pred vznikom skupiny *piráti krásy*), keď v roku 1930 vyšiel *Almanach 3. literárnej generácie*, do ktorého prispeli aj básnici R. Dilong, J. Haranta, kritik J. E. Bor, ktorí predstavovali onedlho katolícku modernu, nazval túto skupinu štvrtou literárnou generáciou. Tzv. *štvrtá generácia* nemala za cieľ separovať sa od tretej generácie, ale mohutnieť individuálne cez silných jednotlivcov pre silný celok a v zmysle literárneho tvorenia pôsobiť kolektívne „v ríši ducha, lebo v ríši ducha je vždy silný cieľ, a to je – krása“ (Ušák, 1935, s. 10 – 11). Z uvedeného citátu a na základe toho, že už predtým stál za zrodom pojmu *štvrtá generácia*, možno predpokladať, že Paľo Ušák Oliva ako básnický mysliteľ stál aj za zrodom pojmu *piráti krásy*, ktorým označil svojich literárne činných priateľov zo spišského Kňazského seminára sv. Jána Nepomuckého v Spišskej Kapitule, ako sa do roku 1950 spišský seminár nazýval.¹⁰ V jeho jedinej básnickej zbierke *Oblaky*, uverejnenej ešte za života v roku 1939, teda práve počas jeho štúdií na Vysokej škole bohosloveckej v Spišskej Kapitule, to iba nepriamo naznačil, keď v úvode uviedol: „*ktorýsi z nás raz po bezsennej noci pomenoval nás pirátmi krásy*“ (Oliva, 2004, s. 66). Prezrádza to výrazom „*ktorýsi z nás*“, ale tiež „*po bezsennej noci*“, ktoré azda najčastejšie prežíval práve on, a to z dôvodu jeho vážnej choroby, pre ktorú na odporúčanie viacerých kňazov prešiel z bratislavského seminára na Spiš (Hromják, 2013, s. 159). Ladislav Hanus ho nazval zduchovneným poetom, ktorý už svojím vonkajším zjavom zreteľne chorého klerika s bledou

(ed.). *Ján Kováč. Spomienka na osobnosť a dielo*. Svit: Katolícke biblické dielo, 2009. s. 8 – 11; KOSTOLANŠKÁ, Hana. *Piráti krásy*. In TYROL, Anton (ed.). *Ján Kováč. Spomienka na osobnosť a dielo*. Svit: Katolícke biblické dielo, 2009. s. 13 – 21. Životopis Jána Kováča je najmenej spracovaný. Chýba dokonca aj v *Lexikóne katolíckych kňazských osobností Slovenska*, ako aj v *Slovenskom biografickom slovníku*.

⁹ ABŮ-SP, Protocollum status personalis sacerdotum dioecesis Scepusiensis ab anno 1848, tomus II, ab M-Z, s. 262 – 263.

¹⁰ Po obnovení spišského kňazského seminára v roku 1990 bol na počesť spišského biskupa Jána Vojtaššáka premenovaný na Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka v Spišskej Kapitule-Spišskom Podhradí.

až priezračnou tvárou vzbudzoval u spišských bohoslovcov súcit a zároveň veľkú úctu (Šimončič, 1996, s. 58).

Vznik skupiny *pirátov krásy* úzko súvisí so spišským kňazským seminárom, kde toto priateľstvo literárne činných spišských bohoslovcov vzniklo. Vysoká škola bohoslovecká v Spišskej Kapitule mala v tom čase mimoriadne vysokú úroveň, porovnateľnú s ostatnými významnými európskymi teologickými centrami (Hromják, 2009, s. 424), vďaka významnému pričineniu spišského biskupa Jána Vojtaššáka. Ten si už od svojho nástupu na spišský biskupský stolec 27. februára 1921 zamienil uskutočniť obnovu Spišskej diecézy prostredníctvom výraznej reformy kňazskej formácie budúcich kňazov Spišskej diecézy v Kňazskom seminári sv. Jána Nepomuckého v Spišskej Kapitule a formácie slovensky a katolícky formovaných učiteľov v chlapčenskom Učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule (najstarší v Uhorsku, založený v roku 1819 spišským biskupom Ladislavom Pyrkerom, budúcim benátskym patriarchom, inak nazývaný aj *Preparandia*) a v dievčenskom Učiteľskom ústave v Levoči, rozšírenom v roku 1929 (Hromják, 2012, s. 364). Spišský kňaz, mysliteľ a prvý slovenský filozof kultúry Ladislav Hanus spišský seminár charakterizoval ako „*reformný ideovosťou, kultúrnosťou a celým svetonáhľadovým principiálnym programom*“ (Hanus, 2001, s. 131).

Biskup Vojtaššák, ktorý pred jeho menovaním za spišského biskupa v rokoch 1919 – 1921 vykonával úlohu rektora spišského seminára, naštartoval reformu výchovy budúcich kňazov tým, že dal do súladu teologickú formáciu v spišskom seminári s predpismi Kódexu kanonického práva z roku 1917, ktorý v can. 1364 nariaďoval zavedenie šesťročného štúdia, t. j. dva roky filozofie a štyri roky teológie.¹¹ Vďaka osobnému zanietaniu biskupa Vojtaššáka Spišská diecéza pristúpila na nový študijný plán v akademickom roku 1922/23 (Špirko, 1943, s. 154). Predĺženie teologickej prípravy v seminári však bolo zo strany biskupa Jána Vojtaššáka veľmi odvážne, najmä ak si uvedomíme, že spišský seminár bojoval s nedostatkom bohoslovcov¹². Vedenie seminára mohlo sa právom obávať, že zvýšením náročnosti v štúdiu poklesne ešte viac počet študentov. Opak bol pravdou. Vojtaššák nebol mužom kompromisov. Neupúšťal z nárokov na študentov, a preto sa mu podarilo vytvoriť kvalitný klérus Spišskej diecézy. Nie kvantita, ale kvalita bola skutočnou akvizíciou spišského biskupa Jána Vojtaššáka. Do kvality bol schopný investovať. Predĺženie teologického štúdia spišských bohoslovcov znamenalo pre biskupstvo väčšie výdavky. Biskup nešetril peniaze ani na vytvorenie profesorského dorastu seminára. Fundačné miesta, ktoré mala Spišská diecéza v centrálnom seminári v Budapešti a v Pázmáneu vo Viedni po skončení prvej svetovej vojny padli.

¹¹ *Codex Iuris Canonici 1917*, can. 1364.

¹² V roku 1919 bolo v spišskom seminári celkovo 19 bohoslovcov, z ktorých väčšiu časť tvorili bývalí vojaci (Archív Biskupského úradu v Spišskom Podhradí (ďalej ABÚ-SP)), fond Spišské biskupstvo (ďalej SB), č. 926/1919). Biskup Vojtaššák vo svojej autobiografii dokonca uvádza, že ich bolo iba 17 bohoslovcov (Cfr., 1994, s. 70).

Spišský biskup podstúpil na útraty biskupskej pokladnice štúdiá nadaných bohoslovcov, ktorých vysielal do Ríma, Innsbrucku, Prahy a Olomouca (Špirko, 1943, s. 154 – 155).¹³ Týmto spôsobom vytvoril v spišskom kňazskom seminári skutočne veľmi kvalifikovaný profesorský zbor, ktorého základ sa sformoval počas rektora Jána Ferenčíka (1931 – 1938). Na neho potom nadviazal nový rektor, slovenský filozof a kňaz, Ferko Skyčák (1938 – 1945). Iste Božím pôsobením nastúpili *piráti krásy* na Vysokú školu bohosloveckú v Spišskej Kapitule v čase jej najväčšieho rozkvetu. Takto vo filozofickom a teologickom myslení ich vyformovali slovenské intelektuálne špičky ako: filozof Ferko Skyčák, syn slovenského poslanca v Uhorskom sneme a spoluzakladateľa Slovenskej ľudovej strany, alebo cirkevný historik Jozef Špirko, zakladateľ slovenskej cirkevnej historiografie a profesor sakrálneho umenia, nasledovník nemeckého kritického cirkevného historika Josepha Lortza, ďalej Ladislav Hanus, ktorý bol vôbec prvým filozofom kultúry na Slovensku a nasledovníkom významného svetového teológa Romana Guardiniho; Ján Jalovecký, priekopník predkoncilovej liturgickej reformy na Slovensku; Ján Čarnogurský, špiritúál a muž svätého života; Štefan Barnáš, profesor fundamentálnej teológie a neskôr biskup svätého života; Mikuláš Stanislav, vynikajúci biblista a iní. Janko Silan o vplyve Spišskej Kapituly na jeho osobnostný a intelektuálny rast poznamenal: „*Spišská Kapitula patrí k mojím najintenzívnejším zážitkom duchovného a vzdelanostného rastu kňazskej i literárnej osobnosti. Prostredie priam stvorené pre literárnu tvorbu. Učil ma filozof Skyčák, Hanus, Špirko, teda napospol ľudia, ktorí mali čo dať a aj mali bezprostredný vzťah k literatúre. Filozof Skyčák naučil ma hľbať a pestovať filozofiu a objavil pre mňa Petra Lipperta. Ladislav Hanus zase oboznámil ma s mojím premilým Rainerom Maria Rilkeom a Romanom Guardinim, priateľ Števo Schelling s Leonom Bloyom*“ (Kostolanská, 2009, s. 14).

Biskup sa usiloval aj spríjemniť prostredie pre bohoslovcov tým, že v roku 1932 sa podujal na kompletnú prestavbu seminára vlastným nákladom 3 325 000 korún. Bolo to v čase pôsobenia rektora Jána Ferenčíka (1931 – 1938). Rektor ho do tejto aktivity sám nabádal. Rekonštrukcia prebehla súčasne aj s rekonštrukciou Učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule a trvala od leta 1932 až do jesene 1933 (Hromják, 2012, s. 368 – 369).

Spišský seminár bol jediný na Slovensku, v ktorom starší bohoslovci bývali každý vo svojej vlastnej izbe. Aj keď si preto biskup Vojtaššák vyslúžil veľa kritiky, predsa všetko do seba zapadalo svojou koncepciou. Tento systém mal poslúžiť na to, aby sa bohoslovci vychovávali nie k stádovitosti, ale k samostatnosti a osobnej zodpovednosti. Veľká pozornosť sa venovala aj rekreačným miestnostiam, ktoré vytvárali zo seminára útulné a kultúrne prostredie. Na umeleckú formáciu bohoslovcov

¹³ Vojtaššák sa pričínil o uskutočnenie zbierky na kolégium Nepomucenum v Ríme, ktorú vykonala Katolícka jednota amerických Slovákov v roku 1922. Vyzbieralo sa pre Nepomucenum 60 898 korún československých a odovzdali sa za podmienky, že kolégium bude skutočne česko-slovenské (Bezdiček, 1954, s. 14).

v nemalej miere vplývalo zriadenie *Diecézneho múzea*, ktoré bolo založené v roku 1933.¹⁴ Bolo umiestnené na chodbách seminára a bolo súčasťou reformného plánu renovácie a presadzovania nového ducha seminára a nového formátu budúceho kňaza s potrebným nielen vzdelaním, ale aj kultúrnym rozhľadom. Na rozvoj tvorivosti a literárneho talentu spišských bohoslovcov vznikol v spišskom seminári, ešte v čase, keď bol Ján Vojtaššák rektorom seminára, 10. októbra 1920 literárny *Spolok svätého Pavla apoštola*, založený podľa vzoru spolku pražských bohoslovcov *Růže Sušilova*. Je zaujímavé, že za rokovaciu reč na návrh Jána Vojtaššáka určili idealizmom naplnení povojnoví klerici popri slovenčine ako hlavnej reči aj nemčinu a maďarčinu. Podľa cirkevného historika Jozefa Špirka to bola dobrá odpoveď na rečovú úzkoprsosť bývalej maďarskej školy, ktorá za jedinú uznávala maďarskú reč (Špirko, 1943, s. 153). Členovia literárneho spolku spišských bohoslovcov *Spolku svätého Pavla apoštola* už v roku 1924 vydali svoj prvý *Sborník literárnych prác*, ktorý redigoval Alojz Miškovič (Miškovič, 1924, s. 310), a podieľali sa taktiež na tvorbe *Almanachu slovenských bohoslovcov*, ktorý zostavil spolok bohoslovcov *Bernolák* v Nitre pri príležitosti Pribinových osláv v Nitre v roku 1933 (*Almanach slovenských bohoslovcov 833 – 1933*, 1933, s. 95). V *Spolku svätého Pavla apoštola* v Spišskej Kapitule začali literárne tvoriť významné kňazské osobnosti Spišskej diecézy, ktoré bude potrebné v budúcnosti viac spracovať, ako Janko Silan, Paľo Ušák Oliva, Mikuláš Šprinc, Ján Kováč, František Hadri-Drevenický, Ján Švec (Slavkovian), Cyril Harmata Milotínsky, Jozef Dragoš Alžbetinčan, Jozef Duraj (Slávičan), Jozef Cehuľa, Maroš Madačov (vlastným menom Martin Števec), Jozef Kútnik Šmálov, Alojz Miškovič a Peter Galan. Biskup Ján Vojtaššák podporoval literárne nadaných kňazov aj prostredníctvom časopisov *Svätá rodina*, *Kráľovná svätého ruženca* a *Kráľovná mája*, ktorý sám redigoval a v ktorom uverejňovali vlastné literárne diela bohoslovci a kňazi Spišskej diecézy, ako Ignác Grebáč Orlov, Jozef Dragoš Alžbetinčan, Janko Silan, Jozef Brenkus, Otto Holúsek, Dlhomír Poľský, ale taktiež básnici z iných častí Slovenska, ako Rudolf Dilong či Pavel G. Hlbina.

Členovia *Spolku svätého Pavla apoštola* organizovali aj rôzne literárne besedy, na ktorých sa zúčastňovali členovia literárneho spolku chlapčenského Učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule *Samovzdelávacieho krúžku Jána Hollého*. Na Spišskú Kapitulú chodievali aj študentky z Učiteľského ústavu z Levoče z tamojšieho *Samovzdelávacieho krúžku Štefana Moysesa*.

Starostlivosť biskupa Jána Vojtaššáka o kňazský dorast v čase jeho mierneho úbytku dokazuje to, že v roku 1929 zriadil pre záujemcov o kňazstvo tzv. malý

¹⁴ „V diecézanskom seminári v Spišskej Kapitule zriaďuje sa múzeum starožitností nášho biskupstva. Snaha je uložiť to do slušného poriadku a zachovať i také cirkevné veci, ktoré po jednotlivých kostoloch a farách boli roztratené, mnoho ráz celkom zanedbané aj zahodené, v diecézanskom múzeu uložené dosiahnu svojho ocenenia. Vyzývam vel. duchovenstvo biskupstva, aby prispelo svojím porozumením a pričinielo sa k zriadeniu tohto svojho cirkevného múzea“ (ABÚ-SP, SB, č. 965/1933; *Diecézansky obežník biskupstva spišského*, 1934, č. 3, s. 29).

seminár pri gymnáziu v Levoči, ktorý v auguste 1939 zveril do rúk jezuitov.¹⁵ O nárast počtu bohoslovcov v spišskom seminári sa biskup Ján Vojtaššák usiloval zodpovednou pastoráciou kňazských povolání. Predovšetkým povzbudzoval katechéty na gymnáziách, aby si všímali vhodných mladíkov, ktorí javia znaky povolania a aby im venovali náležitú pozornosť. Kňazov napomínal, aby kázali pravidelne o vznešenosti kňazského povolania a vzbudzovali vo veriacich lásku ku kňazskému stavu a k citlivosti k duchovným povolaniam. Raz za štvrtrok bol každý duchovný správca farnosti povinný pred vystavenou Najsvätejšou sviatosťou v cibóriu pomodliť sa 7 Otčenášov, 7 Zdravasov a 1 Sláva Otcu za Božie požehnanie pre spišský kňazský seminár a seminaristov a tiež za dobrých kňazov (Synodálne ustanovenia diecézy spišskej, 1925, s. 48).

Do tohto prostredia spišského seminára, ktoré zreformoval spišský biskup Ján Vojtaššák spolu so svojimi kňazmi – profesormi, prichádzajú v čase tzv. klasickej éry spišského seminára *piráti krásy*. Biskup Ján Vojtaššák, veľký ľudomil, milovník a podporovateľ slovenskej kultúry, značnou mierou prispel k tomu, aby skupina *pirátov krásy* mohla rozvinúť svoj literárny talent, už samotným faktom, že ich do Spišskej diecézy prijal. Ani jeden z nich totiž, s výnimkou redaktora Štefana Schellinga, nepochádzal z územia Spišskej diecézy. Prišli na Spišskú Kapitulú, ktorá je prameňom slovenskej kultúry a duchovnosti, aby vyplávali na verejnosť ako *piráti krásy*. Paľo Ušák Oliva pochádzal z Kátloviec pri Trnave¹⁶, Janko Silan zo Sily pri Nitre (dnes súčasť obce Nové Sady)¹⁷, Mikuláš Šprinc síce pochádzal zo Spiša z Krompách¹⁸, ale tie patria do Rožňavskej diecézy a Ján Kováč pochádzal z obce Zemianske Kostolány (okr. Prievidza)¹⁹, teda z Banskobystrickej diecézy. Paľo Ušák Oliva po maturite v roku 1934 začal svoju kňazskú formáciu v seminári v Trnave. V roku 1936, keď vznikla Cyrilometodská bohoslovecká fakulta v Bratislave, prešiel s ostatnými študentmi trnavského seminára do Bratislavy²⁰, ale krátko na to Paľo

¹⁵ Kronika malého seminára sa nachádza v Archíve Biskupského úradu v Spišskom Podhradí pod názvom *Dejiny biskupského seminára a internátu v Levoči*.

¹⁶ ABŮ-SP, Protocollum status personalis sacerdotum dioecesis Scepusiensis ab anno 1848, tomus II, ab M-Z, s. 300 – 301; PAŠTEKA, Július. Heslo Oliva, Paľo. In PAŠTEKA, Július (ed.). *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2000. s. 169.

¹⁷ HUDEC, Rudolf. Heslo Silan, Janko. In PAŠTEKA, Július (ed.). *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2000. s. 1233; DROZD, František. Osobnostný profil Janka Silana. In TYROL, Anton (ed.). *Janko Silan. Spomienka na osobnosť a dielo*. Svit: Katolícke biblické dielo, 2008. s. 10.

¹⁸ ABŮ-SP, Protocollum status personalis sacerdotum dioecesis Scepusiensis ab anno 1848, tomus II, ab M-Z, s. 264 – 265; BIELIK, František. Heslo Šprinc, Mikuláš. In PAŠTEKA, Július (ed.). *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2000. s. 1345; MAŤOVČÍK, Augustín (ed.). *Slovenský biografický slovník V. Martin*: Matica slovenská, 1992. s. 496.

¹⁹ KOREN, Milan. *Zo života Vsdp. farára Jána Kováča vo Východnej*. In TYROL, Anton (ed.). *Ján Kováč. Spomienka na osobnosť a dielo*. Svit: Katolícke biblické dielo, 2009. s. 8.

²⁰ ŠIMONČIČ, Jozef. Kňaz a básnik. In UŠÁK OLIVA, Pavol. *Oblaky*. Trnava: SSV, 1996. s. 53; ŠIMONČIČ, Jozef. Paľo Ušák Oliva – kňaz a básnik. In UVÁČEK, Felix (ed.). *Kát-*

Ušák Oliva zo zdravotných dôvodov, ale aj z dôvodu, že Spišskú Kapitolu považoval za významné centrum kultúry, na odporúčanie niektorých kňazov (okrem iných aj Rudolfa Dilonga) požiadal spišského biskupa Jána Vojtaššáka o prijatie na Vysokú školu bohosloveckú v Spišskej Kapitule. Paľo Ušák Oliva prichádza na Spišskú Kapitolu 25. februára 1937²¹. Bol prijatý do tretieho ročníka, kde študoval v jednom ročníku spolu s Mikulášom Šprincom a Jánom Kováčom.²²

Mikuláš Šprinc sa prihlásil do spišského seminára zrejme preto, lebo v roku 1929 prešiel z gymnázia v Krompachoch do Levoče²³, kde v tomto roku spišský biskup Ján Vojtaššák zriadil pre záujemcov o kňazstvo malý seminár²⁴, v ktorom študoval aj Mikuláš Šprinc. O dôvodoch príchodu Jána Kováča na Spišskú Kapitolu zatiaľ nič bližšie nevieme. Posledný z pirátov krásy, ktorý nastúpil na kňazskú formáciu v Spišskej Kapitule v septembri roku 1936, bol Janko Silan, vlastným menom Janko Ďurka.²⁵ Ten bol síce vekovo starší ako Mikuláš Šprinc a Ján Kováč, ale o prijatie do kňazského seminára sa pokúšal viackrát. Hneď po maturite žiadal o prijatie do nitrianskeho seminára. Tam ho však odmietli pre jeho slabý zrak (Drozd, 2008, s. 10). On sám na inom mieste spomínal, že mal tak slabý zrak, že keď pásaval husi, musel si na poli klaknúť, aby videl či husi majú zrno na jedenie (Lauček, 2008, s. 20). Aj františkáni ho odmietli, pretože povedali, že jeden básnik Rudolf Dilong im stačí. Ujal sa ho napokon ľudomil a dobráčisko spišský biskup Ján Vojtaššák, ktorý na slabý zrak Janka Silana zareagoval poznámkou: „*Veď aj pápež je krátkozraký*“ (Silan, 1995, s. 7). Takto napokon v roku 1936 bol Janko Silan prijatý do prvého ročníka spišského seminára. Práve tu je potrebné uvedomiť si, koľko literárne nadaných ľudí by nerozvinulo svoj talent, keby sa v živote nestretli s ľuďmi, ktorí ich priamo v tejto činnosti podporovali. Kto vie, kde by skončili aj literárne nadaní piráti krásy, nebyť priameho zásahu a podpory spišského biskupa Jána Vojtaššáka. Zásluha spišského biskupa Jána Vojtaššáka na rozvoji slovenskej literatúry 20. storočia pritom v odbornej literatúre aj po novembri 1989 z neznámych dôvodov úplne absentuje. Biskup Ján Vojtaššák s riadnym zmyslom pre intuíciu snáď aj pochopil, čo sa v týchto ľuďoch ukrýva. A zasa piráti krásy v otcovskom pochopení biskupa, vnímajúc *genium loci* Spišskej Kapituly, našli tu rozvoj svojej osobnosti. Tu sa zrodili *piráti krásy*.

lovce Paľa Ušáka-Olivu. Kátlovce: Obecný úrad, 2001. s. 10.

²¹ Literárny archív Slovenskej národnej knižnice Martin, sign. 77 B4.

²² ABÚ-SP, *Fascimile Matricae Cleri Junioris Seminarii Diocesanii Scepusiensis anno schol. 1936/37*, č. 27, 35, 60.

²³ ABÚ-SP, *Protocollum status personalis sacerdotum dioecesis Scepusiensis ab anno 1848, tomus II, ab M-Z*, s. 264 – 265; BIELIK, František. Heslo Šprinc, Mikuláš. In PAŠTEKA, Július (ed.). *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2000. s. 1345.

²⁴ ABÚ-SP, *Dejiny biskupského seminára a internátu v Levoči*.

²⁵ ABÚ-SP, *Fascimile Matricae Cleri Junioris Seminarii Diocesanii Scepusiensis anno schol. 1936/37*, č. 49. V spišskom seminári študoval aj Anton Ďurka, ktorý ale pochádzal z Nižnej Šebastovej.

Najstarší z nich, Paľo Ušák Oliva, vo svojej jedinej básnickej zbierke *Oblaky*, ktorá vyšla ešte za jeho života v roku 1939, debutoval v mene pirátov krásy, ktorým venoval túto básnickú zbierku. V ňom podáva aj svoje vyznanie o tomto mimoriadne vzácnom zoskupení mladých spišských bohoslovcov. „*Pod spišským nebom zapadol som do hŕstky priateľov, s ktorými som hľadal rajskú tvár vecí. Mladosť má povždy nadostač nadšenia a túžob, takže ich načim zavše utulávať, aby sa srdce v nich nerozpadlo ako lupene kvetu v lúčoch snečných. – Ktorýsi z nás raz po bezsennej noci pomenoval nás pirátmi Krásy. Vám, PRIATELIA PIRÁTI, venujem torzá svojich snov a vidín nenáročne. Nenáročne preto, lebo – ako hovorí veľký autor Zúfalca – nevieme nikdy, kto dáva, ani kto prijíma. Vám a hviezdám, ktoré sme milovali, našim osudom, ktoré sme tvorili v dialkach*“ (Oliva, 2004, s. 66).

Dôležitým priestorom, v ktorom sa formoval a dozrieval literárny talent pirátov krásy v čase ich prípravy na kňazstvo v spišskom seminári, bola Pažica. Je to lúka, ktorá sa rozprestiera smerom na západ oproti Katedrále sv. Martina v Spišskom Podhradí. Ide o štátnu prírodnú rezerváciu, ktorú pokrývajú tmavé borovice, priam stvorené ako múza pre básnika. Skutočne inšpiratívne prostredie, v ktorom často trávili voľné chvíle piráti krásy a kde vznikla nejedna báseň. Prírodná rezervácia bola priam osobnou rezerváciou tejto básnickej skupiny spišských klerikov nadšených pre všetko, čo je krásne a hodnotné. V súzvuku prírodnej krásy objavovali tú nadprirodzenú, ktorá sa odráža v ich básnických zbierkach. Príroda sa stáva dôležitým elementom, či priam spojivom pirátov krásy, ktorý sprevádzal týchto básnikov počas celej ich tvorby. Význam prírody v skupine pirátov krásy prezrádza jeden z nich – Ján Kováč, keď podáva vysvetlenie pojmu „piráti krásy“: „*Hľadať krásu, vlastne objavovať krásu a zmysel v slove, v básni objavovať krásu, v prírode tam, kde obyčajný človek prechádza vedľa krásy a nevidí ju, básnik nás na to upozorňuje, by sme šli životom aspoň niekedy s otvorenými očami a videli to, čo nebeský Otec stvoril a poukladal vedľa nás, aby sme neboli slepí. Básnik nám istým spôsobom otvára oči*“ (Kováč, In Oliva, 2004, s. 73). Kľúčovou básňou Janka Silana, ktorá vysvetľuje z jeho pohľadu význam slova *piráti krásy* a úlohu prírody v jeho básnickej tvorbe, je báseň *Prechádzka*, ktorú uverejnil v básnickej zbierke *Kým nebudeme doma*. Tu okrem iného spomína to, čo bolo podstatou pirátov krásy: „*tie snahy mlčania, čo večne túžia urvať a ukryť Krásu, keď sa mihla*“ (Silan, 1943, s. 22). O význame Pažice a vôbec celej Spišskej Kapituly, ktorú Janko Silan nazval *Spišský Sion*, v ktorom dochádza k dotyku človeka s Bohom, sa vyjadril aj Mikuláš Šprinc: „*Stretli sme sa všetci v spišskom seminári. S nebohým Paľom Olivom bývali sme v takzvanom nostalgickom kúte. Boli to cely obrátené na východ a hľadiace na malované okná preparandistickej kaplnky. Stretávali sme sa denne na dlhých prechádzkach na povestnej kapitulskej pažici. Ako sme len milovali tie tiché odpolednia, keď sme sa vo voňavej tráve vyvalovali pod borovicami, sami, len nebo nad nami a okolo nás ticho a vôňa priskryce! Spájala nás hlboká ľudská láska, spoločné záujmy a spoločné*

osudy. A tak si myslím, že nosným základom bola práve láska k umeniu, literatúre a k poézii“ (Kostolanská, 2009, s. 14).

Malá skupinka literátov, pirátov krásy, nebola akýmsi naivným a romantickým zoskupením. Bolo to o zodpovednom formovaní a ukotvení mladého ducha, plného túžob a predstáv o živote, ktorý potrebuje priestor a čas na formovanie, vyzretie a výpoveď v harmonickom spoločenstve spriaznených duší. Tu sa tvorilo čosi hodnotné a pritom také závatne ľudské. Bolo to priateľstvo, ktoré spočívalo v túžbe objavovať vnútornú krásu človeka, ktorou je človek schopný otvoriť sa pre skutočný úprimný vzťah v priateľstve, ktorý nie je naivný ani falošný, aby sa potom mohol ukotviť v ešte pevnejšom, pravdivejšom a reálnejšom vzťahu s Bohom. Nebolo to nič povrchné ani náhodné, preto bolo také trvácne. Jednoduché a zároveň výnimočné. Pochopiteľné a zároveň inými nechápané. O povahe priateľstva pirátov krásy výstižne poznamenal Štefan Schelling. „A nebolo to priateľstvo, ako priateľstvo, náhodné kamarátske stretnutie na výlete alebo zábave. Nie. To bolo priateľstvo duchovné, ktoré vyrastalo z hlbokého porozumenia, zo spoločných plánov, ktoré sme chceli v živote uskutočňovať. Boli sme piati už v seminári. A nášmu priateľstvu nikto nerozumel. Museli sme si ho vykupovať aj bolesťou. Preto zapustilo hlboko korene do našich sŕdc a do našich duší, že sme ho nazývali večným“ (Kostolanská, 2009, s. 14).

Čas intelektuálneho a literárneho zrenia v skupine pirátov krásy pod záštitou spiškokapitulských profesorov, akými boli filozof Ferko Skyčák, historik a profesor kanonického práva Jozef Špirko, fundamentálny teológ Štefan Barnáš, biblista Mikuláš Stanislav, špirituál Ján Čarnogurský, ku ktorým sa v akademickom roku 1938/1939 pridružil filozof kultúry Ladislav Hanus a priekopník predkoncilového liturgického hnutia na Slovensku Ján Jalovecký, bol časom ich bohatej literárnej činnosti. V tomto čase formácie v spišskom seminári vznikla básnická zbierka Paľa Ušáka *Oblaky* (1939) a básnické zbierky reflexívnej lyriky Janka Silana *Rebrík do neba* (1939), *Slávme to spoločne* (1941) a *Kým nebudeme doma*, ktorá síce vyšla až v čase jeho kaplánskeho účinkovania vo Važci, ale obsah básní tejto zbierky prezrádza, že vznikli na Spišskej Kapitule. Báseň *Spišská Kapitula* je básnickou výpoveďou Janka Silana o charakteristických prvkoch Spišskej Kapituly, ktorú označuje pojmom *slovenský Vatikán* (Silan, 1943).

Prvá básnická zbierka Janka Silana, ktorá vznikla v časoch jeho teologických štúdií na Vysokej škole bohosloveckej v Spišskej Kapitule, je na rozdiel od jeho prvej básnickej zbierky *Kuvici* z maturitných čias z roku 1936, za ktorú dostal od Českej akadémie vied a umení v Prahe cenu z fondu J. Zeyera, podložená náboženským zameraním, myslením a cítením. Básnická zbierka *Rebrík do neba* prezrádza u autora posun k spirituálnej lyrike (Jarab, 2014, s. 61). Rektor Ferko Skyčák objavil a podporoval Silanov literárny talent a nabádal ho pri rôznych oslavách, aby zložil nejakú príležitostnú báseň. Janko Silan na to odpovedal: „*Len na to som, aby som hocikedy, na rozkaz, strúhal básne?*“ (Rusnáková, 1994, s. 151).

Piráti krásy si zaumienili nielen vytvárať vlastnú tvorbu, ale aj prekladať významné svetové teologické diela. Ich pričinením, za pomoci organizátora a redaktora edície Slovo Štefana Schellinga, v ktorej mali vychádzať knihy pirátov krásy, preložil Ladislav Hanus, Mikuláš Šprinc a Ján Kováč dielo innsbruckého jezuitského teológa Petra Lipperta *O láske a bolesti*. Ján Kováč preložil pre Spolok svätého Vojtecha v Trnave *Vyznania a Boží štát* od svätého Augustína a verbisti v Nitre vydali Kováčom preloženú *Filoteu* od svätého Františka Saleského (Hromják, 2013, s. 164).

Skupina pirátov krásy zo spišského seminára sa stala známou v slovenskom literárnom prostredí. Na Spišskú Kapitulu chodievali študenti z rôznych samovzdelávacích krúžkov, predovšetkým zo *Samovzdelávacieho krúžku Jána Hollého* z chlapčenského Učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule, ktorý bol založený v roku 1920²⁶, t. j. v rovnakom čase ako bohoslovecký *Spolok svätého Pavla apoštola*, a zo *Samovzdelávacieho krúžku Štefana Moysesa* z dievčenskej Učiteľskej akadémie z Levoče. Takto sa Janko Silan zoznámil s jeho životnou láskou Angelou Čimovou, rod. Jindovou, zo Spišskej Novej Vsi, ktorá študovala na dievčenskom Učiteľskom ústave v Levoči a ktorá bola zároveň aj členkou tamojšieho študentského literárneho krúžku. Každý z pirátov krásy bol iný. Paľo Ušák Oliva pôsobil vážne bez túžby byť stredobodom pozornosti. Bol vysokej, ale útlej postavy s veľkými tmavými očami. Svojím tichým hlasom a hlbokým pohľadom priťahoval svojich poslucháčov, aby počúvali slová o pravde, kráse a dobre. Veľa údajne nehovoril, ale mal veľmi hlboké slová, ktoré si každý poslucháč odniesol domov. Niekedy miernil „*mnoho-rečného Janka Silana a rozšafného Mikuláša Šprinca, keď v spoločnosti dievčat popustili uzdu svojej výrečnosti*“ (Pašteka, 2004, s. 19).

Seminárne časy v Spišskej Kapitule neboli úplne bezproblémové. Najväčšie ťažkosti mal Janko Silan, o ktorom profesor Ladislav Hanus hovoril, že sa vyznačoval silnou túžbou po vonkajšej a vnútornej slobode. Tiesnilo ho údajne akékoľvek viazanie. Búril sa proti seminárnemu poriadku, skúškam, aby pred komisiou odpovedal na otázky ako žiak. V seminári sa cítil stiesnený. Jeho vychádzky na Pažicu boli v istom slova zmysle útekom do slobodného sveta voľnej prírody. Bol osobnosťou, ktorú si vážili profesori aj bohoslovci a vnímali ho ako nadaného básnika (Jarab, 2014, s. 66). Po ukončení teologických štúdií na Vysokej škole bohosloveckej v Spišskej Kapitule sa piráti krásy rozišli do pastorácie. Prvý z nich odišiel Štefan Schelling, ktorý bol vysvätený za kňaza už 29. júna 1938. Stal sa kaplánom v Partizánskej Lupči (vtedy nazývanej Nemecká Lupča).²⁷ Mikuláš Šprinc a Paľo Ušák Oliva prijali kňazskú vysviacku z rúk spišského biskupa Jána Vojaťašáka

²⁶ Aj v Učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule vyrástli významné literárne činné osobnosti ako: Luboslav Ludovít Hadri, Anton Pridavok, Valentín Kalinay (v roku 1927 vstúpil do spišského seminára) a Štefan Hoza (Hromják, 2012, s. 413 – 414).

²⁷ ABU-SP, Protocolum status personalis sacerdotum dioecesis Scepusiensis ab anno 1848, tomus II, ab M-Z, s. 262 – 263.

2. februára 1939. Mikuláš Šprinc sa stal kaplánom v Spišskej Novej Vsi a Paľo Ušák Oliva bol kaplánom vo Veličnej, kde bol farárom spisovateľ Ignác Grebáč Orlov. Biskup Ján Vojtaššák tým chcel, aby u Ignáca Grebáča Orlova rozvíjal naďalej svoj básnický talent (Koreň, 2009, s. 8 – 10). Ján Kováč bol vysvätený za kňaza o niekoľko mesiacov neskôr od svojich spolužiakov a priateľov Mikuláša Šprince a Paľa Ušáka Olivu a síce 29. júna 1939. Bolo to vzhľadom k tomu, že mu chýbal kanonický vek potrebný k vysviacke. Najprv pôsobil ako kaplán v Liptovskej Svätej Alžbete a iných miestach Spišskej diecézy, kým v roku 1943 nebol vymenovaný za správcu farnosti do Východnej, kde nastúpil do novej fary, aby sa mohol nerušene venovať literárnej a misijnej činnosti. Tu možno sledovať, akým spôsobom biskup Ján Vojtaššák prispel k rozvoju týchto literárne nadaných pirátov krásy. Umiestnil ich na nové fary a do malých farností v inšpiratívnom prostredí tatranskej prírody. Vo Východnej pôsobil Ján Kováč nepretržitých 55 rokov až do svojej smrti 9. júla 1998 (Koreň, 2009, s. 8 – 10). Podobný scenár možno sledovať aj u posledného piráta krásy, Janka Silana, ktorý opustil spišský seminár, keď bol 22. júna 1941 vysvätený na kňaza. Ako kaplán pôsobil najskôr v Ždiari. Jeho princípálom bol Ján Kušnír, rodák zo Spišského Podhradia. Jeho tvorbu tu ovplyvnila krásna príroda Javoriny. Tu práve v roku 1943 vyšli jeho básnické zbierky *Kým nebudeme doma* a *Piesne z Javoriny* (Jarab, 2014, s. 62). Básnická zbierka *Kým nebudeme doma* svojím obsahom prezrádza, že ju napísal ešte v čase teologických štúdií na Vysokej škole bohosloveckej v Spišskej Kapitule (Silan, 1943). V roku 1943 vyšiel tiež jeho dvojzväzkový preklad liturgických hymnov s názvom *Hymny*. Pričom tu nešlo o Silanov individuálny popud k prekladu, ale o jeho zapojenie do diela predkoncilovej liturgickej obnovy na Slovensku, ktorú v spišskom seminári viedol jeho profesor liturgiky Ján Jalovecký. Ako kaplán pôsobil ešte na iných miestach Spišskej diecézy, kým v roku 1949 ho spišský biskup Ján Vojtaššák nevymenoval za farára do Važca, kde sa práve dokončila nová budova fary. Podobnosť životného príbehu Janka Silana s ďalším pirátom krásy Jánom Kováčom tak evidentne nie je náhodná. Je za tým úsilie spišského biskupa o podporu literárneho nadania Janka Silana a iných literárne činných spišských kňazov. Hneď po týždni od nástupu do Važca navštívil ho biskup Ján Vojtaššák, a keď sa ho Janko Silan v rozhovore opýtal, či bude vo Važci prechodne, alebo natrvalo, biskup mu odpovedal: „*Vás odtiaľto vynesú už len na mórach*“ (Silan, 1998, s. 179). Vojtaššákovu prorockosť sa naplnilo. Spišský biskup Ján Vojtaššák 4. augusta 1965 odišiel k bránam večnosti, ale Janko Silan pôsobil vo farnosti Važec 35 rokov až do svojej smrti 16. mája 1984.²⁸ Dva-

²⁸ DROZD, František. Osobnostný profil Janka Silana. In TYROL, Anton (ed.). *Janko Silan. Spomienka na osobnosť a dielo*. Svät: Katolícke biblické dielo, 2008. s. 17; JARAB, Jozef. Pavol Strauss a spišskokapitulské spoločenstvo: Ladislav Hanus, Jozef Kúttnik Šmálov a „Piráti krásy“. In GALLIK, Ján (ed.). *Pavol Strauss a katolícka moderna*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014. s. 64.

ja piráti krásy tak zakotvili v susedných farnostiach, v ktorých sa toto priateľstvo zo seminárnych čias prehlbovalo.

Priateľstvo pirátov krásy bolo o objavovaní krásy Božej, prírody, ale i človeka. Preto to priateľstvo bolo iné ako tie ostatné. Malo v sebe znak trvalého priateľstva, ktoré sa nerozpadlo ani pri ich odchode do pastorácie a ani po odchode do večnosti prvého z nich, Paľa Ušáka Olivu. Slovenský Wolker zomrel v sobotu 1. marca 1941 ráno vo veku 28 rokov.²⁹ Piráti krásy sa od svojich seminárnych čias po prvý i poslednýkrát stretli všetci ako nikdy predtým a nikdy potom. Štyria živí piráti krásy niesli svojho mŕtveho priateľa a vraj si vraveli: „*meteor zažiaril a zhasol a jeho život je nedokončená symfónia*“ (Šprinc, 1942, s. 18). Smrť Paľa Ušáka Olivu sa zmenila na ódu pirátov krásy, ktorí uzreli svetlo sveta na Spišskom Sione v seminári. Túto ódu pirátov krásy, čo snívajú svoje sny a túžobne cez krásu hľadali svoje ideály, tvorili dve diela. Prvým bol zborník *Tak umieral básnik Paľo Oliva*, vydaný Jankom Silanom v roku 1942, ktorým vzdali hold najstaršiemu pirátovi krásy Paľovi Ušákovu Olivovi a jeho literárnej činnosti. Dopovedali to, čo už osobne nemohli (Silan, 1942). Venovali ho Paľovým rodičom z vďaky za ich syna. Druhým dielom venovaným Paľovi Ušákovu Olivovi bol preklad diela svätého Augustína *Vyznania* od Jána Kováča. Výber tohto diela nebol náhodný. V ňom svätý Augustín rozvíja nový rozmer krásy, ktorá spočíva v Bohu, keď po premárnenom mladíckom živote v desiatej knihe píše: „*Neskoro som Ťa začal milovať. Krása tak stará a tak nová, neskoro som Ťa začal milovať! Ty si bol vnútri, ja vonku, a tam som Ťa hľadal, tam v Tvojich krásnych stvoreniach som Ťa hľadal, ja oškľivý. Ty si bol so mnou, ale ja som nebol s Tebou. Volal si a kričal, tak si preľušil moju hluchotu. Skvel si sa, žiaril si, tak si zahnal moju slepotu. Šíril si sladkú vôňu a ja som ju vdychoval a túžil som po Tebe. Ochutnal som, teraz lačniem. Dotkol si sa ma a zahorel som túžbou po Tvojom pokoji*“ (sv. Augustín, 1942, s. 293). Cez svätého Augustína takto Ján Kováč venoval Paľovi Ušákovu Olivovi tento preklad ako výraz spoločných úsilí a plánov. Janko Silan ešte raz venoval svoje básne Paľovi Ušákovu Olivovi, a to v básnickej zbierke *Kým nebudeme doma* v osobitnej časti, ktorú nazval *Najtichšie* v básňach *Rekviem za básnika a Návšteva* (P. U. O.).

Mikuláš Šprinc o Paľovi Ušákovu Olivovi uviedol:

„*Sú mŕtvi, na ktorých už nik nespomína. Boli azda príliš opustení na svete, ale bo azda nevyorali brázdu, do ktorej zvykla zasievať ľudská pamäť svoje spomienky. Možno, že ju vyorali, ale je skrytá, neviditeľná ako brázdy premmnohých tichých životov. Vie o nich iba Boh a bez mena žijú ďalej v neviditeľnom spoločenstve svätých. Ale sú mŕtvi, ktorí neumierajú v našej pamäti. Ozvena ich osudu a života vracia sa zavše ku nám; ich boje boli aj našimi bojmi. Ich srdce, ktoré v odvahe a láske hľadalo a našlo, rozdávalo aj nám zo svojich skrytých pokladov neznámych krajín, kde sme prichádzali iba vo svojich tušeniach. Oni ale nedbali na únavu a horúčavu dňa*

²⁹ ABÚ-SP, SB, č. 721/1941.

a odvážili sa na tieto miesta, kde ukryté boli kľúče k nejednému z našich tajomstiev“ (Oliva, 2004, s. 25).

Sú mŕtvi, na ktorých už nik nespomína. A sú mŕtvi, na ktorých sa nedá a ani nesmie zabudnúť a ktorí čakajú na dôstojnejšie miesto v dejinách slovenskej literatúry a v učebných osnovách literatúry na slovenských školách.

Pramene:

Archív Biskupského úradu v Spišskom Podhradí (ďalej ABÚ-SP), fond Spišské biskupstvo (ďalej SB):

ABÚ-SP, SB, č. 926/1919.

ABÚ-SP, SB, č. 965/1933.

ABÚ-SP, SB, č. 721/1941.

ABÚ-SP, *Dejiny biskupského seminára a internátu v Levoči.*

ABÚ-SP, *Diecezánsky obežník biskupstva spišského*, 1934, č. 3, s. 29.

ABÚ-SP, *Fascimile Matricae Cleri Junioris Seminarii Diocesis Scephusiensis anno schol. 1936/37.*

ABÚ-SP, *Protocollum status personalis sacerdotum dioecesis Scephusiensis ab anno 1848*, tomus I – II.

Literárny archív Slovenskej národnej knižnice Martin, sign. 77 B4.

Literatúra:

Almanach slovenských bohoslovcov 833-1933. Bratislava: Unia, 1933. 141 s.

BÁTOROVÁ, M. Moderná katolícka spirituálna tvorba. *Verbum*. 1993, roč. 4, č. 2, s. 71 – 77.

BEZDÍČEK, J. *25 leté jubileum Papežské koleje Nepomucena v Římě.* Roma: PUG, 1954. 52 s.

BIELIK, F. Heslo Šprinc, Mikuláš. In PAŠTEKA, J. (ed.). *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska.* Bratislava: LÚČ, 2000. s. 1345 – 1347. ISBN 80-7114-300-6.

Codex Iuris Canonici 1917. Città del Vaticano: Typis Polyglotis Vaticanis, 1965. 890 s.

DROZD, F. Osobnostný profil Janka Silana. In TYROL, A. (ed.). *Janko Silan. Spomienka na osobnosť a dielo.* Svit: Katolícke biblické dielo, 2008. s. 10 – 18. ISBN 978-80-89120-13-0.

GERMUŠKOVÁ, M. K poetike modernej slovenskej katolíckej spirituálnej tvorby. In HROMJÁK, L. a kol. *Pohľady na osobnosť biskupa Jána Vojtaššáka.* Spiš-

- ské Podhradie: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2012. s. 447 – 471. ISBN 978-80-89170-41-8.
- GERMUŠKOVÁ, M. *Tvorba slovenských duchovne orientovaných spisovateľov*. Praha: Verbum, 2010. 186 s. ISBN 978-80-904415-1-4.
- HAMADA, M. (ed.). *Poézia slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: Ústav slovenskej literatúry SAV, 2008. 668 s. ISBN 978-80-8101-125-2.
- HANUS, L. *Spomienky na Ferka Skyčáka*. Bratislava: LÚČ, 2001. 160 s. ISBN 80-7114-356-1.
- HEVIER, D. (ed.). *Katolícka moderna. Spomienka na anjela*. Bratislava: HEVI, 1994. 132 s.
- HROMJÁK, L. Diecézne semináre v časoch prvej Slovenskej republiky. *Duchovný pastier*. 2009, roč. 90, č. 7, s. 411 – 428. ISSN 0139-861X.
- HROMJÁK, L. Kňaz a básnik Paľo Ušák Oliva. In HROMJÁK, L. (ed.). *Pohlady do histórie II*. Spišské Podhradie: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2013. s. 157 – 170. ISBN 978-80-89170-42-5.
- HROMJÁK, L. Spišský kňazský seminár počas pôsobenia biskupa Jána Vojtaššáka. In HROMJÁK, L. a kol. *Pohlady na osobnosť biskupa Jána Vojtaššáka*. Spišské Podhradie: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2012. s. 364 – 391. ISBN 978-80-89170-41-8.
- HROMJÁK, L. Učiteľský ústav v Spišskej Kapitule počas pôsobenia biskupa Jána Vojtaššáka. In HROMJÁK, L. a kol. *Pohlady na osobnosť biskupa Jána Vojtaššáka*. Spišské Podhradie: Nadácia Kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka, 2012. s. 409 – 428. ISBN 978-80-89170-41-8.
- HUDEC, R. Heslo Silan, Janko. In PAŠTEKA, J. (ed.). *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2000. s. 1233 – 1235. ISBN 80-7114-300-6.
- HVIŠČ, J. a kol. *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava: SPN, 1991. 258 s. ISBN 80-08-01577-2.
- JARAB, J. Pavol Strauss a spiškokapitulské spoločenstvo: Ladislav Hanus, Jozef Kútnik Šmálov a „Piráti krásy“. In GALLIK, J. (ed.). *Pavol Strauss a katolícka moderna*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2014. s. 55 – 67. ISBN 978-80-558-0592-4.
- KOREŇ, M. Zo života Vsdp. farára Jána Kováča vo Východnej. In TYROL, A. (ed.). *Ján Kováč. Spomienka na osobnosť a dielo*. Svit: Katolícke biblické dielo, 2009. s. 8 – 11. ISBN 978-80-89120-19-2.
- KOSTOLANSKÁ, H. Piráti krásy. In TYROL, A. (ed.). *Ján Kováč. Spomienka na osobnosť a dielo*. Svit: Katolícke biblické dielo, 2009. s. 13 – 21. ISBN 978-80-89120-19-2.
- LAUČEK, A. *Katolícka moderna*. Ružomberok: Katolícka univerzita, 2003. 141 s. ISBN 80-89039-26-X.
- LAUČEK, A. Životopisný profil Janka Silana. In TYROL, A. (ed.). *Janko Silan. Spo-*

- mienka na osobnosť a dielo*. Svit: Katolícke biblické dielo, 2008. s. 20 – 22. ISBN 978-80-89120-13-0.
- MAŤOVČÍK, A. (ed.). *Slovenský biografický slovník IV*. Martin: Matica slovenská, 1990. 568 s. ISBN 80-7090-070-9.
- MAŤOVČÍK, A. (ed.). *Slovenský biografický slovník V*. Martin: Matica slovenská, 1992. 560 s. ISBN 80-7090-216-7.
- MATUŠKA, A. (ed.). *Dejiny slovenskej literatúry 5*. Bratislava: VEDA, 1984. s. 528.
- MIŠKOVIČ, A. (ed.). *Sborník literárnych prác slovenských bohoslovcov*. Ružomberok: LEV, 1924. 310 s.
- OLIVA, P. *Tak umieral a žije Paľo Oliva*. Vol. 2. Bratislava: LÚČ, 2004. 188 s. ISBN 80-7114-480-0.
- OLIVA, P. *Torzo literárneho diela*. Vol. 1. Bratislava: LÚČ, 2004. 350 s. ISBN 80-7114-479-7.
- PAŠTEKA, J. Heslo Oliva, Paľo. In PAŠTEKA, J. (ed.). *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska*. Bratislava: LÚČ, 2000. s. 169 – 170. ISBN 80-7114-300-6.
- PAŠTEKA, J. Ludský a literárny profil Paľa Olivu. In OLIVA, P. *Torzo literárneho diela*. Bratislava: LÚČ, 2004. s. 13 – 38. ISBN 80-7114-479-7.
- PAŠTEKA, J. *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: LÚČ, 2002. 565 s. ISBN 80-7114-370-7.
- PAŽITNÝ, A. *Významné osobnosti Nitry*. Nitra: Mestský úrad, 1998. 208 s. ISBN 80-967814-8-0.
- RUSNÁKOVÁ, E. *Janko Silan. Personálna bibliografia*. Poprad: Okresná knižnica, 1994. 150 s. ISBN 80-88692-01-6.
- SILAN, J. *Kuvici, Rebrík do neba, Slávme to spoločne*. Vol. 1. Bratislava: LÚČ, 1995. s. 7.
- SILAN, J. *Kým nebudeme doma*. Trnava: SSV, 1943. 92 s.
- SILAN, J. *Rekviem za priateľov*. Važec: Rímskokatolícky farský úrad Važec, 2014. 89 s. ISBN 978-80-971562-1-3.
- SILAN, J. *Súborné dielo Janka Silana 1 – 8*. (Úvodné štúdie zostavovateľa Júliusa Pašteku). Bratislava: LÚČ, 1995 – 1998.
- SILAN, J. *Tak umieral básnik Paľo Oliva*. Trnava: Urbánek, 1942.
- Spomína Ján Kováč. In OLIVA, P. *Tak umieral a žije Paľo Oliva*. Bratislava: LÚČ, 2004. s. 73 – 74. ISBN 80-7114-480-0.
- SV. AUGUSTÍN. *Vyznania*. Trnava: SSV, 1942. 462 s.
- Synodálne ustanovenia diecézy spišskej*. Ružomberok: Lev, 1925. 78 s.
- ŠIMONČIČ, J. Kňaz a básnik. In UŠÁK OLIVA, P. *Oblaky*. Trnava: SSV, 1996. s. 53 – 62. ISBN 80-7162-065-3.
- ŠIMONČIČ, J. Paľo Ušák Oliva – kňaz a básnik. In UVÁČEK, F. (ed.). *Kátlovce Paľa Ušáka-Olivu*. Kátlovce: Obecný úrad, 2001. s. 10 – 16. ISBN 80-968646-9-6.

- ŠPIRKO, J. Výchova kňazstva na území Spišskej diecézy. In *Spišský kňazský seminár v minulosti a prítomnosti*. Spišská Kapitula: Slovenská grafia, 1943. s. 67 – 169.
- ŠPRINC, M. Osud a smrť Paľa Olivu. In SILAN, J. (ed.). *Tak umieral básnik Paľo Oliva*. Trnava: Urbánek, 1942. s. 18.
- UŠÁK, P. Štvrtá generácia. *Pero*. 1935, roč. 4, č. 7, s. 10 – 11.
- VNUK, F. Predstavitelia slovenskej kultúrnej tvorby. *Literárny almanach Slováka v Amerike 1967*. s. 232 – 233.
- ZAMBOR, J. Pokus o portrét Janka Silana. *Romboid*. 1997, roč. 32, č. 2 – 3, s. 63.
- ZAMBOR, J. Víťazný návrat Janka Silana. In *Studia Academica Slovaca 21*. Bratislava: Stimul, 1992. s. 163 – 170. ISBN 80-85697-00-9.
- Životopis Jána Vojtaššáka, biskupa spišského (autobiografia)*. Toronto – Svätý Jur: Zahraničná Matica slovenská v Toronte, 1994. 107 s.

Kontakt:

HEDr. Luboslav Hromják, PhD.
Teologický inštitút TF KU
Spišská Kapitula 12
053 04 Spišské Podhradie
Slovenská republika
luboslav.hromjak@ku.sk

MIKULÁŠ ŠPRINC AKO ŠÉF/REDAKTOR ŠTVRŤROČNÍKA MOST

Viliam Jablonický

Abstract: Poet and theologian Mikuláš Šprinc became the editor and founder of exile Quarterly for the Slovak Culture Most (Bridge, in Cleveland in 1954). Conceptually similar exile journals were based in Paris: Polish monthly *Kultura* (Culture) and Czech *Svědectví* (Testimony). Most Šprinc edited 33 years with a wide range of intellectual exiles from Slovakia and Slovak descendants of emigrants. Based on the spiritual and cultural backgrounds Slovaks abroad, Slovak Institute in Cleveland and others, for which the value of Slovak culture, identity, national and state – political perspective was fundamental. In a variety of texts from different perspectives generate most prominently authors there not only literary, culture and spiritual bridge between them, but also when the non-free home Slovakia existed, between Slovaks in Europe and the world at all. Still unexplored and not recovered sufficiently significant cultural magazine ceased publication of the 2000th.

Keywords: Slovak literature and culture, exile journal, Slovaks abroad.

V prvom ročníku a v prvom čísle Mostu vôbec, v roku 1954, píše Mikuláš Šprinc v Clevelande na úvod v stati *Na cestu* stručné, ale zásadné a kritické programové vyhlásenie, v ktorom sa vyjadruje k tragickej dobovej situácii svojho národa doma, v Európe i k motívu kolektívneho rozhodnutia autorov vydávať štvrťročník pre slovenskú kultúru. Aj s anglickým podtitulom *Quarterly for Slovak Culture*, hoci angličtina, prípadne iný jazyk popri slovenčine sa tu vyskytovala v textoch iba ojedinele: „MOST vychádza v čiernych rokoch slovenského národa, keď na jeho koreň priložili sekeru a pretínajú jeho životné tepny; keď surovým terorom vytrhujú mu jeho osobité kresťanské a slovenské srdce; keď bezohľadne nivočia všetko, čo tvorilo vyše tisícročný obsah jeho dejín; keď chcú nahradiť toto srdce bohapustým mechanizmom, poháňaným iba strachom.“ Kriticky analyzuje ideológiu dobového dogmatického marxizmu, leninizmu a stalinizmu päťdesiatych rokov, ktorým sa podľa neho „nivočí Slovensko nielen hospodársky, ale aj mravne a kultúrne“. Siahla sa na „vieru národa, siahla sa aj na jeho kultúru, presiaknutú touto vierou“. Navyše mnohí slovenskí spisovatelia a kultúrni pracovníci, ktorí „určovali charakter slo-

venskej kultúry, jej farbu, jej slovenskú osobitosť, sú dnes umlčaní, znemožnení a bezmocne sa musia prizerať, ako komunizmus przní dušu“. Aj preto exulanti, vysťahovalci a ich potomkovia i spisovateľské a kultúrne elity žijúce na slobodnom Západe, „*musia zasiahnúť do tohto ničivého duchovného zápasu, ktorý sa na dnešnom Slovensku krvavo odohráva vo väzniciach a koncentrákoch, a nekrvavo na bojisku slovenských srdc. Chcú i za hranicami tvoriť a svojou tvorbou vydať svedectvo o duchovnej a mravnej výške svojho národa, ktorý bojuje o svoje základné ľudské práva, o svoju štátnosť a čestné miesto v rodine slobodných národov*“. Časopisom Most chcú spájať „*slovenských tvorcov medzi sebou, aby sa klenul medzi ním a západnou kultúrou, ku ktorej Slovensko patrí svojim dejinným vývinom, svojimi kresťanskými a národnými tradíciami*“. Chcú ho pomôcť preklenúť cez „*čiernu priepať prítomnosti do jasnej a slobodnej budúcnosti*“. Opakovane zdôrazňuje, že chcú byť nielen pestovateľmi, ale aj strážcami „*tých kresťanských a slovenských kultúrnych hodnôt, bez ktorých slovenské dejiny nemali by a nebudú mať zmyslu*“. Most chce byť aj „*svedkom slovenskej tvorivosti a kultúrnej výšky*“, aj odvahy, nemlčania a pomenúvania „*zla zlom*“ najmä tými, ktorí „*volili radšej biedu vyhnanstva*“. Nechcú byť časopisom skupinovým alebo politickým, či limitovane sektárskym. Aj na základe dvoch súradníc svojho ideového programu chcú presadzovať „*širu slobodu rôznosti a zdravého individualizmu*“. Uvedomujú si svoje limitované vydavateľské možnosti, ale to im nemá brániť, aby sa stali aspoň „*sviecou, ak nie majákom nádeje*“, aby rozvíjali zo zdravých koreňov skutočne „*slobodnú slovenskú kultúru*“ a odhalovali tragické ľudské a ideológiu doma deformované omyly.

V pozadí úvodníka sa ozýva zaiste aj základný koncept ideového programu Ladislava Hanusa o centrálnom mieste kultúry a kultúrnosti, ktorý zadefinoval na Slovensku už v období vojnovnej kataklizmy ako jasnú alternatívu k diktujúcim totalitám zvonka. Veď z toho istého kultúrneho a duchovného ohniska, seminára v Spišskej Kapitule, Šprinc pôvodne vyšiel a potom na rôznych úrovniach a v priateľstvách, nielen doma s Jankom Silanom, aj ďalej rozvíjal. Hanus v tom čase po nájdení, skoncipovaní a uplatňovaní intelektuálneho aj reálneho etického východiska pre svoju generáciu bol už medzi časom odsúdený doma v päťdesiatych rokoch na dlhoročné väzenie. Preto šéfredaktor a tvorcovia Mostu očakávajú, že novovzniknutý časopis nielen môže, ale aj má spájať nielen a predovšetkým „*slovenských exulantov roztratených po širom svete... vo viere v slovenskú kultúru a konečné víťazstvo kultúrnosti nad barbarstvom a násilienstvom*“. Kultúru nepovažujú iba za čosi sviatočné, ale za „*každodennú stravu srdca a duše*“. Želajú si, aby im Most dopomohol „*vypestovať pocit osudovej spolupatričnosti a zodpovednosti ponad všetku prípadnú rozdielnosť v názoroch na každodenné otázky... exilu*“. Existenciálne a existenčne bytostne si uvedomujú, že stoja na osudových krížnych cestách, „*alebo ostanú v spojení s otčinou a s jej duchom, vyjadrujúcim sa v slovenskej kultúre, alebo zahynú kultúrnym smädom na dlhých a príkrych cestách nášho vyhnanstva*“.

Šprinc vtedy ako jediný redaktor časopisu osvetlí aj úvodnú dedikáciu, ktorú venujú pamiatke Petra P. Jurčáka, pod ktorého menom vytvorili Kultúrny fond na vydávanie časopisu. Ten, dodnes pomerne neznámy, pracoval vtedy podľa neho prikladne v Amerike nielen na „rozširovaní slovenskej kultúry“, ale aj „oboznamovaní sveta s výtvormi slovenskej kultúry“. Na vnútornej obálke časopisu prvého ročníka *Mostu*, s anglickým prepisom jeho priezviska na Yurchak, viackrát propagujú dva knižné tituly tohto pomerne málo známeho autora: *The Slovaks. History and Traditions, A Slovak Proverbs*, vydané nielen v anglickom preklade, ale zároveň aj po slovensky. Medzi ďalšími známymi a neznámymi dobrodincami časopisu menuje a ďakuje Šprinc už iba reverendovi Jánovi J. Lachovi, „známemu milovníkovi a podporovateľovi slovenskej kultúry“, ktorý od počiatku figuruje v tiráži *Mostu* ako aktívny mecenáš a predseda vydavateľa Správy kultúrneho fondu Petra P. Jurčáka (Šprinc, 1954, s. 1 – 3).

Prvé číslo *Mostu* sa dominantne publicistickými a kritickými článkami približuje oveľa neskoršej podobe exilovej poľsko-parížskej Kultúry či v jasne zadefinovanom koncepte slovenskej duchovnosti a identity aj alternujúcemu a tvrdo centralisticky československy orientovanému parížskemu a nezakryté českému, v Paríži tiež vychádzajúcemu, Svädectví. Aj napriek tomu už od prvopočiatku kladie *Most*, na rozdiel od menovaných, zásadnú váhu aj na literárne texty, ako to dosvedčuje už v prvom čísle poézia Miloša K. Mlynaroviča, Rudofa Dilonga i Karola Strmeňa, nad ktorou sa klenie monumentálne poetické odsúdenie stalinizmu u nás Andrejom Žarnovom (báseň *Slovenský žiaľ*), nielen ako vrcholu jeho rozhorčeného, ale aj majstrovsky poetikou zosnovaného výtvoru v exile, jedného z absolútnych vrcholov slovenskej politicko-kriticky motivovanej poézie vôbec. Próza v exile tradične zostávala za poéziou, ale tu ju reprezentuje profílovo Jozef C. Hronský úryvkom z práve sa rodiaceho Trasoviska, ako výsostne polemického pohľadu na augustové povstanie 1944 (SNP), ktorého alternatívny pohľad už nemal a ani nemohol mať oficiálne doma literárnych ani ideových nasledovníkov.

V *Liste* redaktorovi, ktorý poslušil Šprincovi ako úvodník v druhom čísle *Mostu*, Jozef Cíger Hronský píše z Argentíny, kde pociťoval istú vzdialenosť od amerického duchovného centra Slovákov v Clevelande i USA vôbec, že keď „okľukou dostal *Most*“, uvedomil si, „že ide do tuhého“. A opätovne nastoľuje myšlienku Spolku slovenských spisovateľov, ktorými sa verejne zaoberali už v prvých dňoch emigrácie v Ríme, ako spôsobu „približovania sa k osobnostiam, k časopisom, k verejnosti“, čo možno aj pre politické osobnosti a stále neusadenia sa ich ako emigrantov, zdalo sa vtedy ešte predčasné. Teraz opätovne, už na Vianoce 1954, myslel na váhu nepolitického pôsobenia ako druhu „najčistejšej politiky“ a povinnosti. Práve prostredníctvom slovenského slova „ako najvyššej osobnosti národa, lebo slovo je najvyšším znakom osobitosti“. Pripomínal jednotu slovenských spisovateľov „v otázke osobitosti slovenského národa a jeho poslaní v rade ostatných národov“. Nadväzujúci aj na predchádzajúce obrany jazyka doma, zdôrazňované opakovane „vôľou ná-

roda osobitne žiť“, hlási sa medzi tých, čo chcú na literárnom a umeleckom poli „vykonať svoju najvyššiu povinnosť v borbe o najvyšší úspech národa svojho, v borbe o najplnšiu slobodu“. Blízka je mu idea nepreorganizovať sa, už aj pre roztratenosť všetkých po svete, ale aj cielene pre udržanie živej kultúrnej jednotky. Optimisticky očakáva, že autori sa „viac rozvravia, budú pokojnejšie hovoriť, ale s väčšou váhou“. Navyše, keď už aj na diaľku vníma vznik Slovenského ústavu, pod rukami vdp. opáta Kojiša ako rodiace sa „spolčenie ľudí vedy, literatúry a umenia“ (Hronský, 1954, s. 2 – 3).

Zásadné texty v Moste definujú úlohu slovenských prisťahovalcov a emigrantov ako principiálny spojovník medzi dobovou, ale aj historickou Amerikou a Slovenskom i ich úlohu pre nadobúdanie „nielen ľudského sebedomia, ale i vysokého stupňa slovenského povedomia“ v tamojšom „demokratickom ovzduší“, ako to pomenoval historik František Hrušovský. Prvoradá bola preňho otázka nielen individuálnych, ale predovšetkým kolektívnych slobôd svojho národa s nevyhnutnou obranou autonómnosti a osobitej identity voči predtým všestranne expandujúcim susedom a aj spolubratom. Preto siaha pre poučenie do minulosti, ktorá trpko prestupuje a ťahá sa hlboko až do vtedajšej prítomnosti s bývalými, skôr cudzími ako vlastnými, centrami v Budapešti a Prahe, ktoré nemohli v úplnosti plniť nevyhnutnú podmienku kultúrneho rozvoja vlastného národa: „Bolo by zaiste zaujímavé myslieť o tom, čo by slovenský génius bol vytvoril, keby náš národ bol mohol svojsky myslieť, keby bol mal od začiatku národného života svoje školy, svoje národné a politické inštitúcie“ (Hrušovský, 1954, s. 5).

Najzdrvujucejšie však na exilovú generáciu pôsobí analýza náboženského polohy na Slovensku päťdesiatych rokov minulého storočia, ktoré je podľa nich objektom triednej nenávisťi a násilia bojového ateistického materializmu. Odsúdení na dlhoročné tresty sú mnohí ich druhovia a priatelia – nielen biskupi, kňazi, rehoľníci, ale aj bezpočetní laici. Štefan Náhalka uvádza, že v niektorých diecézach bolo až do 25 % kňazov vo väzeniach. „Len v Ilave bolo pred Veľkou nocou roku 1953 okolo 225 katolíckych kňazov.“ Bez dôkazov viny a zväčša bez procesov, ďalší nemohli vyučovať ani náboženstvo alebo im jednoducho odňali „štátny súhlas ku pastoračnej práci a preto nemôžu vykonávať nijaké verejné funkcie“ (Náhalka, 1954, s. 28).

Most si od prvopočiatku kladie za úlohu širokospektrálne obsiahnuť nielen literárnu kultúru, ktorá je však zväčša nosnou a východiskovou časťou poznámok, glos, recenzií a kritik, písaných neraz s krutou priamočiarosťou a polemickou náročnosťou, s akou nebolo možné beztrestne či necenzurovane písať doma, na Slovensku. Konštantín Čulen bez servítky popisuje niekoľkonásobné brutálne čistky v Spolku slovenských spisovateľov. Časť sa ich odmlčala celkovo „alebo čiastočne; či už dobrovoľne alebo z prinútenia opustili Slovensko najpoprednejší spisovatelia. V posledných časoch umlkli aj starší slovenskí komunistickí autori. Takmer všetci,

ktorí s Novomeským a Clementisom literárne účinkovali. *Patria dnes medzi reakčných a zakázaných spisovateľov*“ (Čulen, 1954, s. 35).

Šprinc si vecne a nemilosrdne ironicky „podáva“ aj Alexandra Matušku za jeho *Nové profily* (1950), pretože „*kniha vyznieva ako prosbopis ľudovému súdu, aby mal milosrdenstvo s tými staršími básnikmi, že nemali ‚triedne‘ oči; že neboli komunistami len preto, že nežili za ľudovodemokratického režimu*“. Týkalo sa to dokonca Hviezdoslava, Sládkoviča, ale aj Jesenského, ktorý podľa vtedajšieho Matuškovho tvrdenia, zaisťte obávajúceho sa možného ataku a odsúdenia z buržoázneho nacionalizmu, čo sa stalo jeho davistickým kolegom a súpútnikom, píše o klasických autoroch z pozície dneška nepochopiteľne a takmer neveriteľne: (Jesenský) „*nedospel k sociálnemu a socialistickému; zastavil sa pri politickej demokracii... nechápe ruskú revolúciu, o Leninovi súdi ako priemerný meštiať a o diktatúre zo svojho hľadiska súdi, že je jednaká, či ju robia ľaví alebo praví*“ (Šprinc, 1954, s. 146).

Viacere pôvodné autorské texty v *Moste* vznikajú reflexiou špecifickej vystaňovaleckej a emigrantskej tematiky. Druhý hlavný protipól tvoria texty, komentáre, glosy a kritiky o spoločenskej, ideologickej a kultúrno-literárnej situácii doma, za železnou oponou. Obe strany mali limitované možnosti vzájomne o sebe vedieť. Nielenže všetko, ale neraz aj to podstatné. Avšak intelektuálne osobnosti vonku mali oveľa slobodnejšie možnosti vyjadrovať svoje názory na prakticky všetky závažné otázky, oveľa viac však boli limitovaní publikačnými možnosťami, aj zúženým okruhom rozptýlených slovenských čitateľov vo svete. Pozorne si všimli a komentovali od počiatku takmer všetko, čo sa píše v západnom svete s naším kontextom: Reportér Wiliam Brinkley, z dobovo najvplyvnejšieho týždenníka *Life*, najskôr zverejnil rozhovor s neveriteľným príbehom slovenskej rehoľnej sestry Cecílie, ktorá ušla do Spojených štátov, a potom fascinovaný jej rozprávaním aj celú rozsiahlu knihu. Komentoval ju historik František Hrušovský, ktorý poukazoval na fakt, že Brinkley sa presvedčil, že „*v osobných zážitkoch tejto rehoľnej sestry odzrkadľuje sa osud celého Slovenska, spútaného v okovách ľudovej demokracie... a ozyva sa hlas všetkých jej rodných bratov a sestier*“. Vyšiel mu z toho obraz „*Slovenska, ktoré rástlo zo svojich vlastných tradícií, má svoju vlastnú tvárnosť a má i svoje vlastné túžby*“, ktoré sa nestotožňujú s nanucovanou ideológiou komunizmu. Cez ľudí „*každodenného života, ako ich videla, poznala a zobrazila sestra Cecília*“, podarilo sa autorovi napísať „*pravdivú, neobyčajne pútavú a skutočne krásnu knihu*“ (Hrušovský, 1955, s. 44 – 46).

František Hrušovský tu do svojej smrti publikuje aj viacero závažných historických prác, ako napr. *Slovenský ústav v Clevelande* (Hrušovský, 1955, s. 54 – 62), kde vysvetľuje nielen pozadie a okolnosti vzniku tejto mimoriadne významnej, ale dodnes tiež stále nedocenennej inštitúcie Slovákov v zahraničí, o ktorú sa zaslúžil predovšetkým opát kláštora sv. Andreja-Svorada Teodor Kojiš v Clevelande. V zakladacej listine z roku 1952 napísal, že nadväzuje na „*tradície rehole sv. Benedikta, ktorá v našej krajine a v každom veku mala veľký podiel na budovaní kresťanskej*

civilizácie, povzbudený príkladom všetkých benediktínskych kláštorov, ktoré popri službe Bohu boli aj dielňami vedy, literatúry a umenia“ a mali pred očami „kultúrne potreby a duchovný pokrok Slovákov v Amerike“. Začali s komplexným zberom „všetkých tlačou vydaných písomností, ktoré sa akýmkoľvek spôsobom dotýkali života Slovákov v zahraničí“ a sprístupňovaním všetkým, nielen akademickým, záujemcom o slovenskú otázku. V budovanej knižnici nadväzovali na pôvodný medzivojnový dar z Matice slovenskej a už v školskom roku 1952/1953 uskutočnili v tamojšej clevelandskej Vyššej škole pre Američanov slovenského pôvodu „tri kurzy prednášok, o slovenčine, o slovenských dejinách a o slovenskom výtvarnom umení“ a neskôr v nich i pokračovali. V slovenčine aj angličtine prednášali každú nedeľu v rozhlasovom programe Clevelandského Slovenského Rádio-klubu, odpovedali na témy slovenských otázok všetkým záujemcom, spracovávali bibliografiu diel a článkov týkajúcich sa slovenského života a kultúry, ktoré vychádzali po celom svete. Medzi prvými šesnástimi zakladateľmi figurovali Henrich Bartek, Jozef Cieker, Jozef Cíger Hronský, Konštantín Čulen, Filip Hrobák, Michal Lacko, Miloš Mlynarovič, Jozef Mikuš, Štefan Náhalka, František Šubík (Andrej Žarnov), Ernest Žatko (Ján Elen Bor), ktorí sa stali zväčša na dlhé roky aj kľúčovými spolupracovníkmi štvrtročníka Most.

Šéf/redaktor Šprinc tu má od počiatku nesmierne širokú sféru záberu. Od začiatku si všíma, komentuje a predstavuje, aj rozsiahlu kalendárovú tvorbu, kde sa uplatnili početní autori z rôznych krajín „slobodného sveta“, ktorí viedli rozsiahlu diskusiu aj o rozporne vnímaných otázkach a úlohách dobového exilu. Úprimne sa teší, keď bilancuje prvé tri ročníky Literárneho Almanachu Slováka, vychádzajúcim popri denníku Slováka v Amerike, 1953 – 1955, ktoré zostavoval Ján Okál. Nezľavuje však z nárokov, aj keď poznal ťažkú situáciu slovenskej knihy v zahraničí. Almanach mal podľa neho vyhovieť „literárne menej náročným čitateľom, ale zároveň aj náročným konzumentom slovenskej literárnej tvorby za hranicami Slovenska“. Obdobne komentuje oveľa starší Kalendár Jednota, ktorý vtedy vydávala Prvá Katolícka slovenská Jednota a redigoval ho F. A. Hrobák, v roku 1955 obsahovo venovaný Štefanovi Furdekovi, ako autorovi a organizátorovi života amerických Slovákov, ako aj Kalendár Kanadskej Slovenskej ligy, ktorý redigoval od svojho príchodu do Kanady Konštantín Čulen. Podľa Šprinca, ktorý vydania komentoval pod skratkou mš, kto „bude chcieť ísť po stopách slovenskej literárnej tvorby v exile, bude musieť nevyhnutne siahnúť ku kalendárom a nájde v nich veľmi spoľahlivé zrkadlo na posúdenie tvorivosti slovenských spisovateľov v zahraničí.“ Žiaľ, slovenská literárna veda, historiografia i kultúra ako celok tento vecný postreh doposiaľ vôbec, ani po vyše pol storočí, nezobrala na vedomie a vôbec ani nezaznamenala. Možno aj preto, že základná exilová a zahraničná tvorba sa doposiaľ nenachádza v ucelenej podobe ani v našich najvýznamnejších knižniciach, a ak, venuje sa jej stále iba okrajová a neoprávnene zriedkavá pozornosť, až na výnimky, aj na akademickej či univerzitnej pôde! (Šprinc, 1955, s. 46 – 47).

Už od počiatku je v *Moste* venovaný aj väčší priestor svetovým autorom, o ktorých vtedy doma už nemohla byť takmer ani zmienka. V *Pocte Paulovi Claudelovi* sa Šprinc lúči so svojím literárnym miláčikom, zomrelým „kniežaťom katolíckych básnikov“, veľkým synom Francúzska, členom Francúzskej akadémie Paulom Claudelom, pri ktorom má pocit, že „*stojí na úpäti obrovskej sopky, z ktorej otvoreného krátera sľahajú plamene k nebesám; ktorej vnútro je ustavične plné pohybu, života; tej pále, ktorá sa rodí z jednodajného stretávania sa*“ od Slavkoviana, Lukáča a Harantu, ale aj Strmeňa, ktorému jedinému ako exulantovi môže dať priestor aj v *Moste*. Zároveň aj britko komentuje kultúrnu situáciu: „*keby neboli násilne umlčali slovenských katolíckych básnikov doma a keby sa druhí neboli museli roztratiť po slobodnom svete, dnes by zaiste aspoň hlavné diela Claudelove boli preložené do slovenčiny.*“ Pretože, podľa neho, „*patria celému ľudstvu... milovníkom veľkého umenia všetkých čias.*“ (Šprinc, 1955, s. 49 – 51).

Nájde tu však aj texty o dobovom divadle, napr. Andrej Gemerský: *Slovo o divadlách na Slovensku* (Most, 1955, roč. 2, č. 1, s. 83 – 86), ktoré podľa autora boli dominantne zapojené do „propagandistickej mašinérie“, nekompromisné hodnotenia dostávajú aj *Hrdinovia a konflikty v socialistickom realizme* (Most, 1955, roč. 2, č. 1, s. 87 – 88), kde autor pod značkou jt nachádza iba: „*Schéma! Šablóna! Chudokrvnosť! Papierovosť! Formálnosť! Plytkosť! Alebo: Boj s fatamorgánou, fikciami, so vzdušnými predstavami*“, a to nielen v Hečkovej *Drevenej dedine*, Lazarovej *Osom hniezde*, Mináčovom *Včera a zajtra*, ale aj Tatarkovom *Prvom a druhom údere*, kde ironicky komentuje, ako sa za „48 hodín, z nedele na pondelok podarí komunistom presvedčiť obyvateľov *Viesky*, aby zúčtovali s minulosťou, vytvorili podmienky pre hromadný vstup roľníkov do družstva, po komunisticky narovnať desiatky rozkolísaných charakterov, odhaliť triedneho a zahraničného nepriateľa a inscenovať nad ním ľudový súd“. Hodnotenie glosátora je jednoznačné a nekompromisné. „*Jasné, že smernice socialistického realizmu si nectia slobody a pravdivosti!*“ Zaisťte nepredstaviteľné posúdenie, ktoré by v tej podobe nemalo žiadnu šancu vyjsť doma, nevraviac, aký postih by autorovi hrozil.

Šírka tematického, žánrového, druhového i autorského záberu v *Moste* je pozoruhodná. Nájde tu informácie o dramatickej tvorbe v exile, aj ako výsledok súbehu, ktorý vyhlásila Kanadská slovenská liga v roku 1954, kde prvé miesto získala doma stále neznáma hra *Rastislav* autora Cyrila Ondruša: „*predstavená slovenská minulosť hovorí jasnou rečou dnešnému slovenskému pokoleniu*“. Ján Okál píše aj o *Potrebe bibliografie*, pretože: „*Slovenský kultúrny život od konca druhej svetovej vojny rozvíja sa na takom širokom geografickom priestore, že priemerný jeho pozorovateľ už dávno stratil o ňom prehľad. Dnes máme v emigrácii už iba hrstku pracovníkov, ktorí poznajú jeho najdôležitejšie zjavy, ale vari nikoho niet, kto by bol až do podrobnosti informovaný o všetkom, čo sa tvorí a publikuje v slovenčine v celom svete*“ (Okál, 1954, s. 32 – 33).

Nepodpísaný článok *Slovenská hudba a spev v zahraničí* informuje o mnohých aktivitách úspešného operného speváka Rudolfa Petráka, ktorý interpretoval a sprostredkoval nielen ľudové, ale aj pôvodné piesne slovenských skladateľov a textárov, ako Karola Strmeňa, v anglosaskom svete (Most, 1954, roč. 1, č. 1, s. 47 – 48).

Druhé číslo prvého ročníka Mostu recenzuje napríklad *Pravidlá slovenského pravopisu*, vydané v SAV roku 1953 Dr. H. Bartekom, a tiež básnickú zbierku M. K. Mlynaroviča s názvom *Testament kráľa srdc*. Spočiatku viac uvádzajú aj texty priamo v angličtine – Fabian Rolince píše o anglickom vydaní prekladu Hviezdoslavových *Krvavých sonetov* Jaroslavom Vajdom v USA pod titulom *A True Christian Humanist*, ešte z roku 1950, alebo o menšej monografii *A pictorial Biography of Rev. Joseph Murgas* informuje Andrew Pier pod titulom *A Slovak inventor*. A aj keď F. Hrušovský priznáva, že „*nie je zvykom referovať o politických brožúrach v kultúrnom časopise*“, kriticky sa venuje publikácii „*Czechoslovakism*“ versus *Americanism. An exposé of the pro-Soviet „Czechoslovak national Frontiers” In the Council of Free Czechoslovakia*, ktorú zostavil Philip A. Hrobak v roku 1953 a vydala Slovenská Liga v Amerike. Okrem iného priznáva jej zverejnenie ako „*vzácného historického materiálu*“, kde aj v memorandách vydávaných Slováckmi v zahraničí po druhej svetovej vojne „*národ sám len svojím hlbokým odporom proti jarmu poroby dával najavo svoju túžbu po slobodnom živote*“ aj v polemike s predstaviteľmi odlišných koncepcií. J. Kirschbaum v recenzii titulu *Pan-slavism. Its History and Ideology* autora Hansa Kohna z roku 1953 priznáva, že táto, popri knihe R. Igrima *After Hitler Stalin*, „*je v pohľade na Slovákov a slovenskú otázku najbližšie pravde zo všetkých novšie vydaných kníh anglosaskej literatúry, ktoré sa dotýkajú Slovenska*“. Šprinc zas stručne v recenzii *Slovensko, politická individualita* približuje jeden z prvých textov Jozefa A. Mikuša: *La Slovaquie. Individualité Politique de l'Europe Central*, vydanú v Paríži roku 1952, ktorú považuje, napriek ešte nevelkému rozsahu, za vzorovú „*ako priblížiť Slovensko a Slovákov cudzojazyčnému svetu*“. Široko, naopak, komentuje rozsiahlu desaťväzkovú *Encyclopedia Cattolica* vydanú vo Vatikáne Štefanom Náhalkom. Veď má neobyčajne rozsiahly počet slovenských hesiel, ktoré písali slovenskí autori K. Sidor, P. Bajan či M. Lacko a napriek niektorým kritickým výhradám i ďalším chýbajúcim faktom, osobnostiam a udalostiam, napríklad aj o emigrácii, to považoval „*za veľmi úspešný kultúrny čin*“, ktorý „*obsahuje azda najúplnejšie informácie o Slovensku zo všetkých cudzojazyčných encyklopédií*“. Pravda, to bol pohľad z pozície roku 1954, zaiste však pozoruhodný, pritom sotva známy aj pre dnešné poznanie.

Inak aj v rubrike záznamov kultúrnych udalostí, priamo či nepriamo sa týkajúcich Slovenska, nájdeme množstvo vzácných informácií a odkazov, predovšetkým na cudzojazyčné publikácie, dodnes neznáme, alebo ak, tak iba ojedinele, ktoré by sa mali stať podnetom pre viaceré budúce štúdie, vznikajúce na pôde mnohých univerzít sveta a mali by ich mať aspoň k dispozícii aj súčasné naše najvýznamnejšie

kníhnice. Napríklad dizertáciu Michala Lacka *I Papi e la Grande Moravia nel secolo IX, Alla luce dei documenti della curia Romana* z Rímskej štátnej univerzity, *A study of Effort of Slovakia to secure national Independence* od sestry Mary Gabrielle Woytko z Duquesne University v Pittsburghu, či frankofilnú diplomovú štúdiu *Verlaine, poete chretien. Etude de sa poesie religieuse*, ktorou mnohostranný Mikuláš Šprinc obhájil hodnosť Magister artium na Western Reserve University v Clevelande (Most, roč. 1, č. 1, s. 46). Alebo aj objavnú prácu z Montrealskej univerzity *Karol Strmeň, représentant typique de la poésie moderne slovaque*, z roku 1954: *Práca o poézii Karola Strmeňa* (Most, roč. 1, č. 3, s. 47). Nevraviac o ďalších početných štúdiách v angličtine, ktoré na slovenské témy vznikali na amerických univerzitách a venovali sa napríklad Kongregácii sestier sv. Cyrila a Metoda, tamojším kňazom a buditeľom Jankolovi a Furdekovi, ale aj Spolku sv. Vojtecha, o čom vtedy písať objektívne doma bolo už takmer nepredstaviteľné, hlavne však neželateľné: *Theses on Subjects of Slovak Interest* (Most, roč. 1, č. 1, s. 48).

Mikuláš Šprinc a viacerí prispievatelia Mostu si dobre uvedomovali aj nevyhnutnosť kvalitnej kritiky v glose *Vítame zdravú kritiku o Moste* (Šprinc, 1954, s. 34), kde zverejňuje fragmenty listu jedného z ďalších formotvorných osobností exilu aj časopisu Dr. Š. N. (Štefana Nahálku), ktorý časopis obohacoval najmä svojimi teologicko-filozofickými esejami osnovanými na polemike zrážky kresťanského svetonázoru s dobovým marxistickým alebo i celou ideológiou komunistických predstáv. Veľmi žičlivo víta vznik tribúny slovenskej kultúry v exile a zahraničí. Upozorňuje však, že „*len sa treba vyhnúť nebezpečenstvu ‚ghetta‘. Zdá sa totiž byť sociologickým zákonom emigrácie, že zvlášť v otázkach, týkajúcich sa domova, ostáva stáť na stupni, ktorý duchovne vlastnila pri odchode z domu. Niekedy je tak dokonca aj v postoji ku svetovej kultúre.*“ Naznačuje, že „obyčajné“ novinárske príspevky mali by mať platformu mimo Mostu, veď slovenského a dodnes stále tiež málo poznateľného slovenského mediálneho priestoru v zahraničí bolo naozaj dostatok, naopak, od štúdií vyžaduje „odbornosť a hĺbku“, dokonca až „*potrebu svetovej orientácie a svetovej úrovne. I naše slovenské problémy – kultúrne, sociálne, politické mali by sa riešiť na základe odborného poznania svetovej problematiky v danom odbore.*“ S požiadavkami tak explicitne formulovanými sa dnes stretávame, i v podstatne inej spoločenskej situácii, aj doma takmer výnimočne. Požaduje tiež nezameriavať sa iba na poéziu a krásnu literatúru. „*Ale treba venovať pozornosť aj iným druhom umenia. A keď jestvuje len jedna tribúna pre slovenskú kultúru, treba byť spravodlivý ku všetkým kultúrnym oblastiam. Priekopnícke sociologické veci, štátoprávne a politické / pravda, bez anachronického dokazovania Slovákom, že sú Slováci!, filozofické, veľa tu čaká! Bolo by sa treba vysporiadať aj s otázkou komunizmu, ktorý neznamená – aby som opakoval slová Berďajeva – len zničenie našich existencií, ale svetový problém.*“ Šprinc v krátkom komentári priznáva, že si uvedomuje všetky tieto problémy, ale očakáva od roztratených slobodných tvorcov „po všetkých svetadieloch“, že spoloč-

ne dokážu prekonávať problémy „priestoru a času“ obmedzujúce ich kontakt vtedy iba na klasickú písomnú korešpondenciu.

Na jedných z prvých sa však zrejme Šprinc nepodpísane, ale menom redakcie predsa len obracia, a to na básnikov v exile, pretože „*chce privinúť Most aj mladých alebo počínajúcich básnikov*“, veď poézia mu bola jeho aktivitami, hodnotovo a významovo stále z literárne najbližších. Pravdaže, hľadanie autori musia mať však nielen odvahu prijať kritiku, ktorá dokáže rozlišovať veci hodnotné od nehodnotných, pričom vyžaduje „*nielen tvorivú básnickú iskrú, ale aj formovú dokonalosť remesla*“ (Most, roč. 1, č.2, s. 34).

Zaiste aj preto, aby pozdvihol úroveň slovenskej poézie v exile, ale i doma, zároveň upozornil svet, že tu vznikajú mnohé pozoruhodné výkony v slovenskej literatúre. V Moste sa sporadicky objavovali aj texty či preklady z alebo do svetových jazykov.

V 3. ročníku a 1. čísle je výber autorov s prekladmi do francúzštiny od manželky intenzívneho spolupracovníka Mostu Jozefa Mikuša, Renée Perréal Mikuš: *Poete slovaques contemporains*, kde v silnej zostave exilových básnikov Mlynarovič, Dilong, Strmeň, Žarnov, Šprinc sa objavuje iba jediné meno doma umlčaného básnika Janka Silana...Všetkých však spájala: „*La Slovaquie, petit pays de montagnes magnifiques, de vallés et de palines, paysaux traditions millénaires, a toujours inspiré le poètes*“ (Most, 1966, roč. 3, č. 1, s. 35).

Ak urobíme veľký časový skok, v roku 1963 vyšlo rozsiahle špeciálne číslo monotematicky venované 1100. jubileu príchodu Cyrila a Metoda na slovenské územie. Mnohé zverejnené texty neboli objavné len na tú dobu, ale niektoré v základných otázkach a odpovediach nie sú prekonané a zodpovedané dodnes. Žarnov tu možno vôbec ako prvý prekladá úryvky z Hollého *Cirillo-Methodiady* do dobovej spisovnej slovenčiny, paradoxne mimo materského územia ako exulant a vyhnanec z vlasti, ktorého však nemohli ani v zahraničí odohnať od úcty k najvyšším hodnotám jazyka a kultúry. Nielenže ho sformovala, ale on spolu s ďalšími v okruhu Mostu ju naďalej, napriek dominantným chlebovým a lekárskeým profesionálnym záujmom, spoluvytváral. Ďalší elitní autori zodpovedajú esejisticko-kriticky i historicky na fundamentálne otázky: o zmysle misie, ale aj o formovaní Ústavu svätých Cyrila a Metoda v Ríme – Š. Náhalka. M. Lacko sa pýta, či nás bratia zapojili na Západ, aj o ich vzťahu k Slovensku a hrobe sv. Cyrila v Ríme. S. Mečiar píše o nich ako literárnej téme u Hollého a Hviezdoslava, I. Kružliak okrem písomných prejavov si všima aj výtvarné zachytenie cyrilo-metodského kultu u Slovákov. Jediný zahraničný autor Arturo Cronia píše o slovanských menách v prastarom *Cividalskom evanjeliári*. Prekvapujúce sú dva texty Jozefa Cincíka v angličtine *The True Likeness of Sts. Cyril and Methodius*, ako aj ikonografická a ikonologická štúdia *Poznatky k neodkrytej záhade hrobu sv. Metoda*. Vylúčil preň Nitru a Blatnohrad, aj ďalšie miesta Veľkej Moravy. Hrob situoval na základe archeologických nálezísk veľkého kostola z tej doby, náleziska na ľavej strane, aj podľa starovekej

regionálnej legendy. Navyše ho presviedčal chrám charakteristický dobovým štýlom i veľkosťou, aj slovenské toponymá na okolí podmatranského Debrea, dnes v maďarskom Fel Debrö, navyše aj stredová poloha pravdepodobného biskupského osídlenia rovnako vzdialená zo všetkých ostatných známych dobových centier. Navyše tam episkopálne centrum väčšieho významu presvedčivo zaznamenávali historici a vykopali aj archeológovia. Verziu Cincíka, publikovanú v Šprincovom *Moste*, zatiaľ nikto nevyvrátil, ale ani nepotvrdil. M. Lacko obhajuje etnickú a jazykovú jednotu moravských a nitrianskych Slovanov a odlišnosť od Čechov, ktorých „vplyv politický, národný a jazykový dostáva sa na Moravu až po zničení Veľkomoravskej ríše“. Vychádza mu jednoznačne, že Veľká Morava bola vlastne „slovenským štátom“ (Cincík, 1963, s. 212 – 213). A popri vitalite tradície Cyrila a Metoda, ktorá akoby bola živšia u iných Slovanov, nachádzal stopy ich kultu, prirodzene, aj v našej dávnej minulosti. „Sviatok svätého Cyrila a Metoda nachádza sa v dvoch stredovekých rukopisných misáloch: Spišskom misáli zo XIV. storočia a v Bratislavskom misáli známom ako *Kódex E z XV. storočia*“ (Cincík, 1963, s. 228). O ďalších storočiach už vieme viac, počnúc XVI. so Szöllössim až do prítomnosti, hoci viacerí, dokonca aj akademici, by to dodnes chceli spochybňovať a označovať za mytologické legendarizovanie. V jubilejnom štúrovskom čísle *Mostu* 2 – 3, ročník III., sa okrem výchovnej činnosti štúrovcov autori zaoberajú ním aj ako ideologickým odporcom komunizmu: Štefan Polčín, aj na pozadí ukážky zo *Slovanstva a sveta budúcnosti*, ale aj listu Ludovíta Štúra Michalovi Petrovičovi Pogodinovi, upozorňuje na úporný boj svojho národa za vlastnú identitu a jazyk i polemiky s odporcami týchto predstáv (Polčín, 1956, s. 69). Prekvapením v čísle je aj preklad klasickej štúrovej básne Jána Bottu, tu ako *Johna !/!*, od neznáameho George A. Gallika: *The Death of Janosik*, ktorá je tu prezentovaná ako „vivid Picture of Slovakia’s revolt against oppression“ (Botto – Gallik, 1956, s. 73 – 75).

Pravdaže, zmapovať činnosť a profil časopisu i jeho zakladateľa a prvého šéf/redaktora, ktorý prežil v exile štyri desaťročia, je nad sily jednej štúdie a jednotlivca. Prehĺbiť poznanie však bude treba čo najskôr, možno aj dodatočným vydaním jeho úplnej článkovej a autorskej bibliografie, ktorá pôvodne mala zaplniť dokonca až jeden vynechaný ročník časopisu, ktorý, žiaľ, už nevyšiel a mal by sa nachádzať prinajmenej v počítači posledného hlavného redaktora časopisu, Jozefa M. Rydla, v dvojitej úlohe, aj ako ostatného a dlhoročného predsedu Spolku slovenských spisovateľov, umelcov a kultúrnych pracovníkov v zahraničí, pod ktorého hlavičkou štvrťročník naposledy vychádzal. Ale napriek otvoreným hraniciam a nekomplikovanej komunikácii medzi slovenskými elitami dnes doma a v zahraničí, časopis neprežil rok 2000, lebo už nenachádzal primeranú sponzorskú podporu zo zahraničia ani z domova, alebo sa už redakcia nedokázala boriť po šprincovsky so vzniknutými problémami. Napriek tomu, že na vydanie boli pripravené aspoň ďalšie dve čísla. Autorovi tohto textu, ktorý v záverečnej etape časopisu tiež v redakcii nezištne pracoval, nepodarilo sa zatiaľ nájsť podporu a porozumenie pre vydanie

reprezentačnej antológie najlepších textov zo všetkých oblastí, ktoré Most pokrýval, aby sa aspoň dodatočne podarilo zmapovať objektívnu hodnotu a význam časopisu, cez mnohé kľúčové texty, ktoré tam vychádzali a nemali vtedy alternatívu nielen v zahraničí, ale tobôž nie na domácej literárnej, umeleckej i širšej kultúrnej a spoločenskej pôde. Zaiste by potom došlo k mnohým korekciám, kde časopis i jeho spoluautori neboli dodnes svojim významom, nielen predovšetkým ako reprezentatívny orgán intelektuálneho exilu a nielen pre slovenskú kultúru, stále primerane docenení a spoznaní. Aj o Šprincovej mnohostrannej redakčnej a autorskej práci sa píše z nedostatočného poznania iba okrajovo a zlomkovito. Aj keď tu už máme zeditované možno takmer úplné, ale tiež nie kritické, vydanie jeho poézie *Do večna tečie moja rieka*, aj dve novšie vydania výberov z jeho tvorby v upravenej a doplnenej podobe, voči exilovým vydaniám, ktoré ho čiastočne zachytávajú aj ako mimoriadneho publicistu, esejistu a prozaika: *Za lásku sa neplatí a K slobodným pobrežiam*. Prehľbiť sa musí aj poznanie života a diela Mikuláša Šprinca, kde závažný krok vykonal seminár a potom následný zborník z roku 1997. Jeden z jeho najbližších priateľov a spolupracovníkov v exile, básnik a prekladateľ Karol Strmeň, predseda aspoň nakrátko vyzdvihol jeho prácu aj na neprehliadnuteľnom časopise: „Most vychádzal rok za rokom a z jednej finančnej ťažkosti prechádzal do druhej ako deň do noci a noc do dňa, no udržal sa a to vďaka M. Šprincovi. Napriek tomu, že nás literátov v zahraničí nebolo veľa, udržal sa na úrovni a bol tribúnou a štítom nášho myslenia. – Keď toto píšem, odrazu sa mi vynára v duchu Šprincova tvár, ako s neúprosnou láskavosťou vymáha odo mňa príspevok, čo som slúbil a načas nenapísal. Len v jednej veci bol Mikuláš Šprinc taký neoblomný: v otázke práva slovenského národa na vlastnú štátnosť“ (Strmeň, 1994, s. 7).

Okrajovo si na spoluprácu so Šprincom spomenul v *Posmrtnom liste* Imrich Kružliak, ktorý tiež pripomínal jeho obavy z vydávania Mostu: „Nečudujem sa, že moja báseň do svedomia, ktorú si uverejnil v Moste sa Žarnovovi nepáčila, že to milionárov nepohne, lebo to nebudú ani čítať. Ale povedať to bolo treba, aby si aj boháči (okrem Romana, ktorý bol jediným, aj kultúrnym mecenášom) uvedomili, že treba čítať nielen doláre, ale aj slovenskú knihu.“ A obrazne mu posmrtno odkazoval, „aby aj nám nechal pár starostí, neunesieš ich všetky, aj za Spolok spisovateľov, aj za Most, aj za vydavateľské problémy, aj za národ...“ Navyše v pomyslenom nebi nechal pozdravovať všetkých jeho veľkých exilových súkmeňovcov a spolupracovníkov, počnúc Hronským, Dilongom, Žarnovom, Okálom, Strmeňom s jemným ironickým odkazom, že „dolu na zemi chýbajú viac ako na nebi“. Pretože aj keď Kružliak videl, ako sa národ vzráhal, silnel, a pomaličky sa aj títo autori dostávali ako-tak do jeho obnovovanej pamäti, tak tu „treba všeličo tuho potlačiť, aj zahraničných Slovákov do dejín národa, aj vás do dejín slovenskej literatúry. Ide to tu všetko pomalým krokom, ako oráč za kravským potahom do kopca pod Vlkolíncom“ (Kružliak, 1997, s. 7).

Prvé veľké zadostučinenie doma sa Šprincovi dostalo pri nedožitej osemdesiatke predsa aj ako neúnavnému redaktorovi *Mostu*, ktorý ho takmer sám na bedrách niesol až do smrti, tridsaťtri rokov, aj od domáceho autora a kritika, Blažeja Beláka. Všimol si už šéfredaktorov nekrológ *Nad zlomeným perom* z prvého čísla časopisu, nad práve zomrelým politikom, spisovateľom a publicistom Karolom Sidorom, ktorý mu, ako mnoho iných osobností a javov, poskytol podnet na zamyslenie „nad hľadaním východísk pre budúci osud Slovákov“. *Most* bol medzníkom a novým impulzom v exilovom živote a tvorbe, aj keď, podľa Šprinca, vychádzal v „čiernych rokoch slovenského národa“. Bol vystavený až surovému teroru, ktorý deštruoval jeho kontinuálny tisícočný kresťanský a národný vývoj. V inej bilančnej reflexii, ktorú napísal Šprinc v *Moste* v prvom a druhom čísle roku 1965, zreteľne si bol vedomý, bez akýchkoľvek pochybností, svojej buditeľskej práce, nadväzujúcej na predchodcov ako ich pokračovateľ: „*Toto dielo slovenských kultúrnych pracovníkov v slobodnej cudzine je už teraz pomníkom ich nezlomnej viery v hodnoty slobodnej slovenskej kultúry. Tým vzácnejším pred dejinami, že sa zrodilo z nezištnej lásky k Slovensku, k jeho kresťanským zdrojom, k jeho kultúrnej cti a k jeho právu na slobodný kresťanský život*“ (Belák, 1997, s. 18).

Literatúra:

- BOTTO, J. – GALLIK, G. A. The Death of Janosik. *Most*. 1956, roč. 3, č. 2 – 3, s. 73 – 75.
- BELÁK, B. Mikuláš Šprinc – redaktor. In *Básnik večnej nádeje Mikuláš Šprinc*. Zborník o živote a diele Mikuláša Šprinca. Zostavil Cyril Žuffa. Krompachy: MO MS, 1997. ISBN 80-967850-1-X.
- CINCÍK, J. Poznatky k neodkrytej záhade hrobu sv. Metoda. *Most*. roč. 10, 1963, č. 1 – 4, s. 212 – 213.
- CÍGER HRONSKÝ, J. List redaktorovi. *Most*. 1954, roč. 1, č. 2, s. 2 – 3.
- ČULEN, K. Knižná produkcia na dnešnom Slovensku. *Most*. 1954, roč. 1, č. 1, s. 35.
- HRUŠOVSKÝ, F. Medzi Amerikou a Slovenskom. *Most*. 1954, roč. 1, č. 1, s. 5.
- HRUŠOVSKÝ, F. Slovenský ústav v Clevelande. *Most*. 1955, roč. 2, č. 1, s. 54 – 62.
- HRUŠOVSKÝ, F. The Deliverance of Sister Cecilia. *Most*. 1955, roč. 2, č. 1, s. 44 – 46.
- KRUŽLIAK, I. Posmrtný list Mikulášovi Šprincovi. In *Básnik večnej nádeje Mikuláš Šprinc*. Zborník o živote a diele Mikuláša Šprinca. Zostavil Cyril Žuffa. Krompachy: MO MS, 1997. ISBN 80-967850-1-X.
- MIKUŠ, R. P. Poete slovaques contemporains. *Most*. 1956, roč. 3, č. 1, s. 35.
- NÁHALKA, Š. Náboženské položenia na Slovensku. *Most*. 1954, roč. 1, č. 1, s. 28.
- OKÁL, J. Potreba bibliografie. *Most*. 1954, roč. 1, č. 2, s. 32 – 33.
- POLČIN, Š. Ideologický odporca komunizmu. *Most*. 1956, roč. 3, č. 2 – 3, s. 69.

STRMEŇ, K. Namiesto predslovu. Cleveland 30. septembra 1994. In *Básnik večnej nádeje Mikuláš Šprinc*. Zborník o živote a diele Mikuláša Šprinca. Zostavil Cyril Žuffa. Krompachy: MO MS, 1997. ISBN 80-967850-1-X.

ŠPRINC, M. Na cestu. *Most*. 1954, roč. 1, č. 1, s. 1 – 3.

ŠPRINC, M. Pocta Paulovi Claudelovi. *Most*. 1955, roč. 2, č. 1, s. 49 – 51.

ŠPRINC, M. Víťame zdravú kritiku o Moste. *Most*. 1954, roč. 1, č. 2, s. 34.

Kontakt:

Viliam Jablonický

publicista, kritik, historik kultúry, člen redakcie štvrtročníka pre slovenskú kultúru Most (1996 – 2000) a člen vedeckých, kultúrnych, spisovateľských a historických spoločností

Kapicova 4

851 01 Bratislava

Slovenská republika

viliam.jablonicky@post.sk

PIRÁTI KRÁSY TRVALO ZAPÍSANÍ V POÉZII

Margareta Partelová

Abstract: The aim of this paper is to present chosen poems by Paľo Ušák Oliva, sentences of leading artists about him and to point out to cultural events or educational institutions which have the name of the poet.

Keywords: Paľo Ušák Oliva, poet and priest, Pirate of Beauty.

*Ten chlapec, krehký ako kvietky,
spí tvárou k tvári margarétky,
ten chlapec s rúčkou nevinnou,
zaspal nad bielou vidinou.
Ja som mal, Bože, sen za mlada:
videl som Jordán, púšť a stáda
a po zármutku rovnakom
padal som v náruč oblakom.
Za záclonou som večnosť prežil,
belasý blankyt z očí snežil...*

Paľo Ušák v Trnave na súbehu trnavských gymnazistov, ako septimán, dostal prvú cenu za báseň *Rieka tečie*:

Rieka tečie
*dievčatko
kúpim vám udicu
na hlave apačka
vo vode sivé oči
a zlatá rybka v ruke
bude to krásy
bozkami rybárov
budú vám kvitnúť vlasy
a čelo ružovieť –
vo vašej ruke bude rybka mrieť
dievčatko*

do mojich očí
do hlbín nehádzte udice
horúcich pohľadov
vonku je všetko studené exotické
a moje srdce nemiluje chlad ľadov
vy tuším neviete
čo je bolesť srdca
pod vašim zrakom
usmiateho decka
rieka vždy tečie
nad vodou umiera
rybka srdce a vy neviete (Svojeť, marec 1933).

Trnava je Mekka básnikov

Malý Rím, starobylá Trnava,
aj krása krás vie byť bolavá...
Kňazi, básnici vždy plní lásky
verše čítali v klube Vajanský...

Malý Rím, takto už od vekov
vedie prím. Mekka básnikov,
poéziou slova je krása snová.
Láska sa rodí v srdciach znova...

Palo Ušák Oliva, kňaz a básnik, už pri narodení dostal do daru mnoho darov a vzácných talentov. Najkrajší dar od rodičov dostal pri krste, nádherné meno Pavol, spolu s menom, všetko to nádherné, radostné „pavlovské“ od svätého Pavla, ktorý ľudstvu zanechal najkrajší hymnus lásky... Pavol, „pavlovský“ odkaz lásky celý život plnil činmi lásky... Svätý Pavol láskou volá, láska je najmocnejšia, láska všetko zdolá... Láska smrť žiť pomáha, láska smrť láskou premáha... A Pavol, všetko, ešte aj svoju smrť, s láskou prijal, svoju obeť, dar daroval Láske...

Hlboká, duchovná, nadčasová poézia Paľa Ušáka Olivu, ktorá nás pokorne (pre)vedie k prahu smrti, až za človečie bytie, ba až v nebeskú diaľ, vysnený raj...
Raj je jar, jar duše...

PIRÁTI KRÁSY

Piráti, veční hladači krásy,
kto Vám dal meno? Kto asi?
Pavol, im dal meno z mien,

*bol hľadač Božej krásy... Viem,
ani okamih, nepochybujem...*

V roku 1934 po maturite študovali v seminári v Spišskej Kapitule, Janko Silan, Paľo Ušák Oliva, Mikuláš Šprinc. Piráti krásy všetci traja, láskou prepojení, hľadaním Božej krásy, hľadaním raja...

Vyznanie Paľa Ušáka Olivu: „Pod spišským nebom zapadol som do hrstky priateľov, s ktorými sme hľadali ‚rajskú tvár vecí‘. Mladosť má povždy nadostač nadšenia a túžob, takže ich naučím zavše utulávať, aby sa srdce v nich nerozpadlo ako lupene kvetu v lúčoch snečných. Ktorýsi z nás raz po bezsennej noci pomenoval nás pirátmi krásy. Rozleteli sme sa ako čierni havrani do noci... Vám priatelia piráti, venujem torzá svojich snov nenáročne. Nenáročne preto, lebo – ako hovorí veľký autor Zúfalca – ‚nevieme nikdy, kto dáva, ani kto prijíma‘. Vám a hviezdám, ktoré sme milovali, našim osudom, ktoré sme tvorili v dialkach.“

Helena Fiebigová, pirátka snov: „Mali sme vtedy v Trnave literárny krúžok Štefana Moyzesa, čítali sme si svoje básne, dokonca sme aj súťažili. Oliva na Silanovu otázku, prečo sa o autorku veršov zaujíma, napísal: ‚Mám rád krásu a milujem najmä duše, ktoré vedia krásu tvoriť.‘ Založil spolu s Olivom a Šprincom skupinu ‚piráti krásy‘ a mňa niekde označili za pirátku snov... Poetka starostlivo, s úctou opatrúje pozdrav z Prešova, kde je na pohľadnici Štefánikova socha, mi v novembri 1936 k pozdravu pripísal: ‚Henny, ach, my sme nepochopení.‘ Fiebigovej poézii vysoko hodnotil aj Ján Smrek, ktorý jej verše ako šéfredaktor uverejňoval v prestížnom časopise Elán. Obdivne sa o Fiebigovej poézii vyjadrovala Zora Jesenská, Lea Mrázová. Žiaľ, prvá, jediná básnická zbierka ‚Všade Ťa vidím‘ jej vyšla až v roku 2002. Helena Fiebigová, poetka, pirátka snov, vyznáva: Básne, ktoré Oliva napísal na prahu smrti, mrazia a patria medzi najsilnejšie v slovenskej poézii.“

Janko Silan, kňaz a básnik: „Niektorí hovorili, že je to podivná hudba v jeho reči a pohľadoch, hudba, ktorá opája, iní zas tvrdili, že iba tento pohľad jeho, zavesený na hviezdy a na oblohu, ho nadľahčoval a činil nezabudnuteľným preto, že tieto výšky potom v sebe trímal a väznil. Ale mne sa zdalo už od prvej chvíle, že v tomto všetkom je poézia a že len poézia ho robí nezabudnuteľným a roztomilým, poézia, s ňou všetko súvisí. Poeta nascitur. Mal túto vzácnu milosť z neba a spolupracoval s ňou pokorne, odovzdane a radostne a tak svojrázne, že ozaj nenapodobiteľná je jeho cesta po tejto zemi, kde v bolesti a samote uskutočňoval toto, čo doň vložil Boh: byť básnikom a kňazom. Čo na tom, že tu bol Pavol tak krátko? Stačí, že bol a že jeho život vyznel harmonicky, stačí, že svoje poslanie uskutočnil: byť kňazom a básnikom. Pavol, kňaz a básnik každým svojím gestom, pohľadom, prejavom, dychom... Bolo to jeho víťazstvo v tom úsmeve a dobrej vôli a добрote, ktorú šíril vôkol, v tej záplave ducha lásky, ktorá je všetko a najviac a všetko premôže. A tu je kľúč k tajomstvu jeho osobnosti, vyrovnanej a svetlej, aj jeho poézie usmievavej a všetko oslavujúcej, nech je ako je. Uznať a prijať, chváliť a sláviť, keď srdce sa presvedčilo, že to je dobre tak,

ako je. Oblaky miznú – a dobre je tak. Všetko zhaslo. Ale možnože v tejto neúplnosti je jeho úplnosť a harmonické zakončenie. Aké je to zvláštne na zemi nebývať ďalej... Pamätám na jedno odpolednie, keď čítal nám svoje posledné básne, v ktorých takisto bola smrť, ako aj v jeho tvári... Pavol nikdy nerozprával s takou láskou presvedčivo a duchaplne ako vtedy naposledy...“ (Prednesené na panychide za Paľom Ušákom Olivom, ktorú usporiadal Spolok sv. Pavla v Spišskej Kapitule dňa 14. marca 1941 – predniesol prof. Ladislav Hanus).

Rudolf Dilong, kňaz a básnik, spomína na Paľa Ušáka: „Pri stretnutí v Trnave mu požičiaval dobrých autorov a Palko ich poéziu vedel vychutnávať. Neraz priviedol myšlienky na nebohú Dilongovu sestru Johanku, suchotínarku, ktorú pred smrťou našli v poli plakať: – Johanka, prečo plačeš? Zomieram... ‚Palko, prečo si smutný?‘ opýtal sa Dilong mladého básnika. ‚Neviem, či ja zomieram, či okolo mňa všetko zomiera,‘ odpovedal Palko. Už vtedy musel mať tušenie o sestre smrti, vniesla do jeho života vážnosť, či smútok... ‚Prichádzal ku mne bojazlivo, ako básnik. Dlho vedel mlčať, keď som mu o poézii rozprával, a iba svojimi veľkými čiernymi očami sa vedel radowať. Nič inšie nenosil so sebou, iba tieto oči. Bol krehkej telesnej postavy, mnoho ráz som videl za jeho modručkou reverendou chlapca z hmlovín, ale za tou istou modručkou reverendou som videl tichý chrám, v ktorom sa jedna duša modlí. ‘“

Nádherne vyznanie, list z 26. júna 1940, ktorý Paľo napísal z Kvetnice R. Dilongovi:

„Ja ešte žijem,
podobný kvetu hynúcemu:
ktorá zlatonosná včela,
by sadla ešte na jeho lupene.
Zaradený, medzi odsúdených na smrť,
čakám túto bledú milenkú.
Povedz, Otče, v ktorom meste a pri ktorej ruži sa zastavila?“

Mikulášovi Šprincovi, niekoľko hodín pred smrťou, sa Pavol Ušák Oliva vyznáva takto: Človek milujúci zmieri sa napokon so všetkým. Aj so smrťou, ktorú mu pošle Boh. Pavol sa naučil milovať aj svoju smrť a prijal ju s pokorou. „Vieš to je nevýslovné, keď starý človek umiera, ale to, keď človek umiera mladý, je najnevyslovenejšie a najkrajšie.“ A vtedy, dva dni pred smrťou, ešte sa ho pýta Šprinc: „Pavol, čo mi máš ešte povedať?“ Zašeptal: „Nič, Miku, nič.“ Tak napokon je už len mlčanie. Plnosť najvyššia.

Mikuláš Šprinc: Živí a mŕtvi
(Pamiatke Paľa Olivu)

*Kto vie, či mŕtvi nezatúžia,
keď Bohu tak v nebi slúžia,
vrátiť sa k výšinám, k ľudským májom,
rozdať jas svoj temným krajom.*

*Nie akoby sa chceli vrátiť
a pre čas svoju večnosť stratiť,
skôr ako ten, čo hladných pozná,
chce im rozdať sladké hrozná*

*nevýslovnej lásky, na ktorej sa slní:
mok svätého zrenia,
ktorým mu Boh plní*

*svetlom rozšírený kalich jeho srdca,
v ktorom nielo žiaľu, nielo utrpenia –
len večné bronenie duchovného slnca* (Slovenské pohľady, marec 1942).

ROK 2014 – Rok Sedembolestnej Panny Márie, patrónky Slovenska.
Rok Paľa Ušáka Olivu, storočnica narodenia kňaza, básnika.

Nádherná, veľmi vzácna zhoda, 100. výročie narodenia Paľa Ušáka Olivu, kňaza, básnika, si pripomíname v roku, ktorý je venovaný Sedembolestnej Panne Márii, patrónke Slovenska, jeho Madone. Deň Panny Márie, Obetovanie Pána, na Hromnice, 2. februára Pavol slávil bieloskvúce primície v rodnej obci Kátlovce. Dňa 1. marca skoro ráno v sobotu, v deň Panny Márie, zomiera. Duša s vôňou ľalií stúpala hore k Bohu a k Panne Márii. Kontinuitu, mystické prepojenie, možno pochopiť iba priradením k láske. Paľo Ušák Oliva venoval najjúžasnejšie duchovné verše Panne Márii, svojej Madone. Najpôsobilivejšia cyklická báseň, vrúcna modlitba „Madone“, patrí k najkrajším v slovenskej mariologickej poézii.

Madona

Neviditeľná

Pretože sedem listov sa premenilo na meče

Pretože každá hviezda dohorí než príde k nám

Pretože noci slúbili sa hlbínám

Pretože Tvoje stigmy len nám zrkadlia krídla anjelov

*Pretože víno z Kanaánu rozlieva farbu našich slov
Pretože rozkošne ihrala si sa v tóni paliem
A noci východné pozdravovali Jeruzalem
Pretože sedem listov sa premenilo na meče
Pretože sedem hviezd odpadlo a z rán krv tečie
Neviditeľná
Vyvolená
Padám pred Tebou
Na kolená*

*I za Slovensko spína sa dnes k tebe tisíc rúk
Tvár tejto zeme temná dávnym smútkom
Aby si svetlom mesačným ochraňovala jeho biele panny
Abys´ jej poslala láskavé ruky Veroniky v krvácaní
Aby aj na nej sa zastavil vánok Tvojich nôh jak na šípkovvej ruži
Abys´ raz prijala pozdravy orlice ktorá Ti k očiam krúži
Aby si žehnala jej oblakom a starcom
Aby si žehnala jej nádejam
Aby si žehnala pesničkám vtákov v jarných hniezdach
I mrazom ktoré sypú na konáre perly
Zora prekrásna
Do Tvojich dlaní klesá prosba perí ruží puk
I za Slovensko spína sa dnes k Tebe tisíc rúk
Neviditeľná
Vyvolená
Oroduj za nás
Zora prekrásna.*

Na počesť Paľa Ušáka Olivu, kňaza a básnika, sa uskutočňuje od roku 1992 v Kátlovciach, pod záštitou Základnej školy s materskou školou Paľa Ušáka Olivu, literárna súťaž v prednese poézie a prózy školskej mládeže.

Paľovi Ušákovi Olivovi už dvadsaťtri rokov obec Kátlovce, Základná škola s materskou školou Paľa Ušáka Olivu, Farský úrad Kátlovce, sestra Hana Ušáková-Kostolanská, Teodor Križka, básnik, predseda poroty, ďalší nadšenci, všetci spolu stavíme živý pamätník jeho poéziou. Súťaž *Kátlovce Paľa Ušáka Olivu* v prednese aj tvorbe poézie pre základné a stredné školy zo širokého regiónu. Moje skromné srdce, pridať niečo chce, dar pridanej hodnoty, príbehy, vyznania osobností, ktoré približujú Paľa Ušáka Olivu.

Hana Ušáková-Kostolanská, sestra básnika, sa príkladne a veľmi obetavo stará o zachovanie odkazu, diela svojho brata, kňaza a básnika. S Obecným úradom

Kátlovce dokázala priam nemožné. Vďaka nej máme zozbierané celé dielo básnika roztratené po rôznych časopisoch, v ktorých publikoval: Rozvoj, Kultúra, Elán, Pero, Prameň a i. pod rôznymi pseudonymami: Ivo Martinovič, Milo Jurišov, Mirko Hrázdecký, Paľo Oliva, M. H. Kátlovský. Pani Hana Ušáková-Kostolanská s úctou a vďačne darovala doc. PhDr. Imrichovi Vaškovi, dekanovi FF KU v Ružomberku, vzácny portrét P. U. Olivu, aby sa vrátil medzi svojich. Sestra básnika bola dojatá, rozprávalo jej srdce a v jej pohľade svietili hlboké, nezabudnuteľné oči Paľa Ušáka Olivu.

Miestny odbor Matice slovenskej v Trnave, Literárny klub Bernolák v Trnave, predsedníčka Dr. Adriena Horváthová a Margareta Partelová pravidelne prichádzajú do Kátloviec spolu so súťažiacimi celoslovenskej súťaže o *Cenu Slovenského učeného tovarišstva* na literárnu turistiku do rodného domu básnika, kde nás čaká s nádherným príhovorom pani Hana Kostolanská-Ušáková, sestra básnika. Pán Imrich Jesenský, obdivovateľ P. U. Olivu, opísal stromy na týchto pamätných miestach. V Kátlovciach je to olivový strom, dokonca z olivy zaštepil a zasadil strom až na východe Slovenska. Paľko svoj sen sníva v srdci Slovenska v Poprade časť Veľká, na východe s láskou rastie zaštepená oliva z Kátloviec, z rodiska básnika, kde pri rodnom dome v záhrade, vďaka Hanke Ušákovovej, sestre básnika, rastú olivy a darí sa im, tak ako súťaži. V záhrade pri rodnom dome básnika sme zažili duchovné stretnutie s P. U. Olivom, slávik v záhrade spieval, keď som poeticky prerozprávala príbeh p. Jesenského. Aj nebo bolo prajné, vnímali sme pozdrav básnika z oblakov. Sú to nezabudnuteľné chvíle stretnutia s básnikom.

Prof. Július Pašteka – zostavil vedecké dielo, ako obláčky bledomodrá biblia, dvojdielne dielo o živote a diele básnika Paľa Ušáka Olivu. V jubilejnom roku narodenia básnika znova vychádza toto obdivuhodné dielo.

Dr. Monika Kekeliaková – štyri roky sa systematicky venovala Paľovi Ušákovovi Olivovi v rámci svojej vedeckej práce. O básnikovi úspešne obhájila dizertačnú prácu na FF UK v Bratislave u prof. Jána Zambora.

Rudolf Dilong: „Vzlet a extáza v Bohu, pokorenie sa pred majestátnom Božstvom, pred milosťou a darom Božími sústreďuje sa na hľadanie vyššieho bytia – Boha, cez hlbokú mieru pokory. Prostredníctvom vlastnej oddanosti a pokory nachádzame silu stať sa lepšími.“

Peter Lippert: „Ty si, Bože, stvoril človeka a niektorí sa ti veru vydarili. Ich duše sú neustále s nami, svieže a mladé, plné ďalekých tušení a čistých snov, obdarené neomylnou túžbou, vôľou a odvahou, keď si na tých ľudí pomyslím, viem, čím človek môže byť a prečo ho miluješ a že si ho stvoril.“

Oslavou storočnice narodenia Paľa Ušáka Olivu je i vydanie zbierky *Raj je jar* od Margarety Partelovej s doslovom Jána Gallika. Je oslavou kňaza a básnika, oslavou nadčasovej poézie, ktorá má čo povedať nám všetkým. Kátlovčania, buďte hrdí na svojho veľkého rodáka Paľa Ušáka Olivu, kňaza a básnika. Nielen Kátlovčania, ale všetci, prahnúci po kráse slova, ktorí sme si prišli pripomenúť pirátov krásy,

Janka Silana, Paľa Ušáka Olivu, Mikuláša Šprinca, neúnavných hľadačov Božej krásy. Hlboká, duchovná, nadčasová poézia Paľa Ušáka Olivu, ktorá nám odníma strach, s pokorou pokojne s úsmevom na perách nás (pre)vedie až k prahu smrti, až za človečie bytie, ba až v nebeskú diaľ, vysnený raj. **Raj je jar, jar duše...**

Kontakt:

Margareta Partelová
Parašutistov 10
917 01 Trnava
m.partelova@orangemail.sk

PIRÁTI KRÁSY V LISTOCH A POÉZII JANKA SILANA

Edita Prihodová

Abstract: The purpose of the contribution is creating synthesis of literary-historical knowledge of literary group called Pirates of beauty, on the basis of archive documents. The author comes from existing knowledge of the topic and enriches it with information obtained from the survival letters and still unpublished poems by Janko Silan. She interprets the literary-historical facts and puts them in order with the context of the period. The purpose of the contribution is the most possible complexity of knowledge of the literary and cultural activity of all the authors (Paľo Oliva, Mikuláš Šprinc, Janko Silan, Števo Schelling, Ján Kováč) and also of the group as a whole. On the basis of the synthesis, she weighs an expressive value of the term Pirates of beauty.

Keywords: pirates, beauty, motive, literary group.

Pomenovanie skupiny literárne tvorivých bohoslovcov zo seminára v Spišskej Kapitule ako pirátov krásy sa v literárnohistorických syntézach medzivojnovnej literatúry a špeciálne katolíckej moderny uvádza s rozpakmi.¹ Nie je natoľko obsahovo široké, aby sa mohlo považovať za synonymum katolíckej moderny a pre príznakový novoromantický odtienok nemá ani stylistickú predispozíciu stať sa vecným literárnohistorickým termínom. Pojem vznikol „zdola“, označili sa ním samotní členovia skupiny a fungoval najmä v neformálnej a neoficiálnej osobnej komunikácii. Predsa sa však zachoval v poézii týchto katolíckych básnikov a ich vzájomná korešpondencia, ktorá sa nachádza v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice

¹ Stanislav Šmatlák uvádza pojem piráti krásy v súvislosti s Paľom Ušákom Olivom a jeho zbierkou *Oblaky*. Okrem neho uvádza ako ďalšieho piráta krásy Janka Silana (Šmatlák, 2001, s. 352). Július Pašteka sa v syntetickej publikácii *Tvár a tvorba katolíckej moderny* odvoláva na spomienky Jána Kováča, ktoré uverejnil aj v *Súbornom diele Janka Silana VIII*. Ján Kováč vymenúva päť členov skupiny piráti krásy. Sú nimi: Paľo Oliva, Mikuláš Šprinc, Janko Silan, Števo Schelling a on sám. Ich cieľom bolo „*hľadať a objaviť krásu v slove, krásu v prírode, krásu v Božom stvorení*“ (Pašteka, 2002, s. 190 – 191). Július Pašteka uvádza, že skupina sa inšpirovala nekonvenčným francúzskym spisovateľom Léonom Bloyom, Giovannim Papinim a Jakubom Demlom (Pašteka, 2002, s. 191). Informáciu o zložení básnickej skupiny uvádza v jednotlivých literárnych portrétoch aj Milan Hamada v knihe *Poézia slovenskej katolíckej moderny* (Hamada, 2008, s. 634, 636). Inak alebo viac literárna história s termínom piráti krásy nepracovala.

v Martine, svedčí o podobnom životnom pocite mladých básnikov – bohoslovcov, o ich spoločných plánoch a kultúrnych podujatiach. V referáte sa budem usilovať o literárnohistoricky presnejšiu selekciu osobností, času a tvorby, ktoré patria pod zastrešujúci termín piráti krásy.²

1. Inštitucionálny kontext

Vysoká škola bohoslovecká v Spišskej Kapitule bola v medzivojnovom období na vysokej intelektuálnej a duchovnej úrovni. Zároveň poskytovala aj prajné, ľudsky rozvíjajúce prostredie. Ján Vojtaššák (1877 – 1965), ktorý bol spišským biskupom od roku 1921, sa postaral o to, aby teológiu prednášali intelektuálne fundovaní a v súčasnom myslení rozhladení profesori, preto ich posielal študovať na renomované zahraničné univerzity a na Spišskú Kapitolu pozýval vyučovať aj zahraničných profesorov. Vzhľadom na to, že katolícka teológia sa pred II. vatikánskym koncilom (1962 – 1965) prednášala a vyučovala v latinčine, nebolo zložité preniesť zahraničné skriptá a knižné zdroje aj na slovenskú teologickú pôdu. Za prejav prezieravého či veľkorysého prístupu Jána Vojtaššáka ako spišského biskupa možno považovať aj to, že prijal na štúdium bohoslovie chudobného a chorľavého študenta Jána Ďurku, debutanta s básnickým menom Janko Silan, ktorého nechceli prijať na teológiu do Trnavy a odmietli ho medzi seba prijať aj františkáni.

Špecifikom Kapituly bolo, že viacero teológov – profesorov inklinovalo k umeniu. Rektor seminára Ferko Skyčák (1899 – 1945) spájal prednášky z filozofie s dejinami umenia. Cirkevný právnik a historik Jozef Špirko (1896 – 1954) sa zaoberal aj kultúrnymi dejinami a cirkevným umením. Jozef Kútnik Šmálov (1912 – 1982), ktorý neučil priamo na teologickej fakulte, ale na učiteľskom ústave, ale taktiež spoluvytváral intelektuálne prostredie Spišskej Kapituly, v sebe spájal literárno-kritickú intuíciu i erudíciu. A Ladislava Hanusa možno považovať za prvého teológa kultúry na Slovensku. Iste aj vďaka prístupu svojich profesorov dostávali študenti bohoslovie nielen informácie z dejín umenia, ale aj povzbudenie k tomu, aby sa aj sami zaoberali nielen teológiou, ale aj širšou kultúrou.

Svedčí o tom aj bohoslovecký literárny Spolok sv. Pavla apoštola, ktorý v tom čase na teologickej fakulte existoval. Žiaľ, archív Vysokej školy teologickej v Spišskej Kapitule bol v období „budovania socializmu“ zničený, preto nie je možné získať komplexný obraz o tom, ako spolok fungoval, ani podrobnejšie informácie o bohosloveckej formácii Janka Silana na Spišskej Kapitule. Sme odkázaní na poznatky, nachádzajúce sa v zachovaných listoch, v spomienkach pamätníkov, z ktorých sa

² Vybrané dokumenty, o ktoré sa v príspevku budem opierať (t. j. tri vybrané listy a tri básne), budú publikované v knihe *Básnické dielo Janka Silana*, ktoré vychádza ako súčasť edície Knižnica slovenskej literatúry. Zostavený zväzok sa aktuálne nachádza vo vydavateľstve Kalligram Bratislava a bude odtlačený ešte v roku 2014.

o literárnom Spolku sv. Pavla apoštola, ako aj o Silanovi ako bohoslovcovi dozvedáme iba útržkovite. Isté je, že spolok bol založený roku 1920 a okrem prehlbovania teologických poznatkov upriamoval pozornosť bohoslovcov na kultúrnu činnosť (Hleba, 1993, s. 11). Spolok sa pravdepodobne primárne orientoval na náboženskú literatúru, pretože Janko Silan spomína, že roku 1937 sa stal predsedom spomínaného spolku a že jeho členovia prekladali alokúciu pápeža Pia XII. k seminaristom a poslali ju na uverejnenie do časopisu *Dobry pastier* (Silan, 1966).

Bohoslovci s literárnym talentom vytvorili samostatný literárny krúžok s romantizujúcim názvom – piráti krásy. Patril medzi nich Štefan Schelling (1908 – 1959), Paľo Oliva (1914 – 1941), Mikuláš Šprinc (1914 – 1986), Ján Kováč (1915 – 1998) a Janko Silan (1914 – 1984). Skupina pirátov krásy, bohoslovcov a priateľov poézie musela vzniknúť už roku 1937, čoskoro po prestupe Paľa Olivu z bratislavskej teologickej fakulty na Spišskú Kapitulu (25. 2. 1937), pretože Štefan Schelling, najstarší z nich, roku 1938 teologické štúdium ukončil a bol vysvätený na kňaza. Túto neformálnu literárnu skupinu spájalo priateľstvo a láska k literatúre, spoločné sny a vydavateľské plány. Paľo Oliva svoju jedinú vydanú básnickú knihu *Oblaky* (1939) venoval „priateľom pirátom“ a v úvodnej poznámke k nej napísal: „*Pod spišským nebom zapadol som do hĺstky priateľov, s ktorými som hľadal rajskú tvár vecí. (...) Ktorísi z nás raz po bezsennej noci pomenoval nás pirátmi krásy. Rozleteli sme sa ako čierni havrani do noci*“ (Oliva, 2004, s. 66). Podobné známky vzájomnej spriaznenosti nájdeme v diele každého z pirátov krásy.

2. Rekapitulácia literárnej činnosti pirátov krásy

Aj keď sa viacero plánov pirátov krásy neuskutočnilo³, lyriku, ktorú traja z nich (Janko Silan, Paľo Oliva, Mikuláš Šprinc) knižne napísali už počas teologického štúdia alebo čoskoro po kňazskej vysviacke, možno nazvať poéziou pirátov krásy (Janko Silan: *Rebrík do neba*, 1939; *Sonety májové*, 1939 – 1940; *Slávme to spoločne*, 1941; Paľo Oliva: *Oblaky*, 1939; Mikuláš Šprinc: *Ozveny v samotáč*, 1939). Vydania básnických zbierok sa vyznačovali vysokou knižnou kultúrou. Grafiku viacerých zbierok urobil Rudolf Fabry. Piráti krásy na pôde seminára organizovali besedy, literárne večery, na ktoré prichádzali hostia zvonku, pravidelne študenti a študentky z učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule a v Levoči. Z ďalšej, nebásnickej tvorby pirátov krásy treba spomenúť články Števa Schellinga, ktorými informoval o katolíckych spisovateľoch v zahraničí,⁴ jeho redaktorskú prácu v edícii

³ Napríklad nevznikol časopis *Pirát* ani edícia *Albatros*, nevedno, či 12 sonetov Mikuláša Šprince, ktoré v rámci nej plánovali vydať ako prvú zbierku, autor zaradil do debutu *Ozveny v samotáč* alebo sa stratili s inou tvorbou po jeho odchode do exilu.

⁴ Aspoň niekoľko z nich: *Léon Bloy*. In *Gaudeamus*, roč. 2, 1937, č. 6, s. 45 – 46; *Jakub Deml jubiluje*. In *Kultúra*, roč. 10, 1938, č. 9 – 10, s. 208 – 210.

Slovo v Trnave vo vydavateľstve Fr. Urbánka, v rámci ktorej v rokoch 1939 – 1942 vyšli zbierky pirátov krásy. Z nebásnickej činnosti Janka Silana možno uviesť edíciu zborníka kondolenčných básní *Requiem za Andreja Hlinku* (Trnava: Fr. Urbánek, 1938). Od roku 1940 prekladal latinské liturgické hymny a uverejňoval ich v časopise Svetlo, ktorý bol tribúnou liturgického hnutia na Slovensku. Mikuláš Šprinc, Ján Kováč a Ladislav Hanus spoločne preložili knihu moderného nemeckého náboženského spisovateľa Petra Lipperta *O láske a bolesti* (Trnava: Fr. Urbánek, 1940, 1941, 1942). Kniha bola čitateľsky veľmi úspešná, o čom svedčí fakt, že boli odlačené až tri po roku nasledujúce vydania.

Posledným spoločným projektom pirátov krásy bola pietna kniha *Tak umieral básnik Paľo Oliva* (1942). Vydali ju pri príležitosti skoršej smrti Paľa Olivu, talentovaného básnika, ktorý ako novokňaz (vysvätený vo februári 1939) ochorel na tuberkulózu, ktorej 1. marca 1941 podľahol. Okrem spomienok ostatných pirátov krásy, v ktorých rezonuje ich skúsenosť tvorivého priateľstva, prináša kniha viaceré Olivove dovtedy nevydané básne. Pietna kniha, ktorú redigovali spoločne Janko Silan a Mikuláš Šprinc, zviditeľnila Paľa Olivu, ktorému dovtedy verejnosť nevenovala veľkú pozornosť.

3. Piráti krásy vo svetle zachovanej korešpondencie

V priateľstve týchto bohoslovcov bolo nielen duchovné spojenectvo, ale aj čosi z bohémstva a novoromantického gesta. Autenticky to dokladuje ich vzájomná korešpondencia. V Literárnom archíve SNK v Martine je zachovaných niekoľko listov, ktoré majú charakter listovej komunikácie medzi členmi literárnej skupiny. Autorom prvého z citovaných listov je Janko Silan, ktorý 29. 12. 1939, teda počas vianočných prázdnin, písal zo Spišskej Kapituly Števovi Schellingovi: „Milý môj Števo! (...) Mám od auditorky kľúč, tu sa vždy zamknem a tu tak rád si každodenne pomeditujem a pospomínam na všetky milé duše, ktoré mám rád, teda aj na Teba. Tu som prežil aj tieto vianočné sviatky, tu v samotáč a vo večnej nostalgii, prišiel sem niekedy Števo, Paľko a aj Miki Šprinc, tu sme oslávili aj Števove meniny v šere a s mandolínou... Ináčej Božie Hody Vianočné boli teraz pre mňa jedny z najsmutnejších, ,co ti budú o tom vyprávať? – (...) po sviatkoch ideme ešte dva dni na prednášky, potom po Troch Kráľoch sa začnú tie obávané preparácie, tohoto roku to bude horšie než vlani, vlani to bola hračka, teraz treba sa mi naučiť, pravdaže povedľa filozofie, cez 300 strán fundamentálky, z toho som 200 strán ešte ani nečítal...

Ináčej, keby som sa Ti mal chváliť, ako sa mávam, musel by som mlčať... Jeseň bola veľmi smutná, som chorlavý, som prepracovaný, som na nič; kým vlani som vydržal študovať od úsvitu do noci, teraz nemôžem študovať sústavne a intenzívne ani hodinu, no o tomto je zbytočné písať. Len tolko spomínam, keď to tak bude ďalej pokračovať, nuž – ako to Miki Šprinc mi vravieva – do konca školského roku sa sta-

ne zo mňa iba púha idea... Keď to nie, a keď iba oslepneme s Mikim, nuž pôjdeme z kraja do kraja, on bude vyhrávať na mandolíne a ja budem skladat' trubadúrske pesničky... Verím ešte, že sa nájdú vždy ľudia dobrej vôle a vždy dostaneme aspoň skyvu tvrdého chleba... A keď sa zvečerí, keď bude nadchádzať mrazivá noc so svojou clivostou a chladom, budeme si pýtať po farách kúsok nocľahu dakde v maštali, atď... Každý deň o tom medituje a nenachádzame slov od rozochvenia a smútkov nad neistými budúcimi dňami...

Píše Ti v tomto liste aj Števo aj Palko, nahovoril som ich oboch, aby včul cez férie Ti napísali pár riadkov, lebo keď prídu preparácie, koniec bude všetkým písачkám, môj duktor je Debnár, nemožno cez štúdium písať, ako sme to vlni robili. Od februára novým p. prefektom bude p. Stanislav, učič bude dogmatiku a bibliku a tie kadejaké žvá...

Prepáč, že Ti píšem iba na stroji, no mám tu ešte viacej vecí dnes vybaviť a času veľa neni.

Pozdravujem si Ťa čo najsrdečnejšie, pozdravujem si Ťa dlho a rád v spomienkach, milý Dominik, nezabúdaj, že tu pod spišským nebom sú spomienky po väčšine iba mlčanlivé, no tým vrúcnejšie a úprimnejšie, tým belšie a sladšie...“ (Silan, 29. dec. 1937).

List nám umožňuje spoznať Janka Silana a jeho priateľov v priamej, neoficiálnej študentskej komunikácii. Z listu zavanul duch novoromantického rozporu: byronovský pocit vyhanstva (a či pirátstva) pisateľ aktuálne a intenzívne prežíva. Ten sa križi s odvolávkou na trubadúrov, čo dopĺňa obraz pociťovanej subjektívnej vydedenosti so zameraním a jeho transcendovaním prostredníctvom literárnej tvorby.⁵ Takéto duchovné územie patrilo pirátom krásy. Oslobodzovalo ich z úzkych, disciplinovaných priestorov seminára a poskytovalo im náhradný svet vyhancov bitých osudom a ranených krásou.

Podobnú, snáď ešte uvoľnenejšiu štýlovú podobu má list, ktorý piráti krásy napísali Rudolfovi Dilongovi v roku 1937 (list nie je datovaný, ale z informácií, ktoré sa v ňom nachádzajú, sa dozvedáme, že pochádza z obdobia po februári 1937). Okrem ich vzájomnej spriaznenosti sú v liste cenné vecné informácie. Janko Silan presne datuje prestup Paľa Olivu z teologickej fakulty v Bratislave do Spišskej Kapituly a uvádza Prešov ako miesto účinkovania Rudolfa Dilonga v roku 1937, čo sa v jeho životopisoch neuvádza: „Nie ČTK lež Čaptavá kancelária surrealistických babrákov zo Števovej cely hlási tieto správy: Tok halucinácií Janka Silana vyschol. A kuvici vraj vydochli. A preto kontakt s prešovským mladým svadobníkom bol zre-

⁵ Jana Juhásová sumarizuje autorov slovenskej medzivojnovnej literatúry a špeciálne katolíckej moderny, ktorí vo svojej tvorbe aktualizovali postavu trubadúra. Vychádzajú zo štúdií Viliama Turčányho uvádza ako podstatné znaky trubadúrskej poézie oslavu čistej lásky k žene, oslavu vlasti, ktorá sa transformuje do kultivácie domáceho jazyka. Trubadúri vyznávali dvojité ordo: mravné (duchovné) a estetické (Juhásová, 2012, s. 166).

tušovaný (...). Haló, haló, senzačný správu bol dostal tajomník čudáckej kancelárie: Henrich, alias Paľo Oliva stal sa zákonným a právoplatným obyvateľom spišského seminára od 25. februára 1937. Upozorňuje preto Čaptavá kancelária spisovateľa Štefana Polanu, že jeho román v skutočnosti, v životnom dení, má dramatickejší spád, ba už aj vyvrcholil, upozorňuje, a pokladá si za najháklivejšiu povinnosť upozorniť naveky pána spisovateľa, že hrdinovia jeho románu, Henrich a Oliveria už spievali dávno labutiu pieseň, aliis verbis: v onom románe je to aliter, v praxi a fakticky je to totaliter aliter. (...) Paľo Oliva radí tajomníkovi Čaptavej kancelárie oznámiť do Prešova, nech nepokračuje sa ďalej v písaní románu, on podá príležitostne informácie sám. (...) Pozdravuje Paľo, pozdravuje Števo, pozdravuje Janko milovaného pátra“ (Silan, 1937).

Z listu vidíme, ako mladým bohoslovcom splyval literárny a žitý svet: literárne postavy oživali, živí ľudia sa stávali literárnymi postavami. Janko Silan v krátkom úryvku naráža na svoju debutovú zbierku *Kuvici*, na úspešnú zbierku básní Rudolfa Dilonga *Mladý svadobník*, na jeho román *Dve doby*, ktorý pod pseudonymom Štefan Polana uverejňoval na pokračovanie v časopise Prameň. Mená dvoch hlavných postáv románu nápadne korešpondovali s pseudonymami Paľa Ušáka (Oliva, Henrich).

Piráti krásy boli bohoslovcami, ktorí už pred vstupom do seminára uverejňovali svoje básne, články, kritiky alebo preklady v časopisoch. Janko Silan mal už navyše vydanú svoju debutovú zbierku *Kuvici*. Ladislav Hanus vo svojej spomienkovej knihe na Jozefa Kútника Šmálova uvádza aj kapitolu o Jankovi Silanovi, v ktorej zreteľne poukazuje na zložitú jeho začleňovanie sa do nového prostredia – to, čo sme mali možnosť vnímať zo strany študenta – bohoslovca, je nasvietené zo zorného uhla učiteľa, spirituála: „Vôbec nebol z bezproblémových. Dost ho tiesnil ten seminár, všetky jeho kúty-priestory, celý jeho režim. Tak ho bolo možno charakterizovať, a to nielen pre seminár, ale pre celý život: sloboda bola jeho náruživosťou. Tiesnilo ho každé viazanie – veď koľko ráz sa proti nemu búril. Búril sa proti ústavnému poriadku. Plný rozporov bol tento mladý bohoslovec. V komunite seminára bol básnikom. Všetci to uznávali a vážili si ho. Ale on sa priečil proti tomu, napríklad, keď rektor (vtedy dr. Ferenčík) ho zavše molestoval, aby zložil príležitostnú báseň, keď sa chystala dajaká oslava. „Len na to som, aby som hockedy, na rozkaz, strúhal básne?“ Aby sa celá jeho poézia scvrkla na „príležitostnú“? Podľa neho tam hore chýbala úcta pre poéziu. Celý svoj vzdor vložil do básne *Spišská Kapitula*“ (Hanus, 1992, s. 151 – 152).

Neboli to iba plané sny, ale skutočné zaniechanie pre kultúrnu aktivitu a literárnu tvorbu, ktoré piatich seminaristov spájalo. Výrečne o tom vypovedá tretí list Janka Silana, ktorý napísal Štefanovi Schellingovi v decembri 1938: „Milý môj Števo, píšem Ti o tej našej edícii, o ktorej sme už mnoho porozprávali aj vtedy, keď ešte Ty si bol v seminári. V poslednom čase som veľa o tom debatoval s Mikim (s Mikulášom Šprincom, pozn. E. P.) a došli sme k takýmto záverom: Aspoň tak skromne a sprvoti v celkom malých rozmeroch. Naša edícia nech sa volá ALBATROS, až proti tomu Ty

by si nič nenamietať, tak sme ju s Mikim pokrstili. Prvé číslo nech je toto: to navrhujem ja a za tým stojím: Mikiho 12 sonetov, ktoré teraz v jeseni napísal. Vec dobrá a ozaj hodnotná, básne štýlu rilkeovského, tak trochu srdečného ‚systému‘ a je to tak obsiahle ako Zimní sonety od Ivanova, čo vyšli v Starej Říši. Miki je tiež za to, aby prvé číslo bolo toto, teraz ide len o to, či Ty súhlasiš a či by si formálne Ty sa nepodujal na to, aby si bol redaktorom tej edície ALBATROS, ja ním nemôžem byť, lebo ja som ešte len bohoslovec, Miki tiež nie, lebo prvá knižka, čo by sme vydali, je jeho a to by potom tak vyzeralo, ako by to bolo vyšlo jeho vlastným nákladom, keby jeho meno tam figurovalo ako vedúceho edície; tak teda najpovolanejší si len Ty, viacej ľudí, akcionárov sprvoti by sme ani nechceli do veci zainteresovať, stačí, keď budeme len traja a keď sprvoti budeme vydávať knižočky tak 20 – 30 stranové. Finančne: pár kelčikov dáš Ty, dám ja, kolko budem môcť, Miki hovorí, že on, keď už ide do pastorácie, že by vždy vedel odložiť groš pre edíciu, potom ja by som požobral po známych, u Heleny, u Maruše, u brata, nech by dali po sto korún, za to by potom dostali knižku, takže dúfam, že finančne by neboli také veľké nesnádze. Teda uzhodli sme sa, ja a Miki, že by sme Teba popýtali, keď si už vonku zo seminára, aby si napísal Muchovi do Meziríčí o prospekty, kolko by tak asi stála taká malá knižočka, 12 sonetov a jeden obrázok tam bude, to má urobiť Margo, teda kolko by to stálo a aké splátky by nám poskytli. Nemysli si, Števo, že by dlžoba Tebe ostala na krku, podujímame sa na to traja, Ty, Miki a ja, a to sa už dá dačo robiť. Ja nemyslím, že peňažité výlohy by boli také veľké, keďže prvé čísla našej edície ALBATROS by boli tenučké a tlačiť by sa mohli len v 300 – 400 exemplároch, netreba viac. Tolko by sme popredali, keby sme sa všetci venovali rozširovaniu. Druhé číslo by si mohol pripraviť Ty dačo, nejaký chutný preklad, to by mohlo vyjsť k Vianociam 1939, tak sme sa s Mikim rozprávali, a tieto Mikiho sonety by vyšli k Veľkej noci, teda teraz na jar. Teda informuj sa, Števo, a zdeľ mi svoje poznámky. Miki spomínal, že Michael Florian by mu vytlačil tieto sonety, takže by platil len sadzbu a papier, ale Miki sa to hanbí poslať do Starej Říše. Ja by som bol za to, aby toto prvé číslo edície vytlačil Michael, ale čo mám s Mikim robiť? Nechce a nechce! – Nech Ťa ani to neprekvapuje, že práve Mikiho básňami by som chcel začať našu edíciu; básne sú ozaj dobré a hercig a smele možno nimi začať edíciu, nič to za to, že Miki ešte nič nevydal knižne a že je ešte neznámy v slovenskej verejnosti, nám nejde o popularitu, nám nejde o dav, nám ide o tvorbu a ozaj o krajšiu slovenskú poéziu, my musíme začať bez ohľadu na verejnú mienku literárnu tu na Slovensku, nám nesmie ísť o to, aby nás kadejakí kritičkovia potlapkávali v chválospevoch, a nesmie nás zroniť ani to, keď nás nepochopia a nám nabrýzgajú, hovorím, opakujem znovu: nám najmenej má ísť o to, ako nás prijmú, nám má ísť predovšetkým len o to, aby sme pozitívne tvorili, aby sme začali novú éru na Slovensku, aby sme sa postavili na vlastné nohy, aby sme začali nové, ozajstné tvorenie na základe iných kritických merítok, než aké sa doteraz na Slovensku uplatňovali, nám musí ísť o to, aby sme aj u nás na Slovensku začali vydávať Dobré Dílo.

Napíš aj o tom, či by si mohol niečo pripraviť Ty, dajaký preklad, ako druhé číslo našej edície; keď nie, nuž by musel znova Miki ho vyplniť, on chce preložiť od Rilkeho „Listy mladému básnikovi“, to je taká chutná, priebojná knižička.

Toto som Ti chcel už prvej zdeliť, ale nemal som Ti kedy teraz písať, keď sme mali samé škábele teraz pred sviatkami. Tak až dnes Ti píšem tento list, už vlastne včera som sa prichystával, ale mal som takú psovskú náladu, že som nebol schopný ani rozmýšľať, chodil som ako opitý a bez seba, veď to už tak býva pred sviatkami, ja si nikdy neviem zvyknúť na tie prázdniny tu v seminári, vieš, že vlni som bol opitý a že to len preto, lebo som mal veľké smútky a ešte väčšiu nostalgiu po domove. Včera sme sa aj kúpali, ani kúpať sa mi nechcelo, poslal som si zástupcu, a ja až o pol šiestej som išiel do vane, tam som meditoval o márnosti a o márnotratnosti všetkého. Aké budú tieto vianočné prázdniny – fras ho zná! Jedno je isté, že budú smutné, ja nehrám karty, ja nefajčím, ja neznám divadelné výstupy, ja nespievam, ja už ani nepijem, ja chodím len do tejto auditorky, do tejto nostalgickej auditorky a už to len dajako bude. Som gardistom svojich smútkov a čože ma po svete!“ (Silan, dec. 1938).

List je autentickým dokumentom, z ktorého sa dozvedáme, aké konkrétne cesty pre kultúrnu tvorbu hľadali piráti krásy v prostredí spišského seminára, ale aj aké ciele a motivácie ich k tomu viedli. Informuje nás o plánoch Janka Silana, Mikuláša Šprinca a Štefana Schellinga založiť novú vydavateľskú edíciu sústredenú na krásnu literatúru. List je ďalej svedectvom o inšpiráciách a inšpirátoroch, predovšetkým, že sa bohoslovci opierali o kultúrne projekty katolíkov v Čechách a na Morave.

4. Piráti krásy vo svetle poézie Janka Silana

Motív pirátov vstúpil aj do básnických textov Janka Silana. Niektoré básne s explicitným či implicitným motívom pirátstva zaradil do zbierok, ktoré prešli jeho redakciou (b. *Prechádzka*, b. *Návšteva 2*, b. *Keď v Tatrách prší* zo zbierky *Kým nebudeme doma*), avšak viacero básní Janko Silan nechal v rukopise. Z nich je pozoruhodná sonetová báseň *Jak je to ozaj zvláštne* zo zbierky *Sonety májové*. Cyklus básní *Sonety májové* pochádza z rokov 1938 – 1940 a bol venovaný jedinej konkrétnej adresátke, Angele Jindovej. Výber z lúboštných básní venovaných Angele bol so súhlasom adresátky odtlačený najprv časopisecky: redaktor Kultúrneho života Marián Reisel publikoval „*aspoň na ukážku*“ (Reisel, 4. – 10. 3. 1993, s. 10) niekoľko básní pod názvom *Som zasypaný tmami*. Teodor Križka v Kultúre (15. júl 1998, s. 8 – 10) odtlačil 18 sonetov. Následne Július Pašteka v *Súbornom diele Janka Silana* 8 uverejnil spolu 25 básní *Sonetov májových*, pričom predpokladal, že ide o kompletnú zbierku. Celá zbierka sonetových básní, ktoré básnik nazval *Sonety májové*, ktorá sa nachádza v LA SNK v Martine, však obsahuje 54 sonetov rozdelených do 3 kompozičných častí (Silan, 1939/1940). Nasledujúci sonet je tre-

tím sonetom zaradeným do 3. kompozičnej časti, v ktorej cítiť oslobodzovanie sa od intenzívnej, ale vlastníckej lásky k Angele.

„*Jak je to ozaj zvláštne
nevedieť vlastne, jak to je.
Kto chodil často na zboje
za Krásou, iste zväžnie*

*a začne večne smútiť
nad obličajmi tajomstiev
hôr, vtákov, stromov, snov a diev.
Tu neslobodno nútiť,*

*by sklonili sa k nám
a povedali svoje mená.
Dnes na nič sa už nepýtam.*

*Ni Teba na nič, rozumieš?
Plápolaj, ako každá žena,
TAJOMNÁ v Kráse, v láske tiež.“
Leopoldov 21. VIII. 1940*

Implicitný, ale predsa pomerne zreteľný motív piráta krásy sa nachádza v prvej strofe: „*Kto chodil často na zboje / za Krásou, iste zväžnie.*“ Pre lyrický subjekt je už príznačný určitý odstup od pirátstva a postupné získavanie slobody, ale aj darovanie slobody bez tlaku a nátlaku: „*Tu neslobodno nútiť / by sklonili sa k nám / a povedali svoje mená.*“ Vnútorňá sloboda je vykúpená zväžnením a smútkom, ale lyrickému subjektu priniesla aj pozitíva – stajomnenie a zosobnenie reality. Vypovedá o tom metafora obličajov, t. j. tvárí tajomstiev, ktorými sa nemyslí duchovná, ale pozemská realita „*hôr, vtákov, stromov, snov a diev*“. Je to nový, oslobodzujúci a od tenzie uvoľňujúci typ poznania, odlišný od racionálneho poriadku, ktorý je svojím spôsobom mocenským a vynucujúcim. Nakoniec v pointe ostanú tri zvýraznené hodnoty: tajomstvo, krása, láska, ktoré sa vzájomne prelinajú tak, že sú sémanticky neoddeliteľné.

Pozoruhodná a v rámci Silanovej tvorby aj jedinečná je báseň *Ona je nahnevaná* (Silan, 14. apr. 1942). Báseň je štylizovaná ako emocionálne vypätá výpoveď ženy, lyrickej subjektky voči mužovi, pirátovi.

„ONA JE NAHNEVANÁ

*Ach, keby si bol pravý muž!
Ty, ty tak hlúpy pirát túlavý,
čo skapať dávno mals by už
raz omráčený treskom do hlavy.
Nechaj to všetko, jak je! Kuš!
Jak milý si len z dialnej dialavy.
Jój, v Tvojich prstoch dolámaný rúž,
rúž hôr a dolín našich voňavých.*

*Som chorá, sotva chápem zmysel
toho, čo padá, padá zvsyoka.
Ty skry sa v svojej diere, sysel,
voda sa valí, k Tebe premoká.*

*Na prvom strome by si visel,
keby som Teba mala ako otroka.
Jak hynieš hľadela bych z obloka.“
14. apríla 1942⁶*

Lyrická subjektka – žena je štylizovaná do pozície panej, ktorá má nad mužom nadvládu. Ten akoby bol vydaný do jej právomoci (aj keď báseň tenduje medzi modom reality „si“ a modom želania „keby“, aj možnosť želať si nemožné svedčí o potencialite moci). Cez štylizáciu lyrickej subjektky autor pomenúva lyrické ty – muža, ktorému je lyrická výpoveď adresovaná, ironicky a parodizujúco (hlúpy a túlavý pirát, sysel, otrok). V takomto ponižujúcom postavení je vydaný jej posudzujúcemu a odsudzujúcemu výroku, odmietaniu a trestu. Vzhľadom na dominantnú pozíciu ženy možno aj v tomto prípade uvažovať o trubadúrskom prototypе vzťahu, avšak v opačnej, deziluzívnej podobe. Zaujímavé je, že báseň sa skladá z 15 veršov, teda že jediným veršom vystupuje zo sonetovej formy. Jeden verš – to nie je taká plocha básne, bez ktorej by sa autor v tejto básni nezaobišiel. Zdá sa, že Janko Silan tým zámerne chcel porušiť žáner sonetu, ktorý si rezervoval pre skúsenosť úctivého, láskyplného obdivu voči žene a vzťahu medzi mužom a ženou založenou na vzájomnom zušľachťovaní a inšpirácii, ktorý zodpovedá trubadúrskemu prototypu (Juhásová, 2012, s. 166). Báseň svedčí o odstupe autora od seba samého, o schopnosti sebaironie, ktorá sa inak v oficiálnej (publikovanej) tvorbe objavila až v 60. rokoch.

⁶ V pripravenom zväzku *Básnického diela Janka Silana* sa vo verši „Jój, v Tvojich prstoch dolámaný rúž“ vyskytla chyba („Jój, v Tvojich postoch dolámaný rúž“), na ktorú v tomto príspevku upozorňujem a ktorú odstraňujem.

V jeho nevydaných *Lyrických denníkoch* sa nachádza takáto básnická rezonancia datovaná až do 60. rokov (24. jan. 1962):

„VZDYCH POSLEDNÝ SA NAVRÁTI
do hĺbok hlasov tajomných.
Prv nazvali nás: Piráti
Krásy – a tu som ostal z nich
sám celkom, sám a nerepcem,
že nepozná ma ani zem
ani les ani dedina.
A ľudia?
Času majú dost,
kým ja sa bojím o milosť:
Čo keď nám chýba jediná?“

Krátka, ale mimoriadne syntetizujúca báseň sumarizuje minulosť a súčasnosť v prelínaní osobného a nadosobného diania. Súčasnú vníma lyrický subjekt dejinne, v prúde času a skúseností, ale vo vedomí posledného horizontu dejín, ktorým je smrť. Vedomie smrti je implicitné, nepomenované, ale silne prítomné od prvého verša (posledný vzdych) až po posledný (postoj bázne, zameranie na jedinu, najdôležitejšiu milosť). Verše medzi týmito hranicami textu sú naplnené zmierlivým detenzívnym postojom. Ako vzdialene vyznieva bolestinstvo mladých teológov v porovnaní s týmto povzdychom osamelého starnúceho piráta krásy. Báseň je však zároveň svedectvom, že tvorivé priateľstvo zo štúdia bohoslovnia autor trvalo začlenil do svojej osobnej identity a histórie.

5. Záver

Aj keď motív piráta a pirátstva nie je v básnickej tvorbe Janka Silana dominantný ani kľúčový, predsa nám umožnil vyselektovať básne, ktoré sa viažu na skúsenosti počas autorovho štúdia bohoslovnia v Spišskej Kapitule – či už časom tvorby, alebo časom spomienky. Tieto básne a zachované listy nám umožnili spoznať málo známu, neoficiálnu, neformálnu, ale o to viac nefalšovanú ľudskú podobu básnika katolíckej moderny. Janko Silan dokázal v tvorivom básnickom slove vyjadriť osobne spirituálnu, pokojne meditatívnu polohu, ktorú literárna história v jeho tvorbe oceňuje najviac. Jeho pirátske básne sú svedectvom toho, že poézia bola pre neho zároveň priestorom vyrovnávania sa s bežnými skúsenosťami, bola priestorom ľudského zápasu, ktorý podstupoval vždy nanovo. Iste aj vďaka tomu jeho neskoršie spirituálne básne vyznievajú autenticky, pretože sa v nej spája horizontála s vertikálou, spiritualita bez popretia ľudskej skúsenosti.

Pomenovanie neformálneho literárneho krúžku spišských bohoslovcov ako pirátov krásy nechcelo (a ani v súčasnosti nemôže) konkurovať zaužívanějšíemu termínu katolícka moderna.⁷ Jeho rozsah sa ohraničuje na piatich bohoslovcov s literárnymi ambíciami v čase ich štúdia v Spišskej Kapitule, teda na roky 1937 – 1941. Krúžok pre nich znamenal ľudskú, ale i literárnu podporu. Avšak jeho subjektívny význam, na rozdiel od faktického a pomerne úzkeho ohraničenia, bol pre každého z nich ďalekosiahlejší. V ich životoch sa rozličným spôsobom vyplnili slová „*rozleteli sme sa ako čierni havrani do noci*“ (Oliva, 2004, s. 66). Čoskoro po smrti Paľa Olivu odišiel do emigrácie Mikuláš Šprinc (júl 1945). Pokiaľ to bolo možné, zostal v listovom kontakte s Jankom Silanom. S ostatnými dvoma priateľmi Janko Silan dlhodobo udržiaval osobné a pastoračné kontakty. Štefan Schelling bol po roku 1948 viackrát zatknutý štátnou bezpečnosťou. Pri krutom vyšetrovaní mu vybili zuby a poškodili sluch. Zomrel 28. 9. 1959 v Krivej na Orave. Janko Silan ho odprevadil na večnosť slovami: „*Ty nemôžeš ísť do pekla, Štefan. Nemal by si čím škripať, chýbajú Ti na to zuby!*“ (Misál, 2014, s. 19). Ján Kováč sa zaoberal prekladmi z latinčiny. Do slovenčiny preložil dielo sv. Augustína *Vyznania* (1942), ktoré mimochodom venoval Paľovi Olivovi ako výraz ich spoločných úsilí a plánov, duchovnú príručku sv. Františka Saleského *Filotea* (1946) a spolu s ďalšími dvoma prekladateľmi (Štefanom Dianom a Matejom Pätoprstým) preložil aj ďalšie Augustínovo dielo *Boží štát* (1948). Ako farár vo Východnej bol dlhoročným susedom Janka Silana, ktorý od roku 1949 spravoval farnosť vo Važci. Ján Kováč na pohrebe Janka Silana predniesol kázeň, ktorou sa so svojím priateľom, pirátom krásy, rozlúčil.

⁷ S básnikmi prvej vlny katolíckej moderny boli piráti krásy v prajnom osobnom vzťahu a listovom kontakte, ako sme to videli v liste Rudolfovi Dilongovi z roku 1938, ale aj z viacerých recenzií na jeho tvorbu. Števo Schelling prostredníctvom edičnej práce vo vydavateľstve Fr. Urbánka v Trnave nadviazal na iniciatívu trnavských katolíckych autorov okolo časopisu Prameň, ktorí edíciu Slovo založili (Koloman Geraldini, Rudolf Dilong). V rámci edície redakčne pripravil do tlače knihu Rudolfa Dilonga *Honolulu, pieseň labute* (Trnava: Fr. Urbánek, 1939).

Pramene:

- OLIVA, P. *Torzo literárneho diela*. Bratislava: Lúč. Libri historiae Slovaciae, Artes and litteris, 2004. ISBN 80-711-4460-6.
- SILAN, J. *Sonety májové*. 1939/1940. Martin: LA SNK, sign. 210 Z 2.
- SILAN, J. *List Rudolfovi Dilongovi*. 1937. Martin: LA SNK, sign. 77 B 4.
- SILAN, J. *List Štefanovi Schellingovi*. 29. dec. 1937. Martin: LA SNK, sign. 210 S 11.
- SILAN, J. *List Štefanovi Schellingovi*. dec. 1938. Martin: LA SNK, sign. 210 S 11.
- SILAN, J. *Ona je nahnevaná*. 14. apríl 1942.
- SILAN, J. *Vzdych posledný sa navráti*. 24. jan. 1962. Martin: LA SNK, sign. 210 AB 13.
- SILAN, J. *List kanonikovi Ladislavovi Škodovi*. Zima 1966.

Literatúra:

- HAMADA, M. *Poézia slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: Kalligram, Ústav slovenskej literatúry SAV, 2008. 668 s. ISBN 97-880-8101-125-2.
- HANUS, L. *Jozef Kútник Šmálov*. Poprad: Spišský kňazský seminár, 1992. 461 s. ISBN 80-7142-005-0.
- HLEBA, E. *Spišská Kapitula. Prameň viery, literatúry a kultúry*. Košice: Slovo, a. s., 1993. 96 s. ISBN 80-85291-11-8.
- JUHÁSOVÁ, J. Postava trubadúra v poézii básnikov katolíckej moderny. *Disputationes Scientificalae Universitatis Catholicae in Ružomberok*. 2012, roč. 12, č. 1/A, s. 165 – 170. ISSN 1335-9185.
- KRIŽKA, T. Namiesto slamy postlať lásku. *Kultúra*. 1998, roč. 1, č. 6, s. 8 – 10. ISSN 1335-3470.
- MISÁL, S. Piráti krásy. *Kapitula*. 2014, roč. 3, č. 2, s. 18 – 21.
- PAŠTEKA, J. *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. 1. vyd. Bratislava: Lúč, 2002. 592 s. ISBN 80-7114-370-7.
- REISEL, M. Som zasypaný tmami. *Kultúrny život*. 1993, roč. 27, č. 10, s. 10. ISSN 1335-6976.
- ŠMATLÁK, S. *Dejiny slovenskej literatúry 2*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2001. 559 s. ISBN 80-88878-68-3.

Kontakt:

PaedDr. Edita Príhodová, PhD.
Katedra slovenského jazyka a literatúry
Filozofická fakulta KU v Ružomberku
Hrabovská 1
034 01 Ružomberok
Slovenská republika
edita.prihodova@ku.sk

ŠPECIFIKÁ SILANOVEJ TVORBY V ROKOCH 1945 – 1948

Jaroslav Vlnka

Abstract: An ambition of a study The Particularity of Janko Silan's poetry in the years from 1945 to 1948 is to deepen the knowledge of poetic output of this member of the Catholic modernism. This study concentrate on the creative personality of Janko Silan and analyse the poetic collections from the second half of the 1940s, in which the author attempted a synthesis of civic engagement literature and the impulses of Christian Spiritualism. Concretely, analyse his post-war collections *Piesne zo Ždiaru* (1947) a *Úbohá duša na zemi* (1948), in which these tendencies resonate.

Keywords: catholic modernism, spitirualism, civic engagement, thematic preferences.

Roky od skončenia vojny do „víťazstva pracujúceho ľudu“, resp. nástupu komunistickej totality sú v literatúre často považované za obdobie pokusov o obnovu pluralitného modelu (Marčok, 1991, s. 64), ktorý dominoval v čase pred druhou svetovou vojnou. V tomto období (1945 – 1948) doznievala tvorba predstaviteľov nadrealizmu, katolíckej moderny a naturizmu, ktorí mali paradoxne ešte za vojny relatívne dobré podmienky na umeleckú sebarealizáciu, hoci sa niektorí z nich charakterizovali ako odporcovia vojnového slovenského štátu a nacizmu.

Situácia v povojnových rokoch, nielen na Slovensku, nebola v skutočnosti natoľko priaznivá, prevládali politicky nestabilné pomery, spoločnosť bola rozorvaná, zmietaná nenávisťou, rôzne skupiny sa preli o jej ďalšie smerovanie. Spoločenské vzťahy a plány sa v tom čase ešte len rodili.

Janko Silan v neistom čase utvárania nového politického zriadenia pokračoval v nábožensko-duchovnej línii svojej tvorby, naďalej sa zaoberal metafyzickými a spirituálnymi otázkami, no zároveň citlivo reagoval na podnety vonkajšieho sveta, vyjadroval sa k spoločenským procesom a dejinným pohybom. Hoci „žil тихо v ústraní, ponorený do rozhovoru so sebou a s Bohom, s človekom a prírodou“ a dovtedy „svojou poéziou nechcel preniknúť do vysokých kultúrnych sfér“ (Melicher, 1990, s. 16), turbulentné udalosti vojny a povojnových čias sa ho bytostne dotkli a nenechali chladným. Výsledkom jeho postoja je bizarná kombinácia až mysticky rozjímajúcej nadčasovej lyriky a časovej občiansky angažovanej poézie v bás-

nických zbierkach povojnového obdobia *Piesne zo Ždiaru* (1947) a *Úbohá duša na zemi* (1948). Vpád spoločensko-politických tém do poézie oslavujúcej prírodu a kresťanské hodnoty, milosrdenstvo a lásku je v týchto zbierkach zrejмый. Napokon, Silan na kresťanskom základe, resp. cez optiku svojho vierovyznania, vníma aktuálne udalosti a dianie. Básnik sa spoločensky angažuje, využívajúc pritom pre seba typickú silu ticha a náboženské presvedčenie. Niektoré básne glosujú celkom konkrétne javy a udalosti, aj ich kontroverzný obsah. Lyrický subjekt týchto básní sa opätovne nachádza v situácii samoty, ktorá mu umožňuje hlbšie sa ponoriť do svojho vnútra, dosiahnuť stav ticha, precítiť i pochopiť skutočnosť, v rozjímaní utriediť si myšlienky a názory. „*Smútok a radosť, ako dva vyvažujúce sentimenty, podmýňajú Silanovo slovo. K sentimentu sa pripája logos a etos, poznávajúci a hodnotiaci súd*“ (Kútnik Šmálov, 2004, s. 426).

Potvrďuje sa, že závažné dejinné pohyby, politické premeny a spoločenské dianie básnikovi neboli ľahostajné. Navyše, Silanova východisková pozícia nie je náhodná, ale zámerná. Pripomína slová jednej jeho básne: „*V tom tichu zosilnel mi hlas*“ (Silan, 1993, s. 7), čo dokazuje, že sa pokúšal vyjadriť, byť vypočutý a možno aj ovplyvniť chod verejných vecí.

V prvej z menovaných zbierok *Piesne zo Ždiaru* prevláda prírodná lyrika a tematizácia života pod Tatrami. Názov zbierky odkazuje k Silanovmu pobytu v Ždiari, kde pôsobil ako kaplán a prežil vojnu v rokoch 1941 – 1945. Časopriestor básní tejto zbierky je vcelku zreteľne identifikovateľný a vymedzený. Najmä konkretizácia priestoru ako miesta básnikovho kňazského pôsobiska nadobúda alegorický význam. Čas sa vzťahuje ku sklonku vojny a obdobiu krátko po skončení vojnového besnenia. Ždiar v prírodno-vidieckom kontexte sa stáva metaforou zasnúbenej zeme, oporným bodom pozemskej existencie básnika, útočiskom, v ktorom sa môže stíšiť, zamyslieť sa a nájsť vnútorný pokoj i silu: „*Zrkadlia vecí vaše žitie, / zrkadlia Tatry vašu tvár, / kolko ráz denne sa tak premeníte / a v očiach vždy je jar. / Nazvime toto všetko: Ždiar*“ (Silan, 1996a, s. 203).

Obec Ždiar v tatranskej doline predstavuje pre básnika súčasť prírody a stvoreného sveta, zo zbierky vyžaruje panteizmus: „*Ó, krása živá, / tatranský Boží plesnivec: / ako to s nami splyva, / čo vraví o nás každá vec! / A básnik? Len sa díva, / so všetkým zjednotený nakoniec*“ (Silan, 1996a, s. 204). Príroda Silanovi uľahčuje „*prenikať k poznaniu, uvedomiť si svoje miesto v kozme a svoje poslanie*“ (Hudák, 2008, s. 494) aj s nadhľadom vnímať určité spoločenské problémy.

Silan sa zhostuje prirodzenej úlohy obrancu kresťanskej viery, no jeho potreba zvýrazniť vlastné presvedčenie je dobovo podmienená. Do veršov prenikajú obavy z ďalšieho vývoja. Básnik prorocky pomenováva marginalizovanie kresťanských hodnôt a spôsobu života. Navzdory realistickým zábleskom vnímania sveta a vecným postrehom, vyjadruje v podstate iluzórnú nádej na premenu k lepšiemu, vieru vo vzájomné porozumenie a komunikáciu rôznych názorových orientácií: „*Som katolík – a znie to krásne, / že som aj Slovan, Rus môj brat / a túžby naše jednohlasné*“

(Silan, 1996, s. 205). Výpoveď básnika má tak povahu kontradikcie, v zbožnom prianí je zároveň naznačený problém aj smer, odkiaľ prichádza.

V tejto zbierke opalizuje niekoľko podôb a variácií lyrického subjektu, ktorý sa pohybuje v určitých súradniciach svetonázoru, vierovyznania a bytostného ustrojenia, preto je evidentné, že ide o alter ego básnika. Raz sa kochá prírodou, v ktorej zazrel odraz Boha, inokedy sa stáva obhajcom viery, alebo sa snaží vtesnať do pozície vizionára krajších čias či proroka rozporuplných procesov, aké práve prebiehali v spoločnosti. Potom pripomína solitéra Kraskovej symbolistickej poézie, pričom využíva metódu introspekcie. Túži však po láske v metafyzickom slova zmysle, teda s radosťou prijíma údel trpiteľa, ktorý berie na seba zodpovednosť za ľudské hriechy, pochybenia a omyly, ba stelesňuje aj tragický príbeh dejín.

Zdá sa, že rôzne aspekty utrpenia vytvárajú neraz bizarný obraz. Niekedy sa dokonca prejavuje ako altruista, ktorý zo spolupráce pre dobro spoločnosti nikoho nevyklučuje: „*I komunista / je môj brat / a dozaista / i demokrat, / lebo ja som tu kňaz, / lebo ja verím lásku ku všetkým*“ (Silan, 1996a, s. 206). Tvrdí básnik v intenciách biblického ponaučenia: „*Všetci sme bratia a sestry*“ (Mt 18, 15 – 20), no jeho tvrdeniu nemožno uprieť politickú naivitu. S odstupom času, z pohľadu nasledujúceho vývoja, sa predsa zvyrazňuje sila odpustenia Silana, „*ktorý musel písať: z bytostnej potreby svojho kňazského vnútra*“ (Pašteka, 1996, s. 6), a básnika, čo predvídal budúce deje a chcel im v rámci svojich možností zabrániť, apelujúc na tradičné hodnoty, lásku a pochopenie.

V básni *Čas* považuje Silan prezentáciu pozitívnych stanovísk a pôsobenia na ľudí za svoje kňazské poslanie, pričom dobro a spravodlivosť je aj jeho osobnou túžbou. V tejto básni je nesporná reakcia na aktuálnu spoločenskú a vnútropolitickú situáciu. Básnikovi sa zdá byť problematická a neprehľadná, no kresťanské vnímanie sveta a medziľudských vzťahov mu poskytuje útechu. Básnická výpoveď má však ambivalentnú povahu. Radostiplnú nádej v budúce demokratické usporiadanie krajiny a rešpekt rôznych ideológií vzápätí zahmlieva nutkavý pocit ohrozenia i obavy o ďalšie smerovanie krajiny.

Janko Silan si trpko uvedomuje malý dosah svojich slov, ich minimálny vplyv na adresáta a ešte menší na kolobeh dejín. Uprostred dynamicky sa transformujúceho sveta sa hlas básnika stáva hlasom volajúceho na púšti, takmer ho nepočuť, no predsa zaznieva, pretože autor sa nevzdáva práva vypovedať: „*Ja svietim, lebo ja som kňaz, / a ja som pre svet obluda*“ (Silan, 1996a, s. 208).

Tieto neželané zmeny v ľudskom správaní počas formovania novej spoločnosti sú v zhubnej symbióze s civilizačným vývojom, ktorý prináša aj mnohé negatíva. Tento proces Silan vníma ako nezvratný a jeho stimuly nachádza v prostredí mestskej kultúry. Mesto je pre neho miestom spoločenského vrenia, impulzom mnohých zmien i žriedlom neduhov a neblahých javov. V meste sa rozhoduje o ekonomickej a politickej situácii v krajine aj všeobecne o budúcnosti. Silan tak vytvára protiklad mesta a dediny, typický ešte pre medzivojnovú literatúru, ktorý často

vyznieval v prospech civilizačného a technického pokroku zosobneného mestom (J. Smrek, L. Novomeský, nadrealisti), no favorizuje vidiecky priestor. Inými ospevovaný spoločenský progres, vedecko-technický rozvoj chápe kontraproduktívne, lebo nie zo všetkých inovácií má človek skutočný ošoh.

Vo viacerých básňach zbierky sa odvracia od mestského hluku, historického varu a spoločenského napredovania, čo je pochopiteľné z hľadiska zakotvenia textov. Uvedené procesy autor vníma z prostredia „Ždiaru“ aj ako literárnoteoretickej kategórie. Napokon, ide o prirodzený postoj, blízky Silanovmu naturelu. Občas v ňom prevládnu i pochmúrne tóny, v ktorých sa ozve hlboko zakorenený strach o druhých ľudí a spoločnosť.

Pocity smútku, clivoty, márnosti aj bezradnosti Silan dáva do súvislosti s pomínutelným pozemským bytím a svoj zrak upiera k večnému životu: „*Už Janka unáša prúd po hladine / a už ho, už ho nenájdeš. / Ale čo bolo, bolo. Nepominie, / veď ty vieš*“ (Silan, 1996a, s. 214).

Básne Poznanie, Pravá láska a Potecha sú dôkazom toho, že viera v Boha je pre Silana najvýznamnejšou útechou, nachádza v nej harmóniu. Básne rozvíjajúce tému utrpenia, v ktorom dozrieva ľudská duša pre večný život, v premyslenej kompozícii zbierky síce dominujú, no séria nadčasových duchovných textov akoby bola prípravou k údernejšej angažovanej výpovedi, po ktorej sa básnik znova utiaha do svojho vnútra a vráti sa k rozjímaniu. Zobrazené spoločenské drámy a problémy sa vzápätí utišujú v subtlínych básňach – modlitbách. Pričom voľná asociačná metóda spájania vonkajších javov a evokovaných vnútorných pocitov sa „*ukázala ako vhodný most k mystike*“ (Turčány, 1975, s. 210).

V rozhovoroch s Bohom spravidla ustane básnikov ľudský nepokoj, vo fáze mystického splynutia načerpáva energiu, naberá odhodlanie k závažnejšej výpovedi a naopak, následne je jeho „*spiritualita skúšaná a overovaná každodennosťou*“ (Bátorová, 1991, s. 49).

Silan napríklad v príležitostnej básni Rekviem za kňaza reaguje na tragickú udalosť, konkrétne na násilnú smrť, u nás málo známeho predstaviteľa chorvátskej moderny, ktorého i sám autor sotva poznal osobne. Opisuje nešťastie Stjepana Barišića, zabitého pri prestrelke na ceste zo Sarajeva do Dubrovníka. Avšak túto udalosť možno zovšeobecniť, lebo odkazuje na časté popravy a vraždy chorvátskych kňazov, bohoslovcov a rehoľníkov, ktorých v rokoch 1942 – 1948 likvidovali srbskí „četníci“ a neskôr i tvorcovia novej federatívnej Juhoslávie. Jeden prípad zo 456 prípadov zabitia (Ante Čuvalo, <http://www.cuvalo.net/?p=46>), zastrelenie Stjepana Barišića, sa dotkol Silana zrejme natoľko hlboko ľudsky aj preto, že predčasná smrť chorvátskeho bohoslovca v ňom oživila boľavé spomienky. Naliehavosť a citovú zainteresovanosť na spracovanej téme prezrádzajú rytmicko-syntakticky divergentné verše, ktoré svedčia o napätí, čo zatiaľ ešte nepovolilo, o rozladenosti, spoluúčasti na utrpení a smútku za zmareným životom. Namiesto rytmicko-

-syntaktického paralelizmu, charakteristického pre väčšinu básní zbierky, sa do predia dostáva paralela s vlastnou skúsenosťou so smrťou.

V úvode básne sa Silan obracia na básnika českej katolíckej moderny Jakuba Demla, ktorého obdivoval a ktorý ho v tvorbe podporoval, aby zdieľali ľútosť spoločne ako pozostalí. Nečudo, Deml mal podobnú ľudskú i spoločenskú skúsenosť, Silanovi rozumel a mohol pochopiť aj jeho žiaľ. Mŕtvy Barišič je symbol, ktorý poukazuje aj na svoj skrytý význam, aby s ním splynul do vnútornej jednoty. Silan vyjadroval skôr poľutovanie nad historickým dianím, no zaiste mal v pamäti ešte stále čerstvú smutnú spomienku na odchod jedného z pirátov krásy, predčasnú smrť svojho generačného kolegu, básnika Pavla Ušáka Olivu. Toho v predmetnej básni napokon aj priamo ikonizuje. „... *Paľo Oliva, vzdušný, tu máš zasa druha, / on ešte omšu neslúžil, len k domu / vracal sa, keď dozrela mu túha*“ (Silan, 1996a, s. 235). Nevdojak čitateľom ponúka pohľad z druhej strany.

Báseň Druhá elégia obsahuje narážku na druhú svetovú vojnu, autor tematizuje jej koniec, resp. situáciu po skončení bojov. Mier akoby neprinášal pokoj, ale dozvuky pohromy, teda nové otázniky v dusnej atmosfére vybavovania si účtov: „*Celý svet slobodný jak osika / sa zachvieva a trasie v nepokoji, / v úsmevoch márných slzy polyká, / zapierajúc, že sám sa seba bojí*“ (Silan, 1996a, s. 250). Spomenuté tvrdenie najlepšie potvrdzuje prirovnanie *slobodný jak osika*.

Obava o osud vlasti i svoj vlastný je ďalším charakteristickým motívom tejto zbierky, obzvlášť jej časti nazvanej *Samotár spieva vlasti*. Ľútosť nad vojnou zničeným Slovenskom, ale aj nádej na vyzdravenie z vojnových tráum je tu zreteľne pomenovaná. Silan využíva najmä žáner sonetu, aby vyjadril triumfujúcu lásku k Bohu a považoval o možnostiach spásy a dosiahnutí večnej blaženosti. Prvotným adresátom jeho básní je často vlasť, ktorej sa prihovára: „*Neboj sa, neboj, ó, vlasť, moje kroky / sú celkom bez ozveny*“ (Silan, 1996a, s. 268).

Osud vlasti básnikovi nie je lahostajný, vsakuje do seba utrpenie, rôzne bolesti ním prenikajú, znova sa stáva trpiteľom, ktorý uľahčuje trápenie ostatným. Vlastenecký cit, láska k prírode a úprimná viera v Boha sú teda atribútmi básní z časti *Samotár spieva vlasti*. V úvode naznačený panteizmus tak vyúsťuje do svojho znásobenia, je východiskom aj riešením: „*Na horách čary varí / Boh, kým sa dívam z fary*“ (Silan, 1996a, s. 278). Kompozícia zbierky je cyklická, básnik prezentuje odhodlanosť v zápase o udržanie kresťanských hodnôt, ľudskosti a tolerancie v novej spoločnosti.

Zrejme znechutený spoločenskou a politickou situáciou po vojne sa Silan utiaha do svojho vnútorného sveta, venuje sa sebaspytovaniu a nosnou témou jeho básnickej zbierky *Úbohá duša na zemi* sa stáva návrat k spracovaniu ešte zo stredoveku známeho rozhovoru s dušou. V zbierke, ktorá sa medzi poslednými povolenými zbierkami dostala na knižný trh (Pašteka, 1996b), autor opisuje situáciu nesmrteľnej duše uväznenej v smrteľnom tele, ktorá túži „*vzlietnuť k svetlu a jasú bytia v Bohu a z Boha*“ (Kútnik-Šmálov, 2004, s. 426). Báseň o ľudskej duši nadobúdajú alegorickú

povahu, majú prorocký nádych a predznamenávajú blízku budúcnosť. Rozhovor, ktorý sa autor rozhodol viesť, vyznel iba ako sled rečníckych otázok aj v rámci literárnej komunikácie, pretože posledná recenzia katolíckej moderny vyšla v roku 1947 (Bátorová, 1991). V čase vydania zbierky už nastávali zásadné zmeny v spoločnosti, ktoré viedli k nástupu komunistickej totality.

Silan však pokračuje v nábožensko-duchovnej línii tvorby, jeho lyrický hrdina je osamelý pútnik, ktorý prahne po transcencii, no putuje pozemským svetom, pripútaný k zemi. Uvažuje o duševnej slobode a rozlete, sníva o božskej blaženosti bez obmedzení a zábran. Zaoberá sa metafyzickými otázkami o zmysle existencie, reflektuje ľudský údel. Evidentne však hľadá jednu príležitosť: „*až vnútri, až nad nebom siným, / kam uniknúť mi v svojom plači / chceš pred priestorom nehostinným*“ (Silan, 1996b, s. 39). A ponúkajú sa mu nielen odpovede, ale aj možné riešenia: „... *k svetlu Ducha pod, / k prameňu milostivých vôd*“ (Silan, 1996b, s. 40). Básnik odmieta pochybnosti v súradniciach kresťanskej viery a vyhýba sa pasci racionalizmu. Zvažuje možnosti realizácie takéhoto predsavzatia, snaží sa pomenovať komplikácie a bariéry na ceste k jeho naplneniu: „*Hmota je hostiteľka krutá, / napokon núka ti len trápenia*“ (Silan, 1996b, s. 41).

Lyrický hrdina nielen túži, ale sa aj usiluje o oslobodenie duše z pozemského sveta. Má pocit izolácie, je determinovaný dobou, zhrozený z momentálnej situácie a jeho nepríjemná predtucha a prorocké slová sa onedlho stanú skutočnosťou, keďže nadíde zásadná zmena spoločnosti, v ktorej je miesto kňaza neisté. Napriek ohrozeniu a nebezpečenstvám, ktoré na neho čhajú v prichádzajúcom čase, Silan nepochybuje o správnosti svojho rozhodnutia ani o životnom poslaní. Navzdory ústrkom a prekážkam sa utvrdzuje vo viere: „*A ja som hrdý, že som kňaz, / darmo ma hlúpo vysmiali*“ (Silan, 1996b, s. 46).

Básnik vníma svet ako ilúziu a klam, za pravdivé a skutočné považuje svoje duchovné cítenie a spirituálny súzvuč. Silan vystupuje z radu, jeho životný pocit nie je v súlade s dobovým vkusom, ani s civilizačným progresom, ktorý sám hodnotí kriticky ako digresiu od kresťanských hodnôt.

No postoje básnika k spoločenskému vývoju nie sú len pasívne, defetistické a zovšeobecnené. Naopak, prekvapivo dokáže vyzývať k činu, vyjadriť potrebu aktívnej premeny. Svet, o ktorom hovorí, je príliš reálny na to, aby sa vymykala racionálnemu uchopeniu. V dobe, keď na troskách starého sveta vzniká nový, autor ironizuje „budovateľské úsilie“ a demaskuje jeho plytkú stádovitosť. „*Ako sa ženú davy, / a nik ich nezastaví, / ako sa ženú divo, / myslia, že spravodlivo*“ (Silan, 1996b, s. 50). Súčasne nabáda na zmenu, pokiaľ je ešte čas. Samozrejme, vyzýva k zmene na obraz v súlade so svojou svetonázorovou orientáciou.

Ďalším podnetom reflexií je vyjasniť si životné priority, pričom víťazí inklinácia k duchovnému pólu. Silan nechce vidieť skutočnosť v protikladoch, v ktorých sa pohybuje jeho myslenie (telo a duša, pozemský a nadpozemský svet, dobro a zlo,

sloboda a izolácia, demokracia a totalita atď.), ale v harmonickej jednote, no predsa sa v tejto zbierke protiklady zaostrujú.

Básnik a kňaz je zoči-voči svojmu osudu ľudsky bezradný. Na ploche jednej zbierky sa spoločensky angažuje vo výpovediach občianskej lyriky a súčasne uniká z hmotného sveta a dosahuje mystický zážitok zjednotenia. Je to útek pred skrytou hrozbou, temnou predtuchou, imaginárnym zlom, ktoré narušuje jeho vnútorný pokoj a slobodu: „*Ja neviem, ja som v behu... / Jak utiecť? Dá sa? Pred drakom?*“ (Silan, 1996b, s. 56). V kontexte tohto zámeru je logické ustavičné utvrdzovanie vedomia seba samého, Silan sa „*vždy pokladal za katolíckeho básnika*“ (Melicher, 1990, s. 15), čo dosvedčujú verše: „*A tak ja, Janko Silan, kňaz, / sa usmievam a vravím. / Zostáva iba láska a jej jas, / dobrota Božia, ktorú slávim*“ (Silan, 1996b, s. 60).

Ako básnikovi našepkáva jeho prorocký hlas, neskôr bude jeho postavenie neisté. Zhoršovanie ľudskej situácie a tvorivých možností ho bude sprievádzať až k vynútenej odmlke na určitý čas: „*Hľa, ešte je ti / len tma a zem a čas. / Tomuto svetu / dnes chýba vzlet a jas*“ (Silan, 1996b, s. 63). Úbohá duša na zemi je o to úbohejšia, o čo je básnik citlivejší na podnety vonkajšieho sveta, a čím väčšími si zachováva detskú čistotu, tým zreteľnejšie vníma ohlasy z nadpozemského bytia. Trpkosť, utrpenie a zraniteľnosť i pohyb v bludnom kruhu, to ustavičné opakovanie neprijemností, je údelom „*úbohej duše*“ prikovanej k zemi, zretazenej telom: „*Ja nikdy nie som pripravený / na cestu, vždy sa vraciam späť*“ (Silan, 1996b, s. 68). Východisko sa azda ponúka v rovine zbožných želaní: „*Tak sa zdá skoro bude jar*“ (Silan, 1996b, s. 69). Básnik verí, že za utrpenie bude odmenený, v zmysle biblickej tézy z Jakubovho listu: „*Blahoslavený muž, ktorý vydrží skúšku, lebo keď sa osvedčí, dostane veniec života, ktorý Boh prisľúbil tým, čo ho milujú.*“

Po básňach nábožensko-spirituálnej lyriky, plných kresťanského mysticizmu, Silan prezentuje najviac angažovanú báseň zbierky, ktorá utajuje dobovú politickú realitu (Pašteka, 1996b). V básni *Básnici pejte pašie* je utajeným obsahom poprava bývalého prezidenta Jozefa Tisa. Pôvodné znenie Silan pred vydaním zmenil. Verše „*Básnici pejte pašie / prezident Tiso nežije / raz sa to zistí / jak trápili ho / beštie / v tme nenávisť*“ básnik nahradil (Maga, 1995, s. 310) veršami: „*Básnici pejte pašie, / evanjelisti! / Kolký z nás dnes už nežije! / Raz sa to zistí / jak trápili nás beštie / v tme nenávisť*“ (Silan, 1996b, s. 80). Utajená verzia básne je bezprostrednou reakciou kňaza na smrť iného kňaza, v ktorej sa mieša smútok, sústrast' azda aj s pocitom krivdy ako v prípade Barišiča (Rekviem za kňaza zo zbierky *Piesne zo Ždiaru*). Silan pomenúva i pozadie podobných spoločensko-politických procesov, táto báseň nemá charakter rekviem, je apelatívna, má kontroverznejší obsah, možno aj preto v jej prípade zapracovala autocenzúra.

V básnických zbierkach *Piesne zo Ždiaru* a *Úbohá duša na zemi*, ktoré Janko Silan vydal v krátkom povojnovom období plurality, trvajúcom do nástupu komunistickej totality, predstavuje poéziu odosobnenia, pretože neraz sám seba oslovuje krstným menom, čiže aj poéziu zjednotenia s Bohom. V spirituálno-reflexívnej ly-

rike rozjíma a zároveň naberá silu k občiansky angažovanej výpovedi, vyjadruje sa k spoločenským otázkam. Angažuje sa predovšetkým za obranu kresťanskej viery a hodnôt, trápí ho smerovanie spoločnosti, brojí proti perzekúciám kňazov (doma aj v zahraničí) a nespravodlivým procesom vo všeobecnosti. Takisto sa angažuje za demokraciu bez prívlastkov, no v prorockom hlase básnika zaznieva obava v predtuche nastolenia ľudovodemokratického režimu. Uskutočnenia vízie o po-
minuteľnosti obmedzovania slobôd človeka a obnovení spravodlivého systému, o ktorej Silan básnil, sa síce nedožil, ale jeho tichý hlas bol vypočutý.

Literatúra:

- BÁTOROVÁ, M. Literatúra a kultúra Slovenskej republiky. In *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava: SPN, 1991. s. 25 – 42. ISBN 80-08-01577-2.
- BÁTOROVÁ, M. Katolícka moderna. In *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava: SPN, 1991. s. 43 – 60. ISBN 80-08-01577-2.
- ČUVALO, A. Croatian Catholic Priests, Theology Students and Religious Brothers Killed by... [online]. Dostupné na internete: <<http://www.cuvalo.net/?p=46>>.
- HUDÁK, J. Janko Silan: Piesne zo Ždiaru. In Hamada, Milan (ed.): *Poézia slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: Kalligram a Ústav slovenskej literatúry SAV, 2008. s. 494– 495. ISBN 80-8101-125-2.
- KÚTNIK ŠMÁLOV, J. *Literárna kritika ako poznávanie a hodnotenie*. Bratislava: Lúč, 2004. s. 432. ISBN 80-7114-459-2.
- MAGA, J. Zo spomienok Janka Silana. *Verbum*. 1995, VI., s. 310. ISSN 1210-1605.
- MARČOK, V. Spresnenia a pravda v doterajších pohľadoch na vývin slovenskej literatúry po roku 1945. In *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava: SPN, 1991. s. 61 – 113. ISBN 80-08-01577-2.
- MELICHER, J. *Poézia katolíckej moderny*. Bratislava: Krajský pedagogický ústav, 1990. 27 s. ISBN 80-85-185-35-0.
- PAŠTEKA, J. V mlčaní neumlčaný. In Silan, Janko: *Katolícke piesne z Važca*. Bratislava: Lúč, 1996. s. 6. ISBN 80-7114-193-3.
- PAŠTEKA, J. Spevy duše. In Silan, Janko: *Súborné dielo 2. Kým nebudeme doma, Piesne z Javoriny, Piesne zo Ždiaru*. Bratislava: Lúč, 1996a. s. 5 – 32. ISBN 80-7114-163-1.
- PAŠTEKA, J. V jase i jasote. In Silan, Janko: *Súborné dielo 3. Úbohá duša na zemi, Triptych I – IV, Oslnenie*. Bratislava: Lúč, 1996b. s. 5 – 31. ISBN 80-7114-164-X.
- PAŠTEKA, J. *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava: LÚČ, 2002. 565 s. ISBN 80-7114-370-7.
- SILAN, J. Svätobj. *Literárny týždenník*. 1993, č. 7, s. 7. ISSN 0862-5999.

- SILAN, J. *Súborné dielo 2*. Kým nebudeme doma, Piesne z Javoriny, Piesne zo Ždiaru. Bratislava: Lúč, 1996a. 298 s. ISBN 80-7114-163-1.
- SILAN, J. *Súborné dielo 3*. Úbohá duša na zemi, Triptych I – IV, Oslnenie. Bratislava: Lúč, 1996b. 246 s. ISBN 80-7114-164-X.
- Sväté písmo*. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1995. 2618 s.
- TURČÁNY, V. *Rým v slovenskej poézii*. Bratislava: Veda, 1975. 438 s.
- ZAMBOR, J. *Báseň a ticho*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1997. 190 s. ISBN 80-88878-13-6.

Kontakt:

PaedDr. Jaroslav Vlnka, PhD.
Katedra slovenského jazyka a literatúry
Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda
Nám. Jozefa Herdu 2
917 01 Trnava
Slovenská republika
jaroslav.vlnka@ucm.sk

ROK PAVLA UŠÁKA OLIVU 2014 V KÁTLOVCIACH

Pavol Zemko

Abstract: In the context of the Year of our Lady of Sorrows in Slovakia 2014, together with the 100th anniversary of the birth of the most important native of Katlovce – Roman Catholic priest Pavol Ušák Oliva (16 November 1914 – 1 March 1941), we announced, together with the major of Katlovce Pavol Johanes, the Year of Pavol Ušák Oliva. His living remains in the common program of the village and the parish church In Katlovce.

Keywords: the Year of Pavol Ušák Oliva, the Award of Pavol Ušák Oliva, roman catholic priest and poet of the catholic modernism.

Vyhlasenie Roka Pavla Ušáka Olivu

Po Roku sv. Cyrila a Metoda (2012/2013) vyhlásili slovenskí katolícki biskupi *Rok Sedembolestnej Panny Márie* (2014). V Kátlovciach sme ho prežívali v súčinnosti so 100. výročím narodenia nášho najvýznamnejšieho rodáka vdp. Pavla Ušáka Olivu (16. novembra 1914¹ – 1. marca 1941), a preto sme 26. januára 2014 vyhlásili v obci a farnosti spolu so starostom obce Pavlom Johanesom *Rok Pavla Ušáka Olivu*, k čomu sme vydali i dekrét, ktorý sme podpísali a opečiatkovali obecnou a farskou pečiatkou na oltári vo Farskom kostole Svätého Ducha, kde bol vdp. Pavol Ušák Oliva na druhý deň po svojom narodení (17. novembra 1914) pokrstený kátlovským farárom Jánom Plechlom, dekanom.²

Tento deň bol pre Kátlovce významný v tom, že sme si pripomenuli 40. výročie smrti osv. pána, Mons. ThDr. JUDr. Izidora Holoviča, apoštolského proto-

¹ Na pamätnej tabuli na priecheli rodného domu, ako i na pomníku pred kostolom v Kátlovciach je uvedený nesprávny dátum narodenia 14. november. Krstný list – výpis z Matriky pokrstených na fare v Kátlovciach ako i Vysvedčenie dospelosti zo Štátneho československého reálneho gymnázia Jána Hollého v Trnave uvádzajú správny dátum narodenia – 16. november 1914 (Pašteka, 2004, s. 82 a 99).

² Rodičom Ondrejovi a Ernestíne Martinovičovej, trvale bytom v Kátlovciach 39; krstnými rodičmi boli Pavol Martinovič a manželka Etelka Ilavská; v poznámkach je uvedené: *Confirm.; Subdiaconus ord. VI. 1938 In Spišská Kapitula (dioec. Scepus.).* Z čoho vyplýva, že nie je uvedený presný dátum ani birmovky, ba ani subdiaconátu, a tiež chýbajú údaje o diakonskej a presbyterskej vysviacke. In *Matricula baptisatorum parochiae Katlocensis I., pag. 107, Nr. cur. 29.*

notára a kátlovského farára (1964 – 1974), ktorý je v Kátlovciach aj pochovaný³ a v predsieni Farského kostola Svätého Ducha sme mu 16. februára 2013 odhalili *pamätnú tabuľu*⁴. Predseda Trnavského samosprávneho kraja, Dr.h.c. Ing. Tibor Mikuš, PhD., mu udelil *Pamätnú medailu – In memoriam*. JLic. Radoslav Bazala, farár v Dechticiach, požehnal Holovičovu pamätnú tabuľu a okrem toho aj *cyriolo-metodský kríž*, ktorý je na priečelí fary, ako i nový farský erb. Správu o tom priniesli *Katolícke noviny* 9. marca 2014.

Cena Pavla Ušáka Olivu

Rok Pavla Ušáka Olivu v Kátlovciach akosi predznamenáva rozhodnutie Obecného zastupiteľstva v Kátlovciach z 25. septembra 2013 v zmysle VZN č. 3/2009 a jeho dodatku č. 1/2013 o zavedení *Ceny Pavla Ušáka Olivu* za šírenie a zveľadovanie duchovného dedičstva a duchovného povedomia.⁵ Medzi jej prvých nositeľov sa zaradili: kátlovský rodák – kňaz, prof. PhDr. Štefana Vagovič – *In memoriam*⁶,

³ Mons. ThDr. JUDr. Izidor Holovič, apoštolský protonotár, sa narodil 24. februára 1896 v Kočine. Maturoval na gymnázium v Trnave. Za kňaza bol vysvätený v Ostrihome 7. júla 1918. Kaplánom bol v Ladiciach, Vrábloch, Dvoroch nad Žitavou a vo Vrbovom. V roku 1926 ho biskup Mons. ThDr. Pavol Jantusch, trnavský apoštolský administrátor, povolal za špirituála Kňazského seminára v Trnave a po jeho preložení do Bratislavy v roku 1936 pokračoval v tejto službe aj tam. Postupne sa stal assessorem – 1932, cenzorom – 1938, prosynodálnym sudcom – 1943, kanonikom Kolegiálnej kapituly sv. Martina v Bratislave – 1945. V roku 1940 ho najskôr pápež Pius XII. vymenoval za svojho kaplána – monsignora a napokon ho v roku 1947 povýšil za apoštolského protonotára. V rokoch 1948 – 1952 bol farárom vo Farnosti sv. Martina v Bratislave. Komunistická diktatúra ho najskôr dala uväzniť – vo väzení bol so spišským biskupom Mons. Štefanom Barnášom, no potom ho prepustili na slobodu a degradovali ho. Dovolili mu robiť len kaplána v Prašiciach, Šišove a v Norovciach na Topoľčiansku. Neskôr mu dovolili byť farárom vo farnosti Plavecký Peter a napokon sa v roku 1964 stáva farárom v Kátlovciach, kde aj 26. januára 1974 zomrel. Na miestnom kátlovskom cintoríne ho 30. januára 1974 pochoval biskup RNDr. Július Gábriš, trnavský apoštolský administrátor.

⁴ „V tomto Farskom kostole Svätého Ducha pôsobil ako farár v rokoch 1964 – 1974 veľký svedok viery, Mons. ThDr. JUDr. Izidor Holovič, apoštolský protonotár a farár (24. 2. 1896 – 26. 1. 1974). Na miestnom cintoríne ho 30. 1. 1974 pochoval J. E. Mons. RNDr. Július Gábriš, biskup a trnavský apoštolský administrátor. Farnosť a Obec Kátlovce, Trnavský samosprávny kraj 16. 2. v Roku viery a v Roku sv. Cyrila a Metoda 2013.“

⁵ Dostupné na internete: <http://www.katlovce.sk/zapisnice.html>.

⁶ **Pohrebná homília + vsdp. prof. PhDr. Štefan Vagovič (13. apríla 1927 Kátlovce, Slovensko – 21. marca 2013 Montet, Švajčiarsko):**

Drahí farníci! V dnešných časoch si ani nevieme predstaviť niečo také, čo sa prihodilo vsdp. prof. Dr. Štefanovi Vagovičovi, mladému kňazovi z Pápežského kolégia Nepomucenum v Ríme (za kňaza bol vysvätený po teologických štúdiách v Ríme 6. júla 1952) a čerstvému doktorovi filozofie, ktorý obhájal svoju dizertačnú prácu *Etica comunista* v roku 1957 na Pápežskej lateránskej univerzite v Ríme, že mu po skončení štúdií nedovolili vrátiť sa domov, do svojej rodnej vlasti, vtedajšieho Československa. Jednoducho mu komunistická diktatúra odobrala pas, tak prepotrebný cestovný doklad – ako sa to vtedy robilo – a zrazu bol z neho v Taliansku akoby bezdomovec.

ako aj vdp. P. Jozef Kosmál, SDB, a čestný dekan Nitrianskej diecézy, ktorému ju

Ešteže Katolícka cirkev má celosvetovú pôsobnosť a nakoľko Štefan Vagovič neurobil nič zlé a na štúdiá teológie a filozofie bol legálne vyslaný do Talianska vtedajším trnavským apoštolským administrátorom, neskorším biskupom, Mons. ThDr. Ambrózom Lazikom, Cirkev sa o neho postarala a poslala ho pôsobiť najskôr za kaplána na predmestí mesta Udine, potom vyučoval filozofiu v Kňazských seminároch v Chieti a Fano, ako i na Lateránskej univerzite v Ríme či na Medzinárodnom inštitúte kultúry v Loppiane pri Florencii. Tam sa inauguroval za riadneho vysokoškolského profesora kresťanskej filozofie a morálnej teológie. Jeho profesionálne publikácie z filozofie sa vyznačujú duchom dialógu a kresťanského porozumenia. Ide o štyri knihy so zameraním na marxizmus a komunizmus – vyšli v taliančine:

- *Etica comunista* (Komunistická etika – ide o jeho doktorskú prácu, vydal ju knižne v roku 1966 a v roku 1973 vyšla i v španielčine);
- *Libertá e comunismo* (Sloboda a komunizmus, 1970);
- *Marxismo a una dimensione* (Jednorozmerný marxizmus, 1972);
- *Filosofia marxista della prassi* (Marxistická filozofia praxe, 1981).

Z morálnej teológie publikoval už v slovenčine: *Životný štýl (Náčrt mravnej filozofie)*, Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, Rím 1971. Okrem toho, že profesor Dr. Štefan Vagovič si plnil kňazské povinnosti, ako i na akademickej pôde na vysokej škole, bol oslovený zakladateľkou medzinárodného katolíckeho hnutia Focoláre, Chiarou Lubichovou, upísal sa týmto ideám a podstatnú časť svojho života prežil medzi focolárinmi v Loppiane v Taliansku – v srdci tohto hnutia, a potom žil v Monte, vo Švajčiarsku, kde i napokon 21. marca 2013 zomrel v Roku viery, ktorú hlásal, o nej svedčil svojím životom a pre ňu i veľmi veľa na vedeckom, akademicom i publicistickom poli vykonal. Zomrel v Roku sv. Cyrila a Metoda na Slovensku – je potrebné poznamenať, že ako oni prišli do cudzej krajiny, k našim predkom na Veľkú Moravu v roku 863, aj on v cudzej krajine pôsobil ako apoštol – vierozvestcom podobný; okrem toho bol vysvätený za kňaza v okruhu slávnosti sv. Cyrila a Metoda, a to hneď na druhý deň po ich liturgickom sviatku: 6. júla 1952 v Ríme, kde boli vysvätení – podľa niektorých – i sv. Cyril a sv. Metod za biskupov. Svoju morálnu teológiu publikoval v dnes už Pápežskom slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Jeho apoštolská činnosť bola i v písaní článkov do časopisov o marxistickej filozofii, ale i prekladal mnohé diela do slovenčiny, a to:

- Chiara Lubichová – *Keď stratíš znamená získať*;
- Gérard Rossé – *Ježišov výkrik na kríži* (Teologický a exegetický pohľad);
- Pero Coda – *Jeden Boh a Trojica* (Zjavenie, skúsenosť a teológia Boha kresťanov).

Po štyridsiatich troch rokoch sa mohol konečne vrátiť domov na Slovensko, do rodných Kátloviec, kde s don. Jozefom Kosmálom, SDB, odslúžil svoju prímichnú sv. omšu. A potom ešte niekoľkokrát sem prišiel, aby pobudol so svojimi, tento žiak kátlovskej ľudovej školy, študent meštianky v Chtelnici, poslucháč Malého seminára v Trnave pre budúcich kňazov a zároveň absolvent Arcibiskupského gymnázia v Trnave, kde mu napokon v roku 2008 vo Vydavateľstve Dobrá kniha vydali poslednú publikáciu pod názvom *Od bytia k láske*. Aj my končíme toto zamyslenie so spomienkou na **Štefka** – ako ste ho familiárne v našej obci a farnosti volali – s láskou a vďakou: Pánu Bohu za neho, za jeho kňazskú misiu na tejto zemi, ako i za jeho dielo, ktoré, dúfam, nezostane zabudnuté. Preto prosím, ak máte čokoľvek, čo by nám ho stále pripomínalo, akúkoľvek pamiatku, podelte sa s tým. Vytvorme mu akúsi trvalú pamiatku tu u nás – či už to bude pamätná tabuľa alebo Cena obce – In memoriam, alebo stála nástenka o ňom v Kultúrnom dome, príležitostná akadémia z jeho diela či prípadne vedecká konferencia – čokoľvek, len nech nezabúdame na našich veľkých a slávnych rodákov. Tiež povzbudzujem mladých, ktorí píšú bakalárske či magisterské práce, aby sa zaujímal o tých, čo tu toho veľa pre nás zanechali.

Odpočinitie večné daj mu, ó, Pane, a svetlo večné nech mu svieti, nech odpočívá v pokoji! Amen. (Kátlovce 25. marca 2013).

5. októbra 2013 v mieste jeho pôsobiska – vo Farskom kostole sv. Jakuba v Dubnici nad Váhom – odovzdal po sv. omši, ktorú sme spolu slúžili, starosta obce Pavol Johannes za hojnej účasti jeho rodiny, Mužskej speváckej skupiny *Kátlovani* a veriacich farnosti pri príležitosti narodenín. Z príležitosti zásluh a za celoživotné dielo sa nositeľom *Ceny Pavla Ušáka Olivu – In memoriam* stal ďalší významný rodák. Cenu v mene rodiny prevzal Tomáš Vagovič. Treťou nositeľkou ceny sa v *Roku Pavla Ušáka Olivu* stáva Anna Kostolanská, rod. Ušáková – sestra vdp. Pavla Ušáka Olivu. A to práve v roku 2014, keď si pripomínáme 100. výročie jeho narodenia. Akoby platilo staré a dobré slovenské príslovie: *Do tretice všetko dobré!*

Olivova mariánska tvorba

Výročie Olivovej smrti sme si v *Roku Sedembolestnej* a v jeho *Roku* pripomenuli s farníkmi *Čítaním z mariánskej tvorby* vo farskom kostole 2. marca 2014. Aktérmi boli: Mgr. Eva Krchnáková, učiteľka náboženstva zo ZŠ s MŠ Pavla Ušáka Olivu v Kátlovciach, so žiakmi – Ema Benedikovičová, 6. ročník; Dominik Bielik, 7. ročník; Damián Gajdošík, 8. ročník, a Lucia Madarászová, 8. ročník, ale i farničky – Mgr. Emília Chrvalová; Mgr. Eva Kubišová, predsnička ZO JDS Kátlovce, s členkami *Výboru* – Bernardínou Kopeckou a Máriou Martinovičovou. K recitovaniu sa pridala aj miništrantka Jana Šildová. Obec Kátlovce zastúpil prečítaním *Olivovej mariánskej prózy* Ladislav Šimončíč, poslanec Obecného zastupiteľstva pri OcÚ Kátlovce. Na organe doprevádzala mariánskymi piesňami z *Jednotného katolíckeho spevníka* Ivona Matúšová; fotografom bol Michal Čapkovič, zamestnanec Obecného úradu Kátlovce. Program som zakončil modlitbou *Loretánskych litánií k Panne Márii* s požehnaním. O podujatí sa zmienili *Katolícke noviny* zo 6. apríla 2014 *Z pošty*. Celú básnikovu mariánsku tvorbu (poéziu – *Hviezdy Panny Márie, Oblaky iné, Zo sna, Z náručia smrti II., Madone, Madone II., Madone III., Madone IV., Madone V., Madone VI.* a prózu *Gotická tvár*) som potom vydal v publikácii *Olivova mariánska tvorba* (2014) s obálkou vpredu so sochou *Sedembolestnej* z nášho farského kostola.

Turíce – kátlovske hody

Na kátlovske hody – titul *Farského kostola Svätého Ducha* – sme na ich *Vigíliu* 6. júna 2014 privítali delegáciu z družobných Hradčovic: starosta obce Hradčovice doc. RSDr. Jan Popelka a starosta obce Kátlovce Pavol Johannes pred Obecným úradom v Kátlovciach zasadili *dve olivy* a farár z Hradčovic Mgr. Zdeněk Gerhard Klimeš následne odslúžil v prítomnosti *Kátlovčanov*, a tiež za účasti riaditeľa školy z Hradčovic, Mgr. Josefa Hruboša, sv. omšu s príležitostnou homíliou. Tohoročné

Hody sme prežívali v *Roku Pavla Ušáka Olivu*, rímskokatolíckeho kňaza a básnika *Katolíckej moderny*. Prímenie Oliva si zvolil sám ako svoj autorský pseudonym. Hoci bol rímskokatolíckym kňazom, ešte v tých časoch ani len nechýroval, že:

- 11. mája 1963 svätý pápež Ján XXIII. nazve vo svojom apoštolskom liste *Magnifici eventus – Významné udalosti* sv. Cyrila a Metoda ako **dve olivy**, či **dvoch synov olivy (pomazania) stojacich pred Pánom celej zeme** (In Judák – Liba, 2012, s. 57 – 65);
- 24. marca 2000 zasadil v Ríme sv. Ján Pavol II. rastúci **olivový strom ako symbol na dosiahnutie mieru** v Jeruzaleme a na celom svete, pričom rovnako tak zasadili olivu aj v Jeruzaleme;
- 29. marca 2000 **zasadil olivu** na Plaza de Mayo v Buenos Aires aj arcibiskup Jorge Mario kardinál Bergoglio (dnes pápež František) a **volal po vzdelávaní, nádeji a mieri**;
- 11. mája 2009 zasadil pápež Benedikt XVI. **oliviu počas svojej návštevy Izraela** s prezidentom Šimonom Peresom (počas farskej a obecnej púte do Padovy a Ríma, 1. – 7. októbra 2014 sme si ju mohli obzrieť vo Vatikánskych záhradách);
- 13. augusta 2013 **daroval olivu** svetová futbalová jednotka, Lionel Messi, v mene futbalistov Argentíny a Talianska pápežovi Františkovi na audiencii, ktorú im poskytol pred priateľským zápasom⁷.

A tak sú v Kátlovciach **dve nové olivy** na znak našej spoločnej cezhraničnej spolupráce česko-moravsko-slovenskej družby, ako i sv. Cyrila a Metoda, našich slovenských apoštolov, vierozvestov a spolupatrónov Európy či pri spomienke 100. výročia narodenia Pavla Ušáka Olivu.

V nedeľu na *hody* odslúžil sv. omše náš hosť, Slovák, rodák z Diviny pri Žiline, vdp. Mgr. Peter Kerak, farár pri Opave, a v pondelok zase náš kátlovský rodák vdp. ThLic. Marián Uváček, farár v Bábe, ktorému sme zároveň zablahožehali k 20. výročiu kňazskej vysviacky. Naši hodoví hostia sa potom zapísali do *Pamätnej knihy obce Kátlovce*.

Oslavy 100. výročia narodenia (spoločné obecné a farské akcie v duchu storočnice)

Všetky spoločné obecné a farské akcie sa konali v duchu storočnice narodenia vdp. Pavla Ušáka Olivu: 40. výročie narodenia bývalého kátlovského farára (2009 – 2012) vdp. Branislava Popelku – 27. marca 2014; 90. výročie Dobrovoľného hasičského

⁷ Dostupné na internete: www.scholasoccurrentes.org.

ho zboru v Kátlovciach – 26. apríla; 5. výročie smrti kátlovského farára (2001 – 2009) vdp. Ferdinanda Kaňku – 20. mája 2014; súťaž detí o logo recitačnej súťaže na hodínach náboženstva na záver školského roku 2013/2014; púť Jednoty dôchodcov na Velehrad so zastávkou v Hradčovicích – 25. júna 2014; 85 rokov života don Jozefa Kosmála, SDB, a 66 rokov reholného života, ako i 55 rokov kňazstva – 2. júla 2014; spoločný týždeň rodín od 30. júna do 5. júla 2014 v spolupráci so ZŠ s MŠ Pavla Ušáka Olivu a všetkými dobrovoľnými organizáciami a spolkami pôsobiacimi v obci; folklórny festival ľudovej hudby v rámci projektu Cezhraničnej spolupráce História – moderna spolu s obcou Hradčovice na Morave 6. – 7. septembra 2014; neblahé 100. výročie začatia prvej svetovej vojny pri sv. omši pred Kaplnkou Lurdskej Panny Márie 15. septembra 2014 a spomienka na všetky obeť oboch vojen z Kátloviec; sviatosť birmovania pre 67 kandidátov 21. septembra 2014 vyslužená generálnym vikárom a čestným kanonikom Mons. Jánom Pavčírom; púť do Padovy a Ríma v dňoch 1. – 7. októbra 2014 spojená s účasťou na sv. omši a poludňajšej modlitbe Anjel Pána s pápežom Františkom, ale i 179. výročie posviacky farského kostola a v rámci neho som pripomenul i 195. výročie príchodu prvého kátlovského farára Jozefa Hortha (1819 – 1862) do novozriadenej farnosti Kátlovce (1. novembra 1819), ale i 100. výročie narodenia kátlovského farára – dekana (1986 – 1990) Ladislava Zajaca (22. októbra 1914) a 90. výročie požehnanja veľkého a stredného zvona za čias pôsobenia farára Jána Plechla, dekana (1895 – 1931).

Mediálne výstupy k storočníci

Katolícke noviny uverejnili 15. júna 2014 celú jednu stranu o *Hasnúcích iskrách Paľa Olivu* s ilustráciou kňazovej a básnikovej tváre od Zuzany Kucirkovej. V čísle 36 *Katolíckych novín* vyšla dvadsaťštyri stranová príloha *Sedembolestná*, kde je na strane 19 Olivova báseň *Madone* s vyobrazením prvého vydania básnickej zbierky *Oblaky* z roku 1939, a napokon v čísle 37 uverejnili *Katolícke noviny* na titulnej strane Olivovu báseň *Dolorosa* s pohľadom na šaštínsku sochu Sedembolestnej Panny Márie.

Ostatné aktivity

V *Roku Pavla Ušáka Olivu* v Kátlovciach 2014 vyšiel článok pod názvom *Piráti krásy* v spišskom diecéznom časopise *Kapitula* s prezentáciou všetkých piatich z katolíckej moderny – Janka Ďurku Silana (1914 – 1984), Jána Kováča (1915 – 1998), Štefana Schellinga (1908 – 1959), Pavla Ušáka Olivu (1914 – 1941) a Mikuláša Šprinca (1914 – 1986) z pera farára z Važca Stanislava Misála.

Pre Kátlovce boli vydané nasledovné publikácie:

- KUBIŠ, S. – ZEMKO, P.: *Pavol Ušák – Oliva, kňaz a básnik (100. výročie narodenia)*.
- ZEMKO, P.: *Olivova mariánska tvorba*.
- ZEMKO, P.: *Rok Olivu v Roku Sedembolestnej*.

Nadšenci a zberatelia z Trnavy, Krištof Martinák s otcom Igorom a Ondrejom Pontěšom, pripravili *Pamätný list 100. výročia narodenia Pavla Ušáka Olivu* s dátumom hlavných osláv 13. – 14. novembra a ešte aj 22. novembra 2014. A napokon ešte farnosť vydala príležitostnú magnetku s priechlím kostola, farským erbom a označením *Rok Pavla Ušáka Olivu Kátlovce 2014*. Obec a farnosť dali spoločne osadiť k dvom olivám zasadeným na vigíliu kátlovských hodov mramorovú pamätnú tabuľu, ktorú som požehnal 22. novembra 2014 v kostole v rámci osláv Olivovej storočnice spolu s novým oltárom v kostole. Pamätná tabuľa má nasledovný text:

*„Tieto dve olivy zasadili
v Roku Pavla Ušáka – Olivu
v Kátlovciach 2014
starostovia družobných obcí:
Jan Popelka Hradčovice a Pavol Johanes Kátlovce,
za prítomnosti riaditeľov škôl a farárov.
jún 2014”*

Ústredné oslavy storočnice

Hlavnými organizátormi osláv v Kátlovciach boli, samozrejme, Obec a Farnosť Kátlovce ako i Haulikov inštitút v Trnave, Trnavský samosprávny kraj a Divadlo Jána Palárika v Trnave, Filozofická fakulta UCM v Trnave, Knižnica Juraja Fándlyho v Trnave, Miestny odbor Matice slovenskej v Trnave, Základná škola s materskou školou Pavla Ušáka Olivu v Kátlovciach.

Program bol rozvrhnutý do troch dní: Dňa 13. novembra 2014 bola v Zrkadlovej sále Divadla Jána Palárika v Trnave vedecká konferencia pod názvom *Malý – veľký básnik Katolíckej moderny Pavol Ušák – Oliva, 100. výročie narodenia*. S príspevkami vystúpili: prof. Mgr. art. Božidara Turzonovová, herečka a vysokoškolská pedagogička, s recitáciou básne Pavla Ušáka Olivu: *Z náručia smrti*; pieseň *Kátlovská dolina* zaspievala Mužská spevácka skupina *Kátlovani*; s pozdravmi vystúpili: Dr.h.c. Ing. Tibor Mikuš, PhD. – predseda TTSK; Mons. Mgr. Ján Orosch – trnavský arcibiskup; Pavol Johanes – starosta obce Kátlovce; Anna Kostolanská, rod. Ušáková – sestra Pavla Ušáka Olivu; s prednáškami vystúpili: prof. PhDr. Jozef

Šimončič, CSc. – emeritný profesor Trnavskej univerzity v Trnave; prof. Mons. ThDr. Jozef Jarab, PhD. – rektor Katolíckej univerzity v Ružomberku; doc. PhDr. Marta Dobrotková, PhD. – dekanka Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave; prof. Mgr. art. Božidara Turzonovová – Fakulta masmediálnej komunikácie UCM, Trnava + PhDr. Mária Mešťánková, PhD. – Fakulta sociálnych vied UCM, Trnava; doc. PhDr. Gabriela Gotthardová, CSc. – emeritná pedagogička Pedagogickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku; PaedDr. Adriana Vaculová – Stredná priemyselná škola stavebná v Trnave; doc. ThLic.Mgr. Pavol Zemko, Th.D. – Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety Bratislava, Detašované pracovisko bl. Ladislava Batthyány-Strattmanna v Gabčíkove, predseda Haulikovo inštitútu Trnava a farár v Kátlovciach. V piatok 14. novembra 2014 zorganizovala predovšetkým Základná škola s materskou školou Pavla Ušáka Olivu v Kátlovciach XXIII. ročník recitačnej súťaže v prednese poézie a prózy na voľnú tému: *Kátlovce Pala Ušáka Olivu 2014* v kultúrnom dome v Kátlovciach. No a napokon v sobotu 22. novembra 2014 bola slávnostná časť storočnice: Sv. omša vo Farskom kostole Svätého Ducha v Kátlovciach spojená s už vyššie spomenutým požehnaním Pamätnej tabule, osadenej pred Obecným úradom, kladenie vencov k Pomníku Pavla Ušáka Olivu a slávnostná akadémia v Kultúrnom dome spojená s inauguráciou *Pamätného listu 100. výročia narodenia Pavla Ušáka Olivu* a udeľovaním obecných ocenení: *Cenou Pavla Ušáka Olivu, Pamätnou medailou Pavla Ušáka Olivu* a *Ďakovným listom*. Z vedeckej konferencie vydal Trnavský samosprávny kraj v roku 2014 v Trnave zborník prednášok s názvom *Malý – veľký básnik Katolíckej moderny Pavol Ušák – Oliva, 100. výročie narodenia*.

Záver

Oslavy sa skončia, Rok Pavla Ušáka Olivu splnil naše očakávania, no čo ďalej?! Mali by sme si dať nejaké predsavzatie. Mohli by to byť prinajmenšom tri naše závery z *Roka Pavla Ušáka Olivu* v Kátlovciach 2014:

- *Duchovný* – modlitba, sv. omša, obeta – za neho podľa nauky Katolíckej cirkvi o posmrtnom živote⁸,
- *ľudský* – sviečka, kvet (veniec), pamätník (hrob) – pri návšteve jeho hrobu na cintoríne v Poprade – Veľkej alebo pri jeho pomníku pred Farským kostolom Sv. Ducha v Kátlovciach,
- *materiálny* – súťaž, štúdium života a diela, propagácia (web), aby sa nám stále pripomínal jeho odkaz.

⁸ Porov. *Katechizmus katolíckej cirkvi*, čl. 988 – 1065.

Literatúra:

- ČAPKOVIČ, M. V Kátlovciach si uctili kňazské osobnosti. *Katolícke noviny*. 2014, roč. 129, č. 10, s. 15. ISSN 0139-8512.
- Hasnúce iskry Paľa Olivu. *Katolícke noviny*. 2014, roč. 129, č. 24, s. 24. ISSN 0139-8512.
- JÁN XXIII. *Magnifici eventus*. In JUDÁK, V. – LIBA, P. *Od Petrovho stolca k Veľkej Morave. Pápežské dokumenty o sv. Cyrilovi a Metodovi z rokov 868 – 2012*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2012. s. 57 – 65. ISBN 978-80-7162-830-6.
- Katechizmus katolíckej cirkvi*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1999. 918 s. 2. vydanie. ISBN 80-7162-259-1.
- KUBIŠ, S. – ZEMKO, P. *Pavol Ušák – Oliva, kňaz a básnik (100. výročie narodenia)*. Trnava: Ivona Matúšová, 2014. 84 s. ISBN 978-880-89413-37-9.
- MIKUŠ, T. – ZEMKO, P. *Malý – veľký básnik Katolíckej moderny Pavol Ušák – Oliva, 100. výročie narodenia*. Zborník z konferencie 13. 11. 2014. Trnava: Trnavský samosprávny kraj, 2014. 107 s. ISBN 978-80-89759-04-0.
- MISÁL, S. *Piráti krásy. Kapitula. Diecézny časopis spišského biskupstva*. 2014, č. 2, s. 18 – 21. (Dostupné na internete: <http://dieceza.kapitula.sk/userfiles/file/kapitula-2-2014.pdf>).
- MORAČČÍK, Š. *Pavol Ušák – Oliva. Bozk pozná smútok úst...* Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1991. 152 s. ISBN 80-220-0268-2.
- OLIVA, P. *Oblaky*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1996. 62 s. 2. vydanie. ISBN 80-7162-065-3.
- OLIVA, P. *Torzo literárneho diela 1*. Bratislava: LÚČ, 2004. 350 s. ISBN 80-7114-479-7.
- OLIVA, P. *Tak umieral a žije Paľo Oliva 2*. Bratislava: LÚČ, 2004. 188 s. ISBN 80-7114-480-0.
- OLIVA, P. *Madone*. In *Sedembolestná, príloha Katolíckych novín*. *Katolícke noviny*. 2014, roč. 129, č. 36, s. 19. ISSN 0139-8512.
- OLIVA, P. *Dolorosa*. *Katolícke noviny*. 2014, roč. 129, č. 37, s. 1. ISSN 0139-8512.
- UVÁČEK, F. *Kátlovce Paľa Ušáka – Olivu*. Kátlovce: Obecný úrad, 2001. 89 s. ISBN 80-968646-9-6.
- ZEMKO, P. *Olivova mariánska tvorba*. Trnava: Ivona Matúšová, 2014. 20 s. ISBN 978-80-89413-35-5.
- ZEMKO, P. *Rok Olivu v Roku Sedembolestnej*. Trnava: Ivona Matúšová, 2014. 28 s. ISBN 978-8089413-38-6.
- Z pošty. *Katolícke noviny*. 2014, roč. 129, č. 14, s. 15. ISSN 0139-8512.

Kontakt:

doc. ThLic. Mgr. Pavol Zemko, Th.D.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave

Detašované pracovisko

Ústav bl. Ladislava Batthyányho-Strattmanna

Gabčíkovo

Slovenská republika

zemko@haulikovinstitut.sk

BIBLICKÉ ORATÓRIUM V TVORBE J. SILANA

Tibor Žilka

Abstract: The aim of the study is to highlight two female characters from the Bible (Judith and Salome) and display them in artistic texts. We focus mainly on analysis of the biblical theme – save his own nation. This rescue caused the female heroine Judith. This topic was processed as a biblical oratorio by Slovak poet – Pirate of beauty – Janko Silan, who is representative of Catholic modernism.

Keywords: Janko Silan, Judita, Salome.

„Na počiatku bolo Slovo a Slovo bolo u Boha a to Slovo bolo Boh. Ono bolo na počiatku u Boha. Všetko povstalo skrze neho a bez neho nepovstalo nič z toho, čo povstalo. V ňom bol život a život bol svetlom ľudí. A svetlo vo tmách svieti, a tmy ho neprijali“ (Jn 1, 1 – 5).

Z tejto známej citácie možno odvodiť prvú dôležitú axiómu nášho uvažovania: textová realita je nad faktickou realitou, presnejšie nemôže s ňou konkurovať realita faktov. Naše činy, náš život usmerňuje to, čo je dané v Slove, Písme – prísna faktografia utlmuje význam textu, jeho transcendentálne alebo symbolické súvislosti. Ešte presnejšie: ak niekto nepochopí, že sila a hodnota textu nespočíva v prenášaní presných, hodnoverných faktov do textu, ale na zvýznamnení, na ich usporiadaní do ucelenej štruktúry s náležitou výpovednou hodnotou, tak nepozná zmysel pravého života. Biblia, Kniha kníh, túto výpovednú hodnotu má, hoci striktní racionalisti môžu argumentovať, že jej často chýba historická, chronologická a geografická presnosť.

V období feminizmu si dovoľujem moje ďalšie uvažovanie orientovať na dve ženské postavy z Biblie a ich zobrazení, výskyte v umeleckých textoch. Jedna postava je zo Starého zákona a menuje sa Judita, druhá je z Nového zákona a menuje sa Salome. Je medzi nimi súvislosť: obidve sú zvodné, v obidvoch príbehoch je spoločné státie hlavy (Judita sa sama postará o státie hlavy Holofernesa, Salome dáva stať hlavu Jánovi Krstiteľovi). Judita však vystupuje ako kladná postava, ako záchrankyňa židovského národa, Salome žiada státie hlavy Jána Krstiteľa pod vplyvom svojej matky. Keďže Biblia je knihou kníh, veľmi dlho ako architekt slúžil

pre vznik nových literárnych textov bez možností výrazného odklonu od pôvodnej tematickej štruktúry. Tento jav nazýva Libor Pavera alegáciou (Pavera, 1999, s. 57 – 58) a vzťahuje sa na tie prípady, keď jednoznačne prevažuje záväzný model pre prepis biblického námetu do literárnej či literárno-dramatickej podoby (Fenyő, 1998, s. 25 – 26). Čo sa týka Biblie, zostávam iba pri texte Judita, lebo tvorí samostatnú knihu v Starom zákone a má vypracovanú naráciu, ktorú možno stotožniť s naráciou literárnych textov. Zároveň však možno o tomto texte vysloviť názor, že je realistický, že je to realizmus, hoci z hľadiska historickosti sa text vyznačuje nepresnosťami. Na historické nepresnosti poukazuje aj úvod, obsiahnutý v samej Biblii: Nabuchodonozor (605 – 562) nikdy nebol kráľom Asýrčanov, ale Babylončanov, lebo Asýrska ríša zanikla v r. 612 pred Kr. Napriek tomu sa v celej knihe predstavuje Asýrska ríša ako vtedajšia najväčšia politická moc v západnej Ázii. Píše sa ďalej: skutočné udalosti a osoby, patriace do rozličných historických období biblických a svetových dejín, sú v knihe pospájané na vytvorenie opisu udalosti, ktorá nie je historická, ale metahistorická čiže nadhistorická (Sväté písmo starého i nového zákona, 2003, s. 866). Napriek tomu je pravdivá, realistická. Textová realita stojí nad faktografickou realitou, resp. nad realitou faktov. Tento zásadný poznatok ľahko možno preniesť na literárne texty, ktoré sa vytvárajú na podklade fikcie, ale treba povedať, že fikcia môže vznikať na podklade príklonu k realite alebo naopak: na princípe ireality alebo imaginácie.

Ak vychádzam z týchto zásad, tak realizmus možno použiť v dvoch významoch:

a) realizmus ako metóda tvorby, založená na rozvíjaní príbehu, ktorý neprekračuje hranice reality, dej je reálne možný, mohli by sme ho preniesť do skutočného života; oproti stoja texty nereálne, čiže také, ktoré presahujú hranice reality, obsahujú prvky fantastiky a uprednostňujú výmysel pred každodennou skutočnosťou;

b) ide o literárny smer, v ktorom sa programovo tvorili texty, ktoré túto metódu využívali v plnej miere. U Daniely Hodrovej sa v súvislosti s románom rozlišuje román-skutočnosť („román-skutečnosť“) a román-výmysel („román-smyšlenka“), čo môže mať všeobecnú platnosť (Hodrová, 1989, s. 10). Tu sa žiada povedať, že výmysel, imaginácia, prekročenie hraníc reality vždy charakterizovali umenie, ba niektoré žánre sú postavené priam na výmysle (rozprávka, sci-fi, romantické príbehy, utopický román, gotický román, thriller atď.).

Inou otázkou je antirealizmus – ja by som uprednostnil skôr termín anti-literatúra či antiumenie – ako pojem zahrnujúci tie literárne a umelecké tendencie, ktoré sa radikálne postavili proti doterajšiemu chápaniu, funkciám, poslaniu literatúry (umenia), dá sa povedať aj inak – programovo negovali či negujú umenie ako umenie, literatúru a jej estetickú a umeleckú podstatu. Stalo sa to v období avantgardy a neoavantgardy, pričom tieto negujúce tendencie pretrvávajú dodnes. Sem patrí dadaizmus, napr. *Prvé a druhé nebeské dobrodružstvo pána antipyryna* od Tristana Tzaru, a v období neoavantgardy je to conceptual art, happening, performance, mnohé texty vizuálnej poézie a pod.

Vráťme sa však k otázke reálne možného a reálne nemožného v zobrazovanom (vyjadrovanom) priestore literatúry. Ak z tohto hľadiska posudzujem biblickú tému o Judite, ide o text, patriaci k textom s príbehom reálne možným, a nie k vymysleným. Uvedené vecné chyby na tejto skutočnosti nič nemenia, text reprezentuje reálne možný príbeh. V samej podstate to isté platí aj o príbehu z Matúšovho a Markovho evanjelia o Salome, pravda, s tým rozdielom, že tam príbeh nie je naračne rozvinutý, preto ani sa mu nehodno venovať. Jedno však platí: obidve ženské postavy sa stali vďačnou témou pre umelecké spracovanie od stredoveku až po dnešné časy (Pethő, 1992, s. 15 – 20). V centre môjho záujmu je hlavne obdobie od realizmu po postmodernizmus.

Treba hneď povedať, že v období realizmu sa témy spracúvali na podklade alegácie, t. j. záväzného dodržiavania zásad, aby sa text príliš neodkláňal od biblického kánonu – text mal vždy morálne poslanie, etika bola súčasťou estetiky textu a nedochádzalo k jej negácii. Modernizmus tieto zásady narúša, neprikladá etike väčší význam, ba ju obchádza, priam neguje. Ale ani modernizmus a postmodernizmus nie je jednotný v samom postoji k daným témam, ba je medzi nimi zásadný rozdiel.

Aj v téme o Judite či Salome je zásadný rozdiel medzi literárnou modernou a postmodernou, lebo pokiaľ moderna bola založená na tvorivom princípe väzby posttextu na pretext, postmoderna si viac zakladá na dekonštrukcii pretextu posttextom. Pretext je východiskom, prvovzorom, slúžiacim ako podklad pre dekonštrukciu. Výraz postmoderna je synonymom termínu pluralita a zároveň je výrazom (znakom) straty dôvery k akémukoľvek štýlovému prúdu v umení (Gabliková, 1995, s. 76). Namiesto homogenity a jednote nastupuje tyrania slobody aj v umení. Táto tyrania slobody sa v nemalej miere dotýka aj spracovania tém s biblickým námietom. A týka sa to aj umeleckého stvárnenia témy o Judite zo Starého zákona a témy o Salome z Nového zákona.

Judita

Judit (z hebrejského „židovka“). Vychádza sa tu zo starozmluvného spisu, ktorý nie vždy sa dostáva do kánonu, ale pre umenie je to vďačná téma (Gecse – Horváth, 1990, s. 95 – 96). V umení sa táto téma spája s témou Salome z Nového zákona, keďže obidve témy vyvolávajú podobné konotácie. V oboch prípadoch vystupujú mladé ženy ako zvodkyne, hoci ich úloha je úplne odlišná – Judit sama zabíja Holofernesa, Salome žiada sťatie hlavy Jána Krstiteľa. Obidve sú však zvodkyne a ich pričinením dochádza k smrti jednak Holofernesa (maximálne záporná postava), jednak Jána Krstiteľa (maximálne kladná postava). Tému pre umenie objavil predstaviteľ quattrocenta, maliar a rytec Andrea Mantegna (1431 – 1506), ktorý spodobil Juditu v okamihu, keď vkladá utatú Holofernesovu hlavu do koženého

vreca, pričom na malbe vrece drží jej verná slúžka. Popri ňom ešte Sandro Boticelli (1445 – 1510) zobrazil na dvoch obrazoch Juditu: *Nájdenie zabitého Holofernesa*; *Judita s Holofernesovou hlavou* (slúžka v košíku nesie hlavu Holofernesa a pri nej kráča s mečom v ruke Judita). Čo je pre nás dôležité, že túto tému spracoval ako biblické oratórium aj slovenský básnik Janko Silan, predstaviteľ katolíckej moderny. Július Pašteka v tejto súvislosti napísal: „*Je to celkom zriedkavý dramatický útvar v našej literatúre, tobôž v novšom období. Avšak príbehy starozákonných postáv sa u nás celkom neobchádzali – napr. Ignác Grebáč-Orlov napísal hru Ruth (1913), Karol Sidor hru Tamar (1923). Hra o starozákonnej Judite bola v 17. storočí aj v repertoári jezuitského divadla (v Trnave r. 1648), v 18. storočí stala sa známa hra talianskeho autora Pietra Metastasia: Hrdinská Judita aneb oslobodená Betúlia vyšla v preklade J. Palkoviča (Duchovné divadlo, Trnava 1801)*“ (Pašteka, 1998, s. 265). J. Pašteka si potom kladie otázku, prečo zaujala táto téma J. Silana. Možno sa domnievať, že téma zaujala mladého Silana predovšetkým ako alegorický príbeh záchrany vlastného národa. Ide pritom o literárno-dramatickú obmenu žánru, kde prevláda tzv. alegácia, t. j. záväzný prepis biblického námety do literárnej podoby (Pavera, 1999, s. 57 – 58, Hrašková, 2013, s. 54 – 59). Predpokladá sa, že autor tu vychádza iba z Knihy Judit a iba reprodukuje text z Biblie. Text má 5 častí: Obliehanie Betúlie; Judit; Judit a Holofernes; Víťazstvo Judit; Apoteóza. Dobové konotácie sú presne identifikovateľné aj z modlitby hlavnej postavy, keď sa Judit chystá odísť do tábora nepriateľa:

*...nech Tvoja spravodlivosť ich raz skrotí
podobne, bo si veľmi dôverujú
vo svojich vozoch, v oštepoch a kujú
záhubu môjmu strýznenému ľudu.
Zachráňže túto zem, ach, túto hrudu...*

Silanova báseň – literárno-dramatické oratórium – vzniklo okolo roku 1939, a predsa je to báseň číro realistická, otrocky sa pridriavajúca Písmu. Umenie však nie je o tom, aby sa Písmo prepísalo do viazanej (básnickej) reči. Príbeh sa musí v období moderny (modernizmus) pretvoriť, nieť posolstvo vyplývajúce z dobovej normy. Pravda, treba povedať, táto dobová norma môže značne narušiť realitu pôvodného textu, dokonca aj smerom negácie princípu alegácie. Svedčí o tom i malba rakúskeho maliara Gustava Klimta z roku 1901 pod názvom *Judith und Holofernes*, na ktorej je Judita vyobrazená ako predstaviteľka *femme fatale*, onej vďačnej témy secesie. Erotizujúca funkcia Judity nie je tu v službách vznešenej idey ako v Biblii či u Janka Silana, ale maliar dal svojráznu estetickú funkciu sexualite, čím totálne narušil pôvodnú biblickú tému a jej výpovednú hodnotu. Treba však povedať, že tento posun nastáva už aj v samotnej Biblii, veď istá zvrhlosť charakterizuje aj Salome z Nového zákona. Preto sa často Klimtov obraz pomenúva ako Salome, hoci maliar

jednoznačne odvíjal svoj obraz zo Starého zákona. Na obraze však chýba najdôležitejší prvok témy, a tým je sťatá hlava Holofernesa, ktorá sa na obrazoch obyčajne vyskytuje v inej podobe než sťatá hlava Jána Krstiteľa podávaná na miske priamo Salome. Treba zároveň povedať, že Salome je vďačnejšou témou pre umenie ako Judita, aspoň pre umenie neskoršie – od realizmu po súčasnosť.

Salome

Salome (z hebrejského *Salem* „neporušená“, „zdravá“). Ako vieme, príbeh je zachytený v Novom zákone v Evanjeliu sv. Matúša a v Evanjeliu sv. Marka. Ide o príbeh, ktorý má skutočný historický základ: v roku 28 po nar. Krista Herodes unesie Herodiadu, ženu brata Filipa, spolu s dcérou z Ríma. Ján Krstiteľ sa stáva kritikom únosu i nemorálnosti spolužitia Herodesa a Herodiady. Morálny aspekt je v Biblii dominantný, v Matúšovom evanjeliu vina sa kladie iba matke za sťatie hlavy prorokovi, v Markovom evanjeliu je dej stupňovaný a za pomstou je naznačená aj dcérina krutosť. Táto téma bola nespočetnekrát zobrazená v maliarstve v stredoveku. Ale aj v maliarstve sa prelína motív vraždy Holofernesa s motívom sťatia hlavy Jána Krstiteľa.

Lucas Cranach st. (1472 – 1553) namaloval Salome ako princeznú, držiacu podnos s Jánovou hlavou. Názov má obraz *Salome*. Maliar Caravaggio (1573 – 1610) tiež namaloval obraz pod názvom Salome s hlavou Jána Krstiteľa. Salome v minulom storočí inšpirovala symbolistického maliara Gustava Moreaua (1826 – 1898). Tento maliar namaloval obrazy pod názvom *Salome tancujúca pred Herodesom* a *Zjavenie*. Pokiaľ sa maliari jednoznačne sústreďujú na Salome, v literatúre to také samozrejme nie je. Svedčia o tom aj názvy diel: G. Flaubert: *Herodias*; O. Wilde: *Salome*; Hviezdoslav: *Herodes a Herodias*. Text spracúva námet známy ako mýtus alebo ako náboženský (biblický) príbeh. Biblický námet o Salome je podkladom nielen pre vznik diela P. O. Hviezdoslava *Herodes a Herodias* (Hrašková, 2013, s. 40 – 44), ale aj pre vznik textu Petra Karvaša *Tanec Salome*, dokonca aj Ján Chryzostom kardinál Korec má „podnet na meditáciu“ s touto tematikou pod názvom *Umučenie Jána Krstiteľa*.

Pavol Országh Hviezdoslav vo svojej dráme do popredia presúva premenu „biblického príbehu na veľký dejinno-spoločenský obraz minulosti aj prítomnosti“ (Pašteka, 1998, s. 117). Samotné sťatie hlavy je až v 4. dejstve, ale autor použil tzv. adíciu – rozšíril tému o sociálny motív, pričom morálny princíp je naďalej silný, ba je sklbený so sociálnym motívom. Princíp pridávania prvkov voláme v teórii adíciou oproti substitúcii, kontaminácii a eliminácii. J. Pašteka hovorí o kontrapunktických väzbách medzi Herodesom, Herodiadou, Salome alebo medzi Herodesom, Jánom Krstiteľom, Manahenom, Filipom. Lenže čo treba chápať pod týmto pojmom? Kontrastným princípom sa mení pôvodný význam na jeho protiklad

a kontrapunkt prináša k pôvodnému významu nový význam, ktorý však s ním nie je v rozpore. Ide tu o jeho obohatenie prostredníctvom inej, ale nie hlavnej významovej kompozičnej línie. V samej tragédii nie Salome je hlavnou postavou, ale Herodes a Herodias sú ústrednými postavami deja. Prevláda tu sociálne hľadisko: tragédia je zároveň kritikou súdobej spoločnosti, tyranie, neprimeraného uplatňovania moci na úkor ľudu. Autor sa k tomu dostal po vytvorení biblického cyklu: *Agar* (1883), *Ráchel* (1891), *Kain* (1893) atď. Tragédia bola dovŕšená koncom roku 1908. Svedčí to o tom, že v našich literatúrach nedominuje iba filozofický či teologický aspekt, ale vždy sa vynorí sociálny a spoločenský aspekt zároveň. Aj biblická tematika má obvyčajne aj takúto výpovednú hodnotu. Z nášho hľadiska je podstatné, že máme do činenia s výsostne realistickým prístupom k danej téme a že sa adíciou rozširuje tematický záber textu o sociálnu stránku života, keďže tento aspekt je dominantný v období realizmu ako literárneho smeru. J. Pašteka hovorí o autentizácii, historizácii a aktualizácii pôvodnej témy, Hviezdoslav vraj chcel „*príbehom z minulosti pôsobiť na živú a žitú prítomnosť...*“ (Pašteka, 1998, s. 118). Samotná autentizácia sa však týka uchovania biblického textu v oblasti morálneho vyznenia a posolstva, aj keď je transformovaná do umeleckej podoby a dramatickej formy. Jednoznačne teda dominuje afirmatívny postup.

Už skôr vznikol text, ktorý je tiež vytvorený na princípe realistickej metódy. Myslím tu na novelu G. Flauberta, ktorá sa „tvári“ ako svetská téma, hoci hlavné tematické komponenty textu oproti Biblii nemení. Hlavné vzťahy medzi postavami zostávajú nezmenené ako v Biblii. Zapôsobí predovšetkým jej tanec, nazývaný aj sedemzávojovým tancom. Jasným dôkazom jej nezrelosti je i tento citát:

„*Chcem, aby si mi dal na mise hlavu...
Zabudla meno, no pokračovalo s úsmevom:
„Hlavu Jochanána!“*“
(Flaubert, 1989, s. 328)

Pôvodný realizmus sa narúša v tvorbe Oscara Wilda, lebo predstaviteľ literárneho impresionizmu odpútava pozornosť od viny Herodiady a vinu presúva na Salome. Stredobodom pozornosti je samotná Salome, jej vzťah k Jánovi Krstiteľovi sa presúva na erotickú rovinu. Autor nepochybne vychádza z Biblie, no má aj iný zdroj pre spracovanie tohto námetu, a tým je román francúzskeho spisovateľa Jorisa Karla Huysmansa, naopak, románu, ktorý sa pokladá za „rukoväť dekadencie“. Hlavná postava románu Jean de Esseintes sa v 5. kapitole prejavuje ako veľký obdivovateľ obrazov. Spomedzi všetkých obrazov ho najviac uchvacovali dve maľby Gustava Moreaua s motívom Salome. V Moreauvom obraze už Salome nebola len tanečnicou, ktorá perverzným kolísaním vydráždi starca do žiadostivého a chlipného srkania, ale sa stáva symbolickým božstvom nezničiteľnej smilnosti, bohyňou nesmrteľ-

nej hystérie, zatratenou krásou, vyvolenou spomedzi všetkých... obludnou beštou, lahostajnou, nezodpovednou, necitnou... (Huysmans, 1971, s. 64).

Tu sa začína zrod novej etapy stvárnenia témy: O. Wilde sa odkláňa od biblického realizmu a realizmu ako literárneho smeru a ubera sa smerom k estetizmu. Vo filozofii *Fin de siècle* sa objavuje motív rovnakej podstaty lásky a smrti, ešte presnejšie estetizácia lásky a smrti. Ide vlastne aj o intelektuálnu vzburu proti jestvujúcej morálke, čo sa prenáša aj do témy o Salome. Drámu napísal v roku 1891 pre francúzsku herečku Sarah Bernhardovú, a práve Salome sa stáva ústrednou postavou diela. Salome nekoná na podnet matky, ale pod vplyvom lásky a telesnej túžby k Jánovi Krstiteľovi. Jej tanec je erotický, odhaľuje svoje telo. Jej láska je odmietnutá, za odmietnutie žiada smrť Jochanána. Keď prinesú hlavu, zúrivo bozkáva ústa. Herodes dá zabiť Salome.

V pretexte je rozhodujúcim vzťah medzi Herodiadou a Jánom Krstiteľom, u Wilda sa dôraz kladie na vzťah Salome a Jochanána. Základnou myšlienkou je, že krása a láska je viac ako ľudský život. Tento námet v nezmenenej podobe preberá aj Richard Strauss od O. Wilda, a tým prichádza s novým námetom pre operu *Salome* (svojím dekadentným stvárnením znamenalo nówum pre operu; premiéra bola v roku 1905 v Drážďanoch).

V časoch nastupujúceho modernizmu sa teda v téme objavuje zmyselnosť ženy, jej pôvab a krása ako východisko pre výstavbu tematickej štruktúry. V období postmodernizmu nastáva deštrukcia (dekonštrukcia) témy. *Enfant terrible* anglického filmu, režisér Ken Russel, popri ironických biografiách hudobných skladateľov (Mahler – 1974; Lisztománia – 1975) nevkusne spracoval aj tému o Salome, kde zosmiešnil nielen samotný námet, ale hlavne parodizoval princíp krásy ako nosný komponent Wildovho diela. Jána Krstiteľa hrá jeho milenc a pokiaľ nehrá, tak sa s ním bozkáva v kúte improvizovaného divadla (Ken Russel je režisérom aj rockovej opery *Tommy*).

Subverzívnym spracovaním témy je aj krátka próza Petra Karvaša *Tanec Salome* (Žilka, 2000, s. 126 – 127). Pôvodný motív rozširuje o motív slabosti Jána, ktorý je ochotný urobiť ústupky – ustupuje zlu v mene budúceho dobra. Aby ho Salome zachránila pred históriou, dáva mu sťaf hlavu. Chce ho ochrániť pred zradou svojich ideí. Salome dala vedome a chladnokrvne zabiť Jána kvôli nemu samotnému, kvôli záchrane ideálov, ktoré už-uz chcel odmietnuť, zradiť. Ak by to korešpondovalo u niekoho s obdobím normalizácie, keď mnohí kvôli prežitiu zradili svoje idey, tak sa nemýli. Trošku Karvaš do postavy Jána projektuje sám seba a mnohých svojich rovesníkov, postihnutých v rokoch normalizácie. Biblická téma tu dostáva politickú výpovednú hodnotu, ale zároveň nadobúda aj alegorický charakter.

Záver

Z toho, čo som tu načrtol a pokúsil sa vysvetliť, je jasné, že európska literatúra (kultúra) veľa námetov čerpá z Biblie (Fenyő, 1998, s. 25). Biblické a náboženské témy, ak sú spracované na kresťanských základoch, upokojujú, učia nás spolunažívaniu, veľkorysosti, odpúšťaniu. Disciplína, ktorá sa zaoberá s literárnym spracovaním biblických námetov do estetickej podoby, by sa mala nazývať literárnou exegetikou; náuka zaoberajúca sa s umeleckým stvárnením biblických príbehov a motívov by sa potom mohla volať umeleckou exegetikou. V rámci vyučovania literatúry a umenia sa obidve disciplíny navzájom dopĺňajú a prelínajú.

Literatúra:

- FENYŐ, G. *A Biblia az irodalomban*. Budapest: Korona Nova Kiadó, 1998.
- FLAUBERT, G. *Bouvard a Pécuchet. Listy o umení a literatúre*. III. Zväzok. Bratislava: Tatran, 1989.
- GABLIKOVÁ, S. *Selhala moderna?* Olomouc: VOTOBIA, 1995.
- GECSE, G. – HORVÁTH, H. *Malý lexikón Biblie*. Bratislava: Nakladateľstvo Spektrum, 1990.
- HRAŠKOVÁ, M. *Biblické témy v slovenskej dráme*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2013.
- HUYSMANS, J. K. *Naopak*. Bratislava: Tatran, 1971.
- PETHŐ, B. *A posztmodern*. Budapest: Platon, 1991.
- PAŠTEKA, J. *Pohlady na slovenskú dramatikú, divadlo a kritiku*. Bratislava: Národné divadelné centrum, 1998.
- PAVERA, L. Otázky a otázniky nad intertextualitou. In Žilka, T. (ed.): *Intertextuálna v postmodernom umení*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 1999.
- Sväté Písmo starého i nového zákona*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2003.
- ŽILKA, T. *Postmoderná semiotika textu*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2000.

Kontakt:

prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc.
Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr
Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF v Nitre
Dražovská 4
949 74 Nitra
Slovenská republika
tzilka@ukf.sk

DOSLOV

Univerzita, talent, krása a přátelství

Tvrzení o tom, že na konferencích vystupují různí lidé, se zdá být banální. Na semináři se shromáždí odborníci, kteří se tématem zabývají léta i budoucí vědci na počátku své kariéry. Osoby, jež se „potřebují ukázat“, i tací, kteří z titulu své funkce „musí přijít“. Pro někoho to bude příležitost po letech se znovu setkat, anebo naopak osobně poznat člověka, který byl dosud znám jen jako podpis pod svými texty. Někdo přijde náhodou, jiný proto, že ho všechno zajímá. Při nejlepší vůli i maximálním úsilí organizátorů není nikdy předem zaručené, jak celá událost dopadne, jaká se vytvoří atmosféra, zda se podaří „vytáhnout králíka z klobouku“, čili očarovat publikum, jak kdysi napsal Czesław Miłosz. Odborný seminář *Piráti krásy* se mimořádně podařil. Jestliže se ho vážený čtenář této publikace zúčastnil, připomene si díky výše shromážděným příspěvkům o kom a o čem se hovořilo. Kdo tam nebyl, nechť lituje a přečte si, o co přišel.

Literární skupina *piráti krásy* existovala v konkrétním časoprostoru. Bez znalosti bližších okolností vzniku textů, historických souvislostí a sociálních podmínek, ve kterých autoři žili a pracovali, je obtížné plně pochopit jejich tvorbu. Některá témata už dnes možná nejsou aktuální, ale mnoho otázek a problémů je stále na místě, protože se dotýkají nejpodstatnějších věcí, jež jsou blízké každému, pro koho život není banalitou. Hluboký humanismus *pirátů* je nadčasový. Univerzita, talent, krása a přátelství – o tom byla tato konference.

Děkan Fakulty stredoerópských štúdií Dr. Attila Komzsík v úvodním proslovu vyzdvihl roli univerzity jako místa setkávání, jako platformy pro diskusi, prostoru pro výměnu myšlenek, pro dialog. Místa, ve kterém se přirozeným způsobem rodí přátelství, protože se zde setkávají lidé, kteří jsou si v něčem podobní – zájmy, věkem, generačními zážitky. Přátelství, která přetrvávají. Společně prožitá etapa v tak důležitém období, jakým je „zralé mládí“, často formuje člověka na celý život.

Univerzity by neměly pouze zprostředkovávat získávání znalostí, měly by rovněž přispívat k utváření člověka, zanechávat otisk v jeho osobnosti. Důležitým zadáním učitelů je nacházet a podporovat talentované studenty, přičemž se nejedná pouze o podporu faktografickou a morální, ale i organizační a materiální, a to zvláště v situaci, kdy okolnosti vyžadují mimořádnou osobní angažovanost. Podobnou zásadní roli v podpoře *pirátů krásy* odehrál biskup Ján Vojtaššák, o jehož zásluhách v době mezi světovými válkami padlo na konferenci mnoho slov. Duchovní rozvoj diecéze propojil s reorganizací kněžského semináře a s budováním nových škol a knihoven.

Byl přesvědčený, že podpora elit bude mít bezprostřední vliv na vzdělanost širokých mas a tím i na zlepšení jejich životních podmínek. Vědom si důležitosti krásy, snažil se mimo jiné o každodenní kontakt studentů s uměleckými díly. V dnešním světě zaneřádném vizuálním kýčem je takový postoj hodný připomenutí. Vojštašáková zodpovědnost dosahovala za zdi semináře, osud jeho svěřenců mu nebyl lhostejný ani po absolvování a vysvěcení. Staral se, aby mohli i nadále rozvíjet svůj talent v místech a povinnostech, jež jim byly přiděleny.

Nazývali se *piráty*. Kdysi bylo toto označení vyhrazeno mořským dobrodruhům (mnoho takových dodnes brázdí moře celého světa). Později se piráti stali hrdiny legend a pohádek. Dnes tento výraz značně rozšířil svůj sémantický rozsah a dostalo se mu imponující mediální kariéry. Piráty porušující dopravní předpisy potkáváme na silnicích, nelegální hudební nahrávky jsou pirátské, stejně tak zkopírované programové vybavení počítačů. Piráty najdeme i mezi postavičkami v kostkách Lego. Kde vlastně dnes piráti nejsou? Kde je krása? A nezní *piráti krásy* jako protimluv? Možná, ale jen na první pohled. Z etymologického hlediska je totiž pirát někdo, kdo hledá nové, o něco se pokouší, pouští se do odvážných podniků.

Slovo krása naopak svůj význam zúžilo. Staří Řekové krásu neztotožňovali pouze s estetickou stránkou věci. Jednalo se o celistvou dokonalost, podmínku umění na nejvyšší úrovni. Její pojetí bylo široké. Krása byla spojována především s myšlenkou dobra, oduševnělosti, morálky, s myšlením a rozumem. Tvorba *pirátů*, jejich verše a dopisy, vzpomínky na ně potvrzují, že byli opravdovými hledači krásy. Jak daleká bývá tato idea od úmyslu mnoha současných autorů a umělců, kteří se snaží šokovat, pobouřit, ovšem ne s cílem pohnout svědomím, ale „pro špinavý zisk a prázdnou slávu“.

Současná kultura diváka a čtenáře přesvědčuje, že vzory krásy dnes nejsou stálé. Že záleží na tom, kdy a kde dílo vzniklo, že krása je subjektivní, závislá na autorovi, na příjemci díla, na tom, co oni považují za krásné. Piráti jsou všude, ale krásy jako by ubývalo. Subjektivní a nejednoznačná krása se již nezdá být významnou hodnotou, ba často dokonce vůbec není brána jako hodnota, ale pouze jako vlastnost, jedna z mnoha možných.

Autoři, kterým byla konference věnována, věřili a věděli, že skutečnost je jiná. Jejich životní setkání nebylo náhodné a náklonnost, která je spojovala, se dokonale wpisuje v koncepci přátelství, kterou představil Clive Staples Lewis. Tento irský spisovatel a vědec popisuje v knize *Čtyři lásky* (orig. *The Four Loves*, 1960) zrod přátelství několika lidí, kteří zjišťují, že sdílejí podobnou intuici a zájmy, o kterých do té doby soudili, že jsou pouze jejich vlastní. Radostné poznání je provázeno překvapením: „Cože? Ty taky? Myslel jsem si, že jsem jediný“ (s. 62). Základem přátelství je chápání té samé pravdy. Přátelství je tím druhem lásky (ze čtyř, které autor popisuje), který je nejméně potřebný. „*Přátelství není nezbytné, filosofie, stejně jako umění, jako samotný vesmír (neboť Bůh nepotřeboval tvořit). Nemá žádný význam pro přežití; je to spíš jedna z těch věcí, které dávají přežití smysl*“ (s. 67).

Závěrem Lewis poukazuje na těžiště pravého přátelství: „... domníváme se, že jsme si vybrali sobě rovné. Kdyby byl ve skutečnosti mezi daty našich narození rozdíl několik let, kdyby byla naše bydliště o pár kilometrů vzdálenější, kdybychom si zvolili jednu univerzitu místo druhé, (...) kdybychom náhodou při našem prvním setkání vznesli či nevznesli nějaké téma – jakákoliv z těchto náhod by mohla způsobit, že bychom se nikdy nesetkali. Pro křesťana tu však, přísně vzato, náhody neexistují. Pán všech událostí byl zde skrytě při práci. (...) Přátelství není odměnou za naši rozlišovací schopnost a dobrý vkus, s jakým jsme se navzájem našli. Je to nástroj, s jehož pomocí Bůh každému zjevuje krásy všech ostatních. Nejsou o nic větší než krásy tisíců jiných lidí; pomocí přátelství nám pro ně Bůh otvírá oči. Jako všechny krásy jsou i tyto od něj odvozeny a v dobrém přátelství je pak přátelstvím samým rozhojňuje, protože to je nástroj, jehož prostřednictvím tvoří, stejně jako nástroj, jehož prostřednictvím zjevuje. Na této hostině je to On, kdo prostřel stůl, a je to On, kdo vybral hosty. Smíme doufat, že je to On, kdo nás občas vede a kdo by nás měl vést vždy. Nedělejme účty bez svého Hostitele“ (s. 84 – 85).

Anna Šírová-Majkrzak

JANKO SILAN

Už vidím iba vežu kostola,
ten maják z bielych brehov.
Raz pod ňou azda dovoľia
spočinúť kostiam jeho...

No jeho smrť ich strašila,
vtedajších pánov našich.
Krehká a náhla, motýlia
stále ich ešte straší.

Komuže na tom záleží,
keď čas je klamná minca?
Pod vežou dodnes neleží
ostatok toho princa,

kniežaťa, kňaza spod Tatier
a syna starej Nitry.
Spi sladko, básnik bohatier,
Tatry sú tvoje mitry.

Naklonený štít Kriváňa
v dobrom aj planom čase
k tebe sa nízko nakláňa,
po tvojich veršoch pasie.

Či na tom vôbec záleží,
kde spíš, keď duša krásna
v nebi bdie? Zvoní vo veži.
Janíčko, pas a spas ma.

Daromne nebo zadebnia,
tie okná zadebnené
rozbije a nás požehná
báseň, to rozhrešenie.

Teodor Križka (zo zbierky Krížence z blížnych ciest)

SUMMARY

The Conference Almanac *Pirates of Beauty* consists of papers presented at the seminar of the same name. The seminar was held at the Institute of Central European Languages and Cultures of Faculty of Central European Studies Constantine the Philosopher University in Nitra on the 11th of November 2014 with the support of Mons. František Rábek. The inspiration for the seminar was the tradition of spiritual themes and conferences at the Institute (*Pavol Strauss and the Catholic Modernism*, 2013) and the 100th anniversary of the birth of three important personalities belonging to the art group Slovak Catholic Modernism – poets and priests Pavol Ušák Oliva, Janko Silan and Mikuláš Šprinc.

The Conference Almanac reflects the interdisciplinary nature of *Pirates of Beauty*. Although the priority of publication is to analyse the semantic purpose, specific features of poetics, and also questions of sociological approach of three spiritual authors (*Pirates of Beauty*). In the almanac, there are papers of prominent literary scientists from Slovakia (Mária Bátorová, Tibor Žilka, Jozef Brunclík, Ján Gallik, Ján Gavura, Marta Germušková, Jaroslav Vlnka, Edita Príhodová, Viliam Jablonický), but also inspiration studies of doctoral student from Poland (Małgorzata Dambek).

The Almanac offers various keys to the interpretation of the poetry and life of *Pirates of Beauty*. The priest and theologian Luboslav Hromják treats in his study of the Spiš bishop Ján Vojtaššák which promoted also literary production of the seminarians and this way he contributed to formation of the new generation of the Slovak spiritual literature of the 20th century and also of the *Pirates of Beauty*, formatted in the Spiš diocesan priest's seminary, composed by Janko Silan, Paľo Ušák Oliva, Mikuláš Šprinc, Ján Kováč and Štefan Schelling. The studies in the almanac are dominated by historical and literary-theoretical reflection of Janko Silan, Pavol Ušák Oliva and Mikuláš Šprinc. There are papers that use interpretation of one of three authors, for example Jozef Brunclík (Mikuláš Šprinc – *Pirat of Beauty*) or Jaroslav Vlnka (study *The Particularity of Janko Silan's poetry In the years from 1945 to 1948*). Only in two studies, we can find the analysis of Silan, Šprinc and Ušák Oliva together, not as partial views on the one. Ján Gallik has ambitions to reflect the topic about Mary the Immaculate in spiritual poetry of *Pirates of Beauty* and Marta Germušková provides views on *Pirates of Beauty* and their undoubted benefit for the contemporary literature and receptionist context. We also believe that the almanac will promote the poetry of *Pirates of Beauty*.

Irena Lehocká

MENNÝ REGISTER

A

Agar 144

B

Bajan, P. 90

Baláž, A. 25

Ballay, Miroslav 34, 36

Barišić, Stjepan 122, 123, 125

Barlach, H. 12

Barnáš, Štefan 69, 74, 130

Bartek, Henrich 88, 90

Bátorová, Mária 5, 9, 11, 12, 13, 15,
25, 34, 35, 36, 57, 58, 63, 65, 78,
122, 124, 126, 153

Bazala, Radoslav 130

Belák, Blažej 18, 24, 95

Bendová, K. 21

Benedikovičová, Ema 132

Benedikt XVI. 133

Beneš, Edvard 24

Beniak, Valentín 20

Berďajev 91

Bergoglio, Jorge Mario. *Pozri František, pápež*

Berhardová, Sarah 145

Bernolák, Anton 9, 70, 103

Bezdiček, Josef 69, 78

Bezruč, Petr 38

Bielik, Dominik 132

Bielik, František 66, 71, 78

Blondel, Maurice 12

Bloy, Léon 17, 69, 105, 107

Bor, Ján Elen 19, 25, 67, 88

Boticelli, Sandro 142

Botto, Ján 93, 95

Brémond, Henri 29, 56, 58

Brenkus, Jozef 70

Brinkley, Wiliam 87

Brunclík, Jozef 5, 15, 22, 153

Březina, Otokar 38

Byron, George Gordon 109

C

Cabadaj, Peter 15, 18, 25, 26, 44, 45,
49

Cecília, sestra 87

Cehuľa, Jozef 70

Cieker, Jozef 88

Cíger Hronský, Jozef 24, 44, 85, 86, 88,
94, 95

Cincík, Jozef 24, 44, 92, 93, 95

Claudiel, Paul 11, 12, 17, 37, 48, 89

Clementis, Vladimír 87

Coda, Pero 131

Cranach st., Lucas 143

Cronia, Arturo 92

Č

Čapkovič, Michal 132, 137

Čarnogurský, Ján 69, 74

Čimová, Angela 75

Čulen, Konštantín 24, 86, 87, 88, 95

Čuvalo, Ante 122, 126

Čúzy, Ladislav 25

D

da Caravaggio, Michelangelo Merisi
143

Dambek, Małgorzata 5, 29, 36, 153
Darovec, P. 25
Debnár 109
Deml, Jakub 38, 105, 107, 123
Dian, Štefan 116
Dilongová, Johanka 100
Dilong, Rudolf 10, 11, 15, 18, 24, 38,
41, 42, 45, 51, 52, 67, 70, 72, 85,
92, 94, 100, 109, 110, 116, 117
Dobrotková, Marta 136
Dragoš Alžbetinčan, Jozef 70
Drozd, František 66, 71, 72, 76, 78
Drtilová, Jana 56
Duraj, Jozef 70
Đurka, Anton 72
Đurka, Ján. *Pozri* Silan, Janko
Đurovčíková, M. 26
Džunková, Katarína 58

F

Fabry, Rudolf 107
Fenyő, G. 140, 146
Ferenčík, Ján 16, 69, 110
Fiebigová, Helena 99
Filip (brat Herodesa) 143
Flaubert, Gustav 143, 144, 146
Florian, Josef 17, 45
Florian, Michael 111
Francisci, Janko 16
František, pápež 133, 134
Frátrik, Ján 15, 25, 41, 49
Furdek, Štefan 88, 91

G

Gabliková, Suzi 141, 146
Gábriš, Július 130
Gajdošík, Damián 132
Galan, Peter 16, 70
Gallik, George A. 93, 95
Gallik, Ján 5, 50, 63, 66, 76, 79, 93,

103, 153
Gašparovič Hlbina, Pavol 10, 38, 41,
42, 70
Gavura, Ján 5, 43, 44, 49, 51, 56, 153
Gecse, G. 141, 146
Gemerský, Andrej 89
Geraldini, Koloman 116
Gerhard Klimeš, Zdeněk 132
Germušková, Marta 5, 57, 59, 63, 64,
65, 78, 79, 153
Gotthardová, Gabriela 136
Grebáč Orlov, Ignác 38, 70, 76, 142
Greene, Graham 11, 12
Guardini, Romano 17, 69

H

Hadri-Drevenický, František 17, 40,
41, 70
Hadri, Luboslav Ľudovít 75
Hamada, Milan 25, 33, 43, 46, 49, 56,
63, 65, 79, 105, 117, 126
Hanus, Ladislav 16, 17, 66, 67, 68, 69,
74, 75, 76, 79, 84, 100, 106, 108,
110, 117
Haranta, Ján 10, 24, 67, 89
Harmata Milotínsky, Cyril 70
Harpáň, Michal 25
Hečko, František 89
Herodes 48, 143, 144, 145
Herodiada 139, 143, 144, 145
Herodias. *Pozri* Herodiada
Hesse, H. 12
Hevier, Daniel 16, 25, 65, 79
Hitler, Adolf 90
Hleba, E. 107, 117
Hlinka, Andrej 108
Hodrová, Daniela 140
Hochel, Igor 25
Holeštiak, Pavol 48, 49
Hollý, Ján 70, 75, 92, 129

Holofernes 42, 139, 141, 142, 143
Holovič, Izidor 129, 130
Holúsek, Otto 70
Horth, Jozef 134
Horváth, H. 141, 146
Horváthová, Adriena 103
Hoza, Štefan 75
Hrašková, Mariana 42, 49, 142, 143,
146
Hrázdecký, Mirko. *Pozri* Ušák Oliva,
Pavol
Hrobák, Filip 88, 90
Hromják, Luboslav 6, 65, 67, 68, 69,
75, 78, 79, 81, 153
Hrtus Jurina, Pavol 48
Hruboš, Josef 132
Hrušovský, František 24, 44, 86, 87,
90, 95
Hudák, J. 120, 126
Hudec, Rudolf 66, 71, 79
Hurban Vajanský, Svetozár 98
Husárová, Zuzana 12
Huysmans, Joris Karl 144, 145, 146
Hvišč, Jozef 12, 15, 20, 25, 63, 65, 79

Ch

Chrvalová, Emília 132

I

Igrim, R. 90
Ilavská, Etela 129
Ivanov 111

J

Jablonský, Viliam 6, 83, 96, 153
Jakub apoštol 125
Jalovecký, Ján 69, 74, 76
Janaszek-Ivaničkova, Halina 29, 36
Ján evanjelista 139

Jankolov 91
Ján Krstiteľ 139, 141, 143, 144, 145
Jantausch, Pavol 130
Jarab, Jozef 66, 74, 75, 76, 79
Jesenská, Zora 99
Jesenský, Imrich 103
Jesenský, Janko 87
Jindová, Angela 112, 113
Jiráček, Pavel 56
Jób 30
Johanes, Pavol 129, 132, 135
John. *Pozri* Botto, Ján
Jochánán. *Pozri* Ján Krstiteľ
Judák, Viliam 133, 137
Judita 6, 42, 139, 140, 141, 142, 143
Juhásová, J. 114, 117
Jurčák, Peter P. 85
Jurišov, Milo. *Pozri* Ušák Oliva, Pavol

K

Kain 144
Kákošová, Zuzana 25
Kalinay, Valentín 75
Kaňka, Ferdinand 134
Karvaš, Peter 143, 145
Kátlovský, M. H.. *Pozri* Ušák Oliva,
Pavol
Kekeliaková, Monika 103
Kerak, Peter 133
Kirschbaum, Jozef 24, 90
Klimt, Gustav 142
Kohn, Hans 90
Kojiš, Teodor 86, 87
Komzšík, Attila 147
Kondel, Lubomír 15, 25
Kopecká, Bernardína 132
Korec, Ján Chryzostom 12, 44, 143
Koreň, Milan 66, 71, 76, 79
Kosmál, Jozef 131, 134
Koukolík, F. 56

Kováč, Ján 5, 6, 16, 37, 65, 66, 67, 70,
71, 72, 73, 75, 76, 77, 79, 80,
105, 107, 108, 116, 134, 153
Krasko, Ivan 38, 63, 121
Krchnáková, Eva 132
Kristus, Ježiš 11, 34, 39, 43, 45, 47, 48,
55, 60, 61, 63, 131, 140, 143
Križka, Teodor 6, 58, 102, 112, 117,
151
Kružliak, Imrich 92, 94, 95
Kubišová, Eva 132
Kubiš, S. 135, 137
Kucirková, Zuzana 134
Kušnir, Ján 76
Kútник Šmálov, Jozef 10, 16, 17, 20, 27,
46, 66, 70, 76, 79, 106, 110, 117,
120, 123, 126
Kvetko, Martin 16

L

Lacko, Michal 88, 90, 91, 92, 93
Lach, Ján J. 27, 44, 85
Lauček, Anton 15, 25, 30, 33, 35, 36,
64, 65, 66, 72, 79
Lazarová, Katarína 89
Lazík, Ambróz 131
Lehocká, Irena 153
Lenin, V. I. 83, 87
Lewis, Clive Staples 148, 149
Liba, Peter 6, 16, 17, 19, 26, 56, 57,
133, 137
Lippert, Peter 17, 24, 30, 69, 75, 108
Liszt, Franz 145
Lortz, Joseph 69
Lubichová, Chiara 131
Lukáč, Emil Boleslav 38, 89

M

Madačov, Maroš 16, 57, 70
Madarászová, Lucia 132

Maga, Ján 44, 125, 126
Mahler, Gustav 145
Mácha, Karel Hynek (?) 38
Manahen 143
Mantegna, Andrea 141
Marcel, Gabriel 12
Marčok, Viliam 12, 15, 16, 25, 26, 119,
126
Marek evanjelista 141, 143
Margo 111
Maritain, Jacques 17
Martinák, Krištof 135
Martinovič, Ivo. *Pozri* Ušák Oliva,
Pavol
Martinovič, Ondrej 129
Martinovičová, Ernestína 129
Martinovičová, Mária 132
Martinovič, Pavol 129
Marx, Karl 45, 83, 131
Maťovčík, Augustín 26, 66, 71, 80
Matúš evanjelista 121, 141, 143
Matuška, Alexander 66, 80, 87
Matúšová, Ivona 132, 137
Maxim 40
Mečiar, S. 92
Melánia 40
Melicher, Jozef 15, 26, 119, 125, 126
Messi, Lionel 133
Mešťánková, Mária 136
Metastasi, Pietro 142
Michalíková, Hilda 6
Mikula, Valér 26
Mikuš, Jozef 88, 90, 92
Mikuš, R. P. 95
Mikuš, Tibor 130, 135, 137
Miłosz, Czesław 147
Mináč, Vladimír 89
Misál, Stanislav 116, 117, 134, 137
Miškovič, Alojz 70, 80
Mlynarovič, Miloš K. 85, 88, 92
Moravčík, Š. 137

Moreau, Gustav 143, 144
Moyses, Štefan 70, 75, 99
Mrázová, Lea 99
Mucha 111
Murgaš, Jozef 90

N

Nabuchodonozor 140
Náhalka, Štefan 86, 88, 90, 91, 92, 95
Nezval, Vítězslav 38
Novomeský, Ladislav 38, 55, 56, 87,
122

O

Okál, Ján 24, 88, 89, 94, 95
Ondřík, Pavol 8
Ondruš, Cyril 89
Orosch, Ján 135
Orságh Hviezdoslav, Pavol 87, 90, 92,
143, 144

P

Palkovič, Juraj 142
Panna Mária 5, 11, 22, 23, 24, 33, 37,
39, 40, 42, 43, 47, 48, 49, 58, 63,
70, 101, 129, 132, 134, 135, 137,
153
Papini, Giovanni 12, 17, 24, 45, 58,
105
Papin, Jozef 24
Parenička, P. 26
Partelová, Margareta 6, 97, 103, 104
Paštek, Július 15, 19, 20, 21, 26, 32,
35, 40, 41, 42, 45, 46, 48, 49, 50,
56, 57, 58, 59, 64, 66, 67, 71, 75,
78, 79, 80, 103, 105, 112, 117,
121, 123, 125, 126, 129, 142,
143, 144, 146
Pätoprstý, Matej 116

Pavčír, Ján 134
Pavera, Libor 140, 142, 146
Pažitný, Anton 66, 80
Peres, Šimon 133
Pethő, B. 141, 146
Petrák, Rudolf 90
Petrik, Vladimír 12, 15, 25, 26
Petrovič Pogodin, Michal 93
Pier, Andrew 90
Pilerov. *Pozri* Šprinc, Mikuláš
Piotrowski, Andrzej 29
Pius XI. 40
Pius XII. 107, 130
Plechl, Ján 129, 134
Poľana, Štefan. *Pozri* Dilong, Rudolf
Polčín, Štefan 93, 95
Poľský, Dlhomír 70
Pontés, Igor 135
Pontés, Ondrej 135
Popelka, Branislav 133
Popelka, Jan 132, 135
Pribina 70
Prídavok, Anton 17, 75
Príhodová, Edita 6, 56, 105, 110, 118,
153
Prikryl, P. 26, 58
Pyrker, Ladislav 68

R

Rábek, František 6, 153
Ráchel 144
Rak 21
Rázus, Martin 38
Reisel, Marián 112, 117
Renčo, Václav 37
Rezník, J. 26
Rilke, Rainer Maria 10, 11, 17, 24, 29,
30, 32, 33, 44, 69, 111, 112
Rimbaud, J. N. A. 10
Rolince, Fabian 90

Rosenbaum, Karol 16, 24, 26
Rossé, Gérard 131
Roy, Vladimír 38
Rusnáková, Lubica 66, 74, 80
Russel, Ken 145
Ruth 142
Rydlo, Jozef M. 93

S

Salome 6, 139, 141, 142, 143, 144, 145
Sedlák, Imrich 16, 26
Sedlák, Ján 17, 18, 26, 43, 45
Schelling, Štefan 5, 6, 16, 37, 41, 65,
66, 67, 69, 71, 74, 75, 105, 107,
108, 109, 110, 111, 112, 116,
117, 134, 153
Sidor, Karol 24, 25, 90, 95, 142
Silan, Janko 5, 6, 9, 10, 11, 12, 16, 17,
18, 19, 24, 29, 30, 31, 32, 33, 34,
35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 44,
45, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55,
56, 58, 65, 66, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84,
92, 99, 104, 105, 106, 107, 108,
109, 110, 112, 113, 114, 115,
116, 117, 119, 120, 121, 122,
123, 124, 125, 126, 127, 134,
139, 142, 151, 153
Skalský, V. 25
Skyčák, František 16, 17, 19, 69, 74,
79, 106
Sládkovič, Andrej 73, 87, 99
Slávičan. *Pozri* Duraj, Jozef
Slavkovian. *Pozri* Švec, Ján
Smrek, Ján 38, 99, 122
Sova, Antonín 38
Stalin, J. V. 45, 83, 85, 90
Stanislav, Mikuláš 69, 74, 109
Strauss, Juraj 30
Strauss, Pavol 5, 10, 29, 30, 31, 32, 33,

34, 35, 36, 66, 76, 79, 153
Strauss, Richard 145
Strmeň, Karol 15, 18, 19, 20, 21, 24,
27, 44, 45, 46, 48, 51, 59, 85, 89,
90, 91, 92, 94, 96
Súkeníková, M. 25
Sv. Ambróz 42
Sv. Andrej-Svorad 24, 44, 45, 87
Sv. Augustín 11, 19, 37, 75, 77, 80, 116
Sv. Benedikt 44, 45, 87, 88
Sv. Benedikt pustovník 45
Sv. Bernadetta 39, 40
Sv. František 51, 58, 72, 106
Sv. František Saleský 75, 116
Sv. Ján Pavol II. 39, 133
Sv. Ján XXIII. 133, 137
Sv. Konštantín Cyril 5, 37, 45, 50, 91,
92, 93, 129, 130, 131, 133
Sv. Martin 73, 130
Sv. Metod 5, 37, 45, 50, 91, 92, 93, 129,
130, 131, 133
Sv. Pavol apoštol 11, 16, 70, 75, 98,
100, 106, 107
Szöllössi, B. 93

Š

Šildová, Jana 132
Šimončič, Jozef 68, 71, 80, 136
Šimončič, Ladislav 132
Šírová-Majkrzak, Anna 149
Škoda, Ladislav 117
Šmatlák, Stanislav 16, 27, 105, 117
Špirko, Jozef 16, 68, 69, 70, 74, 81, 106
Šprinc, Mikuláš 5, 6, 15, 16, 17, 18,
19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27,
35, 37, 38, 44, 45, 46, 47, 48, 50,
51, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66,
70, 71, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 81,
83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 92,
93, 94, 95, 96, 99, 100, 104, 105,

107, 108, 109, 110, 111, 112,
116, 134, 153
Štefánik, Milan Rastislav 99
Števček, Martin. *Pozri* Madačov, Maroš
Štítnický, Ctibor 21
Štúr, Ludovít 9, 93
Šubík, František. *Pozri* Žarnov, Andrej
Švec, Ján 70, 89

T

Tamar 142
Tatarka, Dominik 89
Tiso, Jozef 125
Turčány, Viliam 122, 127
Turzonovová, Božidara 135, 136
Tyrol, Anton 66, 67, 71, 76, 78, 79
Tzara, Tristan 140

U

Urbánek, Ferko 17, 27, 67, 108, 116
Ušák Oliva, Pavol 5, 6, 7, 16, 24, 37, 38,
39, 40, 41, 46, 49, 51, 52, 58, 62,
63, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74,
75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 97, 98,
99, 100, 101, 102, 103, 104, 105,
107, 108, 109, 110, 116, 117,
123, 129, 130, 132, 133, 134,
135, 136, 137, 153
Ušáková Kostolanská, Hanka 6, 67, 69,
74, 79, 102, 103, 132, 135
Uváček, Felix 71, 80, 137
Uváček, Marian 133

V

Vaculová, Anna 136
Vagovič, Štefan 130, 131
Vagovič, Tomáš 132
Vajda, Jaroslav 90
Vašek, Imrich 103

Veigl, Svetoslav 10, 11
Veronika 102
Vlnka, Jaroslav 6, 119, 127, 153
Vnuk, František 66, 81
Vojtaššák, Ján 16, 17, 38, 58, 65, 67, 68,
69, 70, 71, 72, 75, 76, 78, 79, 81,
106, 147, 148, 153
Voltaire 10

W

Waczków, Józef 29, 36
Werfel, F. 12, 30
Wilde, Oscar 143, 144, 145
Winkler, T. 26
Wolkr, Jiří 38, 67, 77
Woytko, Mary Gabrelle 91

Y

Yurchak. *Pozri* Jurčák, Peter P.

Z

Zahradníček, Jan 37, 40
Zajac, Ladislav 134
Zambor, Ján 30, 35, 66, 81, 103, 127
Zemko, Pavol 6, 129, 135, 136, 137,
138
Zeyer, J. 74
Zvonický, Gorazd 11, 15, 49, 50

Ž

Žarnov, Andrej 18, 38, 44, 85, 88, 92,
94
Žatko, Ernest 24. *Pozri* Bor, Ján Elen
Žemberová, Viera 27
Žiková, Marta 12
Žilka, Tibor 6, 139, 145, 146, 153
Žuffa, Cyril 18, 24, 27, 95, 96

Editor: PhDr. Ján Gallik, PhD.

Piráti krásy

Edícia Europica varietas č. 50

Vydavateľ:	Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre Fakulta stredoeurópskych štúdií Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr
Vedecký redaktor:	prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc.
Jazykový redaktor:	PhDr. Ján Gallik, PhD.
Technický redaktor:	Mgr. Patrik Petráš
DVD:	Ján Chrvala
Obálka:	PhDr. Dušan Teplan, PhD.
Summary:	Mgr. Irena Lehocká, PhD.
Menný register:	Mgr. Patrik Petráš
Náklad:	150 ks
Rozsah:	162 s.
Formát:	A5
Vydanie:	prvé
Tlač:	EQUILIBRIA, s.r.o., Košice

ISBN 978-80-558-0828-4